NYIKOLAJ OSZTROVSZKIJ

AZ ACÉLT MEGEDZIK

MÓRA

NYIKOLAJ OSZTROVSZKIJ

AZ ACÉLT MEGEDZIK

AZ ÉN KÖNYVTÁRAM

AZ IFJÚSÁGI IRODALOM REMEKEI

NYIKOLAJ OSZTROVSZKIJ

AZ ACÉLT MEGEDZIK

REGÉNY

MÓRA FERENC KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST 1962

НИКОЛАЙ ОСТРОВСКИЙ

КАК ЗАКАЛЯЛАСЬ СТАЛЬ

FORDÍTOTTA RADÓ GYÖRGY ÉS KEREK ERNŐ

BÁNYAI JÓZSEF RAJZAIVAL

NYIKOLAJ OSZTROVSZKIJ

(1904–1936)

ELSŐ RÉSZ

ELSŐ FEJEZET

– Álljanak fel, akik ünnep előtt a lakásomra jöttek felelni!

A petyhüdt képű pópa nyakában súlyos kereszt lógott. Vészjósló tekintettel nézett végig a nebulókon.

Apró, dühös szeme szinte felnyársalta a hat gyereket, aki felállt a padban: négy fiú volt és két kislány. Megszeppenve néztek fel a ą csuhás férfiúra.

– Ti üljetek le – intett a pópa a kislányok felé.

Azok megkönnyebbülten sóhajtottak, és gyorsan visszaültek a helyükre.

Vaszilij atya a négy fiúra szegezte tekintetét.

– Gyertek csak ide, kedveskéim!

Felemelkedett, félretolta székét, és egészen közel lépett a szorosan egymáshoz húzódó fiúkhoz.

– Csibészek! Melyikőtök cigarettázik?

Halkan felelte mind a négy:

– Tisztelendő úr, mi nem cigarettázunk.

– Nem cigarettáztok, gazemberek? Akkor ki szórt dohányt a tésztámba? Nem cigarettáztok? No, mindjárt meglátjuk. Fordítsátok csak ki a zsebeiteket! Egy-kettő! Kifordítani!

Hárman kezdték kirakni zsebeik tartalmát az asztalra.

A pópa a varrásokat is figyelmesen átvizsgálta. Dohány nyomát kereste. De nem talált semmit, hát a negyedik gyereket vette elő. Ezen a fekete szemű kisfiún szürke orosz-ing és foltozott térdű, kék nadrág volt.

– Mit állsz itt, mint a sóbálvány?

A fekete szemű fiú tekintetében gyűlölet bujkált. Fojtott hangon felelte:

– Nekem nincs zsebem. – És odanyúlt a varráshoz.

– Úgy? Nincs zsebed? Hát azt hiszed, nem tudom, ki követte el azt a gazságot, ki tette tönkre a tésztámat? Azt hiszed, ezek után is megmaradhatsz az iskolában? Nem, galambom, ezt nem úszod meg szárazon. Legutóbb is csak anyád könyörgésére maradhattál, de most aztán betelt a mérték. Takarodj az osztályból! – Kegyetlenül fülön ragadta a fiúcskát, kilökte a folyosóra, és betette mögötte az ajtót.

Az osztály némán lapult. Senki sem értette, mért dobták ki Pavka Korcsagint az iskolából. Hiszen csak Pavka barátja és cimborája, Szerjozska Bruzzsak látta, amint ő egy marék dohánytörmeléket szórt a pópa húsvéti tésztájába, amikor a konyhában várakoztak hatan, bukásra álló tanulók, akiknek végül a pópa lakásán kellett felelniük.

A kidobott Pavka leült a lépcső legalsó fokára. Arra gondolt, hogyan fog most hazamenni, és mit mondjon az anyjának, aki tele van gondokkal, reggeltől késő éjszakáig dolgozik, szakácsné az adófelügyelőnél.

Pavkát könnyek fojtogatták.

„Most aztán mit tegyek? Mindennek ez az átkozott pópa az oka. Mi az ördögnek kellett azt a dohányt beleszórnom a tésztájába? Szerjozska biztatott fel. Rajta, ezt mondta, szórjuk csak bele a gonosz féregnek. Hát beleszórtuk. Szerjozskának kutya baja, engem meg biztosan kicsapnak."

Vaszilij atyával már régóta hadilábon állt. Pavka egyszer valamiért összeverekedett Miska Levcsukovval, s ezért aznap „papírgaluskát kellett ebédelnie". Nehogy az üres osztályban rakoncátlankodjék, a tanító az idősebbekhez vitte át, a második osztályba. Pavka beült az utolsó padba.

A tanító – fekete ruhás, nyápic emberke – a Földről, az égitestekről beszélt. Pavka a száját is eltátotta a csodálkozástól, amikor azt hallotta, hogy a Föld már sok millió év óta létezik, és hogy a csillagok is olyasfélék, mint a Föld. Annyira elámult a hallottakon,

hogy szinte kedve támadt felállni, és így szólni a tanítóhoz: „A hittanban másképp van" – de félt, hogy kikap.

Hittanból a pópa addig mindig ötöst adott Pavkának. A fiú könyv nélkül fújta az ünnepi fohászokat, az Ó- és Újtestamentumot, pontosan tudta, hányadik napon mit teremtett Isten. Elhatározta hát, hogy kérdésével Vaszilij atyához fordul. A következő hittanórán, alighogy a pópa leült karosszékébe, Pavka felnyújtotta a kezét, s miután engedélyt kapott a szólásra, felállt.

– Tisztelendő úr kérem, miért mondja a felsőbb osztályban a tanító, hogy a Föld millió év óta létezik, és nem ötezer év óta, ahogy a hittanban tanul... – És már le is ült, akkorát visított Vaszilij atya.

– Mit mondtál, gazember? Hát így tanulod te az Isten igéjét?

Pavka meg sem mukkanhatott, a pópa máris megragadta mindkét fülét, és fejét a falhoz kezdte ütögetni. Egy perc múlva a megvert és holtra rémült gyereket kidobták a folyosóra.

Anyja is alaposan ellátta Pavka baját.

Másnap anyja elment az iskolába, és addig könyörgött Vaszilij atyának, amíg az vissza nem vette a fiút. Ettől a naptól Pavka minden porcikájával meggyűlölte a pópát. Gyűlölte és félt tőle. Nem bírta megbocsátani az apró sértéseket sem: a pópának se felejtette el a meg nem érdemelt verést, visszafojtott haraggal acsarkodott ellene.

Később még több sérelem érte Vaszilij atya részéről: a pópa hol kikergette az osztályból, hol heteken át a sarokba állította mindenféle semmiségért. Közben egyetlenegyszer sem feleltette – húsvét előtt aztán ezért kellett a többi rossz tanulóval együtt a pópa lakására mennie, hogy ott feleljen az anyagból. Akkor, a konyhában szórta bele Pavka a dohánytörmeléket a húsvéti tésztába.

Senki sem látta, a pópa mégis rögtön tudta, kinek a műve volt.

... Véget ért az óra, a gyerekhad kiözönlött az udvarra, és körülvette Pavkát. Ő komoran hallgatott. Szerjožska Bruzzsak ki sem jött az osztályból: tudta, hogy ő is ludas a dologban, de segíteni sehogyan sem tudott társán.

A tanítói szoba nyitott ablakában megjelent Jefrem Vasziljevics iskolaigazgató feje, s öblös hangja megremegtette Pavkát.

– Azonnal küldjétek hozzám Korcsagint! – hangzott kiáltása.

Pavka izgatottan, dobogó szívvel ment be az igazgatóhoz.

*

A vasúti söntés főnöke meglett korú, sápadt képű, színtelen, vizenyős szemű ember volt. Futó pillantást vetett a félrehúzódó Pavkára.

– Hány éves a fiú?

– Tizenkettő – felelte az anyja.

– No jó, maradhat. A feltételek a következők: havi nyolc rubel, munkanapokon kosztot is kap, huszonnégy óra munka, huszonnégy óra pihenő, és nehogy lopjon.

– Jaj, hová gondol! Dehogy fog lopni, efelől biztosíthatom – szólt ijedten az anyja.

– No, akkor még ma álljon munkába! – parancsolta a főnök, és a pultnál mellette álló büfésnőhöz fordult: – Zina, vezesd ki a gyereket a mosogatóba, szólj Froszenykának, hogy Griska helyett neki adjon munkát.

A büfésnő letette a kést, amellyel éppen sonkát szeletelt, és Pavka felé biccentve, keresztülment a termen, a mosogatóhoz vezető oldalajtó felé. Pavka követte. Anyja velük sietett, és kapkodva súgta neki:

– Most aztán igyekezzél, Pavka, ne hozz szégyent a fejemre.

Bánatos tekintettel búcsúzott a fiától, majd a kijárat felé indult.

A mosogatóban lázasan folyt a munka: tányérokból, villákból, késekből egész hegy tornyosult az asztalon, néhány nő az evőeszközöket törülgette.

Egy vörösesszőke, fésületlen, összeborzolt fiú – Pavkánál alig lehetett idősebb – két ormótlan szamovárral vesződött.

A mosogatót betöltötte a gőz, abból a forróvizes dézsából áradt, amelyben az edényt elmosták – Pavka eleinte meg sem tudta különböztetni az ott dolgozó nők ábrázatát. Csak állt, nem tudta, mitévő legyen, hova menjen.

Zina, a büfésnő, odament az egyik mosogatólányhoz, megérintette a vállát, és így szólt:

– Ide nézz, Froszenyka, Griska helyett itt az új fiú. Magyarázd meg neki, mit kell csinálnia.

Pavkához fordult, és arra a nőre mutatott, akit az imént Froszenykának szólított.

– Itt ő a főnök. Amit ő mond, azt kell tenned – mondta, és visszszament a söntésbe.

– Igen – felelte Pavka halkan, és kérdő pillantást vetett az előtte álló Froszjára. Ez homlokáról a verejtéket törülgette, és úgy mérte végig a fiút, mintha a képességeit latolgatná, majd visszatűrte könyökéről lecsúszó ingujját, és meglepően kedves, zengő hangon szólalt meg.

– Nem nagy dolog az egész, fiacskám: itt, ezt az üst vizet felforralod, persze kora reggel, és ügyelsz, hogy mindig legyen benne forró víz. Ehhez fát kell aprítanod, aztán ezek a szamovárok szintén rád várnak. Aztán, ha kell, késecskéket meg villácskákat is fogsz tisztogatni, a piszkos vizet meg kihordod. Lesz ám dolgod, fiacskám, izzadni fogsz bele – mondta kosztromai tájszólással, jól megnyomva az *a* betűket, s ettől a beszédétől, meg kipirult arcától, pisze kis orrától Pavkának némileg jobb kedve támadt.

„Egész rendes nénikének látszik" – állapította meg, és nekibátorodva így szólt Froszjához:

– És most mit csináljak, nénikém?

Utolsó szavát a mosogatóban dolgozó nők harsány nevetése kísérte.

– Hahaha, nénikém! Froszjának kisöccse akadt...

Froszja még a többinél is hangosabban nevetett.

Pavka a gőztől eddig nem látta jól az arcát, bizony Froszja nem volt több tizennyolc évesnél.

Végleg zavarba jött, a fiúhoz fordult, attól kérdezte:

– Most mi a dolgom?

A fiú azonban csak vihogott a kérdésére.

– A nénikédtől kérdezd, az majd kitanít, én csak ideiglenesen vagyok itt. – S már sarkon is fordult, és uzsgyi, kiszaladt a konyhaajtón.

– Ide gyere, segíts a villákat törülgetni – hallotta Pavka az egyik idősebb mosogatólány hangját. – Mit röhögtök? Mi az, amit ez a gyerek mondott? Ezt fogd meg – és egy törlőrongyot nyomott Pavka kezébe. – Egyik végét szorítsd a fogaid közé, a másikat feszítsd ki

úgy, hogy éle legyen. Itt ez a villa, húzgáld ide-oda, nehogy ételmaradék maradjon a fogai között. Itt szigorúan veszik az ilyet. Az urak megnézik a villát, és jaj neked, ha piszkot találnak rajta, a vendéglősné menten kiteszi a szűrödet.

Pavka nem értette.

– A vendéglősné? De hisz itt vendéglős a főnök, az fogadott fel engem.

A mosogatólány nevetett.

– Fiacskám, a vendéglős csak afféle ócska bútor. Papucshős. Itt az asszony az úr. Ma éppen nincs bent. Majd ha itt dolgozol, meglátod.

Kinyílt a mosogatóhelyiség ajtaja, három pincér jött be, nagy halom piszkos edénnyel.

Egyikük, vállas, kancsal, szögletes képű ember, így szólt:

– Mozgás, mozgás! Mindjárt befut a tizenkétórás, és ti csak piszmogtok.

Pavkára pillantott, és megkérdezte:

– Ez itt kicsoda?

– Most állt be – felelte Froszja.

– Úgy, most állt be – szólt amaz. – Hát akkor gyerünk – súlyos keze Pavka vállára nehezedett, és a szamovárok felé taszította a fiút –, ezeknek itt mindig készenlétben kell állniuk! Nézd, az egyik kihűlt, a másik alig szuszog. Ma még elnézem neked, de ha holnap is így lesz, szájon törüllek. Megértetted?

Pavka semmit sem felelt, nekilátott a szamovároknak.

Így kezdődött munkásélete. Soha életében Pavka nem igyekezett úgy, mint ezen az első munkanapján. Megértette, hogy nincs odahaza, ahol anyjával szemben akár szófogadatlan is lehetett. A kancsal világosan megmondta, hogy aki engedetlen, azt szájon vágják.

A pohos, ötvenliteres szamovárokból pattogtak a szikrák, amikor Pavka a tüzüket élesztette. Aztán felkapta a mosogatóvizes vödröket, a pöcegödörhöz rohant velük, tűzifát rakott a vízforraló üst alá, az átforrósodott szamovárok felett megszárította a törlőrongyokat – mindent megtett, amit mondtak neki. Késő este fáradtan indult le, a konyhába. Egy idősebb mosogatólány, Anyiszja, így szólt:

– Nè, milyen bolond kölyök: úgy sürög-forog, mint akinek elment az esze. Ideküldték, de nem lesz jó vége...

– Nohát, dolgos gyerek – szólt Froszja –, az ilyent nem kell nógatni.

– Megszökik innét hamar – vetette ellene Lusa. – Eleinte mindegyik így töri magát...

Reggel hét órakor, a virrasztástól és a vég nélküli rohangálástól elcsigázva, Pavka átadta a forró szamovárokat „váltásának": egy pimasz tekintetű, kóchajú gyerkőcnek.

Ez előbb meggyőződött róla, hogy rendben van-e minden, forróak-e a szamovárok, majd zsebre vágta kezét, összeszorított fogai közt sercintett egyet, és fölényes megvetéssel pillantott Pavkára. Aztán ellentmondást nem tűrő hangon szólt oda neki:

– No, te hólyag! Holnap hatkor itt légy a váltásnál.

– Miért hatkor? – kérdezte Pavka. – Hiszen hétkor van a váltás.

– Váltás vagy nem váltás, te csak gyere hatra. Ha pedig sokat makogsz, kaphatsz egyet a képedre. Hová gondol egy ilyen prosztó, most állt be, és máris ugrál.

A mosogatólányok, akik már átadták a munkát az ő váltásuknak, érdeklődve figyelték a két fiú szóváltását. A pimasz hang, kihívó viselkedés felbosszantotta Pavkát. Lépett felé, hogy lekenjen a kölyöknek egy jókora nyaklevest, de megijedt attól, hogy már az első napon elkergetik a munkából, s ez a gondolat megállította. Elborult tekintettel mondta:

– Halkabban, te! ne kötekedjél, mert megjárod. Holnap hétre jövök, verekedni pedig legalább úgy tudok, mint te: ha ki akarod próbálni, kezdhetjük.

Ellenfele az üst felé hátrált egy lépést, és álmélkodva nézett a berzenkedő Pavkára. Nem számított ilyen kemény ellenállásra, s egy kissé megjuhászodott.

– No jó, majd meglátjuk – dünnyögte.

Az első nap szerencsésen elmúlt. Pavka olyan ember érzésével indult haza, aki becsülettel rászolgált a pihenésre. Most hát ő is dolgozik, senki sem mondhatja rá, hogy ingyenélő.

A reggeli nap lomhán emelkedett ki a fűrészmalom épülettömbje

mögül. Rövidesen Pavkáék viskója is előbukkant a Lescsinszkijkúria mögött.

„Anya bizonyára ébren van, én pedig munkából jövök haza – gondolta Pavka, fütyörészett, és megszaporázta lépteit. – Mégsem dőlt össze a világ, hogy kidobtak az iskolából. Az az átkozott pópa úgysem hagyott volna élni, most pedig fütyülök rá – így tűnődött Pavka, már a házukhoz érkezve, s éppen benyitott a kertajtón, amikor eszébe jutott: – De annak a kóchajúnak mégis beverem a pofáját, be én!"

Anyja az udvaron volt, a szamovárral bajlódott. Fia láttán aggódva kérdezte:

– No, mi újság?

– Minden rendben van – felelte Pavka.

Anyja figyelmeztetni akarta. Ő már tudta is, mire: a szoba nyitott ablakában meglátta bátyja, Artyom széles vállát.

– Mi az, Artyom megérkezett? – kérdezte meghökkenve.

– Tegnap jött meg, itt is marad. A fűtőházban fog dolgozni.

Pavka kissé szorongva nyitott be a szobába.

A tagbaszakadt ember az asztalnál ült, háttal az ajtónak, de megfordult. Sűrű, fekete szemöldöke alól szigorú tekintet szegeződött Pavkára.

– Megérkezett a híres dohányszóró? Hát akkor: adjisten!

Pavka semmi jót sem várt ettől a beszélgetéstől.

„Artyom már mindent tud – gondolta. – Bizonyára összeszid, talán meg is ver."

De úgy látszott: Artyom nincs verekedős hangulatban, csak ült a kis széken, az asztalra könyökölt, így nézte Pavkát – kissé csúfondárosan, kissé lenézően.

– Szóval te azt mondod: kijártam az egyetemet, megtanultam minden tudományt, jöhet a mosogatódézsa? – szólt Artyom.

Pavka tekintete egy repedt padlódeszkára szegeződött, figyelmesen tanulmányozta egy kikandikáló szög fejét. De Artyom felállt az asztaltól, és kiment a konyhába.

„Úgy látszik, megúszom verés nélkül" – s Pavka megkönnyebbülten felsóhajtott.

Később, teázás közben, Artyom nyugodtan kikérdezte Pavkát, hogy mi is történt az iskolában.

Pavka mindent elmondott.

– Mi lesz belőled később, ha már most ilyen csirkefogó vagy? – szólt bánatosan az anyjuk. – Hát mit kezdjünk vele? Ugyan miért fajzott el ennyire? Én Uram, Istenem, mennyi bajom volt már ezzel a kölyökkel! – sopánkodott.

Artyom félretolta az üres csészét, Pavkához fordult:

– Hát így állunk, öcsém – mondta. – Ami történt, megtörtént, de ezentúl vigyázz jobban. A munkát sose vedd tréfának, végezz el mindent úgy, ahogy kell; mert ha onnét is kiteszik a szűrödet, úgy ellátom a bajodat, hogy világéletedben megemlegeted. Ezt jól vésd az eszedbe. Elég keserűséget okoztál már anyánknak. Az ördögbe is, akármibe ütöd bele az orrodat, mindenütt csak zavart okozol, mindent felkavarsz. Most aztán elég. Dolgozzál ott szépen vagy egy évig, aztán kérni fogom, hogy tanoncnak vegyenek a fűtőházba, mert a mosogatódézsánál aligha lesz ember belőled. Szakmát kell tanulnod. Most még kicsi vagy, de egy év múlva talán felvesznek. Én most ideköltözöm, mert itt fogok dolgozni. Anyánk nem fog többé szolgálni. Eleget görnyedezett mindenféle szemétember előtt! Te pedig igyekezz, Pavka, hogy ember legyen belőled.

A termetes ember felemelkedett, felvette a széktámlán lógó kiskabátját, és odaszólt anyjának:

– Elmegyek egy órácskára, elintézek valamit. – Az ajtófélfa alatt meghajolt, úgy ment ki.

Az udvaron, az ablak alól beszólt:

– Hoztam neked csizmát meg egy bicskát, anya majd odaadja.

*

A vasúti vendéglő éjjel-nappal üzemben volt.

Ennél a gócpontnál hat vonal találkozott. Az állomásépület zsúfolva volt emberekkel, és csak éjjel, két vonat közti szünetben csendesült el két-három órára. Százával érkeztek ide, az állomásra a csapatszállító szerelvények. A frontról megcsonkított, összeszabdalt emberekkel, a frontra meg egyforma, szürke köpenyegbe bujtatott újoncok áradatával.

Pavka két esztendeig dolgozott a vendéglőben. Konyha és mosogató: csak ennyit látott e két év alatt. Az alagsori, tágas konyhában lázas munka folyt. Húszegynéhány ember dolgozott itt. Tíz pincér szaladgált az étterem és a konyha között.

Pavka már nem nyolc rubelt keresett, hanem tízet. E két esztendő alatt megnőtt, megerősödött. Sok megpróbáltatáson ment keresztül ez alatt az idő alatt. Fél évig a konyhában kuktáskodott, de aztán visszaküldte a mosogatóba a mindenható főszakács, mert nem tetszett neki az önfejű kölyök: ki tudhatja, mikor ránt bicskát egy szájonvágásért. Már rég elbocsátották volna ezért, de megmentette fáradhatatlan munkabírása. Mert Pavka többet tudott dolgozni valamennyiüknél, nem ismert fáradtságot.

A legforgalmasabb órákban úgy száguldott, mint egy eszeveszett, hordta a tálcákat, négy-öt lépcsőfokot ugrott lefelé a konyhába – majd vissza.

Éjszakánként, amikor a söntés mindkét helyiségében megszűnt a nyüzsgés, odalent, a konyhához tartozó kis kamrákban összegyűltek a pincérek. Féktelen hazárdjáték kezdődött: „huszonegyes" és „chemin". Pavka nemegyszer bankjegyeket is látott az asztalon. Nem csodálkozott ennyi pénz láttán: tudta, hogy a huszonnégyórás szolgálat alatt egy-egy pincér harminc-negyven rubel borravalót is összeszed. Félrubelenként, rubelenként szedték össze. Aztán leitták magukat, és verték a lapot. Pavka dühös volt rájuk.

„Átkozott csürhe! – gondolta. – Lám, Artyom, mint elsőrendű lakatos, negyvennyolc rubelt kap, én pedig tízet: ezek egyetlen nap alatt összeszednek ennyit, és miért? Felszolgálnak és leszednek. Aztán elisszák, elkártyázzák."

Őket Pavka, akárcsak a gazdáékat, idegennek, ellenségnek tartotta. „Itt lakájkodnak az aljasok, de a feleségük meg a fiacskáik a városban úgy élnek, mint a gazdagok."

El-elhozták gimnazista egyenruhába öltöztetett csemetéiket, elhozták a nagy jóléttől elterebélyesedett asszonyaikat is. „Több lehet a pénzük, mint azoknak az uraknak, akiket kiszolgálnak" – gondolta Pavka. Azon sem csodálkozott, ami éjszakánként a konyha szegleteiben és a söntés raktárhelyiségében folyt: Pavka jól tudta, hogy sem mosogatólány, sem büfésnő nem maradhat meg huzamo-

sabban a söntésben, ha nem adja el magát néhány rubelért mindazoknak, akiknek ott hatalmuk és erejük van.

Pavka belelátott az élet legmélyébe, a legaljára, a kút fenekére, s onnét a rothadás penészszaga, a mocsár kipárolgása csapta meg.

Artyomnak nem sikerült öccsét tanoncnak behozni a fűtőházba: tizenöt évesnél fiatalabbakat nem vettek fel. Pavka várta-várta a napot, amikor kijuthat onnét – szíve a hatalmas, füstös kőépület felé húzta.

Gyakran látogatta meg ott Artyomot, elment vele megvizsgálni a vasúti kocsikat, igyekezett segítségére lenni.

Különösen rosszul érezte magát azóta, hogy Froszja elment.

A nevetős, jókedvű leány már nem volt ott, és Pavka most fájdalmasan érezte, mennyire összebarátkoztak. Reggelenként, amikor a mosogatóba érkezett és az ott dolgozó, többnyire menekült nők civakodó lármáját hallotta, ürességet, magányosságot érzett.

*

Egy éjszakai szünetben Pavka fát rakott az üst alá. Leguggolt a nyitott rostély elé; hunyorogva bámult a lángokba, jólesett neki a kályha melege. A mosogatóhelyiségben nem volt senki más.

Gondolatai észrevétlenül visszaszálltak a közelmúltba, Froszjához, és tisztán látta a jelenetet.

Szombat volt, éjszakai szünet, Pavka a lépcsőn jött lefelé a konyhába. A fordulóban kíváncsiságból felmászott a farakásra, hogy belessen az egyik kamrába, ahol rendszerint kártyázni szoktak.

Ott már teljes hévvel folyt a játék. Zalivanov az izgalomtól kipirulva tartotta a bankot.

A lépcső felől léptek hallatszottak. Pavka megfordult, és látta, hogy Prohoska jön lefelé. A fiú a lépcső alá mászott, hogy megvárja, amíg Prohoska bemegy a konyhába – a lépcső alatt sötét volt, s így Prohoska nem vette észre Pavkát.

Pavka tisztán látta a lefelé menő Prohoska széles hátát, busa fejét. A lépcsőről most gyors és könnyed léptek hallatszottak, megint közeledett valaki. Ismerős hang ütötte meg Pavka fülét.

– Prohoska, várj egy kicsit!

Prohoska megtorpant, hátrafordult, felnézett.

– No mi az? Mit akarsz? – dörmögte.

A lépcsőn egy nő sietett lefelé. Pavka felismerte Froszját.

A leány megragadta a pincér karját, és fojtott izgalommal kérdezte:

– Prohoska, hol a pénz, amit a hadnagytól kaptál?

Prohor durván elrántotta a karját.

– Miii? Miféle pénz? Hát nem adtam már belőle? – kérdezte nyersen, dühösen.

– De hiszen háromszáz rubelt kaptál tőle – mondta Froszja elfojtott zokogással a hangjában.

– Úgy? Háromszáz rubelt? – kérdezte Prohoska epésen. – No és, tán bizony te akarnád az egészet? Nem volna ez sok egy mosogatólányért, drága kisasszonykám? Azt hiszem, épp elég neked az az ötven, amit odaadtam. Valóságos főnyeremény! Nálad sokkal különb nők, művelt dámák még ennyit sem kapnak. Ahelyett, hogy megköszönnéd nekem! Egyszer hálsz valakivel, és ötven rubelt kapsz! Mit akarsz még? Talán hülyének nézel engem? Egy-két tízest még kaphatsz, de szót se többet. Ha pedig nem leszel buta, máskor is hozzájuttatlak egy kis különkeresethez. – Az utolsó néhány szót foghegyről odavetve, sarkon fordult, és bement a konyhába.

– Aljas féreg! – kiáltotta utána Froszja, és halkan felzokogott.

Pavkát leírhatatlan érzés fogta el, amíg ezt a beszélgetést hallgatta. A lépcső alatt, a sötét kuckóban kuporgott, csak nézte Froszját. A leány minden ízében reszketett, feje hozzá-hozzáverődött a fahasábokhoz. Pavka visszafojtva lélegzetét, némán lapult meg a kuckóban, görcsösen markolászta a lépcső vasoszlopát. Mindent tisztán értett, s agyán átvillant a gondolat:

„Ezt is eladták az átkozottak! Hajh, Froszja, Froszja . . ."

Ettől fogva még mélyebben, még erősebben gyűlölte Prohoskát, mint eddig.

„Hej, ha bírnám, agyonverném a gazembert! Miért is nem vagyok olyan nagy és erős, mint Artyom?"

A kályhában hol fellobbant, hol lelohadt a tűz, vörös lánghyelvek táncoltak, és összefonódtak, mint valami hosszú, kékes fonal. Pavkának úgy rémlett, hogy egy gonosz ördög csúfondárosan öltögeti rá a nyelvét.

A helyiségben csend volt, csak az égő fa pattogott, és a vízcsapból egyenletesen hulldogáló cseppek koppanása hallatszott.

Klimka az utolsó fényesre súrolt fazekat is felrakta a polcra, és összedörzsölte a kezét. Más nem volt a konyhában. A szolgálatban levő szakács és a konyhalányok az öltözőben aludtak. Éjszaka a konyha három órára mindig elcsendesedett. Klimka ezeket az órákat rendszerint ébren töltötte, Pavkával: a kis kukta már szoros barátságot kötött a fekete szemű mosogatófiúval. Most, hogy Klimka felérkezett, látta, amint Pavka a nyitott konyhaajtó előtt guggol. Pavka a falon vette észre barátja jól ismert árnyékát, és meg se fordult, csak odaszólt neki:

– Ülj le, Klimka!

A kis kukta felmászott a farakásra, letelepedett, és csak nézte a szótlanul kuksoló Pavkát, majd mosolyogva mondta:

– Mit csinálsz? Tüzet varázsolsz?

Pavka csak nehezen bírta elvonni tekintetét a lángnyelvekről. Nagy, csillogó szemét Klimkára szegezte, s ez olyan kimondhatatlan szomorúságot látott a szemében, amilyent még sohasem vett észre.

– Be furcsa vagy ma, Pavka... – Elhallgatott, majd megkérdezte: – Történt veled valami?

Pavka felkelt, majd Klimka mellé ült.

– Semmi sem történt – felelte tompán. – Tudod, Klimka, nehezen bírom ki itt.

Térdén nyugvó keze ökölbe szorult.

– Mi ütött ma beléd? – kérdezte újra Klimka, könyökére támaszkodva.

– Miért mondod, hogy ma? Ugyanezt érzem, amióta csak idekerültem. Nézz körül, mi folyik itt! Dolgozunk, mint a barmok, és az a köszönet, hogy szájon vág, akinek éppen eszébe jut. Nincs, aki megvédene. Téged meg engem a vendéglősék fogadtak fel, de megütni bárki megüthet, ha van ereje hozzá. Hiszen megszakadhatsz, akkor sem tudsz egyszerre mindenkit kielégíteni, és máris csattan a képeden. Megcsinálhatsz mindent a legpontosabban, úgy, hogy senki se kössön beléd, kiadhatod a lelkedet, akkor is lesz valaki, aki elégedetlen, és máris a nyakad közé cserdítenek...

Klimka ijedten félbeszakította:

– Ne kiabálj úgy, te! Még bejön valaki, és meghallja.

Pavka felugrott.

– Csak hallja meg! Úgyis elmegyek én innen. A vágányokról havat lapátolni is jobb, mint itt, ezen a szemétdombon, csupa csirkefogó közt! Pénze mindegyiknek van, de még mennyi! Bennünket állatnak néznek, a lányokkal azt csinálnak, ami eszükbe jut! Ha egy rendes akad köztük, és nem hagyja magát, azt kirúgják. Mit tehet aztán az ilyen? Ezért fogadnak fel csupa menekült nőt, aki hajléktalan, éhezik. Aki örül, ha egy falat kenyérhez jut. Itt legalább nem éhezik – de retteg az éhségtől, ezért hajlandó mindenre.

Haragja úgy kitört, hogy Klimka megint megijedt, hátha meghallja valaki. Felugrott, és sietve betette a konyhába nyíló ajtót. Közben Pavka egyre csak beszélt, könnyített a szívén.

– Lám, te Klimka, te hallgatsz, ha megütnek. Miért tűröd?

Pavka leült egy támlátlan székre, az asztalhoz, és fáradtan a tenyerébe hajtotta a fejét. Klimka fát tett a tűzre, majd maga is leült az asztalhoz.

– Ma nem olvasunk? – kérdezte Pavkától.

– Nincs könyvünk – felelte Pavka. – Zárva a bódé.

– Ma nem árusítanak? – csodálkozott Klimka.

– A boltost elvitték a csendőrök. Találtak nála valamit – újságolta Pavka.

– Miért vitték el?

– Politika miatt, azt mondják.

Klimka értetlenül nézett Pavkára.

– Mit jelent az: politika?

Pavka vállat vont.

– Ördög tudja! Állítólag az a politika, ha valaki a cár ellen van.

Klimka összerázkódott rémületében.

– Ilyenek is vannak?

– Nem tudom – felelte Pavka.

Ajtó nyílt, az álmos Glasa bejött a mosogatóba.

– Hát ti, gyerekek, mért nem alusztok? Szundikálhattok egy órát, hiszen nincs vonat. Menj csak, Pavka, majd én vigyázok az üstre.

*

Pavka hamarabb hagyta ott az állását, mintsem gondolta volna, mégpedig teljesen váratlan körülmények között.

Dermesztő januári reggel volt, munkája véget ért, már menni készült haza, de a váltás még nem érkezett meg. Pavka odament a vendéglősnéhez, és bejelentette, hogy hazamegy. De a vendéglősné nem engedte. A fiúnak úgy, fáradtan még huszonnégy órát kellett dolgoznia. Éjszakára végleg elcsigázódott, s a szünetben még meg kellett töltenie az üstöket, fel kellett forralnia a vizet, hogy minden készen álljon, amikor a háromórai vonat befut.

Pavka kinyitotta a csapot, de víz nem jött. Üzemzavar lehetett a víztoronyban. Pavka nyitva hagyta a csapot, és ledőlt a farakásra. Fáradtsága erőt vett rajta, és nyomban elnyomta az álom.

Néhány perc múlva a csap krákogni, prüszkölni kezdett, a víz megindult. A tartály színültig megtelt, majd a padlóra kezdett csurogni a víz. Ilyenkor a mosogatóban senki sem járt. A víz egyre ömlött, már az egész padlót elárasztotta, s az ajtó alatt beszivárgott az étterembe.

Az alvó utasok bőröndjei, holmijai alá kis patakok kígyóztak. Egyelőre még senki sem vette észre. Mikor azonban a víz elért egy utashoz, aki a földön fekve aludt, az felriadt, talpra ugrott, és nagyot ordított. Egyszerre mindenki a cókmókjához kapott, óriási lárma és zűrzavar támadt.

A víz ömlött, egyre csak ömlött.

Prohoska éppen a másik helyiségben szedte le az asztalokat, az utasok kiáltozására berohant. Átugrotta a tócsákat, és az ajtónál termett. Nagy erőfeszítéssel benyomta. Az ajtó mögött összegyűlt víztömeg bezúdult a söntésbe.

Még nagyobb lett a lárma. A szolgálatban levő pincérek mind beszaladtak a mosogatóba. A dühös Prohoska ekkor már nekiesett az alvó Pavkának.

Csak úgy zuhogtak az ütések a fiú fejére, Pavka egészen elkábult a fájdalomtól.

Olyan álmos volt, hogy semmit sem értett. Szikrákat látott, egész testét égő fájdalom járta át.

Zúgott a feje a veréstől, így támolygott haza.

Reggel Artyom vészesen komor arccal vallatóra fogta.

Pavka hűségesen beszámolt a történtekről.

– Ki vert meg ennyire? – kérdezte Artyom tompa hangon.

– Prohoska.

– Jól van. Ágyban maradsz.

Artyom felvette bőrkabátját, és szó nélkül távozott hazulról.

*

– Beszélhetnék a Prohor nevű pincérrel? – kérdezte Glasától az ismeretlen munkásember.

– Mindjárt jön, várjon egy percig – felelte a leány.

A tagbaszakadt ember nekitámaszkodott az ajtófélfának.

– Jól van, megvárom.

Prohor a lábával lökte be az ajtót, mert tálcáján egy halom edénnyel sietett be a mosogatóba.

– Itt van, ő az – szólt Glasa, Prohorra mutatva.

Artyom előrelépett, súlyos kezét a pincér vállára tette, és mereven rászegezte a tekintetét.

– Mért verted meg Pavkát, az öcsémet? – kérdezte.

Prohor megpróbálta kiszabadítani a vállát, de a következő pillanatban egy hatalmas ökölcsapás a földre terítette. Fel akart tápászkodni, de a második ütés még keményebb volt, mint az első, valósággal odaszegezte a földhöz.

A konyhalányok ijedten szétrebbentek.

Artyom sarkon fordult, és távozott.

Prohoska véres arccal fetrengett a földön.

Este Artyom nem tért haza a munkából, anyjuk megtudta, hogy a csendőrségi fogdában ül.

Hat nap múlva, este, amikor anyjuk már aludt, Artyom megjött. Az ágyán üldögélő Pavkához lépett, és nyájasan megkérdezte:

– No öcsém, jobban vagy már? – Leült melléje. – Ne törődj vele, lesz ez még rosszabbul is. – Egy ideig hallgatott, majd így szólt: – Sebaj, bekerülsz a villanytelepre. Már beszéltem rólad. Ott legalább szakmát tanulsz.

Pavka mindkét kezével keményen megszorította Artyom súlyos kezét.

MÁSODIK FEJEZET

A kisvárosra szélviharként zúdult az elképesztő hír: „Elkergették a cárt!"

A városkában nem akarták elhinni.

Vonat gördült be hóviharban, két köpenyeges, puskás diák szállt ki a peronra. Követte őket egy csapat vörös karszalagos, forradalmár katona. Letartóztatták az állomás csendőreit, az öreg ezredest és a helyőrség parancsnokát. A városkában eloszlott a kétség. A behavazott utcákon ezrével özönlöttek az emberek a főtérre.

Szinte habzsolták az új szavakat: Szabadság, Egyenlőség, Testvériség.

Zajos napok következtek, telve örömmámorral és izgalommal. Azután minden elcsendesült, és csak a városházán lengő vörös zászló hirdette, hogy változás történt. A városházán a mensevikek és a bundisták kerültek hatalomra. Egyébként minden maradt a régiben.

A tél vége felé egy lovassági gárdaezred szállásolta el magát a városkában. Reggelenként egy-egy század kilovagolt az állomásra, hogy összefogdossa a délnyugati arcvonalról érkező katonaszökevényeket.

A gárdisták jól táplált, termetes, erős legények voltak. Tisztjeik, jobbadán grófok és hercegek, arany vállpántot, ezüstsávos lovaglónadrágot viseltek – mintha nem is lett volna forradalom.

Pavka, Klimka és Szerjozska Bruzzsak életében nem történt változás. Gazdáik a régiek maradtak. Csak az esős november hozott valami szokatlant. A pályaudvaron új emberek nyüzsögtek, leginkább a lövészárkokból érkező katonák, furcsa elnevezésük volt: „bolsevik".

Ez a szó komolyan, súlyosan hangzott. Honnét eredt – senki sem tudta.

A gárdistáknak már nem volt könnyű dolguk a szökevények összefogdosásával. Az állomásépület üvegablakai mind betörtek a lövöldözéstől. Az arcvonalról már egész alakulatok jöttek vissza, és szuronnyal védekeztek a feltartóztatás ellen. December végén már vonatszámra özönlöttek arrafelé.

A gárdisták eltorlaszolták az állomást, azt hitték, így sikerül feltartóztatniuk a katonákat. De a ropogó gépfegyversorozatok kiverték őket. A katonák, akik már szembenéztek a halállal, nem féltek a gárdistáktól.

A szürke frontkatonák a gárdistákat bekergették a városba. Bekergették, azután visszatértek az állomásra, és továbbment egyik katonavonat a másik után.

*

Ezerkilencszáztizennyolc tavaszán, egy szép napon a három barát Szerjozsa Bruzzsakéktól jött kifelé, ahol hevesen verték a lapot. Útközben betértek Korcsaginék kertecskéjébe. Leheveredtek a pázsitra, unatkoztak. Minden szokásos szórakozást meguntak már, törték a fejüket, hogyan üssék agyon a napot.

Hirtelen patkócsattogás hallatszott a hátuk mögött, az úton egy vágtató lovas bukkant fel. Lova egyetlen ugrással átlendült az árkon, amely az utat elválasztotta a kertecske alacsony sövényétől. A lovas ostorával intett a heverésző Pavkának és Klimkának.

– Hé, fiaim, ide hozzám!

Pavka és Klimka felugrott, a sövényhez szaladt. A lovas tetőtől talpig csupa por volt, a por vastagon belepte hátracsapott sapkáját, terepszínű katonaingét meg a nadrágját.

Széles derékszíján revolver és két német kézigránát lógott.

– Hozzatok vizet, hadd igyam, fiúcskák – kiáltotta feléjük, majd, amíg Pavka a házba szaladt vízért, a lovas a reábámuló Szerjozskához fordult: – Mondd, öcsém, kinek a hatalmában van ez a város?

Szerjozska sietve kezdte elmagyarázni a jövevénynek, hogy mi újság a városban.

– Már két hete senki sincs nálunk hatalmon. Egyetlen hatalom a polgárőrség. Éjszakánként maguk a lakosok őrzik felváltva a várost. Hát maga miféle? – kérdezte most már ő.

– Ne légy kíváncsi, mert hamar megöregszel – felelte mosolyogva a lovas.

Ekkor szaladt ki a házból Pavka a vizeskancsóval.

A lovas mohón, egy hajtásra kiitta a vizet, a kancsót visszaadta

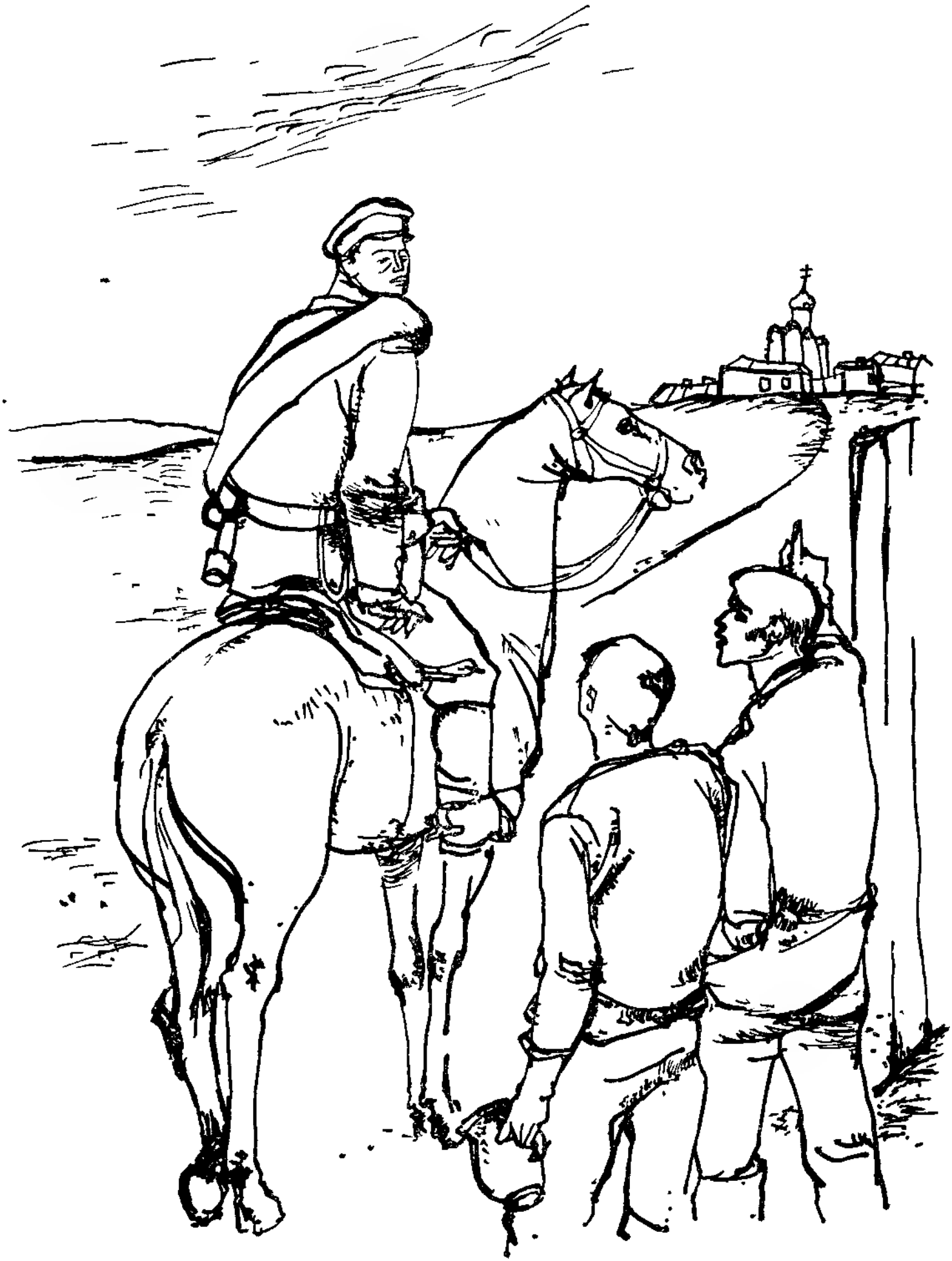

Pavkának, megrántotta a kantárszárat, s hirtelen vágtával eltűnt a fenyves szélén.

– Ki volt ez? – kérdezte Pavka csodálkozva Klimkától.

– Mit tudom én? – Klimka a vállát vonogatta.

– Úgy látszik, a város megint gazdát cserél. Ezért távoztak tegnap Lescsinszkijék. És ha a gazdagok menekülnek, ez azt jelenti, hogy jönnek a partizánok – nyilatkozott Szerjozska végleg és határozottan ebben a fontos politikai kérdésben.

Érvelése oly meggyőző volt, hogy Pavkának és Klimkának eszébe se jutott vitába szállni vele.

De a fiúk meg sem tárgyalhatták ezt a kérdést – az országúton megint patkócsattogás hallatszott. Mindhárman a sövényhez rohantak.

Az erdő felől, a tőlük alig látható erdészlak mögül emberek és szekerek bukkantak elő. Az úton pedig, már egészen közel hozzájuk, vagy tizenöt lovas ügetett, puskájukat a nyeregben keresztbe tartották. Elöl ketten lovagoltak: egy javakorbeli ember terepszínű zubbonyban, tiszti szíjakkal, mellén távcső – mellette pedig az a lovas, akivel az imént beszéltek a fiúk. A meglett korú lovas zubbonyán vörös kokárda virított.

– No, mit mondtam? – Szerjozska a könyökével oldalba bökte Pavkát. – Látod a vörös kokárdát? Partizánok. Itt folyjon ki a szemem, ha nem partizánok . . . – És nagyot rikkantva örömében, fürgén átugrott a sövényen, ki az utcára.

Két pajtása követte. Máris ott álltak mind a hárman az út szélén, és figyelték a közeledőket.

A lovasok egészen a közelükbe értek. Ismerősük intett nekik, és ostorával a Lescsinszkij-házra mutatva, megkérdezte:

– Ki lakik ebben a házban?

Pavka igyekezett lépést tartani a lóval, közben mesélte:

– Itt lakik Lescsinszkij ügyvéd. Tegnap megszökött. Bizonyára maguktól félt . . .

– Hát te honnét tudod, hogy mi kik vagyunk? – kérdezte mosolyogva a meglett korú lovas.

Pavka a kokárdára mutatott, így felelte:

– Hát ez? Mindjárt látni . . .

A lakosság kitódult az utcára, az emberek kíváncsian nézegették a bevonuló csapatot. A három pajtás az út szélén állt, ők is a porlepte, fáradt vörösgárdistákat bámulták.

A csapat egyetlen ágyúja végigdübörgött a kövezeten, elvonultak a géppuskás-szekerek is, a fiúk a partizánok nyomába eredtek, s csak akkor tértek haza, amikor a csapat megállt a város szívében és megkezdődött a beszállásolás.

A Lescsinszkij-házban a csapattörzs helyezkedett el, s itt, a tágas társalgóban este a hatalmas, faragott lábú asztalnál négyen ültek: a parancsnokság három tagja és maga a csapatparancsnok, a javakorbeli, őszülő hajú Bulgakov elvtárs.

Bulgakov szétterítette az asztalon a kormányzóság térképét, körmével kijelölt rajta néhány vonalat, majd a szemben ülő, nagyfogú, kiálló pofacsontú férfihoz fordult:

– Te azt mondod, Jermacsenko elvtárs, hogy itt kell megütköznünk, én meg úgy gondolom, hogy reggel el kell vonulnunk. Legjobb lenne még ma éjjel, de az embereink fáradtak. Feladatunk az, hogy eljussunk Kazatyinig, mielőtt a németek elébünk vágnának. A mi erőinkkel ellenállni: egyszerűen nevetséges... Egyetlen ágyú és harminc lövedék, kétszáz szurony és hatvan kard, no, mondhatom, félelmes erő!... A németek úgy jönnek, mintha vas ömlenék. Csak akkor ütközhetünk meg, ha egyesültünk a többi visszavonuló vörös csapattal. Hiszen arra is kell gondolnunk, elvtársak, hogy a németeken kívül egy csomó ellenforradalmár banda is elállja az utunkat. Véleményem szerint holnap reggel sürgősen tovább kell vonulnunk, de előbb még fel kell robbantanunk az állomás mögötti hidat. Amíg a németek helyrehozzák, eltelik két-három nap. Ezzel hátráltatjuk csapatszállításukat. Nos, mi a véleményetek, elvtársak? Tessék, határozzunk! – S az asztalnál ülőkhöz fordult.

Bulgakovval rézsút szemben ült Sztruzsnyikov, ajkát harapdálva tanulmányozta a térképet, majd Bulgakovra nézett, s végül nagy nehezen kibökte a torkán meg-megakadó szavakat:

– Én... én igazat adok... Bulgakovnak.

A munkászubbonyos legfiatalabbik ugyanígy vélekedett:

– Bulgakov jól beszél.

Csak Jermacsenko – az, aki napközben a három fiúval beszélt – csóválta tagadóan a fejét.

– Akkor mi az ördögnek alakítottunk csapatot? Hogy ellenállás nélkül vonuljunk el a németek elől? Én azt mondom, itt kell megütköznünk velük. Unalmas ez: örökké nyúlcipőben futni... Ha rajtam múlik, én bizony itt mennék nekik... – Hevesen hátralökte székét, felállt, és járni kezdett a szobában.

Bulgakov rosszallóan nézte.

– Verekedni ésszel kell, Jermacsenko. Belehajszolni az embereket a biztos vereségbe, pusztulásba: ezt mi nem tehetjük. Még nevetséges is volna. Egy egész hadosztály van a nyomunkban, nehéztüzérség, páncélkocsik... Ne gyerekeskedjünk, Jermacsenko elvtárs... – A többiekhez fordult, és így zárta le a vitát: – Szóval döntöttünk: holnap reggel elvonulunk... A következő kérdés: az összeköttetés – folytatta a megbeszélést Bulgakov. – Mi vagyunk az utóvéd, tehát ránk hárul az a feladat, hogy megszervezzük azt a tevékenységet, amely a németek háta mögött fog folyni. Ez itt fontos vasúti gócpont, ennek a városkának két állomása is van. Gondoskodnunk kell róla, hogy a vasúti állomáson megbízható elvtársunk működjék. Most mindjárt határozzuk el, kit hagyunk itt a munka megszervezésére. Szóljatok, kit jelöltök?

– Szerintem Zsuhraj matrózt kell itthagynunk – szólt Jermacsenko, az asztalhoz lépve. – Először is, Zsuhraj erről a vidékről való. Másodszor: géplakatos és szerelő, tehát munkát is kaphat az állomáson. Fjodort nem is látta senki a mi csapatunkkal, hiszen csak éjszaka fog ideérkezni. Jóeszű legény, meg fogja szervezni itt a dolgokat. Szerintem ő a legalkalmasabb.

Bulgakov bólintott.

– Helyes, egyetértek veled, Jermacsenko. Hát nektek, elvtársak, nincs ellenvetésetek? – fordult a többiekhez. – Szóval nincs. Akkor ezzel a kérdéssel is végeztünk: Zsuhrajnak pénzt hagyunk itt, és megbízást adunk neki a munka elvégzésére. Most pedig, elvtársak, a harmadik és egyben utolsó kérdés – közölte Bulgakov. – A városban levő fegyverek kérdése. Egész fegyverraktár van itt: húszezer puska, még a cári háborúból maradt itt. Egy paraszt csűrjébe

rakták be mind, ott hevernek, mindenki megfeledkezett róluk. A paraszttól tudtam meg, a csűr tulajdonosától. Szeretne megszabadulni a puskáktól... A németeknek persze nem szabad itthagynunk ezt a raktárt. Véleményem szerint fel kellene gyújtani. Mégpedig azonnal, hogy reggelre túl legyünk rajta. Csakhogy veszélyes ám a dolog, a csűr a város szélén áll, szegényparasztok házai közé ékelve. A parasztházak is tüzet foghatnak.

A rég nem borotvált, tagbaszakadt Sztruzskov megmozdult.

– Mi... mi... minek felgyújtani? A... azt hiszem, szét kellene o... osztani a fegyvert a... a lakosság közt.

Bulgakov gyorsan feléje fordult.

– Azt mondod, szétosztani?

– Igaza van. Remek ötlet! – kiáltotta lelkesen Jermacsenko. – Osszuk szét a munkások közt, és adjunk belőle másnak is, aki csak akar belőle. Legalább lesz mivel megcsiklandozniuk a németet, ha már nagyon sanyargatja őket. Mert sanyargatni fogja őket, de menynyire! Azután, ha nem bírják már tovább, majd megfogják a fiúk a puska végit. Jól mondta Sztruzskov: szét kell osztani. Jó lenne még falura is vinni belőle. A parasztok eldugják, és ha majd a németek elkezdik a rekvirálást amúgy istenigazában, akkor ujjé, de jól jönnek majd a puskák!

Bulgakov nevetett.

– No igen, de hát a németek majd megparancsolják, hogy be kell szolgáltatni a fegyvereket, és ezek mind oda fogják adni.

Jermacsenko tiltakozott:

– Nem, nem mind fogja beadni. Lesz, aki beadja, lesz, aki megtartja.

Bulgakov kérdőleg nézett végig társain.

– Osszuk csak szét a puskákat, osszuk szét – támogatta a fiatal munkás Jermacsenko és Sztruzskov véleményét.

– Jól van, akkor hát szétosztjuk – egyezett bele Bulgakov. – Tehát végeztünk minden kérdéssel. – Felkelt az asztaltól. – Most pihenhetünk reggelig. Ha Zsuhraj megérkezik, jöjjön be hozzám. Én fogok vele beszélni. Te meg, Jermacsenko, eredj, ellenőrizd az őrszemeket.

Magára maradva, Bulgakov átment a társalgóval szomszédos szobába – a háziaknak ez volt a hálószobájuk. Köpönyegét ráterítette a derékaljra, és lefeküdt.

*

Pavka reggel tért vissza a villanytelepről. Már egy esztendeje dolgozott ott mint fűtőinas.

Rögtön észrevette, hogy a városban szokatlanul nagy az élénkség. Az utcán egyre-másra találkozott emberekkel, akik egy, két vagy éppen három puskát cipeltek. Pavka nem értette, mi folyik itt, hát sietett haza. A Lescsinszkij-kúriánál előző napi ismerőseit pillantotta meg, amint éppen lóra ültek.

Beszaladt a házukba, sebten megmosakodott, majd megtudta anyjától, hogy Artyom még nem jött haza, ekkor elrohant, és Szerjozska Bruzzsakhoz vágtatott, a város túlsó végébe.

Szerjozska apja segéd-mozdonyvezető volt, saját kis házában lakott, s e házhoz egy kis gazdaság is tartozott.

Szerjozska nem volt otthon. Anyja, fehér arcú, kövér asszonyság, barátságtalanul nézett Pavkára.

– Tudja az ördög, hogy merre jár! Elrohant már kora hajnalban, nem tud veszteg maradni. Azt beszélik, hogy fegyvert osztogatnak valahol, bizonyára ott van ő is. Nádpálca kellene nektek, taknyosok, hogy jól megrakjanak vele! Már nem fértek a bőrötökbe, nem lehet bírni veletek. Alig látszanak ki a földből, máris fegyver kell nekik. Mondd meg annak a csibésznek, egyetlenegy töltényt se próbáljon hazahozni, mert leszedem a fejét. Idecipelne az minden vacakot, aztán én tartsam érte a hátam. Hát te? Talán te is oda igyekszel?

Pavka már nem is hallotta Szerjozska zsörtölődő mamáját, rohant tovább az utcán.

Egy férfi jött szembe vele, mindkét vállán egy-egy puskát cipelt.

– Bácsi kérem, hol szerezte? – rontott neki Pavka.

– Amott osztogatják, a felvégen.

Pavka lóhalálában száguldott arrafelé. Két utcával odébb egy kisfiúba ütközött, ez egy nehéz, szuronyos gyalogsági puskát cipelt.

Pavka megállította.

– Hol szerezted?

– Az iskolával szemben, a partizánok osztogatják. De már nincs ott semmi. Mindent széthordtak. Egész éjszaka osztogatták, most már csak az üres ládák hevernek ott. Én már a másodikat viszem – tette hozzá büszkén a kisfiú.

A hír nagyon elkeserítette Pavkát. „Vigye el az ördög, egyenesen oda kellett volna szaladnom, ahelyett, hogy előbb hazamenjek – gondolta elkeseredve. – Hogy is lehettem ennyire mafla?"

Hirtelen ötlete támadt, sarkon fordult, három ugrással utolérte a kisfiút, és kitépte kezéből a puskát.

– Neked már van egy: elég az. Ez nekem kell – kiáltott rá, ellentmondást nem tűrő hangon.

A kisfiú felháborodott, hogy fényes nappal kirabolják, nekiment Pavkának. Ez azonban hátraugrott, a kisfiúnak szegezte a szuronyt, és rárivallt:

– Vissza, mert megszúrod magad!

A kisfiú sírva fakadt tehetetlen dühében, majd szitkozódva elszaladt. Pavka elégedetten rohant haza. Átugrott a sövényen, beszaladt a kis fészerbe, a zsákmányolt puskát bedugta a tetőgerendák közé, és vígan fütyörészve bement a házba.

*

Be szépek a nyári esték Ukrajnában, az olyan kicsi, városféle helységben, mint Sepetovka: a közepén kisváros, a szélein igazi falu.

Az ilyen csöndes nyári estéken az egész fiatalság kint van az utcán. Lányok, legények álldogálnak a kapuban vagy a házuk előtti, utcára néző kiskertben, építkezéshez odahordott gerendákon ülnek csoportosan vagy párosan. Énekszó és kacagás.

A levegőben szinte reszket a sűrű virágillat, a csillagok valahol az égbolt mélyén hunyorognak, mint megannyi szentjánosbogár, a hang messze-messze elhallatszik...

Pavka szereti a harmonikáját. Gyengéden teszi térdére a jóhangú, kétsoros bécsi hangszert. Ujja könnyű: éppen csak hogy megérinti a billentyűket, gyorsan végigfut felületükön, fel és alá. Mély hangok sírnak fel, majd könnyed, csengő dallam árad a hangszerből...

Kígyóként hajladozik a harmonika – hogy lehet ezt megállni tánc

nélkül? Nem is állja meg senki, a lábak szinte maguktól illeszkednek ütemre. Forrón sóhajt a harmonika: gyönyörű az élet!

Ezen az estén különösen vidám volt a hangulat. Pavkáék háza előtt, a gerendarakáson kacagó fiatalság gyűlt össze – mindannyiuk között a szomszédék lányának, Galocskának a hangja volt a legszebb. Szeret ám a kőfaragó leánykája táncolni, dalolgatni a fiúkkal. Zengő, bársonyos alt hangja van.

Pavka fél tőle, mert éles a leány nyelve. Galocska most Pavka mellé ül a gerendára, szorosan átöleli és kacag.

– Hej te híres harmonikás! Kár, hogy még oly fiatal legényke vagy, ha jobban megnőttél volna, éppen nekem való férj lennél! Szeretem a harmonikásokat, olvadozik a szívem, ha a muzsikájukat hallom.

Pavka elpirul a füle tövéig. Szerencse, hogy sötét van, és nem venni észre. Szeretne elhúzódni a csúfolkodó lánytól, de az erősen fogja, nem engedi.

– Hova szöknél, drágám? Hát ilyen udvarló vagy? – tréfálkozik vele.

Pavka a vállán érzi a leány ruganyos mellét, ettől izgalom fogja el, elszorul a szíve. Közben körülöttük kacagás veri fel a különben oly csendes utcát.

Pavka nekifeszíti kezét Galocska vállának, és így mondja:

– Zavarsz... nem tudok így játszani... menj odébb!

Ekkor ismét felbugyborékol a kacagás, folytatódik az ingerkedés, a tréfa.

Beleavatkozik Maruszja:

– Pavka, valami bánatosat játsszál, valami szívhez szólót.

Lassan szétsimulnak a harmonika ráncai. Pavka ujjai csendesen siklanak a billentyűkön. Felcsendül egy dallam, amelyet mindenki ismer és szeret. Először Galina zendít rá. Utána Maruszja és a többiek.

A hajósok összegyűlnek,
Kunyhó elé ülnek,
Szép itt nekünk!
Jó itt nekünk!
Bús dalok csendülnek...

Messzire, egészen az erdőig szállanak a csengő fiatal hangok, száll az ének.

– Pavka! – Ez Artyom hangja.

Pavka összecsukja a harmonikát, begombolja a száját.

– Hívnak, mennem kell.

Maruszja kérleli, marasztalja:

– Ugyan, maradj még, játsszál még egy kicsit. Ráérsz hazamenni.

Pavkának azonban sietős a dolga.

– Nem lehet. Holnap majd megint muzsikálunk, de most mennem kell. Artyom hív. – És már fut is az utcán keresztül, a kis ház felé.

Benyit az ajtón a kis szobába, és látja, hogy Artyom mellett, az asztalnál ül szaktársa, Roman meg egy harmadik ember. Ezt nem ismeri.

– Hívtál? – kérdi Pavka.

Artyom csak biccent Pavka felé, majd az idegenhez fordul:

– Itt van, ő az. Az öcsém.

Pavka kezét kérges tenyér ragadja meg.

– Ide hallgass, Pavka! – szól Artyom az öccséhez. – Azt mondtad, nálatok, a villanytelepen megbetegedett egy szerelő. Holnap tudd meg, nincs-e szükségük helyette egy jó szakemberre. Ha igen, eljössz és megmondod.

Ekkor közbeszólt az ismeretlen:

– Nem, inkább én is vele megyek. Magam akarok beszélni a főnökkel.

– Persze hogy szükségünk van egy ügyes emberre. Ma nem is dolgozhattunk, mert Sztankovics megbetegedett. A főnök kétszer is végigjárta a telepet, hogy találjon helyette valakit, de nem talált. Egy szál fűtővel mégsem merte üzembe helyezni a villanytelepet, a szerelő pedig tífuszban fekszik.

– No lám, hisz akkor máris rendben van a dolog! – szól az idegen. – Holnap érted jövök, és együtt megyünk oda! – szól Pavkának.

– Rendben van.

Pavka belenéz az ismeretlen férfi nyugodt, szürke szemébe, s ez

fürkészve szegeződik reája. A komoly és állhatatos pillantás kissé zavarba hozza Pavkát. Nyakig begombolt, szürke zubbony feszül az idegen széles, izmos hátára – látni, hogy nem reája szabták. Fejét erős bikanyak tartja a vállán, az egész emberből úgy árad az erő, mint egy öles törzsű, öreg tölgyfából.

Búcsúzóul Artyom csak ennyit mond neki:

– Addig is minden jót, Zsuhraj! Holnap elmégy az öcsémmel, és mindent elintéztek.

*

A németek három nappal a csapat távozása után vonultak be a városba. Jövetelüket egy éles mozdonysípolás jelezte az utóbbi napokban teljesen elnéptelenedett állomás felől. A városon végigfutott a hír:

– Jönnek a németek!

Mint megzavart hangyaboly, olyan nyüzsgésnek indult a város, pedig régen tudta már mindenki, hogy előbb-utóbb bejönnek a németek. Valahogy azonban mégsem akarták elhinni. És most íme! Nemcsak hogy a közelben járnak ezek a rettenetes németek, hanem éppenséggel itt vannak, itt, benn a városban.

Az egész lakosság ott volt a kertajtók, a palánkok mögött. Az utcára nem mertek kimenni.

A németek az út két oldalán, libasorban jöttek – az úttestet szabadon hagyták. Zubbonyuk sötétzöld volt, puskájukat lövésre készen tartották. Puskájukon késre emlékeztető, széles szurony. Fejükön nehéz rohamsisak volt, mindegyik hatalmas borjút cipelt a hátán. Jöttek, csak jöttek a pályaudvar felől a városba, szakadatlan sorban. Nagyon óvatosan jöttek, mintha bármely pillanatban ellenállásba ütközhetnének, pedig senkinek sem jutott eszébe, hogy megtámadja őket.

Legelöl két tisztjük lépkedett, kezükben Mauser-pisztoly. Az úttest közepén jött a tolmácsuk, egy hetmán-tiszt*, kék ukrán-kaftánban, kucsmával a fején.

* A német zsoldba szegődött ukrán soviniszták vezetői ezt a régi kozák címet vették fel

A németek a város közepén, a főtéren négyszögben sorakoztak fel. Megperdültek dobjaik. A téren a nekibátorodó lakosságból kisebb tömeg gyűlt össze. Az ukrán-kaftános hetman felállt a gyógyszertár lépcsőjére, és harsányan felolvasta Korff őrnagy, német városparancsnok rendeletét.

A rendelet így hangzott:

1. §.

Elrendelem:

A város minden lakója, akinek birtokában lőfegyver vagy szúrófegyver van, köteles azt 24 órán belül beszolgáltatni. E rendelet megszegőit főbe lövetem.

2. §.

Kihirdetem a városban az ostromállapotot.
Este 8 óra után kijárási tilalmat rendelek el.

Korff őrnagy
városparancsnok

Abban az épületben, ahol azelőtt a polgármester-hivatal volt, a forradalom óta pedig a munkás küldöttek tanácsa működött, most a német parancsnokság ütött tanyát. A tornác előtt őr állott: most már nem rohamsisakban, hanem óriási császári sassal ékesített díszsisakban. Ugyanott, az udvaron volt a beszolgáltatandó fegyverek gyűjtőhelye.

A főbelövetéstől megrémült polgárság egész napon át hordta az udvarra a fegyvereket. Felnőttek nem is mutatkoztak: a fegyvereket kamaszfiúk és egészen fiatal gyerekek cipelték be. A németek senkit sem tartóztattak le.

Akik nem merték személyesen beszolgáltatni fegyverüket, éjszaka egyszerűen kihajították az utcára. Reggel egy német járőr összeszedte az úton heverő fegyvereket, felrakta egy katonai szekérre, és bevitte a parancsnokságra.

Amikor a beszolgáltatás határideje lejárt, délben egy órakor a német katonák összeszámolták zsákmányukat. A beszolgáltatott pus-

kák száma összesen tizennégyezer volt – tehát hatezer puskát nem szolgáltattak be. Általános házkutatást tartottak, de ez is alig járt eredménnyel.

Másnap virradatkor a város határában, a régi zsidó temetőnél agyonlőttek két vasúti munkást, mert a házkutatás alkalmával puskákat találtak náluk.

*

Artyom, amikor meghallotta a rendeletet, hazasietett. Az udvaron találkozott Pavkával, vállon ragadta, és halkan, de szigorúan kérdezte:

– Hoztál haza valamit a raktárból?

Pavka úgy tervezte ugyan, hogy hallgatni fog a puskáról, de nem akart hazudni a bátyjának. hát mindent elmondott.

Együtt mentek be a fészerbe. Artyom előkotorta a gerendák mögé rejtett puskát, lefeszítette a závárzatát, lehúzta róla a szuronyt. Aztán megragadta csövénél, meglendítette és teljes erővel a kerítés karójához csapta. A puskaagy darabokra tört. A fegyver maradványait Artyom a kertjüktől messze, egy üres telekre dobta, a szuronyt és a závárzatot pedig a pöcegödörbe hajította.

Amikor mindezen túl volt, odafordult öccséhez:

– Már nem vagy kisgyerek, Pavka. Tudhatod, hogy a fegyver nem játékszer. Most komolyan beszélek: eszedbe ne jusson valamit a házunkba hozni. Tudod, az ilyesmi most az életébe kerülhet az embernek Vigyázz, be ne csapj engem, mert ha valamit hazahozol, és itt megtalálják, akkor elsőnek engem lőnek agyon. A magadfajta taknyost persze nem bántják. Kutyaidők járják, érted?

Pavka megígérte, hogy többé semmit sem hoz haza.

Amikor az udvaron át a házuk felé mentek, Lescsinszkijék kapujánál éppen megállt egy fogat. A kocsiból Lescsinszkij ügyvéd szállt ki, a feleségével és két gyermekükkel, Nellivel meg Viktorral.

– Visszajöttek a madárkák – dünnyögte bosszúsan Artyom. – Kezdődik ám a kerge idő, hogy enné meg a féreg! – És bement a házba.

Pavka egész nap szomorkodott a puska miatt. Ezalatt barátja, Szerjozska kétségbeesett erőfeszítéssel dolgozott egy régi, elhagya-

tott csűrnél. Nagy gödröt ásott a fal tövében, s amikor ezzel elkészült, belerakott három vadonatúj, rongyokba csomagolt puskát. Ezeket ő is az osztogatásnál szerezte, de esze ágában sem volt, hogy ilyen kincset beszolgáltasson a németeknek. Nem azért kínlódott egy éjszakán át, hogy megváljon a zsákmányától.

A gödröt betemette földdel, és jó keményre döngölte. Az elsimított földre még egy halom szemetet, mindenféle hulladékot hintett. Dolga végeztével ellenőrző szemlét tartott, és művét kielégítőnek találván, levette sapkáját, megtörülte verejtékes homlokát.

„Most aztán kereshetik. No, és ha megtalálják – senki sem tudja, hogy kié ez a csűr."

*

Pavka észre sem vette, mennyire összebarátkozott azzal a szigorú szerelővel, aki immár egy hónapja, hogy a villanytelepen dolgozott. Zsuhraj megmagyarázta a fűtőinasnak a dinamó szerkezetét, sőt megtanította a kezelésére is.

Tetszett a matróznak az értelmes gyerek. Ha szabadnapja volt, gyakran meglátogatta Artyomot. A jóeszű, komoly matróz türelmesen végighallgatta a család ügyes-bajos dolgait, s különösen olyankor figyelt fel, ha édesanyjuk Pavka csínyjei miatt panaszkodott. Zsuhraj úgy meg tudta nyugtatni Marija Jakovlevnát, hogy az aszszony megfeledkezett bajairól, és egészen felvidult.

Zsuhraj egyszer a villanytelep udvarán, a farakások közt megállította Pavkát, és mosolyogva mondta neki:

– Anyád azt mondja, hogy szeretsz verekedni. „Harcias, akár egy kakas!", így panaszkodik rád. – A matróz nevetett, mint akinek tetszik a dolog, majd meg is mondta: – Általában nem baj, ha valaki verekedős, csak tudnia kell, hogy kit üt, és miért.

Pavka nem tudta, csúfolódik-e Zsuhraj vagy komolyan beszél.

– Én sosem verekszem ok nélkül – jelentette ki. – Mindig csak az igazságért.

Zsuhraj váratlanul ezt ajánlotta neki:

– Ha akarod, megtanítlak igazán verekedni.

Pavka csodálkozva nézett reája.

– Hogyhogy igazán?

– Mindjárt meglátod.

És Pavka megkapta az első leckét ökölvívásból.

Ez a tanulás nem ment könnyen Pavkának, de aztán pompásan elsajátította a bokszolás tudományát. Sokszor hátrabukfencezett, ha Zsuhraj ökle eltalálta, de szorgalmas, szívós tanítványnak bizonyult.

Egy forró napon Klimkánál járt. Amikor hazajött, egy ideig unatkozva ténfergett a szobában, nem tudta, mivel üsse agyon az időt, végül elhatározta, hogy visszavonul kedvenc helyére: házuk mögé, a kert sarkában álló csőszkunyhó tetejére. Átment az udvaron, átvágott a kerten, majd felmászott a kiálló léceken a deszkabódé tetejére. Átbújt a föléje hajló meggyfa sűrű ágai alatt, így jutott el a tető közepére, s ott kifeküdt a napra.

A csőszkunyhó másik oldala Lescsinszkijék kertjére nézett. Aki a tető széléig kúszott, jól láthatta az egész kertet és a ház egyik oldalát. Pavka kidugta fejét egy kiszögellés fölött, és átlesett a szomszédba. Éppen ott állt a fogat, Pavka azt is látta, hogy a Lescsinszkijékhez beszállásolt német hadnagy tisztiszolgája éppen gazdája holmijait keféli. A hadnagyot Pavka már többször látta a kúria kapujában.

Zömök, pirospozsgás ember volt, bajsza kurtára nyírva, orrán csíptető, fején lakkellenzős sapkát viselt. Pavka tudta, hogy a hadnagy az oldalsó szobában lakik, ablaka a kertre néz, és éppen a csőszkunyhó tetejéről látni be rajta.

Most a hadnagy az asztalnál ült, írt valamit. Majd fogta az írást és kiment, kint átadta a papírt a tisztiszolgának, azután elhaladt az ösvényen, az utcára vezető kertajtó felé. Megállt egy befuttatott filagóriánál, s Pavka úgy látta, hogy szól valakihez. A filagóriából most Nelli Lescsinszkaja lépett ki. A hadnagy belekarolt, és együtt távoztak a kertajtón az utcára.

Pavka mindent jól megfigyelt. Már-már elszundított, de egyszerre azt látta, hogy a tisztiszolga bemegy a hadnagy szobájába, a zubbonyt a fogasra akasztja, kitárja a kerti ablakot, majd kitakarítja a szobát, és távozik, becsukja maga mögött az ajtót. Kisvártatva Pavka már az istálló előtt látta a tisztiszolgát.

A német tiszt ablaka nyitva volt, Pavka belátott.

Az asztalon néhány szíj hevert és valami csillogó tárgy.

Elviselhetetlen kíváncsiság lett úrrá Pavkán. Nem is bírt ellenállni neki, nesztelenül átmászott a tetőről egy cseresznyefa ágára, majd leereszkedett Lescsinszkijék kertjébe. Meggörnyedt, néhány ugrással a nyitott ablaknál termett, és benézett a szobába. Az asztalon feküdt egy derékszíj, egy kardszíj meg egy pisztolytáska, benne a pompás, tizenkét lövetű revolver.

Pavkának elállt a lélegzete. Néhány pillanatig tusakodott önmagával, majd hirtelen eszeveszett merészség fogta el. Behajolt az ablakon, megragadta a pisztolytáskát, kiemelte belőle a feketén csillogó, vadonatúj revolvert, majd vissza a kertbe. Körülnézett, a revolvert óvatosan zsebre vágta, és a kerten át visszaosont a cseresznyefához. Majomfürgeséggel kapaszkodott fel a tetőre – onnan visszanézett. A tisztiszolga nyugodtan beszélgetett az istállófiúval. A kertben csend honolt... Pavka lemászott a tetőről és hazaszaladt.

Anyja a konyhában volt elfoglalva, az ebédet főzte, ügyet sem vetett Pavkára. Pavka a láda mögül előkotort egy rongyot, zsebre vágta, és észrevétlenül kiosont az ajtón. Keresztülfutott a kerten, átmászott a kerítésen, és kiugrott az erdő felé vezető útra. Magához szorította a súlyos revolvert, s ez minden lépésnél a lábát verdeste. Ahogyan csak bírta, rohant a félig beomlott, régi téglagyár felé, lába alig érte a földet, füle mellett süvített a szél.

A régi téglagyár körül csendes volt minden.

A több helyen beszakadt fatető, a törött téglák hegyei, a szétdőlt égetőkemencék vigasztalan látványt nyújtottak. Mindent benőtt a gyom. Csak a három cimbora járt ide néha játszani. Pavka sok olyan titkos helyet ismert itt, amely alkalmas volt a lopott kincs elrejtésére.

Egy kemence romjai közé húzódott, és óvatosan körülnézett. Az út teljesen néptelen volt, a fenyőfák halkan susogtak, könnyű szellő kavarta fel az út porát. A levegőben erős gyantaillat terjengett.

Pavka a kemence legmélyére, egy sarokba rejtette a rongyba bugyolált revolvert, majd ócska téglákból egy kis gúlát rakott föléje. Kimászott, s azután téglákkal eltorlaszolta a régi kemence belsejébe vezető nyílást. A téglák fekvését jól emlékezetébe véste, kilépett az útra, és lassan hazafelé indult.

Térde kissé remegett.

„Mi lesz ebből?" – tűnődött, és szíve összeszorult az izgalomtól.

Aznap a szokásosnál korábban ment be a villanytelepre – nem akarózott neki otthon tartózkodni. Átvette a kulcsot a kapustól, és kinyitotta az áramfejlesztő-terembe vezető széles ajtót. Kitisztította az egyik szelelőlyukat, a tartályba vizet szivattyúzott, befűtött a kazánba, de közben egyre csak ez járt a fejében:

„Mi lehet most Lescsinszkijéknél?"

Jóval később, tizenegy óra tájban, Zsuhraj kereste, félrehívta az udvarba, és halkan megkérdezte:

– Miért volt ma nálatok házkutatás?

Pavka rémülten összerezzent.

– Házkutatás?

Zsuhraj rövid hallgatás után így szólt:

– Eh, nem fontos. Te nem tudod, mit kerestek?

Pavka nagyon is jól tudta, de nem mert Zsuhrajnak a fegyverlopásról szólni. Minden porcikája remegett az izgalomtól, így kérdezte:

– Mi van Artyommal? Letartóztatták?

– Senkit sem tartóztattak le, csak fenekestül felforgatták a házatokat.

Ettől a hírtől Pavkának nagy kő esett le a szívéről, de izgalma nem múlt el teljesen. Néhány pillanatig mind a ketten gondolataikba merültek. Egyikük azért, mert ismerte a házkutatás okát, és félt a további következményektől – a másikat meg éppen az aggasztotta, hogy nem tudja, miről van szó.

„Az ördög sem igazodik el ezekkel a németekkel! – gondolta Zsuhraj. – Talán énrólam orrontottak meg valamit? Artyom semmi közelebbit nem tud rólam, hát miért éppen őnála tartottak házkutatást? Óvatosabbnak kell lennem."

Némán tértek vissza munkájukhoz.

A hadnagy, amikor észrevette, hogy revolvere eltűnt, tüstént szólította tisztiszolgáját. Amikor pedig kiderült, hogy a revolvernek végképp semmi nyoma, a különben jómodorú, tartózkodó ember teljes erejéből pofon vágta a tisztiszolgát. A legény beleszédült az ütésbe, de továbbra is feszes vigyázzállásban maradt, bűntudatosan pislogott, és alázatosan várta, hogy ezután mi fog következni.

A hadnagy most a házigazdától kért magyarázatot. Az ügyvéd is nagyon felháborodott, és nem győzött bocsánatot kérni a hadnagytól, hogy ilyen kellemetlenség érte az ő házában.

Jelen volt Viktor Lescsinszkij is, és közölte apjával azt a gyanúját, hogy valamelyik szomszédjuk lophatta el a revolvert, alighanem az a csirkefogó Pavel Korcsagin. Az apa sietve a hadnagy tudomására hozta fia feltevését, s a hadnagy azonnal házkutatást rendelt el.

A házkutatás nem járt eredménnyel. Az elveszett revolver históriája megtanította Pavkát, hogy olykor még az ilyen kockázatos vállalkozás is szerencsésen végződik.

HARMADIK FEJEZET

Tonya a nyitott ablaknál állt. Unatkozva nézte a jól ismert, kedves kertet és körülötte a magas, karcsú jegenyéket, melyek alig rezdültek meg a lágy szellő fuvallatától. Alig tudta elhinni, hogy egy teljes évig nem látta ezt a kúriát, a szülőházát. Úgy érezte, mintha csak az előző napon hagyta volna el gyermekkorának drága helyeit – mintha egy nappal az elutazása után máris visszajött volna a reggeli vonattal.

Itt semmi sem változott meg: a bokrok szabályosan nyesett sorai között most is olyan nyílegyenesen húzódnak a kerti ösvények, mintha vonalzóval húzták volna meg mindegyiket. Szélükön most is virít a mama kedvenc virága, az árvácska. A kert mindenütt tiszta és ápolt, mindenütt látni a gondos, hozzáértő kertész keze nyomát. És Tonya unalmasnak érzi ezeket a tisztán tartott, kicirkalmazott ösvényeket.

Fogta a regényt, amelyet olvasott, kinyitotta a veranda ajtaját, és a kis lépcsőn lement a kertbe. Kilökte a festett kertajtócskát, és lassan az állomás szivattyúháza melletti vízmedencéhez ment.

Elhaladt a kis hídnál, és kijutott az országútra. Ez olyan volt, mint egy fasor. Jobbfelől a fűzfákkal és bokrokkal szegélyezett vízmedence, baloldalt kezdődött az erdő.

Eredetileg úgy tervezte, hogy a régi kőbányához, az ottani tavak-

hoz megy, de hirtelen megállt, mert észrevette, hogy egy horgászbot mered a vízmedence fölé.

Ráhajolt egy ferdén nőtt fűzfára, széttolta az ágait, s ekkor megpillantott egy napbarnított képű, mezítlábas fiút, aki combjáig feltűrt nadrágban a vízmedence partján ült. Mellette a fűben rozsdás bádogdoboz, tele kukacokkal. A fiú úgy elmerült a horgászás gyönyörűségébe, hogy észre sem vette a leányt, pedig Tonya már kíváncsian figyelte.

– Lehet itt halat fogni?

Pavka dühösen pillantott fel, és meglátta az ismeretlen kislányt, aki a fűzfába kapaszkodva mélyen víz fölé hajolt.

Tonyán fehér matrózblúz volt, kékcsíkos gallér és rövid, világosszürke szoknya. Tarka térdharisnyája feszesen simult barna félcipőbe bújtatott lábára. Gesztenyebarna haja dús fonatban csüngött alá.

A fiú kezében kissé megremegett a horgászbot. A parafadugó alábukott a vízbe, és csak tovagyűrűző hullámok jelezték a helyét.

A lány izgatottan kiáltotta:

– Bekapta, nézze, bekapta...

Pavel már végleg elvesztette a fejét, és kirántotta a zsinórt.

Vízcseppek freccsentek szét, felbukkant a horog, de csak a kukac rángatózott rajta.

„Most aztán leshetem, a fenébe is! Az ördög hozta ide ezt a lányt!" – gondolta Pavka mérgesen, s hogy leplezze ügyetlenségét, a horgászbotot még messzibbre lendítette a víz fölé – két nagy vízinövény közé, ahová éppenséggel nem lett volna szabad kivetnie, hiszen a horog könnyen beleakadhatott egy gyökérbe.

Észbe kapott, és hátra se fordulva sziszegte a fölötte üldögélő lány felé:

– Mit lármázik? Elkergeti a halakat!

Felülről csúfondárosan, kötekedve hangzott a válasz:

– A halak már rég elszöktek, akkor, amikor magát meglátták. Ki horgászik itt nappal? Szép kis horgász maga!

Ez már sok volt Pavkának, pedig elhatározta, hogy nem lesz goromba. Felállt, és mélyen a homlokába húzta sapkáját – ez nála mindig azt jelentette, hogy nagyon mérges. De erőszakoltan udvarias hangon csak ennyit mondott:

– Drága kisasszonyom, nem lenne szíves eltűnni innét?

Tonya szeme alig észrevehetően összehúzódott, majd gyors mosoly villant meg benne.

– Csak nem zavarom?

Hangjában már nem volt gúny, inkább békülékenység, barátkozási hajlandóság.

Pavka már-már azon volt, hogy alaposan megmondja véleményét ennek az isten tudja honnét idecsöppent „kisasszony"-nak, de most egyszerre fegyvertelennek érezte magát.

– Hát csak nézzen, ha akarja. Van itt hely bőven – szólt beletörődve, visszaült a helyére, és újra figyelni kezdte a parafát. Ez hozzátapadt a vízinövényhez: a horog nyilván beleakadt valamibe. Pavka nem merte meghúzni.

„Ha beleakadt, akkor nem ránthatom ki. Ez itt, persze, jól kinevetne. Csak menne már."

Tonya azonban még kényelmesebben helyezkedett el a kissé ingadozó, görbe fűzfa törzsén, könyvét a térdére fektette, és csak figyelte a fekete szemű, napbarnított vadócot, aki olyan barátságtalanul fogadta, és most is tüntetően elfordította a fejét.

Pavkának nem is kellett odanéznie – a víz tükrében is jól látta a fölötte üldögélő kislányt. Olvas, nem néz ide, tehát óvatosan meghúzhatja a beakadt zsineget. De a parafa még jobban alámerül, a zsineg feszül, nem enged.

„Beakadt, az átkozott!" – ötlött fel benne, és oldalt pillantva, a vízben meglátta a lány nevetésre görbülő száját.

Ekkor a szivattyúház felől, a kis hídon két fiatalember közeledett. Az egyik Szuharko mérnöknek, a fűtőház főnökének volt a fia, hetedik osztályos gimnazista, hirtelenszőke, szeplős fiú, üresfejű léhűtő. Az iskolában csak így hívták: a ragyás Surka. Kezében drága horgászbotot lóbált, hetykén harapdálta cigarettáját. Mellette osztálytársa lépkedett, a karcsú, elkényeztetett Viktor Lescsinszkij.

Szuharko odahajolt Viktorhoz, és Tonya felé kacsintva mondta:

– Csupa mazsola ez a lány, nincs még egy ilyen az egész környéken. Mondhatom, van benne romantika! Kijevben tanul, hatodik osztályos, csak a nyári vakációt tölti itt apjánál, a főerdésznél. Liza húgom ismerőse. Egyszer levél útján próbáltam megismerkedni vele,

tudod, amolyan magasröptű írásművel, hogy szerelmes vagyok önbe, őrülten szeretem, és remegve várom a válaszát. Ráadásul kiástam valahonnét egy alkalmas Nadszon-versikét is.

– No és? – kíváncsiskodott Viktor.

Szuharko kissé zavarba jött, de így folytatta:

– Hát... kényeskedett. Kellette magát. Azt mondta: kár a papirosért. No, de eleinte mind ilyen. Én nem vagyok kezdő ezekben a dolgokban. Nincs is kedvem sokat bajlódni, udvarolni, egy helyben topogni. Ennél már jobb este lemenni a pályamunkások barakkjaihoz, ott három rubcsiért olyan szép lányt választhat ki az ember, hogy a szája szélét is megnyalhatja utána. Annak aztán nem jut eszébe kényeskedni. Valka Tyihonovval jártunk oda, hiszen ismered, a pályamester fia.

Viktor megvetően húzta el az orrát.

– Ilyen rondaságokkal foglalkozol, Sura?

Sura nagyot szippantott cigarettájából, majd köpött egyet, és gúnyosan visszavágott.

– No nézd a kis szemérmest! Tudjuk, hogy te mivel foglalkozol!

Viktor hirtelen kérdéssel vágott a szavába:

– Szóval, bemutatsz neki vagy nem?

– Persze hogy bemutatlak. Gyerünk gyorsabban, nehogy közben elmenjen. Tegnap reggel ő is horgászott.

A két cimbora már közel került Tonyához, Szuharko kivette szájából a cigarettát, és nagyvilági mozdulattal hajolt meg.

– Üdvözlöm, Mademoiselle Tumanova. Mi az, horgászik?

– Nem, csak nézek egy horgászót.

– Még nem ismerik egymást? – sürgölődött Szuharko, és karonfogta Viktort. – Ez itt a barátom, Viktor Lescsinszkij.

Viktor zavartan fogott kezet Tonyával.

– Miért nem horgászik ma? – Szuharko azon volt, hogy megindítsa a beszélgetést.

– Nem hoztam ki a botomat – felelte Tonya.

– Ó, hozok én még egyet – buzgólkodott Szuharko. – Használja addig az enyémet, mindjárt visszajövök.

Megtette, amit Viktornak ígért: bemutatta Tonyának, és most magukra akarta hagyni őket.

– Nem, itt csak alkalmatlankodnánk. Itt már horgászik valaki – szólt Tonya.

– Kinek alkalmatlankodnánk? – kérdezte Szuharko. – Vagy úgy, ennek itt? – Csak most vette észre a bokor mögött üldögélő Pavkát. Elkergetem én ezt egykettőre.

Tonya már nem jutott hozzá, hogy visszatartsa, Szuharko lemászott a horgászó Pavkához.

– Viszed el rögtön a botodat? – szólt rá. – No, mozogj, mozogj! – nógatta, látva, hogy Pavka rá se hederít, hanem nyugodtan tovább horgászik.

Erre már Pavka felemelte a fejét, ránézett Szuharkóra. Pillantása semmi jót sem ígért.

– Csendesebben, te! Mit járatod a szádat?

– Micsodaaa? – fortyant fel Szuharko. – Még neked áll feljebb, nyomorult kódis? Azonnal takarodj innét! – és cipője orrával telibe találta a kukacos dobozt. A doboz felrepült a levegőbe, majd belepottyant a tóba. A szétfreccsenő vízcseppek Tonya arcát érték.

– Szuharko, nem szégyelli magát? – kiáltott rá a lány.

Pavka talpra ugrott. Tudta, hogy Szuharko apja annak a fűtőháznak a vezetője, ahol Artyom dolgozik, ha tehát most ő belevág itt ebbe a nyálkás, vörös pofába, akkor a gimnazista az apjához szalad panaszkodni, és a dolognak mindenképpen Artyom issza meg a levét.

Ez volt az egyedüli ok, ami visszatartotta az azonnali megtorlástól.

Szuharko érezte, hogy Pavka meg akarja ütni, ezért előreugrott, és mindkét kezével mellbe vágta a víz szélén álló Pavkát. Pavka megingott, a karja kalimpált – de sikerült megvetnie a lábát, és nem esett a vízbe. Szuharko két évvel idősebb volt Pavkánál, és kötekedő, verekedő hírben állott.

A váratlan támadás azonban végleg kihozta sodrából Pavkát.

– Úgy? Hát akkor nesze! – És karjának gyors lendületével kemény ütést mért Szuharko képére. Majd nem adott neki időt, hogy felocsúdjék, hanem megragadta gimnazista egyenruháját, előbb maga felé rántotta, azután pedig be a vízbe.

Szuharko ott állott, térdig a medence vizében, nadrágja és fé-

nyesre dörzsölt cipője csuromvíz lett, közben pedig minden erejét megfeszítve, szabadulni igyekezett Pavka szorításából. Pavka pedig, miután belökte a vízbe, maga gyorsan felugrott a partra.

Szuharkót elöntötte a düh. Úgy ugrott Pavka után, mintha szét akarná tépni.

Pavka már a parton volt, és gyorsan szembefordult támadójával. Ekkor eszébe villant:

„A bal lábra támaszkodva, jobb lábat kifeszíteni, kissé behajlítva. Ütés nem csak karral, hanem egész testtel, alulról felfelé, egyenesen az állára."

Zzzzutty!...

Fogak csikordultak, Szuharko feljajdult, éles fájdalmat érzett az állában és összeharapott nyelvében. Karjával tehetetlenül hadonászott, és egész testével súlyosan belehuppant a vízbe.

A parton Tonyát ellenállhatatlan kacagás fogta el.

– Bravó, bravó! – kiáltotta tapsolva. – Ez aztán jól sikerült.

Pavka felkapta horgászbotját, kirántotta a beakadt zsineget, és az országúton termett.

Elmenőben még hallotta, hogy Viktor ezt mondja Tonyának:

– Ez a leghírhedtebb csirkefogó, Pavka Korcsagin.

*

Az állomáson nagy volt a nyugtalanság. A vasútvonalról olyan hírek érkeztek, hogy vasutas sztrájk van kitörőben. A szomszédos nagy állomás fűtőházi munkásai keverték a kását. A németek letartóztattak két mozdonyvezetőt, ezeket röpiratok terjesztésével gyanúsították. Azok közt a munkások közt pedig, akiknek falun éltek a hozzátartozóik, még nagyobb volt a nyugtalanság: a rekvirálásoktól, és attól, hogy a földbirtokosok visszatértek kastélyaikba.

Hetman-zsandárok ostora csattogott a paraszthátakon. A kormányzóság területén egyre erősödött a partizánmozgalom. Már legalább tíz, bolsevik szervezésű partizáncsapat tevékenykedett.

Zsuhrajnak egy percnyi nyugalma sem volt ezekben a napokban. Amióta a városba érkezett, máris jelentős munkát végzett, számos vasutassal kötött ismeretséget, részt vett a fiatalok esti összejövetelein, és fűtőházi szerelőkből, fűrésztelepi munkásokból tettre kész

csoportot szervezett. Tapogatózott Artyomnál is. Megkérdezte, mi a véleménye a bolsevikok ügyéről, a pártjukról, s a tagbaszakadt lakatos így felelt:

– Tudod, Fjodor, én nehezen igazodom ki ezekben a párt-dolgokban. De ha cselekedni kell, mindig kész vagyok segíteni. Számíthatsz rám.

Fjodornak ennyi is elég volt: megértette, hogy Artyom az ő embere, és ha ígér valamit, azt meg is teszi. De a párthoz, úgy látszik, még nem jutott el. „Sebaj – gondolta a matróz. – Most olyan idők járnak, hogy hamar kinyílik a szeme."

A villanytelepről Fjodor a fűtőházba tette át működése színhelyét. Itt jobban dolgozhatott, a villanytelepen ugyanis nem volt kapcsolata a vasútvonallal.

Ezen a vonalon igen nagy volt a forgalom. Vasúti kocsik ezrei szállították Németországba mindazt, amit a németek Ukrajnában összeraboltak: a rozsot, búzát, szarvasmarhát . . .

*

Váratlan esemény történt: az állomáson a hetman-zsandárok letartóztatták Ponomarenko távirászt. A parancsnokságon kegyetlenül összeverték, s úgy látszik, elmondhatott valamit arról, hogy Roman Szidorenko, Artyom fűtőházi szaktársa agitációt folytat.

Romanért munkaidőben jött el két német katona és egy hetman-tiszt, a vasútállomás parancsnokának helyettese. A hetman-tiszt odalépett ahhoz az esztergapadhoz, amelynél Roman dolgozott, és se szó, se beszéd, korbácsával végigvágott az arcán.

– Velünk jössz, gazember! Odabent lesz még egy-két szavunk egymáshoz! – mondta gonosz vigyorral, és karjánál fogva magával rántotta a lakatost. – Nálunk majd kiagitálhatod magad!

Artyom a szomszéd satupadnál dolgozott. Elhajította reszelőjét, és hatalmas testével odaállt a tiszt elé. Kitörni készülő haragját visszafojtva, rekedten mondta:

– Hogy merted megütni, te féreg?

A tiszt visszahőkölt, kigombolta revolvertáskáját. Az egyik német pedig, kis termetű, rövid lábú ember, lekapta válláról széles szuronyú, nehéz puskáját, és felkattintotta a závárt.

– Halt! – ugatta, és nem volt kétséges, hogy az első mozdulatra lőni fog.

A hórihorgas lakatos tehetetlenül állt a pöttöm katona előtt, nem tehetett ellene semmit.

Mindkét embert magukkal vitték. Artyomot egy órával később szabadon engedték, de Romant bezárták az alagsori poggyászraktárba.

Tíz perc múlva a fűtőházban leállt a munka. A munkások az állomásépület kertjébe gyűltek össze, a váltóállítók és az anyagraktári munkások is csatlakoztak hozzájuk. A hangulat a pattanásig feszült volt. Valaki megfogalmazott egy felhívást, amelyben Roman és Ponomarenko szabadon bocsátását követelték.

Csak fokozódott az izgalom, amikor a kertbe berobogott egy hetman-tiszt egy csapat zsandárral. A tiszt revolverével hadonászva üvöltötte:

– Takarodjatok vissza dolgozni, mert mindenkit lecsukatok! Lesz olyan is, akit a fal mellé állítok!

De amikor a felháborodott munkások zajongását hallotta, jobbnak látta visszavonulni az állomásépületbe. A város felől már száguldva közeledtek a német katonákkal megrakott teherautók. A vasúti állomás parancsnoka hívta őket segítségül.

A munkások kezdtek hazaszállingózni. Mindenki otthagyta a munkáját, még a szolgálatban levő forgalmista is. Most mutatkozott meg Zsuhraj eddigi munkájának eredménye: ez volt az első tömeges megmozdulás ezen az állomáson.

A németek géppuskát állítottak fel a peronon, úgy állt ott, mint egy vadászkutya, lesben. Mellette guggolt egy német káplár, kezét állandóan a fogantyún tartotta.

Az állomás elnéptelenedett.

Éjjel megkezdődtek a letartóztatások. Artyomot is elvitték. Zsuhrajt nem találták meg, mert nem töltötte otthon az éjszakát.

A foglyokat a tágas áruraktárba gyűjtötték össze, itt közölték velük az ultimátumot: vagy újra megkezdik a munkát, vagy pedig hadbíróság elé kerülnek.

A vasútvonalon már majdnem minden vasutas sztrájkolt. Huszonnégy óra óta egyetlenegy vonat sem érkezett, százhúsz kilométerrel

arrébb pedig csata folyt: egy számottevő létszámú partizáncsapat átvágta a pályát, felrobbantotta a hidakat.

Éjjel az állomásra német csapatszállító szerelvény érkezett, de a mozdonyvezető, a segédje meg a fűtő egyszerre csak megszökött a mozdonyról. Ezen a csapatszállító vonaton kívül két további szerelvény is indításra várakozott az állomáson.

A raktár súlyos kapuja feltárult, és egy német hadnagy lépett be rajta: a vasúti állomás parancsnoka. Vele volt a helyettese és több német katona.

A parancsnok-helyettes kihirdette:

– Korcsagin, Politovszkij, Bruzzsak! Azonnal útnak indultok egy szerelvényen. Engedelmeskedtek, vagy itt rögtön lelövünk benneteket. Nos, indultok?

A három munkás csüggedten bólintott. Katonai fedezet kísérte őket a mozdonyhoz, közben pedig a parancsnok helyettese már a következő szerelvények vezetőjének, segédvezetőjének és fűtőjének nevét olvasta fel.

*

Haragosan prüszkölt a mozdony, szórta a fényes szikrát, mély hangon dohogott, a sötétséggel birkózva száguldott a síneken, bele a sűrű éjszakába. Artyom egy lapát szenet hajított a kazánba, lábával belökte a kis vasajtót, vizet kortyolt a ládán álló teáskannából, majd így szólt Politovszkijhoz, az öreg masinisztához:

– No öreg, hát visszük őket mégis?

Amaz mérgesen pillantott rá sűrű szemöldöke alól.

– Persze hogy visszük, amikor szurony van a hátunkban.

– Hagyjunk itt csapot-papot, ugorjunk le a mozdonyról! – indítványozta Bruzzsak, s közben lapos pillantást vetett a szerkocsin ülő német katonára.

– Én is így gondolnám – dünnyögte Artyom. – De hát itt ül ez a nyakunkon.

– Hát igen – mondta bizonytalanul Bruzzsak, és kidugta fejét az ablakon.

Politovszkij közelebb húzódott Artyomhoz, és a fülébe súgta:

– Semmiképp sem szabad továbbmennünk, érted? Ott feljebb

folyik a csata, a felkelők felrobbantották a vágányt. Ha most odavisszük ezeket a kutyákat, egykettőre végeznek a mieinkkel. Tudd meg, fiam, hogy én sztrájk idején a cári időben sem vezettem mozdonyt. Hát most sem fogok. Halálomig sem mernék az emberek szemébe nézni, ha én szállítanám a csapatokat a mieink ellen. Ugye, ennek a szerelvénynek a személyzete elmenekült! Életüket kockáztatták a derék fiúk, mégis megszöktek. Nekünk sem szabad odavezetnünk a vonatot, semmiképpen sem... Nos, te mit gondolsz?

– Igazad van, öreg, de hát ezzel mit csináljunk? – S Artyom a katona felé intett a szemével.

A mozdonyvezető a homlokát ráncolta, majd egy kóccsomóval letörülte a verejtékét. Gyulladásos szemének tekintete a nyomásmérőre tapadt, minthogyha onnan kérne választ kínzó kérdésére. Majd, hogy kiöntse egész elkeseredését, cifrán elkáromkodta magát.

Artyom még egy kortyot húzott a teáskannából. Mind a ketten ugyanarra gondoltak, de egyikük sem akarta elsőnek kimondani. Artyomnak eszébe jutott Zsuhraj kérdése:

– Mi a véleményed, komám, a bolsevik pártról, a kommunista eszméről?

És eszébe jutott a saját válasza:

– Mindig kész vagyok segíteni. Számíthatsz rám...

„No, most aztán segítünk: visszük a büntetőosztagot..."

Politovszkij a szerszámos láda fölé hajolt, egészen közel Artyomhoz, és nagy nehezen kibökte:

– Ezt itt el kell intéznünk. Megértetted?

Artyom megrezzent. Politovszkij fogcsikorgatva tette hozzá:

– Nincs más megoldás. Leütjük, aztán a szabályozót bevágjuk a tűzbe, a fogantyúkat bevágjuk a tűzbe, a vonatot lelassítjuk, és ugrunk a mozdonyról...

Mintha súlyos zsákot vettek volna le a válláról, így érezte Artyom. Ezt felelte:

– Rendben van.

Bruzzsak nem válaszolt azonnal. Elvégre nagyon nagy volt a kockázat, és mindegyiküket család várta otthon. Politovszkijnak meg különösen népes volt a családja: kilencen várták haza. Mégis mind a hárman megértették, hogy semmiképp sem szabad továbbmenniük.

– Természetesen benne vagyok én is – szólalt meg végre Bruzzsak, – De hát ezt itt ki fogja . . . ? – Nem fejezte be a mondatot, de Artyom így is megértette.

Artyom most megint az öreghez fordult: ez éppen a szabályozóval bajlódott. Bólintva jelezte neki, hogy Bruzzsak is egyetért velük. S nyomban utána közel húzódott Politovszkijhoz, mert most már tisztázniuk kellett:

– De hát hogyan csináljuk?

Az öreg ránézett:

– Te fogod kezdeni. Te vagy a legerősebb. Egyet vágsz rá a feszítővassal, és kész. – Az öreg nagyon izgatott volt.

Artyom elkomorult.

– Nem tudom megtenni . . . Valahogy nem áll rá a kezem. Hiszen voltaképpen nem az ő vétke, őt is erőszakkal hajtották ide . . .

Politovszkij szeme megvillant.

– Azt mondod, nem az ő vétke? Hát az tán a mi vétkünk, hogy idehajtottak bennünket? És büntetőosztagot szállítunk. Nem az ő vétkük, de halomra fogják lőni a partizánokat. És azoknak mi a vétkük? . . . Ej, te vajszívű . . . Erőd annyi van, mint egy medvének, de az eszed kurta . . .

– Rendben van – szólt rekedten Artyom, és a feszítővas felé nyúlt. De Politovszkij odasúgta neki:

– Majd inkább én. Az én kezem biztosabb. Te csak fogd a lapátot, és menj, mintha szenet akarnál lapátolni a szerkocsiról. Ha szükség lesz rá, csapj le a lapáttal a németre. Én úgy megyek arrafelé, mintha szenet akarnék válogatni.

Bruzzsak bólintott.

– Jól van, öreg – mondta, és odaállt a szabályozóhoz.

A német a szerkocsi szélén ült, ellenző nélküli, piros szegélyű posztósapka volt a fején. Puskáját két lába közé fogta, és szivarozott, néha-néha odanézett a mozdonyon dolgozó vasutasokra.

Amikor Artyom felfelé mászott, hogy szenet lapátoljon, az őr alig figyelt rája. A következő pillanatban pedig ez történt: Politovszkij úgy tett, mintha a szerkocsi szélén levő széndarabokat akarná lehúzni, és egy intéssel kérte, hogy húzódjék arrébb. A német készségesen lemászott a mozdonyfülke ajtaja felé.

Rövid, tompa csattanás – a feszítővas bezúzta a német koponyáját. Ez a hang Artyomot és Bruzzsakot úgy érte, mint a tüzes vas. A katona teste az átjáróra gurult, mint egy zsák.

A szürke, ellenzőtlen posztósapkát vér festette be. A puska csattanva ütődött neki a vasrácsnak.

– Ennek vége – suttogta Politovszkij, és elhajította a feszítővasat. Majd görcsösen eltorzult arccal tette hozzá: – Most már nem fordulhatunk vissza!

Hangja elfulladt. A rájuk nehezedő csendet az öreg kiáltása törte meg.

– Gyorsan csavarjátok ki a szabályozót!

Másodpercek alatt megtörtént minden. A megbénított mozdony fokozatosan veszített sebességéből.

Mint komor árnyak, úgy tódultak a kazán tüzes látókörébe az útmenti fák körvonalai, hogy azután rögtön újra eltűnjenek a vaksötétségben. A mozdony lámpái mintha át akarták volna fúrni a homályt, de beleütköztek sűrű függönyébe, és alig tíz méternyit tudtak elhódítani az éjszakától. A mozdony, mintha fogytán volna az ereje, egyre ritkábban lihegett.

– Ugorj, fiú! – hallotta Artyom maga mögött Politovszkij hangját, és rögtön eleresztette a karfát. Hatalmas testét előrelódította a a tehetetlenségi erő, két lépést futott, majd elvágódott, és felbukfencezett.

A mozdony két lépcsőjéről ekkor vált le két másik árnyék.

*

Bruzzsakék házában nyomott volt a hangulat. Szerjozsa anyját, Antonyina Vasziljevnát megviselte az utolsó négy nap: férjéről nem kapott semmi hírt. Tudta, hogy a németek egy mozdony vezetésére kényszerítették Korcsaginnal és Politovszkijjal együtt. Előző nap három hetman-zsandár állított be hozzájuk, és káromkodva kifaggatták.

Szavaikból homályosan megértette, hogy nagy baj történt. Amikor a zsandárok eltávoztak, az asszony kínzó bizonytalanságában felkötötte a kendőjét: Marija Jakovlevnához akart menni – hátha tőle megtudhat valamit a férjéről.

Legidősebb lánya, Valja, a konyhát takarította, amikor látta, hogy anyja távozik. Megkérdezte tőle:

– Messzire mégy, anyus?

Antonyina Vasziljevna ránézett a lányára, és könnybe lábadó szemmel válaszolta:

– Korcsaginékhoz. Talán tőlük megtudok valamit az apádról. Ha Szerjozska megjön, mondd neki, hogy menjen Politovszkijékhoz, az állomásra.

Valja forrón magához szorította édesanyját, s amíg az ajtóhoz kísérte, még így nyugtatgatta:

– Ne aggódj, anyus.

*

Marija Jakovlevna, szokása szerint, ezúttal is szívélyesen fogadta Bruzzsaknét. Mindkét asszony remélte, hogy a másiktól fog megtudni valamit, de reményük már az első szavak után szétfoszlott.

Korcsaginéknál is volt az éjjel házkutatás. Artyomot keresték. Távozásukkor megparancsolták Marija Jakovlevnának, hogy ha fia hazaérkezik, azonnal jelentsék a parancsnokságon.

Korcsaginnét halálra rémítette az őrjárat éjszakai látogatása. Épp egyedül volt, Pavel – mint rendesen – éjjeli műszakban dolgozott a villanytelepen.

Pavka korán reggel érkezett haza. Amikor anyja elmondta az éjszakai házkutatás történetét, és azt, hogy Artyomot keresték, Pavka úgy érezte, hogy egész testét görcsbe szorítja a bátyjáért való fájdalmas félelem. Bár a természetük különböző, s Artyom látszólag nyers volt, a két testvér mégis forrón szerette egymást. Nem afféle gyengéd érzelem volt ez, amely szavakban is megnyilvánul, de Pavel biztosan tudta, hogy nincs olyan áldozat, amit ne vállalna habozás nélkül, ha segíthet vele a bátyján.

Egy percre se pihent le, rohant az állomásra, a fűtőházba, hogy megkeresse Zsuhrajt. De nem találta ott, az ismerős munkások pedig semmit sem tudtak arról a háromról, aki a szerelvényen távozott. Politovszkij mozdonyvezető családjához sem érkezett hír. Pavka az udvaron találkozott Politovszkij legkisebb fiával, Borisszal, s

tőle megtudta, hogy éjszaka Politovszkijéknál is házkutatás volt. Az öreget keresték.

Pavka tehát üres kézzel tért vissza édesanyjához. Fáradtan ledőlt az ágyra, és nyomban mély álomba merült.

*

Valja arra pillantott fel, hogy kopognak az ajtón.

– Ki az? – kérdezte, és félretolta a reteszt.

Az ajtóban Klimka Marcsenko borzas, vörös feje jelent meg. Látszott rajta, hogy a fiú futva érkezett. Lihegett, arca kipirult.

– Anyád itthon van? – kérdezte Valjától.

– Nincs. Elment.

– Hova?

– Azt hiszem, Korcsaginékhoz. – S Valja elkapta a fiú karját, mert Klimka máris tovább akart szaladni.

Klimka szigorú pillantást vetett a leányra.

– Értsd meg, beszélnem kell anyáddal.

– Mit kell beszélned? – Valja megrázta a fiút. – No hadd halljam, te vörös medve! Mondd meg, nem látod, hogy alig bírom már? – parancsolt rá ellentmondást nem tűrő hangon.

És Klimka megfeledkezett minden figyelmeztetésről, még Zsuhraj határozott utasításáról is, hogy a levelet csak Antonyina Vasziljevnának saját kezébe adhatja át. Előhúzta zsebéből az összemaszatolt papírdarabot, és átnyújtotta a leánynak. Képtelen volt nemet mondani Szerjozska szőke fürtű húgocskájának. Tulajdonképpen a vörös hajú Klimka maga sem volt egészen tisztában azokkal az érzelmekkel, amelyek ehhez a derék kislányhoz fűzték. Igazság szerint a szerény kis kukta nem merte bevallani magának, hogy a kislány bizony tetszik neki. Átadta a cédulát, és Valja gyorsan átfutotta.

Kedves Antonyinám! Ne aggódjál, minden rendben van. Élünk, nincs semmi bajunk. Nemsokára többet is megtudsz. Értesítsd a többieket, hogy minden jól megy, ne féljenek. A cédulát semmisítsd meg.

Zahar.

Valja, miután elolvasta az üzenetet, nekiesett Klimkának.

– Ó, te vörös medve, kedveském, mondd meg, kitől kaptad. Áruld el, hol kaptad, kis tányértalpú mackóm? – És teljes erejével megrázta Klimkát. A fiú már egészen megzavarodott, s észre sem vette, hogy már a második elővigyázatlanságot követi el:

– Zsuhrajtól kaptam az állomáson. – Észbe kapott, hogy ezt nem lett volna szabad elmondania, hát sietve hozzátette: – De lelkemre kötötte, hogy senki másnak nem adhatom oda.

– Jól van, jól van! – nevetett Valja. – Nem mondom én el senkinek! Most pedig szaladj tovább, te kis vörös fejű, szaladj Pavkáékhoz, ott találod az anyámat is. – És könnyű mozdulattal hátba vágta a kuktát.

Egy pillanat múlva Klimka vörös feje már a kertajtó mellett suhant el.

A három ember közül még egyik sem érkezett haza. Este Zsuhraj felkereste Korcsaginékat, és elmesélte Marija Jakovlevnának, hogy mi történt a mozdonyon. Amennyire lehetett, megnyugtatta a rémült asszonyt. Közölte vele, hogy azok mindhárman szerencsésen eljutottak egy távoli, félreeső kis faluba, Bruzzsak bácsikájához, ahol már nincsenek veszélyben. Egyelőre persze nem jöhetnek haza, de a németnek már szorul a kapcája, és számítani lehet rá, hogy hamarosan megváltozik a helyzet.

A történtek még közelebb hozták egymáshoz az elmenekült férfiak családját. Nagy örömmel olvasgatták azokat a ritka üzeneteket, amelyek hol az egyik, hol a másik családhoz érkeztek, házuk azonban üresebb, csendesebb volt, mint máskor.

Egy ízben Zsuhraj, mintegy véletlenül, betoppant az öreg Politovszkijnéhoz. Pénzt adott neki.

– Itt van, mamuska, a férje küldi háztartásra. Csak vigyázzon, mamuska, senkinek egy szót se!

Az öregasszony hálásan szorongatta a kezét.

– Köszönöm, nagyon köszönöm. Olyan nyomorban vagyunk, már azt sem tudom, mit adjak enni a gyerekeknek.

Ez az összeg abból a pénzből volt, amit Bulgakov hagyott ott.

„No jó, meglátjuk, most mi lesz. A sztrájkolókat agyonlövéssel fenyegették, ez persze véget vetett a sztrájknak, a munkások megint

dolgoznak, de a tűz már kigyulladt, eloltani többé nem lehet – azok hárman pedig derék emberek. Proletárok." Ezt gondolta a matróz lelkesedve, amíg Politovszkijéktól a fűtőház felé sietett.

*

Régi kovácsműhely állt magányosan, egyik kormos fala Vorobjova-Balka falu felé nézett – itt ült a lobogó tűzhely előtt, az éles fénytől hunyorogva Politovszkij, és hosszú fogóval forgatott egy vörösen izzó vasdarabot.

Artyom a bőrfújtatóval szította a tüzet, nyomkodta a keresztgerendához erősített fogantyút.

A mozdonyvezető kedélyesen a szakállába mosolyogva mondta:

– Manapság nincs elveszve a mesterember, ha falura kerül. Akad annyi dolga, hogy bele is szakadhat. Még egy-két hétig eldolgozgatunk itt, és küldhetünk haza szalonnát meg lisztet a családnak. A parasztnál mindig nagy a kovácsember becsülete, úgy bizony, fiam. Kövérre hízunk mi itt, mint a burzsujok, hehehe. Furcsa madár ez a Zahar: neki a parasztélet tetszik jobban, egész nap túrja a földet a bácsikájával. Nos, talán meg is lehet érteni. Nekünk kettőnknek, te Artyom, se szekerünk, se kerekünk, hátunkon a házunk, keblünkön a kenyerünk, ahogy mondják. Örök proletárok vagyunk, hehehe. De ez a Zahar, ez afféle kétlaki: egyik lába a mozdonyon, a másik a falu földjén. – A fogóval megforgatta az izzó vasdarabot, majd most már komolyan, eltűnődve tette hozzá: – A mi dolgunk bizony nagyon rosszul áll, fiam. Ha nem kergetik el egyhamar a németet, akkor előbb-utóbb innen is meg kell lépnünk Jekatyerinoszláv vagy Rosztov felé, mert különben elkapják a frakkunkat, és úgy odakötnek ég és föld közé, hogy azt sem mondjuk: bikmakk.

– Hát igen – morogta Artyom.

– És a hozzátartozóink vajon hogy tartják magukat? Nem szorongatják-e őket nagyon a hajdamákok?*

* Hajdamákoknak hívták a XIII. században a lengvelek ellen harcoló ukrán kozák szabadcsapatokat. A polgárháború idején az ellenforradalmár ukrán nacionalista bandákat nevezték így

– Bizony, öreg, amit főztünk, azt most meg kell ennünk: egyelőre nem mehetünk haza.

A mozdonyvezető kirántott a parázsból egy kéken izzó vasdarabot, és gyorsan az üllőre rakta.

– No, fiam, most vágj rá!

Artyom megragadta az üllő mellett álló súlyos kalapácsot, nagy erővel megforgatta a feje körül, és lecsapott vele. Vakító szikraeső freccsent szét sziszegve a kovácsműhelyben. Egy pillanatra minden sötét szeglet megvilágosodott.

Az izzó vasdarabra egymás után zúdultak a súlyos csapások, közben Politovszkij forgatta, s a vas olyan engedelmesen szétlapult, mint a lágy viasz.

A kovácsműhely nyitott kapuján lágy szellőt lehelt be a sötét éjszaka.

*

Odalent a tó szélesen, sötéten nyújtózik el. Minden oldalról fenyőfák veszik körül, óriási fejükkel bólogatnak.

„Mintha élnének" – gondolja Tonya. Lustálkodva hever a gránitpart felett, egy pázsitos tisztáson. Messze fent, a tisztás mögött terül el az erdő, lent pedig, mindjárt a szirt lábánál, a tó. A tavat körülölelő sziklák árnyéka még sötétebbre festi a víz szélét.

Ez Tonya legkedvesebb búvóhelye. Itt, egy versztányira* a vasúti állomástól, a régi kőbánya mély, elhagyott üregeiben források buggyannak fel három felől, és tóvá szélesednek.

Lentről, a tóhoz vezető lejtő lábától egyszerre csobogás hallatszik. Tonya felkapja a fejét, széttolja az ágakat, és lenéz. A parttól izmos karcsapásokkal úszik a tó közepe felé egy napbarnított, hajlékony test. Tonya látja a fürdőző sötét hátát, fekete fejét. Az ott lent prüszköl, mint egy rozmár, rövid csapásokkal szeli a vizet, megfordul, bukfencezik egyet, alábukik, és végül fáradtan a hátára fekszik, szemét behunyja az éles napfényben, elpilled, karját széttárja, szinte libeg a vízen...

* Verszta – orosz távolságmérték, valamivel több mint egy kilométer

Tonya elereszti az ágat. „Illetlenség" – gondolja csúfondárosan, és ismét olvasni kezd.

Érdekes könyv ez, Lescsinszkijtől kapta. Olvasás közben észre sem veszi, hogy valaki keresztülmászott azon a gránitpárkányon, amely az ő búvóhelyét elválasztja az erdőtől. Amikor azonban a surranó láb alatt megindul egy kavics, és a könyv lapjára pottyan, Tonya felriad.

Meglepetten kapja fel a fejét, hát ott látja maga előtt – Pavel Korcsagint. A fiú is megriadt a váratlan találkozástól, és zavarában legszívesebben már menne is.

„Ő fürdött az imént" – gondolja Tonya, amint meglátja Pavka nedves haját.

– Mi az, megijesztettem? Nem tudtam, hogy itt van, csak véletlenül jártam erre – szól Pavka, amikor felismeri Tonyát. Egy kiálló sziklapárkány felé nyúl.

– Nem zavar. Sőt, ha akarja, beszélgethetünk.

Pavka csodálkozva néz rá.

– Miről beszélgethetnénk mi ketten?

Tonya elmosolyodik.

– Hát először is, miért áll itt előttem? Le is ülhet! – S egy kőre mutat. – Most mondja meg a nevét.

– Pavka Korcsagin.

– Engem Tonyának hívnak. Most legalább megismerkedtünk.

Pavka a sapkáját gyömöszöli zavarában.

– Szóval Pavkának hívják? – töri meg a csendet Tonya. – De miért hívják így? Ez csúnyán hangzik, szebb az, hogy: Pavel. Én így fogom szólítani... És mondja, gyakran jár ide... – azt akarja mondani: „fürdeni", de szégyelli elárulni, hogy látta a fiút fürdés közben, hát így folytatja: – ... sétálni?

– Nem – feleli Pavel. – Nem gyakran, csak ha van egy kis szabad időm.

– Dolgozik valahol? – érdeklődik Tonya.

– Fűtő vagyok a villanytelepen.

– Mondja, hol tanult meg ilyen pompásan verekedni? – kérdezi Tonya váratlanul.

– Mit törődik vele, hogy verekszem? – dörmögi Pavel kelletlenül.

– Ne haragudjék, Korcsagin – kérleli a lány: megérezte, hogy Pavkát kellemetlenül érinti ez a kérdés. – Engem ez nagyon érdekel. Micsoda ütés volt! Nem szabad ilyen kegyetlenül ütni – mondta és nevetett.

– Mért, talán sajnálja?

– Dehogyis, egyáltalán nem sajnálom, sőt ellenkezőleg... Szuharko megérdemelte. Én meg igazán jól szórakoztam azon a jeleneten. Azt mondják, maga gyakran verekszik.

Pavel felfigyel.

– Ki mondja?

– Viktor Lescsinszkij azt mondja, hogy maga hivatásszerűen verekszik.

Pavel arca elborult.

– Viktor csirkefogó, naplopó! Inkább örüljön, hogy akkor nem láttam el az ő baját is. Hallottam, mit mondott rólam, csak nem akartam bepiszkítani vele a kezemet.

– Mért beszél ilyen csúnyán, Pavel? Ez nem jó – vágott szavába Tonya.

Pavel elkomorult.

„Mi az ördögnek állok ide beszélgetni ezzel a kis hóbortossal? – gondolta. – Folyton csak oktat. Egyszer az nem tetszik neki, hogy Pavka, máskor meg, hogy csúnyán beszélek..."

– Miért haragszik maga Lescsinszkijre? – faggatta Tonya.

– Mert nadrágos kisasszony, nagyságos úrfi, hogy pusztulna el! Ilyenekre viszket a tenyerem: azért akar az ember tyúkszemére lépni, mert ő gazdag, neki mindent szabad, én azonban fütyülök a gazdagságára; csak merjen hozzám nyúlni, megkapja, ami jár neki. Az ilyent ököllel kell tisztességre tanítani! – mondta Pavel indulatosan.

Tonya már megbánta, hogy szóba hozta Lescsinszkijt. Ennek a legénynek itt, úgy látszik, régi számadása van az elkényeztetett gimnazistával. A lány jónak látta békésebb témára terelni a beszélgetést. Családjáról és munkájáról kezdte kérdezni Pavelt.

És Pavel maga sem vette észre, máris készségesen válaszolt a lány kérdéseire. Elfelejtette, hogy az imént menni készült.

– Mondja, mért hagyta abba a tanulást? – érdeklődött Tonya.

– Kidobtak az iskolából.

– Miért?

Pavel elpirult.

– Dohányt szórtam a pópa tésztájába, ezért csaptak ki. Gonosz az a pópa, élni sem hagyott. – Pavel részletesen elmondott mindent.

Tonya kíváncsian hallgatta. A fiú megfeledkezett előbbi zavaráról, és úgy beszélt a lánnyal, mintha régi ismerősök volnának, még azt is elmondta neki, hogy a bátyja nem jött haza... Egyikük sem vette észre, és élénk, baráti beszélgetésbe merültek, így ültek ott együtt órákig. Végül Pavka feleszmélt, és hirtelen talpra ugrott.

– De hiszen nekem már munkába kell indulnom! Csak fecsegek itt, pedig már a tüzet kellene élesztenem. Majd ellátja Danyilo a bajomat! – Majd nyugtalanul mondta: – Hát Isten áldja, kisaszszony, nekem most már lóhalálában kell vágtatnom a városba.

Tonya gyorsan feláll, magára kapja kabátkáját.

– Nekem is indulnom kell. Menjünk együtt!

– Nem lehet. Én futok, maga nem tud lépést tartani velem.

– Miért nem? Fussunk együtt úgy, mintha versenyeznénk. Majd meglátjuk, melyikünk gyorsabb.

Pavka lekicsinylően néz reája.

– Versenyezni? Magával?

– No, majd meglátjuk, induljunk csak el!

Pavel átugrik a kövon, kezét nyújtja Tonyának, és mind a ketten beszaladnak az erdőbe, arra a széles, sima útra, amely az állomáshoz vezet.

Tonya egyszerre csak megáll az út közepén.

– No, most nekifutás: egy, kettő, három! Fogjon meg! – És szélvészként futásnak ered, sebesen, egyre sebesebben emelgeti cipőcskéjét, kék kabátja lobog a szélben.

Pavel utánaveti magát.

„Egy-kettő utolérem" – gondolja, amint üldözőbe veszi az elvillanó kabátkát, de már csak az út végén éri utol, nem messze az állomástól. Nagy lendülettel éri el, és erősen megragadja a vállát.

– Megvan, megvan a madárka! – kiáltja jókedvűen lihegve.

– Eresszen el, fáj – védekezik Tonya.

Állnak kifulladva, szívük kalapál. És Tonya a vad futástól elernyedve, szinte akaratlanul, egy kissé odasimul Pavelhez, s mintha egyszeriben hozzája tartoznék. Egyetlen szempillantásig tart az egész, Pavkának mégis az emlékezetébe vésődik.

– Engem még soha senki sem ért utol – mondja a lány, amíg lefejti magáról Pavel kezét.

Mindjárt el is válnak egymástól. Pavel búcsút int a sapkájával, és a város irányában fut el.

Amikor benyit a kazánházba, Danyilo, a fűtő már a kazánnál bajlódik, és dühösen fordul feléje.

– Mért nem jöttél még később? Azt hiszed, helyetted fogok fűteni, mi?

De Pavka jókedvűen a vállára csap, és békítően mondja:

– Egy pillanat, öreg, már fűtök – és máris nekigyürkőzik a halomba rakott tűzifának.

Éjféltájban Danyilo a farakáson fekszik, és trombitálva horkol. Pavel már alaposan megolajozta a gépet, azután kóccal megtörülte a kezét, és előhúzta ládájából a *Garibaldi* című regény hatvankettedik folytatását. Egészen belefeledkezik a lenyűgöző könyvbe, olvassa a nápolyi „vörösingesek" legendás vezérének véget nem érő kalandjait.

„... A hölgy a hercegre emelte gyönyörű, kék szemét ..."

„Az ő szeme is kék! – gondolja Pavel. – Van benne valami egészen különös, egyáltalán nem olyan, mint ezek az úri hölgyek! És hogy tud futni: mint a szél!"

Pavel annyira elmerült a délutáni találkozás emlékeibe, hogy nem veszi észre a motor egyre erősbödő zúgását. A gép már remeg a szörnyű feszültségtől, a nagy lendítőkerék eszeveszett sebességgel forog, a betonalapzat meg-megrándul Pavel lába alatt.

Most egy pillantás a feszmérőre: de hiszen a mutató már túl is haladta néhány fokkal a figyelmeztető vörös vonalat.

– Hű, az ördögbe! ... – Pavka felpattan a ládáról, és a gőzkibocsátó szelep fogantyújához ugrik. Kettőt fordít rajta, s máris hallatszik, hogy a kazánház falán kívül sziszeg és sípol a kieresztőcsövön

át a folyóba tóduló gőz. Pavka elereszti a fogantyút, a hajtószíjat pedig átteszi a szivattyú kerekére.

Danyilóra pillant: a fűtő nem vett észre semmit, nyugodtan alszik, száját szélesre tátja, orrán keresztül ijesztő hangokat hallat.

További félperc, és a feszmérő mutatója már visszatért megszokott helyére.

*

Tonya, amikor elvált Paveltől, hazafelé vette útját. A fekete szemű fiúra gondolt, és maga sem tudta, miért örült az iménti találkozásnak.

„Mennyi tűz és konokság van benne! Egyáltalán nem olyan faragatlan fickó, mint amilyennek gondoltam. Mindenesetre egészen más, mint ezek a nyálas gimnazisták . . ."

Hát igen: más volt – egy olyan világhoz tartozott, amellyel Tonya addig még nem került közelebbi érintkezésbe.

„Meg lehet szelídíteni – gondolta a lány. – Érdekes barátság lesz ebből."

A házukhoz érkezve, látta, hogy kertjükben ül Liza Szuharko, meg a két Lescsinszkij-testvér: Nelli és Viktor. Viktor felolvasott valamit. Szemlátomást Tonyára vártak.

Tonya üdvözölte őket, és leült a padra. Hallgatta az üres, sekélyes csevegést, s közben egyszerre csak Viktor Lescsinszkij odaült melléje, és halkan megkérdezte:

– Kiolvasta már a regényt?

Tonya felriadt gondolataiból.

– Persze, a regény! Azt én . . . – Majdnem kibökte, hogy a könyvet a tónál felejtette.

– No, és tetszett? – kérdezte Viktor, és fürkésző tekintettel nézte Tonyát.

A lány elgondolkozott, cipője orrával furcsa kacskaringókat rajzolt az út porába, majd ránézett Viktorra.

– Nem tetszett, és bele is kezdtem egy másik regénybe. Ez érdekesebb, mint amit magától kaptam.

– Nocsak – Viktor hangjában sértődöttség hallatszott. – És azt ki írta? – kérdezte.

Tonya gúnyosan villogó szemmel pillantott reája.

– Senki...

– Tonya, hívd be a vendégeket a szobába, kész a tea! – hallatszott az erkélyről Tonya anyjának kiáltása.

Tonya belekarolt a két leányba, így indult a ház felé. Viktor mögöttük baktatott, törte a fejét azon, amit Tonya mondott – de semmit sem értett belőle.

*

A fiatal fűtőlegény életében ez volt az első fellángolás, észrevétlenül lopakodott hozzája, még nem volt tudatos, de új volt, és érthetetlenül izgalmas. Felkavarta a rakoncátlan, dacos fiút.

Tonya a főerdész leánya volt, márpedig a főerdész körülbelül ugyanolyan magasan állt, mint Lescsinszkij, az ügyvéd.

Pavel szegényen, ínségben nőtt fel, s ezért ellenséges érzéssel viseltetett mindenki iránt, aki az ő fogalmai szerint gazdagnak számított. Most veszélyt szimatolva, óvatosan vizsgálgatta érzését. Tonyára nem úgy nézett, mint Galinára, a kőfaragó lányára, akit magafajtának, egyszerűnek és érthetőnek tartott – Tonyával szemben bizalmatlan volt, s bármely pillanatban készen állt, hogy élesen visszautasítson valami gúnyt vagy megvetést, ami őt, a fűtőgyereket, e szép és művelt leány részéről érhette.

Egy álló hétig nem is látta viszont az erdész leányát – végre elhatározta, hogy kimegy a tóhoz. Szándékosan azt az utat választotta, amely Tonyáék háza mellett vezetett el: remélte, hogy találkozik a lánnyal. Lassan haladt el a sövény mellett, s a kert sarkában megpillantotta az ismerős matrózblúzt. Felkapott a sövény mellől egy fenyőtobozt, és megdobta a fehér blúzt.

Tonya gyorsan megfordult. Meglátta Pavkát, és odafutott a sövényhez. Vidám mosollyal nyújtotta neki a kezét.

– Csakhogy eljött! – szólt örömmel. – Hol bujkált ilyen sokáig? Voltam közben a tónál, mert ott felejtettem a könyvemet. Azt hittem, magát is ott találom. Jöjjön be a kertünkbe.

Pavka tagadóan rázta a fejét.

– Nem megyek.

– Miért nem? – A leány csodálkozva húzta fel a szemöldökét.

– Mert a maga édesapja bizonyára megszidna érte. Maga is kikapna miattam. Azt mondaná magának, hogy hívhat be egy ilyen vadembert?

– Butaságot beszél maga, Pavel! – Tonya megharagudott. – Most azonnal jöjjön be! Az én apám soha nem mond ilyesmit, majd maga is meglátja. Gyerünk!

A kertajtóhoz futott, kinyitotta, s Pavel – meglehetősen bizonytalan érzéssel – bement a kertbe.

– Szereti a könyveket? – kérdezte a lány, amikor leültek a földbe leásott, kerek asztalhoz.

– Nagyon – válaszolta felélénkülve Pavel.

– És az eddig olvasottak közül melyik könyv tetszett magának a legjobban?

Pavel rövid gondolkodás után válaszolta:

– *Giuseppa* Garibaldi.

– *Giuseppe* Garibaldi – helyesbítette Tonya. – És nagyon tetszik?

– Nagyon. Már hatvannyolc folytatását végigolvastam, minden bérfizetéskor ötösével vásárolom. Ez aztán legény volt a talpán, ez a Garibaldi! – lelkesedett Pavel. – Micsoda hős! Megértem őt! Mennyit kellett harcolnia az ellenséggel, és mindig győzött. Az egész világot beutazta! Hej, ha most is élne, én bizony hozzája szegődném! Csupa kétkezi munkásból válogatta össze a csapatát, és mindig a szegényekért harcolt!

– Akarja, hogy megmutassam magának a könyvtárunkat? – kérdezte Tonya, és máris kézen fogta a fiút.

– Azt már nem, a házukba nem megyek be! – jelentette ki Pavel határozottan.

– Mit csökönyösködik? Vagy talán fél?

Pavel megvakarta a füle tövét, és mezítelen lábára pillantott – ez bizony nem ragyogott a tisztaságtól.

– És a mamája vagy az édesapja nem fog kihajítani engem?

– Hagyja már abba az ilyen beszédet, mert igazán megharagszom! – szólt rá Tonya indulatosan.

– Mert hát Lescsinszkij nem enged be a házába, ő csak a konyhában beszél a magamfajtával. Egyszer elmentem hozzájuk egy do-

logban, hát Nelli be sem engedett a szobájukba. Bizonyára félt, hogy bepiszkítom a szőnyegüket, vagy mi az ördög! – Pavka elmosolyodott.

– No, gyerünk, gyerünk! – A lány megragadta a vállát, és barátságosan a tornácra tuszkolta.

Az ebédlőn át vezette be egy szobába, amelyben hatalmas tölgyfaszekrény állott. Tonya kinyitotta a szekrény ajtaját. Több száz könyv állt ott, szabályos sorokban – Pavka szemében elképzelhetetlen gazdagság.

– Mindjárt találunk valamit, ami érdekelni fogja magát, és most megígéri, hogy máskor is eljön, és rendszeresen fog könyvet vinni tőlünk... Rendben van?

Pavka boldogan bólintott.

– Nagyon szeretem a könyveket.

Kellemesen, vidáman töltöttek el néhány órát. A lány bemutatta Pavelt az anyjának – s ez nem is volt olyan félelmetes, mint Pavka várta. Tonya anyját rokonszenvesnek találta.

Tonya a saját szobájába is bevitte Pavelt, megmutatta neki az olvasmányait és a tankönyveit is.

Toalett-asztalkáján kis tükör állott. Tonya odavezette Pavelt, és nevetve kérdezte meg tőle:

– Maga miért ilyen borzas? Sohasem szokott nyiratkozni, fésülködni?

– Ha nagyon megnő, akkor kopaszra szoktam nyíratni, mi mást tegyek vele? – mentegetőzött Pavka zavartan.

Tonya csak nevetett, felkapott egy fésűt az asztalkáról, és gyors mozdulattal fésülni kezdte Pavel kócos, rakoncátlan fürtjeit.

– Lám, most egészen más – mondta, amikor újra szemügyre vette Pavkát. – Aztán szépen meg is kell nyiratkoznia. Ne járjon úgy, mint egy farkaskölyök.

Bíráló tekintettel nézett végig a fiú kifakult, elnyűtt ingén és nadrágján, de semmit sem szólt.

Pavel észrevette ezt a pillantást, és nagyon bántotta, hogy ilyen az öltözete.

Amikor elbúcsúztak, Tonya hívta, hogy jöjjön el máskor is. És szavát vette, hogy két nap múlva együtt mennek horgászni.

Pavel egyetlen lendülettel átvetette magát az ablakon, ki a kertbe – semmi kedve sem volt ahhoz, hogy újra végigmenjen a szobákon, és megint szembekerüljön Tonya édesanyjával.

*

Artyom távolléte nagyon megnehezítette Korcsaginék életét, Pavka keresete bizony nem volt elegendő.

Marija Jakovlevna beszélni akart a fiával: nem kellene-e magának is újra munkába állania, lám, Lescsinszkijék éppen szakácsnét keresnek. Pavel azonban tiltakozott:

– Dehogyis, anyuskám, inkább én nézek valami különmunka után. A fűrésztelepen úgyis keresnek deszkarakó munkásokat, majd félnapig ott dolgozom, és a keresetem így elég lesz kettőnknek. Csak te ne vállalj munkát sehol, mert akkor Artyom rám fog haragudni, és azt mondja majd: nem tudtál másképp meglenni, csak úgy, hogy anyánkat is dolgozni küldted?

Anyja hiába bizonygatta, hogy az ő munkájára is szükség van, Pavel megmakacsolta magát, és nem engedett.

Pavel már másnap munkába állt a fűrésztelepen: a frissen fűrészelt deszkákat kellett szétraknia, hogy kiszáradjanak. Ott ismerős fiúkat talált: Miska Levcsukovot, akivel együtt járt iskolába, és Vanya Kulesovot. Miskával közösen, darabszámra vállalták a munkát, és elég szép keresethez jutottak. Így a nappalt Pavel a fűrésztelepen töltötte, este pedig átszaladt a villanytelepre.

Tíz nap múlva már hozta is anyjának új keresetét. Amikor átadta neki, sokáig zavartan topogott, végül kibökte:

– Anyuskám kérlek, vegyél nekem egy szatén-inget, tudod, olyan kéket, amilyent tavaly kaptam. Rámegy ennek a pénznek a fele, de ne félj, keresek majd még többet is... Mert hát ez, amelyik most van rajtam, olyan ócska már – magyarázta, mintha kérése miatt mentegetőznie kellene.

– Persze hogy megveszem neked, Pavluskám, persze, még ma megveszem az anyagot, és holnap megvarrom. Hiszen egyetlenegy jó inged sincs! – felelte édesanyja, és szeretettel nézett végig rajta.

*

Pavel megállt a fodrászüzlet előtt, megtapogatta a zsebében lapuló rubelt, és belépett az ajtón.

A fürge borbély a megszokott mozdulattal tessékelte a székbe a vendéget.

– Parancsoljon!

Pavel helyet foglalt a kényelmes, öblös karosszékben, s egy zavart, tanácstalan arcot pillantott meg a tükörben.

– Nullásgéppel? – kérdezte a fodrász.

– Igen... azaz hogy nem... szóval általában tessék levágni. Ejnye, hogy is mondják? – és kétségbeesett mozdulatot tett.

– Értem – mondta a fodrász mosolyogva.

Negyedórával később Pavel verejtékezve, kimerülten, de csinosan megnyírva és megfésülve hagyta el a helyiséget. A fodrásznak nem volt könnyű dolga: sokáig küzdött a rakoncátlan fürtökkel, de végül mégiscsak győzött a víz meg a fésű, és Pavel haja pompásan simult a fejéhez.

Az utcára érve, Pavel megkönnyebbülten sóhajtott fel, és mélyebben húzta fejébe a sapkáját.

„Mit szól majd anyám, ha így meglát?"

*

Pavel megígérte, hogy elmegy horgászni – mégsem ment el. Ez bántotta Tonyát.

„Nem nagyon figyelmes ez a fűtő gyerek" – gondolta bosszúsan, amikor azonban Pavel a következő napokon sem jött el, a lány elszomorodott.

Éppen sétálni készülődött, amikor anyja benyitott hozzája, és így szólt:

– Tonyecska, vendéged érkezett. Bejöhet?

Az ajtóban Pavel állt, de Tonya az első pillanatban nem ismerte meg.

Vadonatúj kék szatén-ing és fekete nadrág volt rajta. Cipője tisztán ragyogott, és – Tonya ezt vette észre legelőször – haja meg volt nyírva, már nem meredezett sörényként, mint azelőtt. A fekete szemű fűtőlegényt mintha kicserélték volna.

Tonya szeretett volna kifejezést adni ámulatának, de nem akarta

még nagyobb zavarba ejteni a fiút, hiszen látta rajta, hogy amúgy sem találja a helyét. A kislány tehát úgy tett, mintha észre sem venné a feltűnő változást.

Szemrehányással támadt neki:

– Nem szégyelli magát? Mért nem jött el horgászni? Így tartja meg a szavát?

– Ezeken a napokon a fűrésztelepen dolgoztam, ezért nem jöhettem.

Nem mondhatta meg, hogy azért dolgozott az utóbbi napokban a végkimerülésig, mert inget és nadrágot akart vásárolni.

Tonya azonban úgyis kitalálta, és haragja egyszeriben elpárolgott.

– Menjünk a vízmedencéhez sétálni! – indítványozta.

Kimentek a kertbe, majd az utcára.

Pavel most már úgy beszélt Tonyával, mint régi barátjával. Elmesélte neki a hadnagytól ellopott revolver féltve őrzött titkát, s megígérte, hogy hamarosan magával viszi az erdő mélyére, és ott célba fognak lőni.

– De aztán nehogy elárulj! – mondta váratlanul tegezve a lányt.

– Én téged soha senkinek sem árullak el – ígérte meg Tonya ünnepélyesen.

NEGYEDIK FEJEZET

Ukrajnában fellángolt az éles, kíméletlen osztályharc. Egyre többen ragadtak fegyvert, s a küzdők száma minden összecsapásnál tovább növekedett.

A nyárspolgár békés napjai messzi múltba tűntek.

Az ágyúzás alapjaiban rendítette meg a rozzant házakat, s a nyárspolgár a pince falához lapult, vagy a maga ásta árkok mélyére.

A kormányzóság területét Petljura különböző színű és színárnyalatú bandáinak áradata özönlötte el: a kis és nagy *batykók**, min-

* Batykó: „apánk" – a fehérgárdista banditacsapatok vezetői nevezték így magukat

denféle Golubok, Arhangelok, Angelok, Gordijok és egyéb banditák véget nem érő sora.

Volt tisztek, jobb- és baloldali ukrán „szociálforradalmárok" – valahány elszánt kalandor csak akadt, mind maga köré gyűjtött egy csapatra való bandität, önmagát kinevezte atamánnak*, kibontotta a petljuristák sárga-kék zászlaját, és akkora területre terjesztette ki uralmát, amekkorára telt az erejéből.

Ezekből a zsírosparasztokkal és Konovalec atamán osadnik-hadtestének** galíciai ezredeivel kiegészített szedett-vedett bandákból alakította meg ezredeit és hadosztályait „Petljura fővezér-atamán".

A szociálforradalmár zsírosparaszt-hordák közt néha vörös partizánok csapatai ütöttek szét, és ilyenkor száz meg ezer pata dobogásától, géppuskás szekerek és lőszerszállító kocsik dübörgésétől remegett a föld.

Ebben az időben, a viszontagságos tizenkilences év áprilisában a holtra rémült nyárspolgár reggelente felnyitotta álmos szemét, kitárta ablakát, és szorongva szólt át a szomszédnak, aki már ébren volt:

– Avtonom Petrovics, kié ma a város?

Avtonom Petrovics, szorosabbra húzva nadrágját, rémülten pislogott körül.

– Nem tudom, Afanasz Kirillovics. Az éjszaka bevonultak valamifélék. Majd meglátjuk: ha a zsidókat kezdik fosztogatni, akkor petljuristák, ha viszont „elvtársak", ezt a beszédükről rögtön felismerhetjük. Ki is nézek mindjárt, hadd lássuk, kinek az arcképét kell kiakasztani. Nehogy slamasztikába kerüljünk, mint legutóbb a szomszédom, Geraszim Leontyevics. Nem nézett körül eléggé jól, és Lenint akasztotta ki, hát bejönnek hozzá hárman, és kiderül, hogy petljuristák. Ránéznek a képre, és már fogják is a ház urát!

* Atamán – régen kozák-vezér a pogárháborúban egy-egy fehérgárdista és bandita csapat vezetője

** Osadnikok (ejtsd: oszadnyikok) – főként katonai elemek, akiket a lengyel kormány Nyugat-Ukrajnába (Galíciába) és Nyugat-Belorussziába telepített a lengyel lakosság megerősítésére

Korbáccsal húztak rá vagy húszat, érted? És kiabálták, hogy: „Megállj csak, az anyád keservit, te mocskos kommunista, megnyúzunk elevenen!" És hiába jajgatott, magyarázott: nem használt ott semmi.

A nyárspolgár, valahányszor fegyveres csapatot látott az utcán vonulni, sebten bezárta ablakát, elrejtőzködött – ami biztos: biztos...

A munkások fojtott gyűlölettel nézték a petljurista gonosztevők sárga-kék zászlait, de tehetetlenek voltak a „szamosztyijista"* sovinizmusnak ilyen méretű hullámaival szemben. Csak olyankor lélegeztek fel, amikor az előretörő vörös csapatok éke, keményen küzdve a minden oldalról rájuk rontó „zsovtoblakitnyikok"** ellen, be-benyomult a városba.

Egy-két napig ott piroslott a drága zászló a városháza tornyán, de aztán elvonult a csapat, s a városra ismét sötétség nehezedett.

A város gazdája most éppen Golub ezredes, a dnyeperentúli hadosztály „dísze, büszkesége".

Alig két napja, hogy kétezer martalócból álló serege ünnepélyesen bevonult a városba. Az ezredes úr csodaszép hollófekete ménen lovagolt csapatai élén. Bár az áprilisi nap melegen sütött, ő kaukázusi nemezköpenyt és lila bojtos zaporozsjei asztrahán kucsmát viselt, cserkeszkaftánján teljes fegyverzet díszelgett: tőr és cizellált ezüstkard.

Szép ember ám Golub ezredes úr: szemöldöke koromfekete, sápadt arca az örökös italozástól enyhén sárgás. Fogai közt pipa. Az ezredes úr a forradalom előtt gazdatiszt volt egy cukorgyári ültetvényen, de unta azt az életet – nem is lehet azt összehasonlítani az atamánsággal! S az országot elborító szennyes áradatból a gazdatiszt immár mint „Golub ezredes úr" bukkant fel.

A bevonuló csapat tiszteletére fényes estélyt rendeztek a városka egyetlen színházában. Megjelent itt a petljurista értelmiség „színevirága", ukrán tanítók, a pópa két leánya – az idősebbik, a szép Ánya, és a fiatalabbik, Dina – meg a kisebbfajta tekintetes urak,

* Szamosztyijisták („önállóságiak") – önálló ukrán államot követelő ellenforradalmárok

** Zsovtoblakitnyik (sárga-kék színű) – Petljura zászlójának színét viselő. – (Ukrán szavak)

Potocki gróf volt tiszttartói, és az a csomó kispolgár, aki az ukrán szociálforradalmárok párthíve volt, és magát „szabad-kozákság"-nak nevezte.

A színház zsúfolásig megtelt. A tanítónők, a pópalányok és a kispolgár-asszonyok ukrán nemzeti viseletben pompáztak: tarkabarka virágokkal kivarrt, sokszínű üveggyönggyel és szalagokkal ékesített, csillogó ruhákban. A tisztek nagy sarkantyúpengetéssel rajzották körül őket – mint valami ódon festményről életre kelt zaporozsjei harcosok.

Harsogott az ezred-zenekar. A színpadon a *Nazar Sztodola** előadásának lázas előkészülete folyt.

A villany nem égett. Ezt a parancsnokságon jelentették az ezredes úrnak, aki személyes jelenlétével szándékozott megtisztelni az estélyt. Végighallgatta segédtisztjének, Paljanica kozákzászlós (valójában Poljancev volt alhadnagy) jelentését, és hanyagul, de erélyesen vetette oda:

– Legyen világítás! Ha beledöglesz is, keríts szerelőt, és indíttasd meg az áramot!

– Parancsára, ezredes úr!

Paljanica zászlós nem döglött bele, de talált szerelőket.

Egy órával később két petljurista legény a villanytelep felé kísérte Pavelt. Ugyanígy vezették oda a szerelőt meg a gépészt is.

– Ha hét óráig nincs villany, ide köttetlek fel mind a hármatokat! – Egy vasrúdra mutatott.

A tömören megfogalmazott ígéret a kívánt hatással járt, s a megjelölt időpontra kigyulladt a villany.

Az estély már teljes hévvel folyt, amikor az ezredes úr megjelent partnernőjével, szállásadójának, a vendéglősnek dúskeblű, szalmasárga hajú leányával.

A gazdag vendéglőslány a kormányzósági székhely gimnáziumában tanult.

Az ezredes úr közvetlenül a színpad előtt, a díszhelyen foglalt helyet, és intett, hogy kezdhetik a színielőadást. Nyomban felgör-

* Sevcsenko színműve

dült a függöny, s a nézők megpillantották a színpadról hanyatt-homlok menekülő rendező hátát.

Az előadás közben a büfében a jelenlevő tisztek és hölgyeik buzgón nyakalták az elsőrendű kisüstit, amelyet a mindenható Paljanica varázsolt oda, és falták a rekvirálások során zsákmányolt sok finom ennivalót. Az előadás végére mindnyájan igen virágos hangulatban voltak.

Paljanica a súgólyuk elé ugrott, és színpadias karlendítéssel bejelentette:

– Mélyen tisztelt hölgyeim és uraim, mindjárt kezdődik a tánc!

A teremben általános taps csattant fel. A közönség kitódult az udvarra, hogy az estély védelmére mozgósított petljurista katonák kivihessék a székeket, s a teremben táncolni lehessen.

Félóra múlva a teremben minden kavargott.

A berúgott petljurista tisztek szilajul járták a hopákot a hőségtől kipirult helyi szépekkel, a színház ódon falai súlyos csizmák dobbantásaitól remegtek.

Ebben az időben történt, hogy a malom irányából fegyveres lovascsapat közeledett a városhoz.

A sorompónál géppuskás petljurista őrség állt. Amikor észrevették a közeledő lovasokat, megijedtek, és géppuskájukhoz ugrottak. Závárok kattantak, az éjszakában éles kiáltás harsant:

– Állj! Ki vagy?

A homályból előlépett két árnyék, az egyik az őrség elé állt, és öblös, borízű hangon dörögte:

– Én vagyok Pavljuk atamán. Ez itt a csapatom. Hát ti? Talán Golub emberei vagytok?

– Igenis! – felelt előrelépve a tiszt.

– Hol szállásolhatom be a csapatomat? – kérdezte Pavljuk.

– Azonnal megkérdezem telefonon a parancsnokságtól – szólt a tiszt, és eltűnt az országút szélén álló házikóban.

Egy perc múlva kiszaladt a házikóból, és kiadta a parancsot:

– Fiúk, félre a géppuskát! Helyet a nagyságos atamán úrnak!

Pavljuk egyet rántott a kantárszárán, így állította meg lovát a kivilágított színház előtt, ahol az utcán is élénk mulatság folyt.

– Hohó, itt vígan vannak! – fordult Pavljuk a mellette megálló

kozákkapitányhoz. – Le a lóról, Gukmacs, hadd mulassunk mi is. Válasszunk ki magunknak megfelelő nőszemélyeket, van itt belőlük rogyásig. Hé, Sztalezsko – rikkantotta –, szállásold be a fiúkat! Ittmaradunk! Kíséret, utánam! – És ágaskodó lováról súlyosan dobbant le a földre.

A színház bejáratánál két fegyveres petljurista állta útját.

– A jegyét!

Pavljuk azonban megvetően végigmérte őket, s az egyiket vállával félretaszította. Utána hasonló módon nyomult előre vagy egy tucat embere. Lovaikat otthagyták, a kerítéshez kötve.

Az újonnan érkezettek nyomban feltűnést keltettek. Különösen a termetes Pavljuk, drága posztóból szabott tiszti zubbonyával, kék gárdista-nadrágjával, bozontos kucsmájával. Vállán Mauser-pisztoly csüngött alá, zsebéből kézigránát kandikált elő.

– Hát ez ki? – kérdezték többen, akik körülállták a táncolókat, és éppen Golub segédtisztjének szédült, forgószélre emlékeztető táncát figyelték.

A segédtiszt párja az idősebbik pópalány volt, s ennek szoknyája légyezőként fel-fellebbent, ilyenkor pedig a felbuzdult hadfiak betekintést nyertek a nekiszilajodott pópalány selyem-alsóneműjébe.

Pavljuk a vállával tört magának utat a kör közepéig.

Sóvár szemmel meredt a pópalány lábikrájára, megnyalta kiszáradt ajkát, majd a közepén áthaladva egyenesen a zenekarhoz lépett. Megállt a rivaldánál, és fonott korbácsával intve rendelkezett:

– Hopákot, rajta!

A karmester ügyet sem vetett reája.

Ekkor Pavljuknak hevesen lendült a karja, s korbácsával ráhúzott a karmester hátára. Emez olyat ugrott, mintha kígyó marta volna meg.

A zene hirtelen félbeszakadt, a terem egy szempillantás alatt elcsendesedett.

– Szemtelenség! – fortyant fel a vendéglőslány. – Ezt nem tűrheted! – és idegesen megszorította a mellette ülő Golub karját.

Golub nehézkesen felemelkedett, félrerúgta az előtte álló széket, hármat lépett Pavljuk felé, majd közvetlenül előtte megállt. Nyom-

ban felismerte Pavljukot. Volt is még elintézetlen ügye ezzel az emberrel, aki ugyanebben a járásban tört a hatalomra.

Éppen egy hete múlt, hogy Pavljuk a legdisznóbb módon tört borsot az ezredes úr orra alá.

Egy vörös ezreddel harcoltak, amely nem első ízben szorította sarokba a golubistákat, Pavljuk pedig, akinek hátba kellett volna támadni a bolsevikokat, ehelyett betört egy kis faluba, szétverte a vörösök ottani gyenge őrségét, és oldalvédekkel fedezve magát, hallatlan fosztogatást rendezet a faluban. Persze „telivér" petljuristához méltóan: garázdálkodása a zsidó lakosságot sújtotta.

Eközben a vörösök tönkreverték a golubisták jobbszárnyát, és elvonultak.

És most ez a pimasz lovaskapitány még ide meri tolni a képét, s az ezredes úr jelenlétében meg meri ütni az ezredes úr saját karmesterét! Nem, ez már tűrhetetlen. Golub megértette: ha most itt rögtön nem koppint az elkapatott atamánocska orrára, akkor saját ezrede előtt járatja le a tekintélyét.

Néhány másodpercig szótlanul néztek farkasszemet egymással.

Golub egyik kezével megszorította kardja markolatát, a másikkal a zsebében megragadta pisztolyát, így förmedt rá Pavljukra:

– Hogy mered megütni az én emberemet, te aljas?

Pavljuk keze lassan pisztolytokja felé csúszott.

– Lassabban, Golub úr, lassabban, mert megütheti a bokáját. Ne lépjen a tyúkszememre, mert komolyan megharagszom.

Ezzel aztán betelt a mérték.

– Fogjátok meg őket, kidobni a színházból, és mindegyiknek huszonötöt a fenekére! – ordította Golub.

Mint vadászkutyák falkája, úgy rontottak a tisztek mindenfelől a pavljukistákra.

S mintha villanykörtét vágtak volna földhöz, úgy durrant valahol egy lövés, s a teremben olyan kavargás támadt, mintha két kutyafalka marakodnék. Vakon vagdalkozva aprították egymást kardjukkal, egymás üstökét vagy torkát markolászták, a holtra rémült nőszemélyek malacvisítással menekültek a verekedők közeléből.

Néhány perc múlva már püfölve vonszolták ki a lefegyverzett pavljukistákat az udvarra, s onnét az utcára lökték ki őket.

Pavljuk a verekedésben elvesztette a kucsmáját, képét beverték, fegyverét elvették – magánkívül volt dühében. Embereivel együtt lóra pattant és elvágtatott.

Az estélyt tönkretették. A történtek után senki sem gondolt a mulatság folytatására, a nők kereken megtagadták a további táncot, és követelték, hogy kísérjék őket haza – de Golub megmakacsolta magát.

– A teremből senki sem távozhat! Őrséget az ajtókhoz! – parancsolta.

Paljanica tüstént végrehajtotta a parancsot.

A felzúduló tiltakozásra Golub csökönyösen ezt válaszolta:

– Reggelig áll a tánc, mélyen tisztelt hölgyeim és uraim. Az első keringőt én magam nyitom meg.

A zene ismét rázendített, de a mulatság folytatására mégsem kerülhetett sor.

Az ezredes még az első kört sem táncolhatta végig a pópa lányával, amikor az őrség berohant az ajtón, és ordítozva jelentette:

– A pavljukisták bekerítették a színházat!

A színpad melletti ablak, mely az utcára nyílt, nagy csattanással betört. Üres keretében géppuska tompe orra jelent meg. Bambán forgott, mintegy kereste a szétrebbenő alakokat, s ezek mintha az ördög kergetné őket, a terem közepére tódultak.

Paljanica belelőtt a mennyezeten fénylő ezres égőbe, ez úgy robbant szét, mint a bomba, és szilánkesőt zúdított az emberekre.

Sötét lett. Az utcáról kiáltás harsant:

– Mindenki az udvarra! – s e szavakat trágár szitok kísérte.

A nők vadul, hisztérikusan sikoltoztak, Golub a teremben fel-alá rohant, és dühösen rendelkezett, próbálta összeterelni fejüket vesztett tisztjeit, az udvarról lövöldözés és kiáltozás hallatszott – s mindez fantasztikus hangzavarrá olvadt össze. Paljanicát senki sem vette észre, amint ángolnaként siklott át a termen, majd a hátsó ajtón kisurrant a szomszédos, néptelen utcára, s elrohant a golubisták parancsnoksága felé.

Félóra múlva a városban szabályos csata folyt. Az éjszaka csendjét szüntelen puskaropogás verte fel, a géppuskák rövid sorozatok-

ban kattogtak. A tökéletesen megzavart nyárspolgárok kiugrottak meleg ágyukból és ablakukhoz tapadtak.

Majd elcsendesül a lövöldözés, és csupán a város szélén, szaggatottan, mint a kutya, ugat egy géppuska.

A harc elült. Hajnal dereng...

*

A városban pogrom-hírek terjedtek. Eljutottak a zsidók házaihoz is, a vaksi ablakú, szűk, alacsony viskókhoz, amelyek a folyóhoz vezető mocskos árok fölött szorongtak. Ezekben a házaknak csúfolt kalyibákban hihetetlen zsúfoltságban tengődtek a szegény sorsú zsidók.

Abban a nyomdában, ahol Szerjozsa Bruzzsak már második esztendeje dolgozott, a szedők és a munkások zsidók voltak. Szerjozsa úgy összeszokott velük, mintha hozzátartozói lettek volna. Egy családként fogtak össze mindnyájan gazdájuk, a potrohos és elbizakodott Blumstein úr ellen. A nyomda tulajdonosa és munkásai közt szakadatlan háborúság folyt, Blumstein úr azon volt, hogy minél többet kapjon és minél kevesebbet fizessen érte, s ezért nemegyszer két-három hétig is zárva volt a nyomda, mert a nyomdászok sztrájkoltak. Tizennégyük közt Szerjozsa volt a legfiatalabbik. Napi tizenkét órán át forgatta a nyomdagép kerekét.

A szóban forgó napon Szerjozsa észrevette, hogy a munkások közt nagy a nyugtalanság. Az utóbbi, viszontagságos hónapokban a nyomda egyik megrendelést a másik után kapta – a „fővezér-atamán" kiáltványait nyomták.

Mendel, a tüdővészes szedő félrevonta Szerjozsát a sarokba.

Ráemelte szomorú szemét, és így szólt:

– Tudod, hogy pogrom lesz a városban?

Szerjozsa csodálkozva pillantott rá.

– Nem, nem hallottam.

Mendel most Szerjozsa vállára tette aszott, sárga kezét, és bizalmasan, apailag mondta neki:

– Pogrom lesz, ez biztos. Gyilkolni fogják a zsidókat. Most megkérdezlek, akarsz-e segíteni a társaidon ebben a bajban, vagy nem?

– Persze hogy akarok, ha tudok. Beszélj, Mendel!

A szedők odafigyeltek.

– Derék fiú vagy, Szerjozsa, bízunk benned. Hisz az apád is munkásember. Most szaladj haza, és beszélj az apáddal. Kérdezd meg, hajlandó-e elrejteni a házában néhány öregembert és asszonyt, mi majd addig megbeszéljük, hogy kiket kellene elbújtatnotok. Aztán beszélj a családoddal, hogy kinél lehetne még embereket bújtatni. Az oroszokat még egyelőre nem bántják ezek a banditák. Siess, Szerjozsa, sürget az idő.

– Igen, Mendel. Légy nyugodt, mindjárt elfutok Pavkához meg Klimkához is: egészen biztos, hogy ők is befogadnak majd valakit.

– Várj csak egy percig – szólt Mendel riadtan, és visszatartotta az indulni készülő Szerjozsát. – Kik azok a Pavka meg a Klimka? Jól ismered őket?

Szerjozsa határozottan bólintott.

– No hallod? A legjobb barátaim! Pavka Korcsagin, a bátyja lakatos.

– Vagy úgy, Korcsagin – Mendel megnyugodott. – Azt jól ismerem, valamikor egy házban laktunk. Benne megbízhatunk. Eredj, Szerjozsa, és minél előbb gyere vissza a válasszal.

Szerjozsa már kint is volt az utcán.

*

A pavljukisták és golubisták csatáját követő harmadnapon kezdődött a pogrom.

Pavljuk, miután csapatát szétverték és a városból kikergették, visszavonult saját területére, bevette magát egy közeli faluba. Az éjszakai ütközetben mintegy húsz embert vesztett – ugyanennyi volt a golubisták vesztesége is.

Az elesetteket gyorsan kihordták a temetőbe, és még aznap el is földelték – minden ünnepélyesség nélkül, hiszen ebben az esetben igazán nem volt mivel hivalkodniuk. A két atamán úgy mart egymásba, mint két kóbor kutya, hát nem lett volna okos dolog nagy zajt csapni a temetéssel. Paljanica ugyan nagy hűhóval szerette volna megrendezni a temetést, s ez alkalommal Pavljukot vörös banditának akarták nyilvánítani, de tervét ellenezte a szociálforradalmár párt bizottsága, amelynek Vaszilij pópa állt az élén.

Az éjszakai ütközet elégedetlenséget váltott ki a golubista ezredben, különösen Golub testőrszázadában, amely a legtöbb embert veszítette. Paljanica az elégedetlenség csillapítására és a hangulat emelésére azt tanácsolta Golubnak, hogy embereiknek „könnyítsék meg az életét" – így nevezte gúnyosan a pogromot. Bizonygatta Golubnak, hogy erre feltétlenül szükség van, mert a csapatnál elégedetlenség tapasztalható. Az ezredes ugyan eleinte nem akarta megbolygatni a város nyugalmát, mert éppen esküvőre készült a vendéglőslánnyal – de Paljanica fenyegetőzésére beadta a derekát.

Meg kell mondani, hogy a tervezett akció kissé kínos volt az ezredes úrnak, hiszen belépett a szociálforradalmár pártba. Ellenségeinek megint alkalmuk nyílik majd, hogy nem kívánatos híresztelléseket terjesszenek róla – lám, fogják mondani, Golub pogromokat rendez –, és biztos befeketítik majd a „fővezér"-atamánnál. Golub azonban ekkoriban nemigen függött a „fővezér"-től, csapatával „önellátó" volt. Meg aztán a „fővezér" nagyon jól tudta, miféle gyülevész népség tartozik alája, maga is nemegyszer rekvirálással szerzett pénzt a direktóriuma részére, ami pedig a pogromrendező hírét illette, Golubot jól ismerték erről az oldaláról, s ehhez sok új már nem jöhetett.

A fosztogatás kora hajnalban kezdődött.

A városka felett még a napkeltét megelőző szürke köd terjengett, a sivár utcák – mintha ázott vászoncsíkokként találomra egymáshoz kötözték volna a zsidók házainak rendszertelenül épült tömbjeit – teljesen néptelenek voltak. A sűrűn befüggönyözött, redőnyökkel szorosan elzárt ablakok vakon meredtek az utcára.

Kívülről úgy látszott, hogy e háztömbök lakói mély, hajnali álmukat alusszák, pedig odabent senki sem aludt. A családok felöltözve, egy-egy szobácskába összezsúfolódva várták a készülő katasztrófát, csak az egészen apró gyermekek, akik még semmit sem értettek, aludtak csendben, békésen édesanyjuk karján.

Golub segédtisztjét, Paljanicát ezen a reggelen sokáig keltegette a fekete, cigányképű Szalomiga, Golub testőrkapitánya, akinek arcán kardvágástól eredő kékesszürke sebhely éktelenkedett.

A segédtiszt nehezen ébredt fel, képtelen volt szabadulni ostoba álmától: egy torzképű, púpos ördög egész éjen át kergette, s most a

torkát szorongatta karmaival. Amikor végre felemelte fájdalomtól szinte széthasadó fejét, csak akkor értette meg, hogy Szalomiga az, aki keltegeti.

– Kelj már fel, a fenébe is! – és Szalomiga megrázta a vállát. – Késő van már, ideje megkezdeni. Te, persze, még többet is ittál volna.

– Mit kell megkezdeni? – És szeme értelmetlenül meredt Szalomigára.

– Hogyhogy mit? Hát a zsidócséplést. Elfelejtetted?

Paljanica észbe kapott: hát persze, szinte meg is feledkezett róla. Tegnap alaposan leitták magukat kint, a tanyán, ahová az ezredes úr visszavonult menyasszonyával és néhány cimborájával.

Golub jobbnak látta, hogy a pogrom idejére távozzék a városból. Így később azt mondhatja majd, hogy távollétében valami félreértés történt. Paljanica ügyesen nyélbe üti majd a dolgot. Ó, igen, Paljanica kiváló szakember az efféle „életkönnyítések" terén!

Egy vödör hideg vizet öntött a fejére, s ezzel máris helyreállt az agyműködése. Kisvártatva már ott sürgölődött a parancsnokságon, különféle utasításokat osztogatott.

A testőrszázad nyeregben volt. Az elővigyázatos Paljanica, esetleges bonyodalmak elkerülése végett, őrséget állított arra a területre, amely a várost a munkásnegyedtől elválasztotta.

A Lescsinszkij-kúria kertjében géppuska állt, csöve az út felé meredezett.

Ha a munkások be akarnának avatkozni a dologba, itt ólommal fogadják őket.

Amikor már minden előkészület megtörtént, a segédtiszt és Szalomiga lóra pattant.

Éppen indulni készültek, de ekkor Paljanicának váratlan ötlete támadt.

– Megállj, majdnem elfelejtettem! Hozzatok két szekeret is, megpróbálunk egy kis hozományt szerezni Golubnak. Hahaha! Az első zsákmány, mint rendesen, a parancsnoké, de az első nő, hehehe, a segédtiszté, vagyis az enyém! Értitek, tahók?

Ez utóbbi kedveskedést Szalomiga felé irányította.

Az rávillantotta sárgás szemét.

Kiértek a főútra. Elöl haladt a segédtiszt Szalomigával, mögöttük következtek rendezetlen sorokban a testőrök.

A hajnali köd éppen felszakadozott. Egy emeletes házon rozsdás cégtábla hirdette: „Fuchs divatáru-kereskedése". Paljanica megrántotta a kantárszárat.

Karcsú lábú, szürke kancája idegesen kapált a kövezeten.

– No hát, Isten segedelmével itt meg is kezdjük – szólt Paljanica, és leugrott lováról.

– Hé, fiúk, le a lóról – kiáltott hátra kíséretének. – Kezdődik az előadás – fűzte hozzá a magyarázatot. – Hát fiúk, senkinek sem kell bevernetek a fejét, erre ráértek később is. A nőkkel is várhattok estig, ha ugyan kibírjátok . . .

Az egyik testőr, széles fogait vicsorgatva, tiltakozott:

– No de minek várjunk, zászlós úr, hátha a saját jószántából . . .?

Körülötte röhögtek. Paljanica ránézett a közbeszólóra, s pillantása csupa lelkes helyeslés volt.

– Hát persze, ha a saját jószántából, akkor csak rajta! Ezt senki sem tilthatja meg.

Paljanica odalépett a zárt boltajtóhoz, nagyot rúgott bele, de az erős tölgyfa ajtó meg sem mozdult.

Másutt kellett kezdeni. A segédtiszt befordult a ház sarkán, ahhoz az ajtóhoz ment, amely Fuchs lakásához vezetett. Kardját a kezében tartotta. Szalomiga követte.

A házban rögtön meghallották a kövezeten dobogó paták zaját, s amikor a lódobogás a bolt előtt abbamaradt, és a falon emberi hangok szűrődtek be – a bentiek szíve úgy vert, mintha ki akarna szakadni a testükből, megdermedtek. A házban hárman tartózkodtak.

A gazdag Fuchs még az előző napon elmenekült a városból feleségével és leányaival, házőrzőnek pedig otthagyta Rivát, a szolgálót. A csendes, és riadt, tizenkilenc éves leánynak, hogy ne féljen az üres lakásban, gazdája azt ajánlotta, hozza oda öreg szüleit, és hármasban várják meg az ő visszatérésüket.

Riva kissé vonakodott, de a ravasz kereskedő azzal nyugtatta meg, hogy talán nem is lesz pogrom, és mit is vehetnének el attól, akinek semmije nincs. Ő viszont, ha visszaérkezik, egy ruhára valót fog adni Rivának.

Most hárman kínzó reménykedéssel füleltek: hátha mégis továbbmennek azok kint, hátha ők tévedtek, talán nem is ennél a háznál álltak meg, csak nekik tűnt így. Ámde reményükre tüstént rácáfolt a boltajtó felől hangzó tompa döngés.

Az ezüstös fejű Peisach kék szeme gyermeki módra tágra nyílt, amint a bolthoz vezető ajtónál állva, suttogva imádkozott. Fanatikus meggyőződésének egész szenvedélyével imádkozott a mindenható Jehovához. Kérte, hogy hárítsa el a szerencsétlenséget erről a házról. A mellette álló öregasszony pedig az ima suttogó szavaitól meg sem hallotta rögtön a közeledő léptek zaját.

Riva a legtávolabbi szobában rejtőzött el, egy nagy tölgyfa pohárszék mögé.

Az öregek meghallották az ajtót ért durva ütést, és görcsös remegés futott át a testükön.

– Kinyitni! – Újabb, még erősebb ütés következett, dühös szitkozódás hallatszott.

Odabent annyi erejük sem volt, hogy felemeljék a kezüket, és félretolják a reteszt. Az ajtót kívülről puskatussal feszegették, s egyszerre csak kiugrott a sarkából, és nagy csattanással lezuhant.

A ház megtelt fegyveresekkel. Minden sarkot átkutattak, a belső boltajtót puskatussal bezúzták, behatoltak, és félrehúzták az utcára vezető ajtó reteszeit.

A fosztogatás megkezdődött.

A szekerek roskadásig megteltek szövettel, cipővel és egyéb zsákmánnyal – Szalomiga megindult velük Golub lakása felé.

Amikor visszatért a házhoz, belülről velőtrázó sikoltást hallott.

Az történt, hogy Paljanica, embereire bízva az üzlet kirablását, bement a lakásba. Zöld hiúzszemével végigmérte a most már egymásba kapaszkodó három embert, és ráparancsolt az öregekre:

– Kifelé!

Az apa és az anya meg sem mozdult.

Paljanica előrelépett, és lassan kihúzta kardját a hüvelyéből.

– Mama! – sikoltotta a leány.

Ezt a kiáltást hallotta meg Szalomiga odakint.

Paljanica odasiető társaihoz fordult, és az öregekre mutatva, kurtán rendelkezett:

– Ezeket kidobni!

Szalomiga éppen akkor jelent meg a színen, amikor az öregeket erőszakkal kilökték az ajtón. Paljanica odaszólt Szalomigának:

– Vigyázz egy kicsit az ajtó előtt, amíg ezzel a leánnyal elbeszélgetek idebent.

Az öreg Peisach meghallotta a sikoltozást, és az ajtó felé rohant, de durván mellbe vágták. Az öreg nekiesett a falnak, és felhördült fájdalmában. Most azonban Tojba, a mindig oly csendes öregasszony kapaszkodott bele Szalomigába úgy, mint a kölykét féltő anyafarkas.

– Jaj, engedjen! Mit csinálnak?

Be akart hatolni az ajtón, és Szalomiga nem tudta lefejteni magáról a köpenyébe kapaszkodó öregasszony ujjait.

Peisach is magához tért, és az asszony segítségére sietett.

– Eresszen, eresszen!... Jaj a lányom!

Ketten, közös erővel félre is lökték Szalomigát az ajtóból. Ez most dühösen előrántotta övéből pisztolyát, és kovácsolt agyával az öregember ezüstös fejére sújtott. Peisach hangtalanul lezuhant.

Bentről Riva sikoltása hallatszott.

Amikor az eszméletlen Tojbát kivonszolták a házból, az utca már visszhangzott az artikulálatlan kiáltozástól, segélykérésektől.

A házból hangzó sikoltozás megszűnt.

Paljanica kilépett a belső szobából, elfordította a fejét, de amikor Szalomiga a kilincs felé nyúlt, megállította:

– Ne menj be... megfulladt: úgy látszik, egy kicsit megnyomtam a párnával. – Amikor átlépett Peisach holttestén, valami sűrű, sötét nedvességbe taposott.

– A kezdet rosszul sikerült... – dörmögte, és kilépett az utcára.

Mögötte szótlanul mentek a többiek, lábuk véres nyomokat hagyott a szoba padlóján és a lépcsőn.

A városban már tótágast állt minden. Egy-egy martalóc-csapat vadul marakodott a zsákmány szétosztásán, majdnem mindenütt verekedtek, pofozkodtak, itt-ott még kardot is rántottak egymásra.

Egy kocsmából hektós tölgyfa hordókat gurítottak az utca kövezetére.

Aztán házról házra jártak.

Ellenállásra sehol sem találtak. Feldúlták a nyomorúságos szobákat, sebtében átkutattak minden szegletet, és zsákmánnyal megrakodva vonultak tovább – nyomukat csak halomba hányt, szétdúrt rongyok, feltépett, szétrázott párnák és dunyhák mutatták. Az első napnak csak két halálos áldozata volt: Riva meg az apja. De a közelgő éjszaka iszonyú öldökléssel fenyegetett.

Estére a gyülevész sakálcsorda a sárga földig leitta magát. A borgőzös petljuristák már várták az éjszaka beálltát.

A sötétben aztán elszabadult minden gyilkos szenvedély: a sűrű homályban könnyebb embert ölni – még a sakál is az éjszakát szereti, pedig az csak hullákra támad.

Sok embernek örökké emlékezetes marad ez a két borzalmas éjszaka és három nap. Hány élet ment tönkre vagy pusztult el, hány ifjú fő őszült meg ezekben a véres órákban, és mennyi könny fakadt! S ki tudja, vajon azok jártak-e jobban, akik életben maradtak? Kiégett lelkükbe örökre belevésődött az emberfeletti kín, a kitörülhetetlen szégyen, az elszenvedett megaláztatás emléke, s a gyász, amit az érez, aki kedveseit mindörökre elvesztette...

Szűk sikátorokban fiatal leánytestek – úgy hevertek, mint akinek már minden mindegy, görcsösen kifordult karral, eltiporva, megkínozva, meggyalázva...

Csak lent a folyónál, Naum kovács házában ütköztek kemény ellenállásba a sakálok, amikor rátörtek a fiatalasszonyra, Sárára. Az atlétatermetű kovács huszonnégy esztendejének minden erejével, kalapácsforgatásban megacélosodott karjával védte élettársát.

Bent, a kis házban hátborzongatóan gyors küzdelem folyt le: két petljurista feje rothadt dinnyeként loccsant szét; a kovács elkeseredett, rettentő haraggal, mint akinek már nincsen veszítenivalója, védelmezte kettejük életét, s ezután a folyónál sokáig ropogtak-pattogtak a puskalövések, a golubisták közül sokan megszimatolták a veszélyt, és ott tömörültek. Naum a lövöldözés végén utolsó töltényével kioltotta Sára életét, maga pedig szuronyt szegezve rohant a halálba. Szitává lőtték, súlyos teste házának első lépcsőjénél zuhant a földre.

A közeli falvakból jól táplált lovacskáikkal bejöttek a városba a tehetős parasztok, szekereiket megrakták mindazzal, ami csak meg-

tetszett nekik, s a golubista csapatnál szolgáló fiaik, rokonaik kíséretében siettek két-háromszor is megtenni az utat a faluba és vissza.

Szerjozsa Bruzzsak és az apja a nyomdabeli szaktársak felét elbújtatta a pincéjében és padlásán. Szerjozsa éppen a veteményesen át a házba sietett, amikor meglátta, hogy egy ember szalad a kocsiúton.

Egy öreg zsidó rohant ott, karjával kalimpálva, összevissza foltozott, hosszú kaftánjában, hajadonfőtt, a rémülettől halálra vált arccal. Már alig kapkodott levegő után. Mögötte ütésre emelt karddal, vágtatva közeledett szürke lován egy petljurista. Az öregember már közvetlenül a háta mögött hallotta a paták csattogását, s felemelte a karját, mintha így akarna védekezni. Szerjozsa kirohant az útra, nekiugrott a lónak, testével fedezte az öregembert.

– Ne nyúlj hozzá, rabló, kutya!

A lovasnak esze ágában sem volt kardja lendületét fékezni, s a kard lapjával lesújtott a fiú szőke fürtös fejére.

ÖTÖDIK FEJEZET

A vörösök kitartóan szorongatták Petljura „fővezér-atamán" csapatait. Golub ezredét az arcvonalra rendelték. A városkában csak kis létszámú őrség maradt, meg a parancsnokság.

Az emberek egy kissé fellélegeztek. A zsidó lakosság felhasználta az átmeneti csendet, és eltemette halottait, a zsidó háztömbök viskóiba visszatért az élet.

Este, ha csend volt, bizonytalan dübörgést lehetett hallani. Valahol nem messze csata folyt.

A vasutasok elszéledtek az állomásról a falvakba, munkát kerestek.

A gimnázium zárva volt.

A városban megint kihirdették az ostromállapotot.

*

Sűrű éjszaka, a sötétséget szinte vágni lehet.

Ilyen éjszakán a tágra kerekedő szembogár sem tud megbirkózni a sötétséggel, az emberek tapogatózva, vaktában járnak, attól tartanak, hogy a legelső árokban nyakukat szegik.

A nyárspolgár tudja: ilyen éjszakán maradjon otthon az ember, és fölöslegesen ne gyújtson világot. Mert a világosság könnyen odacsalhatja a nem kívánatos vendéget. Ilyenkor legjobb meglapulni a sötétben. S ha vannak, akik még ilyenkor sem nyughatnak, hát csak menjenek az útjukra, a nyárspolgárnak az ilyen emberrel nincsen semmi dolga. Ő maga meg sem moccan. Ebben biztosak lehetünk: meg sem moccan.

Ilyen az éjszaka, és valaki jár odakint.

Korcsaginék házához érkezik, s ott óvatosan megkopogtatja az ablakkeretet. Választ nem kap, és ismét kopog, most már erősebben, kitartóbban.

Pavka álmot lát: egy különös lény, nem is ember, géppuskát szegez reája. Ő menekülne, de nincs hova, a géppuska pedig ijesztően kattog.

Már az ablaküveg is remeg a kitartó kopogástól.

Pavel kiugrik ágyából, az ablakhoz megy, látni akarja, ki kopog. De csak homályos, sötét árnyékot lát, semmi egyebet.

Egyedül van a házban, anyja elutazott idősebbik leányához, aki egy cukorgyári gépészhez ment feleségül, Artyom pedig a szomszéd faluban kovácskodik, kalapácsával próbálja megszerezni a betévő falatot.

Csak Artyom lehet az, aki kopog.

Pavel rászánja magát, és kinyitja az ablakot.

– Ki az? – szól ki a sötétbe.

Kint megmozdul egy alak, s nyers, de fojtott hang felel:

– Én vagyok, Zsuhraj.

A párkányon megjelenik két kéz, és Pavel arca előtt felemelkedik Fjodor feje.

– Itt szeretném tölteni az éjszakát. Befogadsz, öcsikém? – suttogja.

– Természetesen – válaszolja szívélyesen Pavel. – Micsoda kérdés! Mászál csak be az ablakon.

Fjodor nehéz teste átpréselődik az ablakon.

Aztán beteszi maga mögött az ablaktáblát, de egy ideig nem mozdul.

Az ablaknál marad, hallgatózik. A hold előbújt a felhők mögül, és megvilágítja az utat. Ezt nézi Fjodor fürkészve, s csak ezután fordul Pavelhez.

– Anyádat nem zavarjuk? Bizonyára alszik.

Pavel közli vele, hogy rajtuk kívül senki sincs a házban. A matróz egy kissé megnyugszik, és emeltebb hangon folytatja:

– Tudod, öcsikém, ezek a sintérek már komolyan a nyomomban vannak. Le akarnak velem számolni azért, ami legutóbb az állomáson történt. Ha az összefogás nagyobb volna, akkor a pogrom alatt alaposan befűthettünk volna nekik. De, tudod, az emberek még nem mernek cselekedni. A tervemből semmi sem lett, és most engem kergetnek. Kétszer is hajtóvadászatot rendeztek ellenem, ma már alig tudtam egérutat nyerni. Haza akartam menni, persze a hátsó udvaron keresztül. A fészernél megállok, és látom: a kertben áll valaki, egy fához lapul, de megláttam a szuronyát. Persze, kereket oldottam. Ezért toppantam be hozzád. Most tinálatok, öcsikém, horgonyt vetnék néhány napra. Nincs kifogásod ellene? No, akkor jó.

És Zsuhraj szuszogva ledobja sáros csizmáját.

Pavka örül neki. A villanytelep egy idő óta nem működik, és Pavkának unalmas egyedül az üres lakásban.

Lefekszenek, és Pavel azon minutában elalszik, Fjodor azonban még sokáig cigarettázik. Majd felkel az ágyból, és mezítláb, nesztelenül az ablakhoz megy. Sokáig néz ki az utcára. Azután visszafekszik az ágyba és elalszik – erőt vesz rajta a fáradtság. Keze a párna alatt egy nehéz revolveren nyugszik, s ez lassan átmelegedik a testétől.

*

Az az éjszaka, amelyen Zsuhraj betoppant hozzája, valamint a következő nyolc nap, amelyet együtt töltöttek, igen jelentős volt Pavelnek. A matróztól még sohasem hallott ennyi izgalmas, fontos és újszerű dolgot: ez a néhány nap fordulópontot jelentett a fiatal fűtőlegény életében. A matróz egérfogóba került – két kelepce

közé –, s ezért tétlenségre kényszerült. Ezt az időt használta fel arra, hogy azt az emésztő haragját és izzó gyűlöletét, amellyel a vidéküket sanyargatók irányában viseltetett, beleoltsa a mohón figyelő Pavelbe.

Zsuhraj egyszerű nyelven, világosan, érthetően beszélt. Nem volt benne semmi határozatlanság. Tisztán látta a maga útját, és szavai nyomán Pavel is ráeszmélt, hogy a sok hangzatos nevű párt – a szociálforradalmárok, a szociáldemokraták és a lengyel szocialisták pártja – valójában mind esküdt ellensége a munkásoknak, és csupán egyetlen tántoríthatatlan, forradalmi párt van, amely minden gazdag ellen küzd: a bolsevikok pártja.

Pavel mind ez ideig reménytelenül belezavarodott ezekbe a dolgokba.

S most íme, ez a nagy, erős ember, ez a meggyőződéses bolsevik, tengeri viharok edzett hőse, aki ezerkilencszáztizenöt óta volt az RSZDRP(b)* tagja – Fjodor Zsuhraj balti tengerész feltárta az élet rideg valóságát a fűtőlegény előtt, s ez rajongó pillantással figyelte.

– Én, öcsikém, gyermekkoromban magam is olyanféle voltam, mint te – mondta Zsuhraj. – Nem tudtam, mitévő legyek az erőmmel, majdnem szétvetett ez az én szilaj természetem. Szegénységben éltem. Ilyenkor ránéz az ember a jóllakott, szépen öltözött úrficskákra, és elfogja a gyűlölet. Meg is vertem őket sokszor kegyetlenül, de csak azt értem el vele, hogy apám szörnyen elnáspángolt. Aki egymaga verekszik, az nem változtatja meg az életet. Neked, Pavluska, minden lehetőséged megvan ahhoz, hogy derék harcosa légy a munkások ügyének, csak még nagyon fiatal vagy, és nagyon keveset tudsz az osztályharcról. Mesélek én neked, öcsikém, az igazi útról, mert tudom, hogy te még sokra viszed. A meglapulókat meg a dörgölőzőket szívből utálom. Most az egész világon kitört a tűzvész. A rabszolgák felkeltek, most kell az egész régi életet a tenger fenekére küldeni. Ehhez azonban bátor legények kellenek, nem afféle anyámasszony katonái. Most keménykötésű emberekre van szükség,

* Rosszijszkaja Szocial-Demokratyicseszkaja Rabocsaja Partyija (bolsevikov) – a (bolsevikok) Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspártja

akik nem bújnak el egy kis verekedés elől, mint svábbogár a világosság elől, hanem ütnek, könyörület nélkül!

Zsuhraj nagyot csapott öklével az asztalra. Aztán felállt, zsebre tette a kezét, és komoran kezdett fel-alá járni a szobában.

A tétlenség gyötörte. Már nagyon sajnálta, hogy ennyi időt töltött ebben a városkában, további ittlétét céltalannak érezte, és viszszavonhatatlanul eltökélte magában, hogy átjut az arcvonalon, a közeledő vörös csapatokhoz.

A városban kilenc párttagból álló csoport maradt: ennek kellett a munkát folytatnia.

„Boldogultok nélkülem is, én nem ülhetek itt tovább, ölbetett kézzel. Éppen elég volt az a tíz hónap, amit itt agyonütöttem" – gondolta Zsuhraj bosszúsan.

– Ki vagy te, Fjodor? – kérdezte egyszer Pavka.

Zsuhraj felkelt, kezét zsebre tette. Nem értette mindjárt a kérdést.

– Hát nem tudod, hogy ki vagyok?

– Azt hiszem, bolsevik lehetsz vagy kommunista – felelte halkan Pavel.

Zsuhraj nevetett, és tréfásan rácsapott széles mellére, a rajta feszülő, csíkos lélekmelegítőre.

– Persze hogy az vagyok, öcsikém. Ez épp olyan tény, mint az, hogy bolsevik meg kommunista ugyanazt jelenti. – Hirtelen elkomolyodott. – De ha már tudod ezt, sose felejtsd el, hogy erről senkinek egy szót sem!... Hacsak nem akarod, hogy engem ízekre szaggassanak szét. Megértetted?

– Meg – felelte Pavel keményen.

Az udvarról hangok hallatszottak, majd kopogtatás nélkül máris feltárult az ajtó. Zsuhraj a zsebéhez kapott, de mindjárt vissza is húzta a kezét. Szerjozsa Bruzzsak lépett a szobába, sovány és sápadt volt, a feje bekötve. Mögötte jött be Valja és Klimka.

– Szervusz, ördögfióka! – Szerjozsa mosolyogva nyújtotta kezét Pavelnek. – Hárman jöttünk hozzád látogatóba. Valja nem enged el egyedül, annyira félt. Klimka meg Valját félti annyira, hogy nem engedi el egyedül. Vörös hajú bohóc, de azt nagyon jól tudja, kit hová veszélyes egyedül elengedni.

Valja tréfásan befogta a fiú száját.

– Mennyit jár a szája! – szólt nevetve. – Ma egész nap nem hagyja élni Klimkát.

Klimka barátságosan nevetett, foga fehérje megvillant.

– Mit akarsz egy betegtől? Megsérült a kobakja, ezért jár annyit a szája.

Mindnyájan nevettek.

Szerjozsa még nem heverte ki egészen a kardlapozást – most kényelembe helyezkedett Pavka ágyán. A jó barátok rövidesen élénk beszélgetésbe merültek. Az egyébként mindig vidám, tréfálkozó Szerjozsa csendesebb volt, mint máskor, komoran mesélte Zsuhrajnak, hogyan csapott rá kardlapjával a petljurista.

Zsuhraj ismerte Pavel mindhárom látogatóját. Bruzzsakéknál már többször is járt. Tetszettek neki ezek a fiatalok, akik a harc kavargásában még nem lelték meg a maguk útját, de máris határozottan képviselték osztályuk törekvéseit. Nagy figyelemmel hallgatta az ifjak beszámolóit, megtudta, hogyan rejtett el mindegyikük otthonában néhány zsidó családot a pogrom elől. Zsuhraj ezen az estén sokat mesélt a bolsevikokról és Leninről, így segített a fiataloknak, hogy jobban megértsék az eseményeket.

Késő este volt, amikor Pavel kikísérte vendégeit.

Zsuhraj minden este elhagyta a házat, és csak éjszaka tért vissza: most, elutazása előtt, még megtárgyalta elvtársaival a teendőket.

Ezen az éjszakán azonban Zsuhraj nem tért vissza. Pavel, amikor reggel felébredt, látta, hogy a matróz ágya üres.

Rosszat sejtett. Gyorsan felöltözött, és elment hazulról. A lakást bezárta, a kulcsot a megbeszélt helyre dugta, majd Klimkához sietett: remélte, hogy ott megtudhat valamit Fjodorról. Klimka édesanyja éppen mosott. A széles, himlőhelyes ábrázatú, zömök asszonyság, amikor Korcsagin megkérdezte, nem tudja-e, merre van Fjodor, hevesen válaszolta:

– Tán nincs is más dolgom, mint a te Fjodorodat lesni? Nyavalyás alak, őmiatta forgatták fel Zozuliháék házát! Neked mi dolgod vele? Ilyen társaság kell neked? Ti aztán jól megválogatjátok a barátaitokat, a Klimka meg te... – Mérgesen gyömöszölte a teknőben a vizes ruhát.

Ilyen volt Klimka anyja: nyelves, veszekedős.

Pavel most Klimkáéktól Szerjozsához sietett. Elmondta aggodalmát. Valja is beleszólt:

– Mit izgulsz? Bizonyára valamelyik ismerősénél maradt – mondta, de hangjából hiányzott a meggyőződés.

Pavelnek nem volt türelme Bruzzsakéknál időzni, pedig nagyon marasztalták, hogy ebédeljen velük.

Hazament, remélte, hogy ott találja Zsuhrajt.

De ajtajuk zárva volt, s Pavel nyomasztó érzéssel állt meg előtte: semmi kedve sem volt visszamenni az üres lakásba.

Néhány pillanatig tűnődve állt az udvaron, majd valami bizonytalan érzésre hallgatva, bement a fészerbe. Felmászott a tető alá, és szétszaggatva a sok pókhálót, a titkos szegletből előhúzta a rongyokba burkolt, súlyos revolvert.

Amikor kilépett a fészerből, zsebét lehúzta a revolver súlya: izgalmas érzés volt. Így indult az állomás felé.

Ott sem tudott meg semmit Zsuhrajról, és megfordult, hogy hazamenjen. A főerdész házánál, a jól ismert kerítésnél meglassította lépteit. Önmagának sem vallotta be reményét, amíg az ablakokra pillantott, de sem a házban, sem a kertben nem látott senkit. A kúria már elmaradt mögötte, s ő még egyszer visszanézett a rozsdavörös avarral borított kerti ösvényekre. Üresnek, elhagyatottnak látszott minden: nyilván régóta nem nyúlt itt semmihez sem a gazda gondos keze. A nagy, ódon ház csendje, üressége még jobban elszomorította Pavelt.

Tonyával legutoljára sokkal komolyabb szóváltása volt, mint bármikor. Körülbelül egy hónappal ezelőtt történt, váratlanul került rá a sor.

S most, amíg zsebre tett kézzel, lassan ballagott a város felé, Pavel visszagondolt, hogyan is történt az a szóváltás.

Úgy kezdődött, hogy véletlenül találkoztak az utcán, és Tonya meghívta magához.

– Szüleim ma Bolsanszkijékhoz mennek névnapot ünnepelni. Csak magam leszek otthon. Gyere el, Pavlusa, van egy érdekes könyvem. Leonyid Andrejev írta, a címe: *Szaska Zsiguljov*. Már

kiolvastam, de veled együtt szívesen még egyszer elolvasnám. Meglátod, nagyon kellemes esténk lesz. Ugye eljössz?

Fehér sapkája simára leszorította sűrű, gesztenyebarna haját, s alóla nagy szeme várakozóan nézett Korcsaginra.

– Elmegyek.

Így váltak el.

Pavel a gépeihez sietett, s amikor arra gondolt, hogy egész estéjét Tonya társaságában fogja tölteni, úgy látta, még a kazán is fényesebben ég, még a fahasábok is vígabban ropognak.

Aznap este kopogtatására Tonya nyitotta ki a széles főbejárati ajtót. Kissé zavarban volt, így szólt:

– Vendégeim vannak. Nem számítottam rájuk, Pavlusa, de te azért ne menj el.

Korcsagin máris visszá akart fordulni, de a leány megragadta kabátujját.

– Gyere be! Hasznukra válik, ha megismerkednek veled. – S vállát átkarolva, az ebédlőn át bevezette a szobájába.

Bent az ott ülő leányhoz és fiatalemberekhez fordulva, mosolyogva mondta:

– Nem ismerik egymást? Ez a barátom, Pavel Korcsagin.

A szoba közepén, egy kis asztalnál hárman ültek: a csinos arcú Liza Szuharko gimnazista lány, szájacskája szeszélyre, frizurája kacérságra vallott; egy szürke szemű, nyakigláb fiatalember, akit Pavel nem ismert, testhezálló fekete kabátban, haja csillogott a pomádétól, arcán unottság látszott; végül divatos gimnazista-egyenruhájában ott ült Viktor Lesesinszkij is – Pavel őt látta meg elsőnek, amikor Tonya benyitott a szobába.

Lescsinszkij rögtön megismerte Korcsagint, és csodálkozva húzta fel vékony, ívelt szemöldökét.

Pavel néhány másodpercig szótlanul az ajtóban állt, és barátságtalan tekintettel nézte Viktort. Tonya sietett megtörni a félszeg csendet, nógatta Pavelt, hogy lépjen beljebb, majd Lizához fordulva, így szólt:

– Bemutatom neked.

A Szuharko lány kíváncsian nézte az ajtóban álló fiút, s félig már felemelkedett helyéről.

Pavel azonban sarkon fordult, és a félhomályos ebédlőn át egyenesen a kijárat felé sietett. Tonya már csak a küszöbnél érte utol. Megragadta a fiú vállát, és fojtott indulattal kérdezte:

– Miért futsz el? Hiszen éppen azt akartam, hogy megismerkedjenek veled!

De Pavel levette válláról a lány kezét, és élesen felelte:

– Kár engem mutogatnod annak a fajankónak. Semmi kedvem együtt üldögélni ezzel a társasággal. Te talán kellemesnek találod, de én gyűlölöm őket. Ha tudom, hogy ezekkel barátkozol, sohasem jöttem volna el hozzád.

Tonya, türtőztetve magát, a fiú szavába vágott:

– Milyen jogon beszélsz így velem? Én sem kérdezem tőled, hogy kivel barátkozol, ki jár hozzád.

Pavel, már a kerti lépcsőn lefelé haladva, éles hangon vetette oda:

– Hát csak járjanak hozzád, én nem jövök el többé! – És már futott is a kertajtó felé.

Azóta nem látták egymást. Majd jött a pogrom, Pavel meg a szerelő zsidó családokat bujtatott el a villanytelepen, s a Tonyával lefolyt szóváltás teljesen kiment a fiú fejéből. Ma azonban megint nagyon szeretett volna találkozni a lánnyal.

Zsuhraj eltűnése és az odahaza reá váró üresség nyomasztóan nehezedett Pavelre. A szürke út, amelyen még nem száradt fel a tavaszi sár, és mélyedéseiben még barnásszürke latyak ült, szalagként kanyarodott jobb felé.

Közvetlenül az országút szélén hámló vakolatú, mocskos falú ház állt, mögötte két út torkollott egymásba.

*

A keresztútnál félig bedőlt bódé állott. Betört ajtaja felett megfordítva lógott a cégtábla: „Ásványvízkereskedés". Viktor Lescsinszkij itt búcsúzott el Lizától.

Szorongatta a leány kezét, sokatmondó tekintettel nézett a szemébe, és így szólt:

– Ugye, eljön? Nem fog becsapni?

Liza kacéran válaszolt:

– Eljövök, eljövök, csak várjon.

Amikor elvált Viktortól, barna szemével fátyolos pillantást vetett feléje, és sokat ígérően rámosolygott.

Liza alig haladt tovább tíz lépést, két embert vett észre. A kanyarodónál bukkantak elő a műúton. Elöl széles mellkasú, tagbaszakadt munkásember, kigombolt kiskabátja alól kilátszott csíkos lélekmelegítője, fekete sapkáját mélyen húzta a homlokába, szeme alatt sötét véraláfutás éktelenkedett. Kurta, sárga csizmába bújtatott lába keményen és kissé csámpásan lépdelt.

Mögötte három lépésre szürke köpenyes petljurista katona haladt, övén két tölténytáska lógott. Előretartott szuronya szinte bökdöste a másik ember hátát.

Bozontos kucsmája alól szűk, figyelő szemmel nézte a letartóztatott ember tarkóját, dohányfüstös, sárga bajusza szétmeredt.

Liza kissé meglassította lépteit, és átment a műút túlsó oldalára. Háta mögött ebben a pillanatban Pavel lépett ki az útra.

Jobb felé kanyarodott, hogy hazamenjen, s ebben a pillanatban ő is észrevette a két embert.

Hirtelen úgy érezte, hogy földbe gyökerezik a lába: az elöl lépkedő emberben nyomban felismerte Zsuhrajt.

„Hát ezért nem jött haza!"

Zsuhraj közeledett feléje. Korcsagin szíve vadul kalapált. Gondolatai űzték-kergették egymást, egyiket sem tudta megragadni, szavakba önteni. Az idő túl rövid volt ahhoz, hogy elhatározásra jusson. Csak egy volt bizonyos: Zsuhraj elveszett.

Pavel nézte, nézte a közeledőket, s érzései úgy felrajzottak, hogy teljesen tanácstalan volt.

„Mit tegyek?"

Az utolsó pillanatban kapott észbe: zsebében a revolver! Amikor majd elhaladnak mellette, bele kell lőnie a puskás ember hátába, s akkor Fjodor megszabadul. Ez az elhatározása egy pillanat alatt született meg, s mintha egyszerre elvágta volna gondolatainak kavargását. Fogát összeszorította – olyan erősen, hogy szinte fájt. Hiszen éppen tegnap mondta neki Fjodor: „Ehhez azonban bátor legények kellenek . . ."

Pavel gyorsan körülnézett. A városba vezető út néptelen volt. A

közelben sehol egy lélek, csak elöl haladt egy nő sietve, rövid tavaszi kabátban. Ettől nem kell tartania. A második keresztutcát már elrejtette a kanyar. Csak távolabb, az állomás felé vezető úton látszott néhány emberi alak.

Pavel a műút szélére lépett. Zsuhraj akkor pillantotta meg, amikor már csak néhány lépésre volt tőle.

Fél szemével pillantott reája. Sűrű szemöldöke megrezzent. Felismerte. A váratlan találkozástól meglassította lépteit. A szurony hegye hozzáért a hátához.

– Hé, te, mozgás! Kaphatsz egyet a puskatussal! – förmedt rá éles kappanhangon az őr.

Zsuhraj jobban kilépett. Talán mondani akart volna valamit Pavelnek, de meggondolta magát, és csak a kezével intett, mintha üdvözölné.

Pavel, nehogy magára vonja a sárga bajszú figyelmét, elengedte maga mellett Zsuhrajt, sőt elfordult, mintha nem érdekelné a dolog.

Ebben a pillanatban ijesztő gondolat villant át a fején: „Hátha elhibázom a lövést? Zsuhrajt is eltalálhatja a golyó."

De lehet-e gondolkodnia, amikor a petljurista már ott van mellette?

És így történt: a sárga bajszú őr egy vonalba került Pavellel, ő váratlanul nekiugrott, megragadta a puskáját, s heves mozdulattal a föld felé rántotta.

A szurony élesen csikordult, amint nekivágódott a kőnek.

A petljuristát váratlanul érte a támadás, egy pillanatra kővé meredt, de nyomban teljes erőből maga felé rántotta a puskát. Pavel egész testével ránehezedve próbálta visszatartani. Lövés dörrent. A golyó nekicsapódott a kövezetnek, süvítve visszapattant, és az árokba vágódott.

A puskadörrenésre Zsuhraj félreugrott, s hátrafordult. A petljurista vadul ráncigálta a puskát, hogy kiszabadítsa Pavel kezéből. Meg is forgatta, hogy kicsavarja a fiú karját. De Pavel nem eresztette el a puskát. Ekkor a nekidühödött petljurista hirtelen mozdulattal lelökte a fiút a földre. De hiába, puskáját még így sem sikerült kiszabadítania. Pavel, amint a kövezetre zuhant, az őrt is ma-

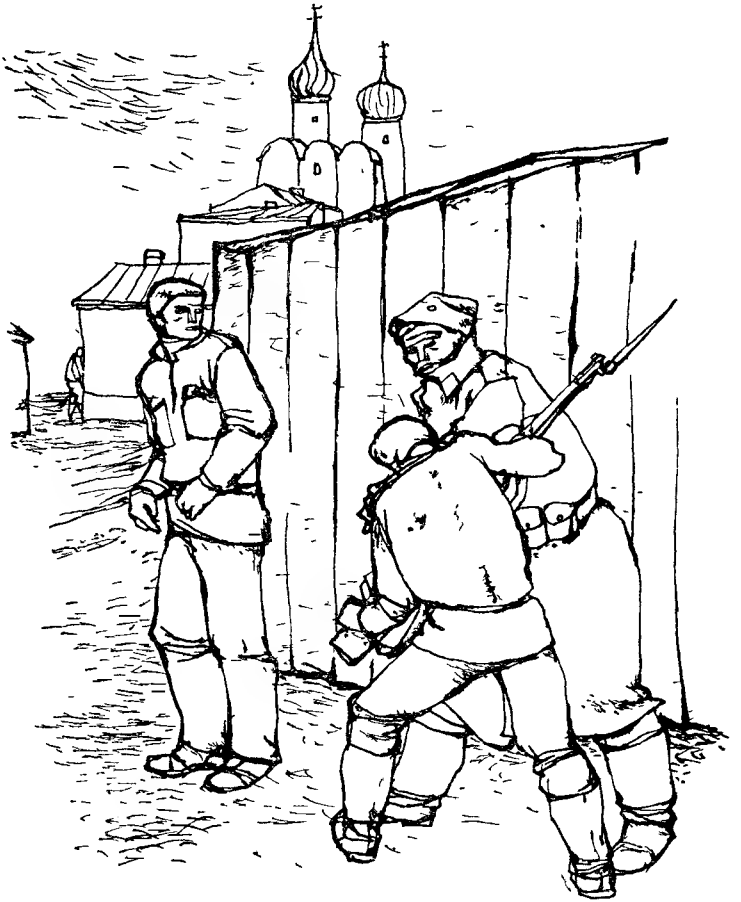

gával rántotta, de a puskát nem eresztette el – nem volt olyan erő, amely erre kényszeríthette volna.

Zsuhraj két ugrással mellettük termett. Vasökle nagy ívben lecsapott kísérője fejére. A következő pillanatban már el is rántotta a petljuristát a földön fekvő Korcsagintól. Még két súlyos ökölcsapás az arcába, s a petljurista tele zsákként zuhant az árokba.

Ugyanez az izmos kéz Pavelt felemelte a földről, és talpra állította.

*

Viktor már vagy száz lépésre hagyta el az útkereszteződést, azt fütyörészte, hogy „Az asszony ingatag". Még mindig a Lizával való találkozás hatása alatt állott. A leány ígéretére gondolt, arra, hogy másnap eljön a találkára, az elhagyott téglagyárhoz.

A gimnázium hírhedt szoknyavadászai közt sok szó esett Liza Szuharkóról, azt beszélték róla, hogy szerelmi dolgokban nagyon merész kislány.

A nyegle, öntelt Szemjon Zalivanov egy ízben eldicsekedett, hogy Lizát magáévá tette. Lescsinszkij ezt csak félig-meddig hitte el Szjomkának, de Liza mindenesetre érdekes és csábító célnak látszott. El is határozta, hogy másnap megtudja, igazat beszélt-e Zalivanov.

„Csak jöjjön el, én nem fogok habozni. Hiszen megcsókolni könnyen hagyja magát. És ha Szjomka nem hazudott..." Gondolatai itt félbeszakadtak. Oldalt lépett, hogy utat engedjen két petljuristának. Az egyik kurta farkú kis lovon ült, kezében vitorlavászonvödröt lóbált, nyilván itatni vitte a lovát. A másik gyalog baktatott mellette, ezen rövid mellény és nagyon bő, kék nadrág volt, kezével társa térdét fogta, és valami mulatságos dolgot mesélhetett neki.

Viktor, miután utat engedett nekik, tovább akart menni, de ebben a pillanatban a műút felől lövés dördült. Viktor megállt, hátrafordult, és látta, hogy a vödröt vivő lovas is megfordul, majd elvágtat a lövés irányában. A másik katona, kardját oldalához szorítva, loholt utána.

Lescsinszkij is a nyomukba eredt. Már közel volt a műúthoz, amikor újabb lövés dördült. A kanyarban feltűnt a lovas: most már

visszafelé vágtatott, egyenesen Viktor irányában. Arcán rémület látszott, lovát izgatottan nógatta lábával és a vödörrel, majd beugratva az első kapun, ráordított az udvarban lebzselő társaira:

– Fiúk, fegyverbe, egy társunkat megölték!

Néhány pillanat múlva többen kirohantak az udvarról, puskájuk závárját felcsettintve.

Viktort elfogták.

A műúton több embert tereltek össze. Köztük volt Viktor és Liza is, akit tanúnak kísértek be.

Amikor ugyanis Zsuhraj és Korcsagin elrohant mellette, a leány ijedtében meg sem mozdult. A petljurista katona támadójában legnagyobb megrökönyödésére azt a fiatalembert ismerte fel, akit Tonya be akart neki mutatni.

Azok ketten egymás után ugrottak át egy kertes ház sövényén, s a műútra nyomban egy lovas vágtatott ki. Meglátta a puskával menekülő Zsuhrajt és az éppen feltápászkodni készülő őrt, s lovát a sövény felé irányította.

Zsuhraj megfordult, felemelte a puskát, célzott és lőtt. A lovas visszahőkölt.

A fogolykísérő alig tudta szétvert ajkát mozgatni, amint elmondta a történteket.

– Hülye, futni hagytad a foglyot? Megszökött az orrod elől? Majd huszonötöt vernek puskavesszővel a fenekedre!

A katona dühbe gurult, így sziszegte:

– De okos vagy! Hogy én futni hagytam! Hát honnét szagolhattam volna, hogy az a dög úgy rám tör, mint egy őrült?

Kihallgatták Lizát is. Ugyanazt mondta, mint a katona. Hallgatott arról, hogy megismerte a támadót. Valamennyiüket a parancsnokságra kísérték.

Csak este bocsátották őket szabadon, a parancsnok utasítására.

A parancsnok még azt is felajánlotta, hogy ő maga kíséri haza Lizát. De a lány elhárította ezt a figyelmességet. A parancsnokból ugyanis vodkaszag áradt, és ajánlkozása semmi jót sem ígért.

Viktor kísérte haza Lizát.

Az állomásig hosszú volt az út, Viktor belekarolt Lizába, és még örült is, hogy így történt a dolog.

– Tudja, ki szabadította ki a foglyot? – kérdezte Liza, amikor már közel volt otthonához.

– Dehogy tudom! Honnan tudnám?

– Emlékszik arra az estére, amikor Tonya be akart mutatni nekünk egy fiatalembert?

Viktor megállt.

– Pavel Korcsagint? – kérdezte megrökönyödve.

– Igen, azt hiszem Korcsaginnak hívják. Emlékszik, milyen furcsán otthagyott bennünket? Szóval, ő volt az.

Viktor úgy állt ott, mint egy sóbálvány.

– Biztos, hogy nem téved? – kérdezte.

– Ó nem. Határozottan megismertem az arcát.

– De hát... mért nem mondta el a parancsnoknak?

Liza felháborodott.

– Csak nem gondolja, hogy képes lennék ekkora aljasságra?

– Mit nevez maga aljasságnak? Megmondani, hogy ki támadta meg a katonát? Maga szerint ez aljasság?

– Hát maga szerint tisztességes dolog? Elfelejtette, mit műveltek ezek itt? Nem tudja, hány zsidó árva van a gimnáziumban? És még azt akarná, hogy ezeknek áruljam el Korcsagint? Hallja, ezt nem hittem volna magáról!

Lescsinszkij nem számított erre a kifakadásra, de nem akart Lizával veszekedni: ez nem vágott a számításába, igyekezett hát másra terelni a szót.

– Ne haragudjék, Liza, csak tréfáltam. Nem tudtam, hogy maga elvi alapon áll.

– A tréfája nagyon sületlen – felelte Liza hidegen.

Szuharkóék házánál Viktor búcsúzóul megkérdezte:

– Ugye el fog jönni, Liza?

Határozatlan választ kapott:

– Még nem tudom.

Viktor a város felé menet így töprengett: „Nos, mademoiselle, lehet, hogy maga szerint ez nem tisztességes dolog, de nekem egészen más a véleményem. Persze az, hogy ki kit szabadított ki, nekem édesmindegy."

Neki, a törzsökös lengyel Lescsinszkij nemescsalád ivadékának, az egyik éppen olyan gyűlöletes volt, mint a másik. De sebaj, nemsokára úgyis itt lesznek a lengyel légiók, és akkor kezdődik az igazi világ, a Rzeczpospolita* hamisítatlan nemesi kormányzata. Egyelőre azonban itt a jó alkalom, hogy leszámoljon ezzel a pimasz Korcsaginnal. Mert az biztos, hogy most majd egykettőre kitekerik a nyakát.

Viktor egyedül élt a városkában. Nagynénjénél, a cukorgyári aligazgató feleségénél lakott. Szülei és Nelli már jó ideje Varsóba költöztek, Zygmunt Lescsinszkij ott magas hivatalt kapott.

A parancsnoksághoz érve, Viktor belépett a nyitott kapun.

Rövid idő múlva négy petljurista kíséretében lépett ki onnét, és Korcsaginék háza felé indult velük.

Az egyik ablak világos volt. Viktor odamutatott, és halkan így szólt:

– Ez az. – Majd a mellette álló kozákzászlóshoz fordulva, megkérdezte: – Elmehetek?

– Tessék. A többit magunk is elintézzük. Köszönjük a szívességét.

Viktor gyorsan továbbindult a járdán.

*

Pavel az utolsó hátbavágástól kinyújtott karral esett neki a falnak abban a sötét helyiségben, ahová bevezették. Kitapogatott valami fekhelyfélét, és testileg-lelkileg összetörve, elkínzottan, leült rá.

Akkor fogták el, amikor nem is várta. Hogyan juthattak nyomába a petljuristák? Hiszen senki sem látta. És mi lesz most? Hol van Zsuhraj?

Klimkáék házában vált el a matróztól. Ő onnét Szerjozsához ment, Zsuhraj pedig csak az estét várta, hogy elhagyja a várost.

„Milyen jó, hogy a revolvert eldugtam a varjúfészekbe – gon-

* A régi hűbéri lengyel államot, majd ennek nyomán a lengyel légiók fegyvereivel alapított polgári Lengyelországot hívták Rzeczpospolitának

dolta Pavel. – Ha megtalálják, akkor most talán már nem élnék. De hogyan is jutottak a nyomomba?" Ez a kérdés kínozta a legjobban.

Korcsaginék holmijaiból a petljuristáknak kevés hasznuk volt. Pavel jobbik ruháját és harmonikáját bátyja vitte magával falura, édesanyja elvitte a saját ládáját, s a petljuristák hiába kutatták át a ház minden zugát, alig jutottak valami zsákmányhoz.

De a házuktól a parancsnokságig vezető utat Pavel nem felejti el soha. Vaksötét éjszaka volt. Az égboltot elborították a felhők. Őt oldalról meg hátulról könyörtelen rúgásokkal ösztökélték előre: szinte önkívületi állapotban, szédülő fejjel tette meg az utat.

Most hangokat hallott az ajtó mögül. A szomszéd szobában a parancsnokság őrsége tanyázott, az ajtó alatt vékony fénysáv szűrődött át. Korcsagin felállt, és a fal mellett tapogatózva körüljárta a szobát. Fekhelyével szemben kitapogatott egy ablakot, erős rács volt rajta. Megfogta, megrázta, de a rács meg sem mozdult. Itt, a jelek szerint, valamikor raktár lehetett.

Az ajtóhoz húzódott, egy pillanatra megállt, figyelt, majd óvatosan lenyomta a kilincset. Az ajtó csúnyán nyikorgott.

– Nincs megkenve a vacak! – mérgelődött Pavel.

A feltáruló szűk résen át két széttárt ujjú, mocskos lábat pillantott meg, egy fekhely szélén. Még egy nyomás – az ajtó most már szemérmetlenül nyekergett. A fekhelyről egy borzas alak emelkedett fel: meglátszott rajta, hogy alig ocsúdott fel az álmából. Mind az öt ujjával veszettül vakarta tetves fejét, s közben bőven szitkozódott. Amikor a hosszú, de egykedvű, cifra szitkozódás véget ért, a fejénél álló puskához nyúlt, és közönyös hangon odaszólt Pavkának:

– Csukod be rögtön azt az ajtót? Ha még egyszer megpróbálsz kinézni, mindjárt ötöt eresztek beléd.

Pavel betette az ajtót. A szomszéd szobában röhögtek.

Sok gondolat megfordult fejében ezen az éjszakán. Első próbálkozása, hogy beleavatkozzék a nagy küzdelembe, lám, balul ütött ki. Már a legelső lépésnél elcsípték és becsukták, mint egy egeret a skatulyába.

S ahogy ott ülve, gyötrelmes félálomba merült, felködlött előtte

anyja képe: a sovány, ráncos arc, a jól ismert, drága szempár. Egy gondolat merült fel benne: „Jó, hogy ő nincs itt, kevesebb a bánat."

Az ablak szürke négyszöget vetett a padlóra.

A sötétség lassan oszladozott. Közeledett a hajnal.

HATODIK FEJEZET

A tágas, ódon háznak csupán egyetlen ablaka világít, azt is függöny takarja. Az udvaron félelmetesen öblös hangon kezd ugatni a láncra kötött Trezor.

Tonya félig szundikál már, így hallja anyja beszűrődő hangját:

– Nem, még nem alszik. Jöjjön csak be, Liza.

Könnyű léptek hallatszanak, s barátnőjének szerető, heves ölelése egyszeriben eloszlatja az álom foszlányait.

Tonya fáradtan mosolyog.

– Nagyon jó, hogy eljöttél, Liza, ma örömnapunk van: apuska tegnap túljutott a krízisen, ma már egész nap nyugodtan alszik, így hát a mama meg én kipihenhetjük az álmatlan éjszakákat. Most mondj el, Liza, minden újságot. – S Tonya maga mellé húzza barátnőjét a pamlagra.

– Ó, nagyon sok újság van! Akad olyan is, amit csak négyszemközt mesélhetek el – mondja Liza nevetve, és huncut pillantást vet Jekatyerina Mihajlovnára.

Tonya anyja tiszteletre méltó hölgy, bár még csak harminchat éves. Oly élénk mozdulatai vannak, mint egy fiatal lánynak, szürke szeme okos, erélyes arca nem szép, de kellemes. Elmosolyodik:

– Néhány perc múlva szívesen magatokra hagylak benneteket. Előbb azonban hadd halljam a mindenkinek szóló újságokat – mondja tréfálkozva, és székét közelebb húzza a pamlaghoz.

– Az első újság, hogy vége a tanulásnak. Az iskolaszék elhatározta, hogy a hetedik osztálynak kiadja az érettségi bizonyítványt. Én nagyon örülök ennek – lelkesedik Liza –, már annyira untam az algebrát és a geometriát! Minek azt mind megtanulni? Talán a fiúk tovább fognak tanulni, de még ők sem tudják, hol. Mindenütt front van, mindenütt harcolnak. Iszonyú!... Minket férjhez adnak, már-

pedig egy feleségtől nem algebrát szoktak kívánni. – E szavaknál Liza felkacagott.

Jekatyerina Mihajlovna egy ideig még a lányokkal ült, majd átment a szobájába.

Liza közelebb húzódott Tonyához és átölelte. Suttogva mesélte el barátnőjének az útkereszteződésnél történt összetűzést.

– És képzelheted, Tonyácska, mennyire csodálkoztam, amikor a menekülőben felismertem... no mit gondolsz, kit?

Tonya kíváncsian hallgatta a történetet, és most csodálkozva vonogatta a vállát.

– Korcsagint! – mondta ki hirtelen Liza.

Tonya megrezzent, válla zavartan megrándult.

– Korcsagint?

Liza elégedett volt az elért hatással, s elbeszélésében már a Viktorral való veszekedésénél tartott.

Annyira belemerült a mesélésbe, hogy észre sem vette, mennyire elsápadt hirtelen Tonya Tumanova, és vékony ujjai milyen idegesen tépdesik kék blúzának szövetét. Liza nem is sejtette, milyen izgalomtól szorult el Tonya szíve, nem tudta, miért reszket oly nyugtalanul szép szemének sűrű pillája.

Tonya már nem is hallotta a történetnek a részeg zászlósról szóló részét, csak egyetlen gondolata volt: „Viktor Lescsinszkij tudja, hogy ki volt a támadó! Miért is mondta el neki Liza?" S ez a mondat akaratlanul kiszaladt a száján.

Liza nem értette.

– Mit mondtam el?

– Miért beszéltél Lescsinszkijnek Pavlusáról... azaz Korcsaginról? Hiszen elárulja...

Liza nem hitte:

– Ugyan, dehogy! Nem hiszem. Miért tenné?

Tonya felindulva ült, idegesen tördelte a kezét.

– Liza, te nem tudod, miről van szó! Lescsinszkij és Korcsagin ellenségek, és ehhez járul még valami... Nagy hibát követtél el, hogy Viktornak beszéltél Pavlusáról.

Liza csak most vette észre Tonya felindulását, s ez a véletlenül

kiejtett „Pavlusa" felnyitotta a szemét. Megtudott valamit, amiről addig csak halvány sejtelme volt.

Önkéntelenül hibásnak érezte magát, és zavartan elhallgatott.

„Szóval mégis igaz – gondolta. – Furcsa eset: Tonyának hirtelen ilyen vonzalma támadt... és ki iránt?... egy közönséges munkás iránt..." Nagyon szeretett volna erről a témáról beszélgetni, de tapintatból türtőztette magát. Hogy elkövetett hibáját valamiképpen jóvátegye, megragadta Tonya kezét.

– Nagyon felizgatod magad, Tonyácska.

Tonya szórakozottan felelte:

– Nos, talán Viktor tisztességesebb, mint gondoltam.

Beállított osztálytársuk, a félszeg, szerény Gyemjanov fiú.

Érkezéséig már akadozva folyt a két leány beszélgetése.

Tonya, amikor pajtásait kikísérte, sokáig állt egyedül, nekidőlve a kertajtónak. Csak nézte az országút sötét sávját, amint a város felé vezetett. A szél, az örök vándor, hűvös nyirkosságot és tavaszi korhadásszagot lehelt reája. Nagy messziről rosszindulattal, zavarosvörösen pislogtak feléje a városi házak apró ablakai. Igen, ott az a városka, amely neki annyira idegen. És ott, az egyik háztető alatt, ott az ő forró fejű barátja – mit sem sejt a fenyegető veszedelemről. Talán már el is felejtette őt. Hány nap telt is el azóta, hogy utoljára találkoztak? A fiúnak akkor nem volt igaza, de mindez már régen feledésbe merült. Holnap majd találkoznak, és visszatér a barátságuk, amely olyan jó, olyan izgalmas. Igen, visszatér... Tonya határozottan tudja. Csak ez az éjszaka ne legyen áruló. Valahogyan gonosz ez az éjszaka, alattomos, mintha leselkednék... Hideg van.

Tonya egy utolsó pillantást vetett az országútra, majd bement a házba. Lefeküdt, beburkolózott takarójába, és ezzel az egy gondolattal aludt el: csak az éjszaka ne legyen áruló...

Kora reggel, amikor a házban még aludt mindenki, Tonya felébredt. Gyorsan felöltözött, halkan, hogy fel ne ébredjenek, kiment az udvarra, leoldotta láncáról a bozontos, nagy Trezor kutyát, és vele együtt elindult a városba. Korcsaginék házával szemben néhány pillanatig habozva megállt, majd bekökte a kertajtót, és belépett. Trezor farkcsóválva futott előre.

Ezen a napon, kora hajnalban tért vissza a faluból Artyom. Sze-

kéren jött, azzal a kováccsal együtt, akinél dolgozott. Vállán zsákot cipelt: a fizetségül kapott lisztet – így ment át az udvaron. A kovács mögötte ment, hozta többi holmiját. A nyitott ajtóban Artyom ledobta válláról a zsákot, és bekiáltott:

· Pavka!

Nem kapott választ.

– Vidd csak be a házba, mire vársz? – szólt a kovács, amikor utolérte.

Artyom a holmikat lerakta a konyhában, majd bement a szobába. Lába szinte a földbe gyökerezett. Minden fel volt túrva, összevissza dobálva, a padlón szanaszét ócska rongyok hevertek.

– Mi az ördög? – dünnyögte Artyom értetlenül, s a kovácshoz fordult.

– Hát igen, nagy a rendetlenség – állapította meg a másik is.

– Hova lett a gyerek? – Artyom kezdett dühbe gurulni.

A lakás azonban üres volt, senkit sem kérdezhetett meg.

A kovács elbúcsúzott, és továbbhajtott.

Artyom kiment az udvarra, és mindenfelé kutatni kezdett.

„Nem értem, mi ez a felfordulás! A lakás nyitva, Pavka sehol."

Háta mögül lépteket hallott. Megfordult, és egy hatalmas kutyát pillantott meg maga előtt. A kutya a fülét hegyezte. A kertajtó felől ismeretlen leány közeledett.

– Beszélnem kell Pavel Korcsaginnal – szólt a lány csendesen, és ránézett Artyomra.

– Én is vele akarok beszélni. Az ördög tudja, hova lett! Most érkeztem meg, a lakás nyitva, ő pedig nincs sehol. Őt keresi? - kérdezte a lánytól.

Válasz helyett kérdés következett:

– Maga Korcsagin bátyja? Artyom?

– Igen. Mért kérdi?

A lány azonban nem válaszolt, csak rémülten nézte a nyitott ajtót. „Mért is nem jöttem el tegnap? Csak nem történt meg . . . ?" És még nagyobb súly nehezedett a szívére.

– Nyitva találta a lakást, és Pavel nem volt sehol? – kérdezte Artyomtól, s ez csodálkozva bámult reája.

– De hát tulajdonképpen mit óhajt Paveltől?

Tonya közelebb lépett hozzája, körülnézett, majd izgatottan mondta:

– Biztosat nem tudok, de ha Pavel nincs itthon, akkor bizonyára letartóztatták.

Artyom idegesen megrezzent.

– Miért?

– Gyerünk be a szobába – javasolta Tonya.

Artyom némán hallgatta végig. Amikor a lány már mindent elmondott neki, amiről tudomása volt, ő teljesen kétségbeesett.

– Átok, átok! Nem volt elég bajunk eddig, most ezt hozta ránk az ördög... – morogta lesújtottan. – Most már értem, mért van ilyen felfordulás a lakásban. A fene rántotta bele a fiút ebbe a históriába... Most aztán merre keressem? És maga, kisasszony, ki légyen?

– Tumanov főerdész lánya, Pavel ismerőse vagyok.

– Úúúgy – szólt bizonytalanul Artyom. – Látja, lisztet hoztam, hogy legyen a fiúnak mit ennie, és most tessék...

Tonya és Artyom szótlanul nézték egymást.

– Most elmegyek. Maga talán megtalálja őt – szólt halkan Tonya, amint elbúcsúzott Artyomtól. – Este eljövök, akkor majd elmondja nekem.

Artyom némán bólintott.

*

Keszeg légy ébredt fel téli álmából, és az ablakban zümmögött. Egy ócska, elnyűtt pamlag szélén fiatal parasztlány ült, térdére könyökölt, és fásultan bámulta a piszkos padlót.

A parancsnok cigarettát rágott szája sarkában, hányaveti mozdulattal fejezett be éppen egy levelet: odaírta, hogy „kozákzászlós, Sepetovka város parancsnoka", majd cifrán fölébe kanyarította a nevét, a végére még egy különleges kacskaringót biggyesztett. A bejárat felől sarkantyúpengés hallatszott, s a parancsnok felvetette a fejét.

Szalomiga állt előtte, a karja be volt kötve.

– Hát téged mi szél hozott ide? – üdvözölte a parancsnok.

– Kitűnő szél, mondhatom! Egy bohunista* csontig átvágta a karomat.

Mintha a parasztlány ott se volna, Szalomiga zamatos szitokkal fűszerezte szavait.

– No és most gyógyulni jöttél ide?

– Gyógyulni mi már csak a másvilágon fogunk. Az arcvonalon cudarul szorongatnak bennünket!

A parancsnok leintette, fejével a nő felé mutatott.

– Majd később beszélünk.

Szalomiga nehézkesen leült egy támlátlan székre, és levette sapkáját, melynek ékessége az UNR** zománcba vésett, háromágú felségjelvénye volt.

– Golub küldött – szólt most halkan. – Nemsokára ideérkezik egy hadosztályra való szics-lövész.*** Általában nagy dolgok állnak küszöbön, ezért kell rendet teremtenem. Lehet, hogy a fővezér-atamán is ideérkezik, és vele valami nagyfejű külföldi, tehát hangot se holmi „könnyítés"-ről! Te mit firkálsz?

A parancsnok áttolta a cigarettát a szája másik sarkába.

– Ül itt bent egy dög kölyök. Tudod, elcsíptük az állomáson azt a bizonyos Zsuhrajt, hiszen emlékszel, aki a vasutasokat lázította ellenünk.

– És? és? – Szalomiga kíváncsian húzta közelebb a székét.

– És, tudod, Omelcsenko, az a marha vasúti parancsnok egy szál kozákkal kísértette ide, ez pedig, aki itt ül nálam a hűvösön, fényes nappal kiszabadította. A kozáktól elvették a fegyverét, kiverték a fogait, és kereket oldottak. Zsuhrajnak nyoma veszett, de ezt nyakon csíptük. Nesze, olvasd el – és Szalomiga elé tartotta a teleírt papírlapokat.

Az átfutotta, épen maradt bal kezével forgatta a lapokat.

* A Bohun, régi kozák felkelővezérről elnevezett vörös ezred katonája. A Bohun-ezred parancsnoka a legendás hírű Nyikolaj Scsorsz volt

** Ukrainszka Narodna Reszpublika (Ukrán Nemzeti Köztársaság) rövidítése: így nevezték Petljura ukrán államalakulatát

*** Szics – ukrán nacionalista mozgalom

Végigolvasta, s álmélkodva nézett a parancsnokra.

– Semmit sem tudtál kiszedni belőle?

A parancsnok idegesen igazította meg sapkaellenzőjét.

– Öt nap óta bajlódom vele. Csak hallgat. Semmit sem tud, azt mondja, nem ő szabadította ki. Igazi bandita-fajzat. Tudod, az a kozák felismerte, és kishíján itt nálam fojtotta meg a ronda férget. Alig tudtam kirángatni a karmai közül. Ugyanis Omelcsenko az állomáson huszonötöt veretett a kiszabadult fogolyért erre a kozákra, hát ez meg itt vett magának elégtételt. Nincs értelme, hogy tovább is itt tartsam, átküldöm a főhadiszállásra, engedélyezzék az agyonlövetését.

Szalomiga megvetően kiköpött.

– Lett volna csak az én kezemben, megoldottam volna a nyelvét. Mit értesz te a vallatáshoz, te pópa-fia! Hogy is lehet parancsnok egy papnövendékből? A puskavesszőt megkóstoltattad vele?

A parancsnok felfortyant:

– Te már túl sokat megengedsz magadnak! Kikérem magamnak a tréfáidat! Itt én vagyok a parancsnok, és nem tűröm, hogy beleavatkozzál az ügyeimbe!

Szalomiga nézte a kakaskodó parancsnokot, és nagyot nevetett:

– Haha!... Ne fújd fel magad, mert még megpukkadsz! Ördög vigyen el az ügyeiddel együtt, inkább azt mondd meg, merre lehet itt néhány üveg kisüstit kapni?

A parancsnok elvigyorodott.

– Erről lehet szó.

– Ami pedig ezt illeti – Szalomiga az iratra bökött –, ha azt akarod, hogy fölhúzzák, írd be tizenhat éves helyett tizennyolcnak. Ide húzzál egy kampót, mert különben esetleg nem engedélyezik...

*

A raktárhelyiségben hárman voltak. Egy szakállas öregember elnyűtt kabátban, bő vászonnadrágba bújtatott sovány lábszárát felhúzva, oldalt feküdt a priccsen. Azért tartóztatták le, mert istállójából eltűnt a hozzája bekvártélyozott petljurista katona lova. A padlón ült egy idősebb asszonyság, hegyes álla volt, s a szeme ravasz

tolvajszem. Pálinkafőzéssel foglalkozott, ide pedig azért került, mert órákat és egyéb értéktárgyakat lopott. A sarokban, az ablak alatt, félig eszméletlenül, fejét a sapkáján pihentetve feküdt Pavel.

*

A raktárhelyiségbe most fiatal lányt vezettek be. Parasztosan megkötött, tarka fejkendője alól rémülten tágra nyílt szeme meredt a világba.

Néhány pillanatig csak állt, majd leült a pálinkafőző asszonyság mellé.

Ez fürkésző tekintettel nézte végig a jövevényt, majd pergő nyelvvel szólította meg:

– No, szép lány, leültettek?

Választ nem kapott, mégsem hagyta abba.

– Miért kerültél ide? Hallod-e, csak nem pálinkafőzésért?

A parasztlány felállt, ránézett a tolakodó asszonyságra, és halkan így szólt:

– Nem. A bátyám miatt fogtak el.

– Hát az mit csinált? – faggatta az asszonyság.

Közbeszólt az öregember:

– Mit zaklatod ezt a lányt? Talán nézni sem bírja, szegény, a világot, te meg csak karattyolsz neki.

Az asszonyság hirtelen a piccs felé fordult.

– Hát te hogy jössz ahhoz, hogy parancsolgass nekem? Hozzád szóltam én, mi?

Az öreg kiköpött.

– Azt mondom, ne zavard szegényt.

A raktárban csend támadt. A lány kibontotta nagykendőjét, és ráfeküdt, fejét a karjára hajtotta.

A pálinkafőzőnő nekilátott az evésnek. Az öreg leeresztette a lábát a földre, tempósan cigarettát sodort magának, és rágyújtott. A helyiségben orrfacsaró füstfelhők gomolyogtak.

Az asszonyság tele szájjal, csámcsogva zsörtölődött:

– Legalább enni hagyná az embert nyugodtan, de idebüdösít. Folyton bagózik.

Az öreg ingerkedve vihogott:

– Attól félsz, hogy lefogysz? Hisz nemsokára már ki se férsz az ajtón. Inkább adnál valami ennivalót ennek a fiúnak, ahelyett, hogy mindent magadba tömködsz.

Az asszonyság sértődötten legyintett.

– Mondtam már neki, hogy egyék, de nem akar. Miattam meg ne koptasd a szád, nem a tiédet eszem.

A fiatal lány most a pálinkafőzőnő felé fordult és fejével Korcsagin felé intve, megkérdezte:

– Ez mért van itt, nem tudja?

Az asszonyság megörült, hogy szólnak hozzája, és készségesen közölte:

– Idevalósi gyerek, Korcsagina szakácsné kisebbik fia.

A lány füléhez hajolt, és suttogva mondta:

– Kiszabadított egy bolsevikot. Egy matrózt, aki Zozulihánál, a szomszédasszonyomnál lakott.

A lánynak eszébe jutott, amit odabent hallott: „Átküldöm a főhadiszállásra, engedélyezzék az agyonlövetését . . ."

*

Az állomásra egymás után érkeztek a katonavonatok. A vagonokból rendezetlen tömeg özönlött kifelé: szics-lövészek zászlóaljai. A sineken lassan gördült be a négy kocsiból álló, acélba öltöztetett „Zaporozsec" páncélvonat. Nyitott teherkocsikról ágyúkat vontattak le. Tehervagonokból lovakat vezettek ki, ezeket nyomban meg is nyergelték, s rajtuk lovagolva be a gyalogosok kavargó tömegébe, utat törtek az állomásépület előtti tér felé. Itt sorakozott fel a lovascsapat.

A tisztek sürögtek-forogtak, egységeik sorszámát kiáltozták.

Az állomás úgy zsongott, mint egy darázsfészek. Az összevissza kiabáló, nyüzsgő emberek tömegéből fokozatosan kialakultak a szakaszok négyzetei, és nemsokára fegyveresek áradata zúdult a város felé. Egészen estig dübörögtek a szekerek a műúton, és a szicslövészhadosztály hadtápterületi csőcseléke is befelé áramlott a városba.

Végül pedig, a felvonulás befejezéseként a törzskari század menetelt befelé, és százhúsz torok harsogta:

Mi zsibong, mi zajong
A határba?
Petljura bevonul
Ukrajnába . . .

Korcsagin felágaskodott az ablakhoz. A korai alkonyat homályából kerekek dübörgése, sok láb dobogása, sok hang nótázása hallatszott.

Mögötte halkan megszólalt valaki:

– Úgy látszik, csapatok vonulnak be a városba.

Korcsagin megfordult.

Az a lány szólt, akit előző este hoztak be.

A fiú már ismerte a történetét – a pálinkafőzőnő elérte célját: szólásra bírta a lányt. Ez elmondta, hogy faluja hét mérföldnyire van a várostól. Bátyja, Hricko, aki most vörös partizán, a szovjethatalom idején a szegényparaszt-bizottságnak volt a vezetője. Amikor a vörösök elvonultak, Hricko géppuskahevedert kanyarított a vállára, és velük ment ő is. Azóta pokol a család élete. Egyetlen lovukat elvették, a lány apját a városba hurcolták, régóta senyved ott a börtönben. A községi bíró – egyike azoknak, akiket Hricko megszorongatott – most bosszúból folyton mindenféle embert beszállásol hozzájuk. Végül is a család koldusbotra jutott. Tegnap a parancsnok razziát tartott a faluban. A bíró persze Hrickóékhoz is elvitte. A parancsnok szemrevételezte a leányt, és reggelre magával hozta a városba „kihallgatásra".

Korcsaginnak nem jött álom a szemére, nyugalma nyomtalanul eltűnt, fejében ott zsibongott a gyötrő gondolat, és nem tudott tőle szabadulni: „Mi lesz most?"

Összevert teste fájdalmasan sajgott. A megtámadott kozák állati dühvel ütötte-verte.

Hogy kínzó gondolatairól elterelje figyelmét, szomszédai pusmogását kezdte hallgatni.

A lány fojtott hangon mesélte, hogyan molesztálta a parancsnok,

fenyegetőzve, rábeszéléssel, majd hogyan jött dühbe a visszautasítástól. „A pincébe vitetlek – mondta neki –, onnét többé nem is kerülsz elő."

A szegletekbe fekete homály telepedett. Következett a nyomasztó, zaklatott éjszaka. Megint gyötrő gondolatok, megint a holnap bizonytalansága. Ez a hetedik éjszaka, de úgy rémlik neki, hogy hónapok teltek el itt, ahol a fekvés oly kemény, és sosem múlik el a sajgás. Most csak hárman vannak a raktárhelyiségben. Az öregapó úgy horkol a priccsen, mintha odahaza volna a kemence tetején. Bölcs és nyugodt, minden éjszaka mélyen alszik. A pálinkafőzőnőt a kozákzászlós kiengedte, hogy vodkát szerezzen neki. Krisztyina és Pavel a földön fekszenek, csaknem egymás mellett. Pavel tegnap a szűk ablakon át Szerjozskát látta. Pajtása sokáig állt az utcán, aggodalmasan nézte a ház ablakait.

„Úgy látszik, tudja, hogy itt vagyok."

Három napig savanyú, fekete kenyérdarabkákat adtak be. Hogy ki adta be, nem tudta. A parancsnok két napig gyötörte, vallatta.

Mi az értelme?

A vallatásnál semmit sem mondott el, mindent tagadott. Miért nem beszélt – maga sem tudta. Olyan bátor, olyan erős akart lenni, mint azok, akikről a könyvekben olvasott – de amikor elfogták, a sötét éjszakában bekísérték és a gőzmalom épülettömbjénél egyik kísérője azt mondta: „Minek bajlódni vele, zászlós úr? Golyót a hátába és kész" – akkor megrémült. Igen, rettenetes dolog, hogy az ember tizenhat éves korában meghaljon! Hiszen a halál azt jelenti, hogy soha többé nem fog élni.

Krisztyina is a fejét töri valamin. Ő többet tud, mint ez a fiú. Ez a fiú bizonyára még nem tudja . . . Pedig a lány hallotta.

Nem alszik a fiú, egész éjjel hánykolódik. Krisztyina sajnálja, jaj, de mennyire sajnálja, de hát neki is megvan a maga baja, nem felejtheti el a parancsnok rettentő szavait: „Holnap leszámolok veled. Ha nem akarsz énvelem – akkor az őrszobára kerülsz. A kozákoknak nem mondhatsz nemet. Hát válassz."

Jaj de nehéz, és sehonnét sem várhat írgalmat. Hát tehet ő arról, hogy Hricko beállt a vörösök közé? „Jaj, az élet teherré lett . . ."

Tompa fájdalom szorítja össze a torkát, tehetetlen kétségbeesés, félelem marcangolja, és Krisztyina fojtottan felzokog.

Észbontó bánat és elkeseredés rázza a fiatal testet.

A sarokban, a falnál megmozdul egy árnyék.

– Mi van veled?

És Krisztyina forrón suttog: kiönti bánatát hallgatag szomszédjának. Ez hallgatja, nem szól semmit, csak ráteszi kezét Krisztyina kezére.

– Agyonkínoznak majd az átkozottak – suttogja a lány, nyeli a könnyeit, magánkívül van rémületében. – Elvesztem, erősebbek nálam.

Mit mondhatna Pavel ennek a leánynak? Nem talál szavakat. Nincs mit mondania. Az élet, mint szűk abroncs, fojtogatja.

Ne hagyja másnap? Verekedjen a leányért? Agyonvernék, egyet vágnak karddal a fejére, és vége. Csak éppen, hogy megvigasztalja ezt a kínjában vonagló leányt, megsimogatja a kezét. A leány zokogása alábbhagy. Odakint az őrszem néha a szokásos „Állj, ki vagy!" kiáltással förmed rá egy-egy járókelőre, majd ismét elcsendesül a világ. Az öregapó mélyen alszik. A percek lassan múlnak, érzékelhetetlenül. A fiú nem is érti, hogy hirtelen két kar erősen átöleli, és a leány magához vonja.

– Idehallgass, kedves – suttogja égő ajka –, én már mindenképpen elvesztem. Ha nem a tisztjük, akkor a többiek fognak megerőszakolni. Inkább a tiéd lennék, te kedves kisfiú, semmint hogy az a kutya kapjon meg érintetlenül.

– Mit beszélsz, Krisztyina?

A két erős kar azonban nem ereszti el. Forró ajkak, duzzadt ajkak, nehéz előlük elhúzódni. A leány beszéde egyszerű és kedves, hiszen tudja a fiú, mit jelentenek ezek a szavak.

És egyszerre csak szétfoszlik körülötte a jelen. Feledve a lelakatolt ajtó, a parancsnok, a kegyetlen ütlegelés, a hét nyomasztó, álmatlan éjszaka – egy pillanatra csak két égő ajak s egy könnyben ázó arc van a világon.

Hirtelen eszébe jut Tonya.

„Hogy is felejthettem el? . . . A csodálatos, drága szemét!"

Még volt ereje, hogy kiszakítsa magát. Mint a részeg, úgy kelt fel, és az ablakrácsba kapaszkodott. Krisztyina karja ismét megtalálta.

– Mi van veled?

Mennyi érzés volt ebben a kérdésben! A fiú fölébe hajolt, és kezét erősen megszorítva mondta:

– Nem tehetem, Krisztyina. Te jó vagy – és mondott még valamit, amit maga sem értett.

Kiegyenesedett, és hogy megtörje az elviselhetetlen csendet, a priccshez lépett. Leült a szélére, és megrázta az öregapót:

– Apókám, kérlek, adj valami szívnivalót.

A sarokban kendőjébe burkolózva zokogott a leány.

Másnap bejött a parancsnok, és a kozákok elvezették Krisztyinát. A leány tekintetével búcsúzott Paveltől. Tekintetében szemrehányás volt. S amikor az ajtó becsapódott mögötte, Pavel szíve még nehezebb, még vigasztalanabb lett.

Az öregapó estig egyetlenegy szót sem bírt kihúzni a fiúból. Leváltották az őrséget és a parancsnokság személyzetét. Estére behoztak egy új foglyot, Pavel felismerte benne Dolinnyikot, a cukorgyár egyik asztalosát. Keménykötésű, zömök ember volt, kiskabátja alatt fakult inget viselt. Fürkésző tekintettel nézett körül a raktárhelyiségben.

Pavel még 1917-ben látta, amikor városkájukat elérte a forradalom. A zajos tüntetéseken csak egyetlen bolsevik beszélt – ez volt Dolinnyik. Egy útmenti kerítésre mászott fel, onnét beszélt a katonákhoz. Pavel még most is emlékezett utolsó szavaira:

– Katonák, a bolsevikokat kövessétek, ők nem árulnak el benneteket!

Azóta nem látta az asztalost.

Az öregember megörült az új szomszédnak. Szemlátomást nehezére esett naphosszat hallgatni. Dolinnyik leült melléje a priccsre, cigarettára gyújtottak, és az asztalos kérdezősködni kezdett. Majd Korcsaginhoz lépett.

– Hát veled mi történt? – kérdezte a fiútól. – Hogy kerültél ide?

Csak kurta válaszokat kapott, s ebből Dolinnyik megérezte, hogy fogolytársa nem bízik benne, ezért olyan szófukar. Mikor azonban az

asztalos megtudta, mivel vádolják a fiatalembert, okos szeme csodálkozva meredt Korcsaginra. Leült melléje.

– Szóval, azt mondod, te szabadítottad ki Zsuhrajt? No lám. Nem is tudtam, hogy elfogtak.

Pavel meglepetten felkönyökölt.

– Miféle Zsuhrajt? Nem tudok semmiről. Hogy mit nem varrnak a nyakamba!

Dolinnyik azonban mosolyogva még közelebb húzódott hozzája.

– Hagyd el, cimborám, előttem ne titkolózzál. Én többet tudok, mint te.

S halkan folytatta, nehogy az öregember meghallja:

– Én magam kísértem el Zsuhrajt, ő most már biztos helyen van. Fjodor mindent elmondott nekem a kalandotokról.

Néhány pillanatig hallgatott, valamin törte a fejét, majd így szólt:

– Látom, derék legény vagy. De mégis itt ülsz, és ezek mindent tudnak: ez bizony, az ördögbe is, komisz helyzet.

Ledobta magáról kiskabátját, leterítette a földre, ráült, hátával a falnak dőlt, és megint cigarettát kezdett sodorni.

Dolinnyik szavai mindent világossá tettek Pavel előtt. Most már nyilvánvaló, hogy Dolinnyik megbízható ember. Ő kísérte el Zsuhrajt, ez azt jelenti . . .

Estére megtudta, hogy Dolinnyikot azért tartóztatták le, mert agitációt folytatott a petljurista kozákok között. Tetten érték, amint a kormányzóság területén működő forradalmi bizottság röpcéduláit osztogatta: ezekben az állt, hogy a katonák adják fel a harcot, és álljanak át a vörösökhöz.

Dolinnyik óvatos volt, és nem sokat mesélt el Pavelnek.

„Ki tudja – gondolta –, hátha verni kezdik a fiút puskavesszővel, és amilyen fiatal még . . .”

Késő este, amikor elhelyezkedtek az alváshoz, röviden így fejezte ki aggodalmát:

– No, Korcsagin, mi ketten aztán benne vagyunk a kutyaszorítóban. Meglátjuk, mi lesz ebből.

Másnap megint új fogoly jelent meg a raktárhelyiségben: a városszerte jól ismert borbély, a vékony nyakú, lapát fülű Slojme Selzer.

Izgatottan hadonászva mesélte Dolinnyiknak:

– Hát kérem, a Fuchs meg a Blumstein meg a Trachtenberg, azok kenyérrel meg sóval fogják fogadni. Mondom erre nekik: hát csak fogadjátok, de ki fogja nekik aláírni a zsidó lakosság részéről? Már engedelmet kérek, senki! Persze ők megtalálják a számításukat: a Fuchsnak üzlete van, a Trachtenbergnek malma. De hát mim van nekem? És a többi rongyosnak? Koldusok, nincs semmijük. No, és nekem mindig jár a szám. Ma éppen egy tisztet beretválok, az újak közül, akiket nemrég küldtek ide. Megkérdezem: „Mondja, Petljura atamán tud a pogromokról vagy nem? És fogadni fogja ezt a küldöttséget?" Jaj, mennyi bajom volt már a nyelvem miatt! Mert mit gondol, mit csinált az a tiszt, amikor már megberetváltam, kipudereztem, a legelső kiszolgálásban részesítettem? Feláll, és ahelyett, hogy fizetne, egyszerűen letartóztat a törvényes hatalom elleni izgatásért. – Selzer öklével a mellére ütött. – Mi volt ebben izgatás? Hát mit mondtam én? Én csak megkérdeztem valakit... És ezért leültetnek.

Izgalmában Dolinnyik egyik inggombját csavargatta, és hol az egyik, hol a másik karját rángatta.

Dolinnyik önkéntelenül elmosolyodott az izgatott Slojme szavain. Amikor a borbély elhallgatott, Dolinnyik komoly szóval fordult hozzája:

– Ej, ej, Slojme, hiszen te okos ember vagy, és mégis adod a butát. Éppen most kellett a nyelvedet köszörülnöd. Én jobbat is tudtam volna a számodra, mint azt, hogy idekerüljél.

Selzer úgy nézett rá, mint aki már mindent ért, majd kétségbeesetten legyintett. Nyílt az ajtó, és betuszkolták a pálinkafőzőnőt, akit Pavel már ismert. Tajtékozva szidta a kozákot, aki hozta:

– A tűz égessen el a parancsnokoddal együtt! Hogy fordulna fel az italomtól!

Az őrszem becsapta mögötte az ajtót, és hallatszott, hogy rákattintja a lakatot.

Az asszonyság leült a priccsre, az öregember tréfásan üdvözölte:

– Hát eljöttél megint, te kelepelő? Ülj csak le, érezd jól magad nálunk.

A pálinkafőzőnő mérgesen pillantott az öregre, felkapta motyóját, és átült Dolinnyik mellé.

Szerzett a parancsnoknak néhány liter kisüstit, aztán újra lecsukták.

Az ajtó mögül, az őrszobából kiáltozás, mozgolódás hallatszott. Egy éles hang parancsokat osztogatott. A raktárhelyiség foglyai mind az ajtó felé fordultak.

*

A téren az egyszerű kis templom és az ódon harangtorony előtt olyan esemény játszódott le, melyet nem szoktak meg ebben a városkában. A teret három oldalról körülvéve, szabályos négyszögekben helyezkedtek el a szics-lövészek hadosztályának alakulatai, teljes harci felszereléssel.

Elöl, a templom feljárójától egészen az iskola kerítéséig, sakktáblaszerűen sorakoztak fel három gyalogezred négyzetei.

Sáros-szürke tömegként álltak a petljurista katonák, lábhoz tett fegyverrel, dúsan teleaggatva töltényekkel, fejükön a félbevágott tökre emlékeztető, idomtalan rohamsisak. A Petljura-féle „direktórium" legharcképesebb hadosztályának harcosai.

A hadosztály tagjainak még a cári hadsereg raktáraiból származó jó ruhájuk és bakancsuk volt, túlnyomórészt zsírosparasztokból rekrutálódtak: ezek tudatosan harcoltak a szovjetek ellen. Azért vetették ide ezt a hadosztályt, hogy megvédje a stratégiailag oly fontos vasúti gócpontot.

Sepetovkából különböző irányban ágaztak szét a csillogó sínpárok. Ha Petljura ezt a csomópontot elveszti, akkor mindent elveszített. A „direktórium"-nak már amúgy is csak arasznyi területe maradt, Vinnyica, ez a szerény kisváros lett Petljuráék fővárosa.

A „fővezér"-atamán személyesen akart szemlét tartani csapatai fölött. A szemlére minden előkészület megtörtént.

A hátsó sorokban eldugva – a tér egyik sarkában – helyezkedett el a legutóbb behívott újoncokból álló ezred: mezítlábas, tarkabarka öltözetű fiatalok. Falusi legények, akiket éjszakai hajtóvadászaton rángattak elő a kemencesutból vagy fogdostak össze az utcán – eszük ágában sem volt harcolni.

– Nem vagyunk bolondok – mondogatták.

A legtöbb, amit a petljurista tisztek elérhettek, az volt, hogy fegy-

veres kísérettel a városba hozták, itt felfegyverezték, és századokba, zászlóaljakba osztották be őket.

Ámde az így összefogdosott katonák egyharmada már másnapra eltűnt, és napról napra kevesebben lettek.

Ilyeneknek bakancsot adni több lett volna a könnyelműségnél, különben sem bővelkedtek bakancsban. Kiadták hát a parancsot, hogy a bevonulók hozzanak magukkal lábbelit. Ez a parancs elképesztő eredményre vezetett. Vajon hol szedhették össze azt a hihetetlen rongytömeget, amelyet csak dróttal vagy zsineggel tudtak a lábukhoz erősíteni? . . .

A díszszemlére mezítláb vonultatták fel őket.

A gyalogság mögött széthúzódva állt fel Golub lovasezrede.

Lovasok tartották vissza a kíváncsiak sűrű sorait. Mindenki látni akarta a parádét.

Eljön maga a „fővezér"-atamán is! Ritka esemény, senki sem akarta elmulasztani az ingyen látványosságot.

A templomlépcsőn gyülekeztek az ezredesek, a kozákkapitányok, a pópa lányai, az ukrán tanítók egy része, „szabad kozákok" egy csoportja, a kissé púpos városi elöljáró – egyszóval a kiválasztottak, a „társaság" képviselői, s közöttük, cserkeszkaftánban, a gyalogság főfelügyelője. Ő vezényelte a díszszemlét.

A templomban Vaszilij pópa húsvéti ornátust öltött magára.

Petljurának ünnepélyes fogadtatást készítettek elő. Kihozták és felvonták a sárga-kék zászlót, erre kellett felesküdniük az újoncoknak.

A hadosztályparancsnok egy rozzant, kopott Ford-kocsin elindult az állomásra Petljuráért.

A gyalogság felügyelője magához rendelte a karcsú termetű, kackiás bajszú Csernyak ezredest.

– Vegyen maga mellé valakit, és vizsgálja felül a parancsnokságot meg a körletet, hogy minden rendben és tiszta legyen. Ha foglyok vannak, ellenőrizze, és a szemetjét rúgja ki.

Csernyak összevágta bokáját, elkapott egy elébe kerülő kozákkapitányt, és elvágtatott vele.

A felügyelő nyájasan fordult az idősebbik pópa-lányhoz:

– És mennyire vannak az ebéddel? Rendben van minden?

– Ó igen, ott maga a parancsnok intézkedik – válaszolta a pópalány és elrévülten nézte a szép felügyelőt.

Hirtelen minden megbolydult: a műúton, lova nyakára hajolva, közeledett egy vágtató lovas. Integetett, és így kiáltott:

– Jönnek!

– Mindenki a helyére! – rikoltotta a felügyelő.

A tisztek a felsorakozott alakulatokhoz rohantak.

Amikor a Ford-kocsi már a templom feljárója előtt prüszkölt, a zenekar rázendített, hogy *„Nincs még veszve Ukrajna"*.

Az autóból a hadosztályparancsnok után esetlenül kászálódott kifelé „Petljura fővezér-atamán saját személyében". A középtermetű ember szögletes feje keményen ült bíborszínben játszó nyakán, finom gárdistaposztóból készült kék köpeny volt rajta, sárga övére egy pöttöm browningot rejtő szarvasbőrtok volt gombolva, terepszínű sapkájának gombjába zománcozott háromágú jelvény volt tűzve.

Szimon Petljurának egyáltalán nem volt katonás jellege.

Látszott, hogy valami nem tetszik neki. Végighallgatta a felügyelő rövid jelentését, majd a városi elöljáró kezdte meg üdvözlő beszédét.

Petljura szórakozottan hallgatta, közben a felsorakozott ezredeket nézte.

– Kezdjük a szemlét – szólt, a felügyelő felé biccentve.

Petljura fellépett a zászlórúd melletti kis emelvényre, és tízperces beszédet intézett a katonákhoz.

Beszéde nem volt meggyőző erejű. Petljura különösebb lelkesedés nélkül mondta el, látszott rajta, hogy az utazás elcsigázta. Mikor befejezte, a katonák előírásszerűen kiáltották, hogy „Szláva! Szláva!"* Petljura pedig leszállt az emelvényről, és zsebkendőjével megtörülte verejtékező homlokát. Majd a felügyelő és a hadosztályparancsnok kíséretében ellépett a csapatok előtt.

Amikor az újoncok sorai előtt haladt el, megvetően összehúzta a szemét, és idegesen harapdálta az ajkát.

A szemle végén, mialatt az újoncok szakaszonként egyenlőtlen sorokban a zászlóhoz vonultak, és ott megcsókolták a Vaszilij pópa

* Éljen! Szó szerint: Dicsőség

kezében levő evangéliumot, majd a zászló sarkát – egyszerre váratlan esemény történt.

Senki sem tudta hogyan, de egy küldöttség került Petljura elé a térre. Kenyérrel és sóval a kezében lépett ki Blumstein, a gazdag faiparos, majd mögötte Fuchs, a divatárus és még három jómódú kereskedő.

Blumstein lakájmódra meghajolva nyújtotta Petljura felé a tálcát. Az ott álló tiszt vette át.

– A zsidó lakosság őszinte nagyrabecsülését és tiszteletét fejezi ki önnek, mint államunk fejének. Itt van az üdvözlő irat.

– Jól van – dörmögte Petljura, és futó pillantást vetett az írásra Most Fuchs lépett elő.

– A legalázatosabban kérjük önt, tegye lehetővé, hogy megnyissuk üzleteinket, és védjen meg a pogromtól – nyögte ki Fuchs a súlyos szót.

Petljura dühösen összevonta szemöldökét.

– Az én hadseregem nem csinál pogromokat. Ezt jegyezzék meg maguknak.

Fuchs tehetetlenül széttárta karját.

Petljura idegesen rántott egyet a vállán. Dühös volt erre a rosszkor odacsöppent küldöttségre. Megfordult. Hâta mögött állt, fekete bajszát harapdálva Golub.

– Ezredes úr, itt a maga kozákjaira panaszkodnak. Vizsgálja ki az ügyet, és foganatosítsa a szükséges intézkedéseket – szólt Petljura, majd a felügyelőhöz fordulva, kiadta a parancsot: – Kezdődjék a díszfelvonulás!

Nem számított rá a szerencsétlen küldöttség, hogy Golubbal fog találkozni, s most szeretett volna mielőbb eltűnni.

A nézők teljes figyelme a díszfelvonulás előkészületeire irányult. Harsány vezényszavak hallatszottak.

Golub nyugodtnak látszó arccal Blumsteinhez lépett, és sziszegve, de érthetően súgta oda nekik:

– Takarodjatok, istentelenek, mert felaprítlak benneteket.

Harsogott a zenekar, és az első alakulatok megkezdték a felvonulást a téren. A katonák, amikor elvonultak Petljura előtt, gépiesen kiáltották, hogy „Szláva!" – majd a műútról befordultak a mellék-

utcákba. A századok élén vadonatúj ruhájukban, hanyag testtartással lépdeltek a tisztek, pálcájukat lengetve, mintha sétatéren járkálnának. Ezt a divatot – hogy a tisztek pálcával vonuljanak fel, akárcsak a puskavessző használatát a közkatonáknál – a szics-lövészek vezették be. Leghátul, összevissza tolongva, egymás sarkára taposva jött az újoncok alaktalan tömege.

A mezítelen lábak halk nesszel csapódtak a földhöz. A tisztek minden erejüket megfeszítették, hogy valami rendet teremtsenek, de igyekezetük hiábavaló volt. Amikor a második század közeledett, a jobb szélen haladó fiatal, vászoninges legény úgy rábámészkodott a „fővezér"-re, hogy még a száját is eltátotta, minthogy pedig lába éppen egy göröngybe akadt, teljes hosszában elvágódott a földön.

Puskája csörömpölve csapódott a kövezethez. A legény megpróbált felkelni, de a hátuljövők nyomban fellökték.

A nézőseregből nevetés hallatszott. A felvonulók összezavarodtak. Most már teljes összevisszaságban mentek át a téren. Az ügyetlen legény felkapta puskáját, és szaladt a többiek után.

Petljura elfordult ettől a kellemetlen látványtól. Nem is várta be a menetoszlop elvonulását, hanem gépkocsijához ment. A felügyelő utánasietett, és óvatosan megkérdezte:

– Atamán úr nem marad itt ebédre?

– Nem – vetette oda kurtán Petljura.

A templomkert magas rácsa mögül, a nagy tömegből Szerjozsa Bruzzsak, Valja és Klimka is végignézte a parádét.

Szerjozsa erősen megkapaszkodott a rácsozat vasrúdjaiba, és gyűlölettől égő tekintettel figyelte a lent állók ábrázatát.

– Gyerünk, Valja, vége az előadásnak – mondta hangosan, kihívóan, hogy mindenki meghallja, és otthagyta a rácsot.

Az emberek megrökönyödve fordultak feléje.

Ügyet sem vetett rájuk, a templomkert ajtajához ment. Húga és Klimka követték.

*

Csernyak ezredes a kozákkapitánnyal a parancsnoksághoz ügetett, s ott leugrottak a lóról. A kantárszárat odavetették egy küldöncnek, és besiettek az őrszobába.

– Hol a parancsnok? – kérdezte nyersen Csernyak a napostól.

– Nem tudom – motyogta amaz. – Valahová elment.

Csernyak végignézett a mocskos, takarítatlan őrszobán. A parancsnokság kozákjai lustán heverésztek a széthányt ágyakon. Eszük ágában sem volt a tisztek belépésekor felállni.

– Micsoda istálló ez? – üvöltött Csernyak. – Mit henteregtek itt, mint a koszos disznók?

Az egyik kozák felült, jóllakottan böffent egyet, és barátságtalanul morogta:

– Mit ordítasz? Ordítozni itt vannak a mi tisztjeink.

– Micsoda? – robbant ki Csernyakból. – Tudod, kivel beszélsz, te barom? Én Csernyak ezredes vagyok! Hallottad, az anyád kervit? Mindnyájatokat megbotoztatlak! – és dühöngve rohant az őrszobán fel-alá. – Egy perc alatt kisöpörni minden szemetet, az ágyakat rendbe rakni, a pofátoknak meg legyen emberi formája! Mik vagytok ti? Nem kozákok vagytok, hanem útonálló banda!

Dühének nem volt határa. Egy mosogatóvödör került az útjába, mérgében felrúgta.

A kozákkapitány sem maradt el mögötte, teli szájjal szidta az anyjukat, és vészjóslóan suhogtatva háromágú korbácsát, egymás után kergette le az ágyakról a lustákat.

– A fővezér-atamán szemlét tart, ide is eljöhet! Mozgás, mozgás!

Most már a kozákok is látták, hogy komolyra fordul a dolog, és még botozásra is sor kerülhet. Csernyak nevét mindnyájan jól ismerték. Úgy ugrottak, mintha tüzes vas érte volna őket.

Lázas munkába fogtak.

– Meg kell nézni a foglyokat – javasolta a kozákkapitány. – Ki tudja, miféléket tartanak ezek itt. A fővezér meglátja, és kitör a botrány.

– Kinél van a kulcs? – kérdezte az őrszemtől Csernyak. – Azonnal kinyitni!

Az őrparancsnok már ugrott is, hogy levegye a lakatot.

– Hol a parancsnok? Meddig várat engem? Azonnal megkeresni, és ide vele! – parancsolta Csernyak. – Az őrséget ki az udvarra, ott felsorakoztatni... Mért nincs a puskákon szurony?

– Csak tegnap vezényeltek ide bennünket – mentegetőzött az őrparancsnok.

És rohantak megkeresni a parancsnokot.

A kozákkapitány berúgta a raktárhelyiség ajtaját. Volt, aki felkelt a padlóról, mások fekve maradtak.

– Kinyitni az ajtót! – rendelkezett Csernyak. – Alig látni itt.

Belenézett a foglyok arcába.

– Te mért vagy itt? – kérdezte nyersen a priccsen ülő öreget.

Az felemelkedett, megigazította a nadrágját, a nyers hangtól ijedten csuklott egyet, majd ezt motyogta:

– Én nem tudom. Idehoztak, azért vagyok itt. Egy ló elveszett az udvaromról, de én nem tehetek róla.

– Kinek a lova? – vágott szavába a kozákkapitány.

– Kincstári. A beszállásoltak elitták az árát, és most rajtam keresik.

Csernyak egy gyors pillantással tetőtől talpig végigmérte az öreget, és türelmetlenül vállat vont.

– Szedd a cókmókodat, és takarodjál! – förmedt rá, majd a pálinkafőzőnőhöz fordult.

Az öreg az első pillanatban nem hitte el, hogy valóban szabadon bocsátják, hát odafordult a kozákkapitányhoz, szaporán pislogva vaksi szemével.

– Szóval igazán szabad elmennem?

Amaz a fejével intett: eredj, eredj minél gyorsabban.

Az öreg sietve leoldozta a priccséhez kötött tarisznyáját, és kisompolygott az ajtón.

– Hát téged mért csuktak le? – kérdezte Csernyak most már a pálinkafőzőnőtől.

Az asszony még lenyelte a szájában levő süteménydarabot, és hadarva felelte:

– Nagyságos főtiszt úr, engemet igazságtalanul zártak ide be. Szegény özvegyasszony vagyok, megitták a pálinkámat, engem pedig lecsuktak.

– Mi az, te pálinkával kereskedel?

– Ugyan már, ezt nevezik kereskedésnek? – szólt sértődötten az asszonyság. – A parancsnok négy üveget elvett tőlem, és egy vasat

sem fizetett érte. Mind így tesznek: a pálinkát megisszák, de fizetni, azt nem! Ezt nevezik kereskedésnek?

– Elég, rögtön eredj a pokolba!

Az asszonyság nem várta, hogy a parancsot megismételjék, kapta kosarát, és hálálkodva, hajlongva az ajtó felé hátrált.

– Erőt, egészséget adjon az Úristen a nagyságos főtiszt úrnak!

Dolinnyik tágra nyílt szemmel figyelte ezt a komédiát. A foglyok közül senki sem tudta, miről van szó. Csak egy volt bizonyos: hogy akik most jöttek, valamiféle katonai elöljárók, és ők rendelkeznek a foglyokkal.

Csernyak most Dolinnyikhoz fordult.

– Te mért vagy itt? – kérdezte tőle.

– Állj fel az ezredes úr előtt! – ripakodott rá a kozákkapitány.

Dolinnyik lassan, nehézkesen felemelkedett a földről.

– Azt kérdeztem, mért vagy bezárva? – ismételte meg Csernyak.

Dolinnyik néhány másodpercig nézegette az ezredes kipödört bajuszát, simára beretvált arcát, vadonatúj kerenka-sapkájának ellenzőjét és zománcos sapkagombját, és hirtelen szédítő gondolata támadt: „Nos, hátha sikerül?"

– Azért tartóztattak le, mert este nyolc óra után kint jártam az utcán – mondta, ami hirtelenében az eszébe jutott.

Kínzó feszültségben várta, mi lesz.

– És minek kódorogsz éjszaka?

– Nem volt még éjszaka, csak tizenegy óra lehetett.

Így szólt, s már nem is hitt vakmerő próbálkozásának sikerében.

Térde megremegett, amikor meghallotta a kurta rendelkezést:

– Kifelé!

Dolinnyik a kiskabátját is ottfelejtette, úgy sietett az ajtó felé, a kozákkapitány pedig már a következőt kérdezte ki.

Korcsagint vették elő utoljára. A földön ült, a látottak teljesen megzavarták, még azt sem volt képes felfogni, hogy Dolinnyikot elengedték. Egyszerűen nem értette, hogy mi történik. Mindenkit elengednek. De Dolinnyik, Dolinnyik... Azt válaszolta, hogy éjszakai kimaradásért tartóztatták le... Aztán egyszerre megértette.

Az ösztövér Selzer kihallgatását az ezredes a szokásos módon kezdte:

– Mért vagy itt?

A sápadt, izgatott borbély kapkodva válaszolt:

– Azt mondták, hogy agitálok, de én nem értem, hogy miből áll az én agitálásom.

Csernyak felfigyelt.

– Mi az? Agitálás? És miről agitálsz?

Selzer tanácstalanul tárta szét a karját.

– Nem tudom, én csak azt mondtam, hogy a zsidó lakosságtól aláírásokat gyűjtenek, mert kérvényt adnak át a fővezér-atamánnak.

– Miféle kérvényt? – A kozákkapitány és Csernyak egyszerre lépett közelebb Selzerhez.

– Azt kérik, hogy hagyják abba a pogromokat. Tudja nálunk rettenetes pogrom volt. A lakosság fél.

– Értem – vágott szavába Csernyak. – Majd mi megírjuk azt a te kérvényedet, disznó zsidó. – És a kozákkapitányhoz fordulva, odavetette: – Ezt az alakot jobban el kell dugni. Vigyék a főhadiszállásra, majd személyesen beszélgetek vele. Megtudjuk, kik akarnak itt kérvényt benyújtani.

Selzer tiltakozni próbált, de a kozákkapitány lovaglóostorával teljes erejéből végighúzott a hátán.

– Hallgass. te dög!

Selzer kínjában meggörnyedve a sarokba vánszorgott. Ajka reszketett, alig tudta visszafojtani feltörő zokogását.

Ennél az utolsó jelenetnél Korcsagin felkelt. A raktárhelyiségben már csak két fogoly maradt: ő meg Selzer.

Csernyak a fiú előtt állt, és fekete szemével méregette.

– No, és te mért vagy itt?

Az ezredes gyors választ kapott kérdésére:

– Levágtam egy darabot a nyeregből cipőtalpnak.

– Miféle nyeregből? – kérdezte értetlenül az ezredes.

– Két kozák lakik nálunk. Volt egy ócska nyergük, én abból levágtam egy darabot cipőtalpnak, ezért a kozákok idehoztak. – Őrült reménye támadt, hogy kiszabadulhat. Még hozzátette: – Ha tudtam volna, hogy nem szabad ...

Az ezredes megvetően mérte végig.

– Hogy ez az itteni parancsnok mivel szórakozik! Az ördög lá-

tott már ilyent, miféle foglyokat szedett össze! – Az ajtó felé indult, és hátrakiáltott: – Eredj haza, és mondd meg az apádnak, hogy náspángoljon el úgy, amint dukál. No, kifelé!

Korcsagin maga sem akarta elhinni. Szíve mintha ki akart volna ugrani a melléből. Felkapta a földről Dolinnyik kabátját és kiiramodott az ajtón. Átszaladt az őrszobán, a távozó Csernyak háta mögött kisurrant az udvarra, onnét pedig a kisajtón át ki az utcára.

A szerencsétlen Selzer egyedül maradt a raktárhelyiségben. Elkínozott, szomorú tekintettel nézett körül, ösztönszerűen néhány lépést tett a kijárat felé, de akkor bejött az őrszobába az őrszem, bezárta a raktár ajtaját, rátette a lakatot, és leült az ajtó melletti székre.

Csernyak a küszöbön elégedetten fordult a kozákkapitányhoz:

– Jó, hogy benéztünk ide. Lám, mennyi szemetet gyűjtöttek ezek össze. Majd a parancsnokukat két hétre hűvösre tesszük. Nos, indulhatunk?

Az udvaron az őrparancsnok már felsorakoztatta az embereit. Az ezredest megpillantva, odaszaladt hozzá és jelentette:

– Ezredes úrnak alázatosan jelentem, minden rendben van.

Csernyak a kengyelbe tette lábát, és könnyedén nyeregbe ugrott. A kozákkapitány még bajlódott makacskodó lovával. Csernyak megragadta a kantárszárat, és odaszólt az őrparancsnoknak:

– Megmondod a parancsnokodnak, hogy szélnek eresztettem ezt a sok szemetet, amit ő itt összegyűjtött. Megmondod, hogy két hétre lecsukatom azért, amit itt művelt. Azt az egyet, amelyik még ott bent van, azonnal vezessék a főhadiszállásra. Az őrkíséret álljon készenlétben.

– Parancsára, ezredes úr! – Az őrparancsnok tisztelgett.

Az ezredes és a kozákkapitány megsarkantyúzta lovát és a térre ügetett, ott azonban a parádé már a végéhez közeledett.

*

Korcsagin már a hetedik kerítésen ugrott át, de itt meg kellett állnia, mert elfogyott az ereje.

A fülledt, szellőzetlen raktárhelyiségben toltött idő és az éhezés elgyengítette. Haza nem mehetett, ha pedig Bruzzsakékhoz ment

volna, és valaki megtudja, tönkretették volna az egész családot. Hát akkor merre?

Nem tudta, mitévő legyen. Újra futásnak eredt, veteményes kerteken, hátsó udvarokon keresztül, s akkor eszmélt csak fel, amikor melle egy kerítésbe ütközött.

Körülnézett, és elképedt: a magas deszkakerítésen túl a főerdész kertje kezdődött. Hát idehozta végsőkig kimerült lába! Talán szándékosan szaladt ide? Dehogy!

Akkor hát miért került éppen a főerdész háza elé?

Erre a kérdésre nem tudott választ adni.

Valahol ki kell fújnia magát, aztán majd törheti a fejét, hogy most merre. A kertben van egy lugas, ott senki sem láthatja meg.

Felugrott, elkapta a kerítés szélét, átmászott rajta, és lehuppant a kertbe. Gyors pillantást vetett a fák közül előkandikáló házra, majd a lugas felé indult. Ez csaknem minden oldalról nyitva állt. Nyáron vadszőlő levelek borították, most azonban egészen csupasz volt.

Hirtelen visszafordult a kerítés felé, de már későn: háta mögül veszett ugatást hallott. A ház felől, az avarral borított ösvényen hatalmas kutya rohant feléje, s az egész kertet felverte fenyegető ugatásával.

Pavel felkészült a védelemre.

Az első támadást elhárította egy rúgással. A kutya azonban másodszor is ugrásra készült. Ki tudja, hogyan végződött volna ez az összecsapás, de egyszerre csak ismerős hang kiáltása hallatszott:

– Trezor, vissza!

Az ösvényen futva közeledett Tonya. A Trezor kutyát nyakörvénél fogva visszarántotta, és odafordult a kerítés tövében álló Pavelhez:

– Maga hogy kerül ide? A kutya szét is téphette volna. Még szerencse, hogy én...

A szó torkán akadt. Szeme tágra nyílt. Mennyire hasonlít Korcsaginra ez a rejtélyes módon idekerült fiatalember!

A kerítésnél álló alak megmozdult. Halkan mondta:

– Nem ismersz... nem ismer meg?

Tonya felsikoltott, és Korcsagin felé sietett.

– Pavlusa, te vagy az?

A Trezor kutya a sikoltást jelnek vélte, hogy támadjon, és szilajon előreugrott.

– Nem mégy innét?

Tonya egy-két rúgásától a Trezor kutya sértődötten behúzta farkát, és eloldalgott. Tonya megszorította Korcsagin kezét, és ezt kérdezte:

– Hogy sikerült kiszabadulnod?

– Hát te tudsz a dologról?

Tonya nem bírt uralkodni felindultságán. Hevesen válaszolta:

– Mindent tudok. Liza mesélte el. De hogy kerültél ide? Szabadon bocsátottak?

Korcsagin fáradtan felelte:

– Tévedésből kiengedtek. Elfutottam, azóta bizonyára keresnek. Véletlenül idekerültem. Szerettem volna megpihenni a filagóriában. – S mintegy mentegetőzve tette hozzá: – Nagyon fáradt vagyok.

A lány néhány pillanatig nézte, aztán egész lényét elöntötte a szánakozás, a forró gyengédség, az aggodalom és az öröm. Megragadta a fiú kezét.

– Pavlusa, kedves, kedves Pavka, szívem, drágám... Szeretlek... Hallod?... Te önfejű kisfiú, miért mentél el akkor? Most ide fogsz jönni mihozzánk, énhozzám. Nem engedlek el semmi áron. Minálunk békesség van, ittmaradhatsz, ameddig kell.

Korcsagin tagadóan rázta fejét.

– Mi lesz, ha engem itt megtalálnak? Nem maradhatok nálatok.

A lány még erősebben szorongatta Pavel ujjait. Tonya pillája megrebbent, szeme könnybe lábadt.

– Ha nem jössz hozzánk, akkor sosem látjuk többé egymást. Hiszen Artyom már nincs itt, fegyveres kísérettel mozdonyra vitték. Minden vasutast mozgósítanak. Hová mennél?

Korcsagin megértette a lány aggodalmát, de visszatartotta az a félelem, hogy bajba sodorja a drága kislányt. Mégis, a történtektől annyira kimerült, annyira vágyott a pihenésre, és olyan éhség kínozta, hogy engedett.

Amíg ő Tonya szobájában, a pamlagon ült, addig a konyhában anya és leánya beszélgettek egymással.

– Ide hallgass, anyuskám. A szobámban ott ül Korcsagin, hiszen

emlékszel rá. Az én tanítványom. Semmit sem titkolok el előled. Letartóztatták, mert kiszabadított egy bolsevik matrózt. Megszökött, és most nincs hová mennie. – A leány hangja megremegett. – Nagyon kérlek, anyuskám, egyezzél bele, hogy ittmaradjon nálunk.

Tekintete könyörögve tapadt anyjára.

Az anya pedig fürkészve nézett lánya szemébe.

– Rendben van, beleegyezem. De hol akarod elhelyezni?

Tonya elpirult, és zavartan, izgatottan felelte:

– A szobámban helyezem el, a pamlagon. Apának még nem kellene szólni róla.

Anyja egyenesen belenézett Tonya szemébe.

– Miatta könnyeztél?

– Igen.

– De hiszen még egészen gyerek.

Tonya idegesen babrálta blúzának ujját.

– Ez igaz, de ha nem sikerült volna elmenekülnie, ugyanúgy agyonlőtték volna, mint egy felnőttet.

Jekatyerina Mihajlovnát aggasztotta Korcsagin jelenléte. Nyugtalanította a fiú letartóztatása, Tonya kétségtelen vonzalma, és az is, hogy egyáltalán nem ismerte ezt a fiút.

Tonyát viszont magával ragadta a házigazda buzgalma.

– Meg kell fürdenie, anyuskám. Már készítem is a fürdőt. Olyan piszkos, igazi fűtő. Mióta nem mosakodhatott!

Elfutott, sürgött-forgott, befűtött a fürdőszobában, fehérneműt készített elő. Majd minden magyarázkodás nélkül hirtelen kézen fogta a fiút, és bevonszolta a fürdőszobába.

– Mindent le kell vetned magadról! Itt van ez a ruha. A tiédet ki kell mosni. Majd ezt veszed fel – és a székre mutatott, ahol egy csíkos galléros, kék matrózblúz meg egy bő nadrág feküdt.

Pavel elképedve nézte. Tonya elmosolyodott.

– Én vettem fel a jelmezbálon. Éppen jó lesz neked. No, egyedül hagylak, hozd magad rendbe. Amíg fürdesz, én ennivalót készítek.

Becsapta maga mögött az ajtót. Korcsagin nem tehetett egyebet: gyorsan levetkőzött, és bebújt a fürdőkádba.

Egy órával később hármasban – anya, lánya és Korcsagin – együtt ebédeltek a konyhában.

Pavel annyira éhes volt, hogy maga sem vette észre, és már harmadszor ürült meg a tányérja. Jekatyerina Mihajlovna jelenléte kezdetben feszélyezte, de aztán látta, milyen kedves hozzá az asszony, s ettől nekibátorodott.

Ebéd után átmentek Tonya szobájába, s itt Jekatyerina Mihajlovna kérésére Pavel elmondta kálváriáját.

– És mik a tervei? – kérdezte Jekatyerina Mihajlovna.

Pavel elgondolkozott.

– Artyommal akarok találkozni, és azután elszökni innét.

– Hova?

– Úgy gondolom, Umanyba vagy Kijevbe. Ezt még magam sem tudom, de innét feltétlenül el kell tűnnöm.

Pavel nem hitte el, hogy minden ilyen gyorsan megváltozott. Reggel még a fogdában, most pedig itt, Tonya mellett, tiszta ruhában, és ami a legfőbb: szabadon!

Igen, néha ilyen forgandó az élet: hol áthatolhatatlan sötétség, hol pedig újra napfény mosolyog ránk. Ha nem fenyegetné őt újabb letartóztatás, most boldognak érezhetné magát.

De éppen most, amíg ebben a nagy és csendes házban tartózkodik, könnyen lefülelhetik.

El kell mennie. Akármerre, csak itt nem maradhat.

Pedig sehogyan sem akaródzik innen elmennie, az ördögbe is! Be jó is volna a hős Garibaldiról olvasgatni! Lám, mennyire irigyelte, pedig hát ennek a Garibaldinak nehéz volt az élete, üldözték az egész világon át. Ő meg, Pavel, mindössze hét napot töltött fogságban, mégis úgy érzi, mintha egy esztendő telt volna el azalatt.

Belőle nyilván nem lenne nagy hős.

– Most mire gondolsz? – kérdezte Tonya. A lány szemének sötét kékségét végtelenül mélynek látta.

– Tonya, akarod, hogy meséljek neked Krisztyinkáról?

– Igen – mondja Tonya élénken.

– ... és többé nem jött vissza. – Ezeket az utolsó szavakat csak nehezen tudta kimondani.

A szoba csendjében hallatszott, milyen egyhangúan ketyeg az óra. Tonya lehajtotta a fejét, már-már felzokogott, görcsösen harapdálta az ajkát.

Pavel ránézett.

– Nekem még ma el kell mennem innen – jelentette ki határozottan.

– Nem, nem, ma nem mégy sehova!

A lány vékony, meleg ujjai gyengéden belebújtak Pavel rakoncátlan hajába, kedveskedve borzolták a fürtjeit...

– Tonya, segítened kell nekem. Artyom után érdeklődni kell a fűtőházban, Szerjozskának levelet kell vinni. Ott nálam, a varjúfészekben fekszik egy revolver. Én nem mehetek érte, Szerjozskának kell megszereznie. Megteheted ezt nekem?

Tonya felkelt.

– Most azonnal elmegyek Szuharkóékhoz, és onnét Lizával a fűtőházba. Írd meg a levelet, elviszem Szerjozsának. Hol lakik? És ha el akar jönni, megmondjam-e neki, hogy hol vagy?

Pavel gondolkozott, majd így felelt:

– Hozza el a revolvert ő maga ma este a kertbe.

Tonya későn érkezett vissza. Pavel mélyen aludt. A lány kezének érintésétől felébredt. Tonya jókedvűen mosolygott.

– Artyom mindjárt itt lesz. Csak az imént érkezett vissza. Liza apjának kezessége ellenében elengedik egy órára. Mozdonya a fűtőházban áll. Ott nem mondhattam meg neki, hogy te nálunk vagy, csak annyit mondtam, hogy nagyon fontos közlendőm van. Már meg is érkezett!

Tonya az ajtóhoz futott. Artyom nem hitt a szemének, úgy állt az ajtóban, mint akit odaszegeztek. Tonya betette mögötte az ajtót, nehogy tífuszban fekvő apja meghallja szobájában a hangjukat.

Artyom karja olyan erővel szorította ölelésébe Pavelt, hogy a fiúnak ropogtak a csontjai.

– Öcsikém! Pavka!

*

Elhatározták, hogy Pavel másnap utazik: Artyom elhelyezi Bruzszsak mozdonyán, amely Kazatyin felé indul.

A rendszerint kemény Artyom az öccse iránti aggodalomtól, és attól, hogy nem tudott Pavel sorsáról, egészen elvesztette egyensúlyát. Most aztán végtelenül boldog volt.

– Tehát öt órakor ott leszel az anyagraktárnál. Amíg fát rakodnak a szerkocsira, te bebújsz. Szeretnék még beszélgetni veled, de vissza kell mennem. Holnap elkísérlek. Belőlünk vasutas zászlóaljat alakítanak. Úgy utazunk, mint a németek alatt: fegyveres kísérettel.

Artyom búcsúzott, és elment.

Nemsokára beesteledett. Szerjozsának a kert sövényéhez kellett jönnie. Korcsagin, amíg várta, fel és alá járt a sötét szoba sarkai között. Tonya anyjával az édesapjánál volt.

Szerjozsával sötétben találkozott, keményen megszorították egymás kezét. Valja is eljött. Halkan beszélgettek.

Szerjozsa mentegetőzött:

– Nem hoztam el a revolvert. Az udvarotok tele van petljuristákkal. Szekerek állnak, tűz ég. Semmiképp sem lehetett felmásznom a fára. Micsoda balszerencse!

Pavel megnyugtatta:

– Annyi baj legyen! Tán jobb is így. Még megmotoznak útközben, és leszednék érte a fejemet. De azért majd vidd el onnét.

Hozzálépett Vajla.

– Mikor indulsz?

– Holnap, Valja, pirkadatkor.

– De meséld el, hogy tudtál megszökni.

Pavel gyorsan, suttogva elmesélte megpróbáltatásait.

Meleg búcsút vettek egymástól. Szerjozsa nem tréfált, izgatott volt.

– Szerencsés utat, Pavel, ne felejts el minket! – Valja csak nehezen tudta kimondani ezeket a szavakat.

Elmentek, rögtön elnyelte őket a sötétség.

Csend borult a házra. Csak az óra jár, pontos, fáradhatatlan ketyegéssel. De ők ketten hogy is gondolhatnának alvásra most, amikor alig hat óra múlva el kell válniuk egymástól – talán örökre. Vajon el lehet-e mondani ily rövid idő alatt azt a milliónyi gondolatot és szót, amit mind a ketten magukban hordoznak?

Fiatalság, csodaszép fiatalság, amikor a szenvedély még ismeretlen, és csak homályosan sejthető a szív gyorsabb verésében, amikor a fiú keze riadtan megremeg és félrehúzódik, ha véletlenül hoz-

záér a lány kebléhez, s amikor az ifjúi barátság érzése visszatart az utolsó lépéstől! Mi lehet drágább, mint kedvesünk ölelő karja, és mint a csók, amely úgy éget, akár az áramütés?

Egész barátságuk alatt ez volt a második csók. Korcsagint anyján kívül még nem cirógatta senki, de ütni ütötték eleget. Annál jobban esett most neki a cirógatás.

Nyomorúságos, kegyetlen életében nem is sejtette, hogy létezik ilyen öröm. Micsoda boldogság, hogy ezzel a lánnyal találkozott!

Érzi hajának illatát, látni véli a szemét is.

– Nagyon szeretlek, Tonya. El sem tudom mondani, képtelen vagyok rá.

Itt gondolatai félbeszakadnak. Milyen engedelmes ez a hajlékony test!... De az ifjúi barátság erősebb mindennél.

– Tonya, ha ez a zűrzavar véget ér, belőlem mindenképp szerelő lesz. Ha még akkor is szeretsz, ha igazán komolyan gondolod és nem csak úgy játékból, akkor én jó férjed leszek. Nem ütlek meg soha, vesszek el, ha valaha is megbántalak valamivel.

Féltek, hogy így alszanak el, egymást átölelve, s ha a mama meglátja őket, még rosszra gondol – hát inkább szétváltak.

Már pitymallott, amikor elszunnyadtak, de előbb ünnepélyesen megfogadták, hogy nem felejtik el egymást.

Jekatyerina Mihajlovna kora reggel költötte fel Korcsagint.

A fiú nyomban talpra ugrott.

Amíg a fürdőszobában átöltözött saját ruhájába, felhúzta csizmáját és magára vette Dolinnyik kiskabátját, Tonyát költötte fel anyja.

A nyirkos hajnali kodben szapora léptekkel mentek az állomás felé. Kerülő úton jutottak a faraktárhoz. Artyom türelmetlenül várta őket a fával megrakott mozdonynál.

Sziszegő pára felhőjébe burkolózva, lassan közeledett a hatalmas SCS-jelzésű mozdony.

A mozdonyvezető fülke ablakából az öreg Bruzzsak nézett kifelé.

Sietve búcsúztak. Korcsagin kemény kézzel elkapta a mozdonylépcső vaskorlátját. Felkapaszkodott. Megfordult. Az átjárónál két jól ismert alak állott: egy magas, ez Artyom volt, és mellette egy kicsi és karcsú: Tonya.

A szél haragosan lobogtatta a lány blúzának gallérját, lengette barna haját. Tonya integetett.

Artyom odapillantott, és látva, hogy Tonya alig bírja visszatartani zokogását, sóhajtva mondta:

– Vagy én vagyok sültbolond, vagy ezekkel van valami. Nohát ez a Pavka! Milyen kis betyár!

Amikor a vonat eltűnt a kanyarban, Artyom odafordult Tonyához.

– Tudja mit? Legyünk jó barátok! – Óriási tenyerében szinte eltűnt Tonya kis kezecskéje.

Messziről a gyorsuló vonat pöfögését hozta a szél.

HETEDIK FEJEZET

A városkát lövészárkok övezték, s a szögesdrót-akadályok úgy fonták körül, akár a pókháló. Az emberek már egy hete mindennap ágyúdörgésre és puskaropogásra ébredtek és aludtak el. Csak késő éjszaka csendesült el a zaj. Ezt a csendet csak néha törte meg egy-egy riadt lövéssorozat: az előőrsök tapogatták ki egymást. Hajnalban pedig az állomásépületnél az ütegek mellett nyüzsgés támadt. Dühösen, félelmetesen köhögött az ágyúk fekete torka. Az emberek siettek új ólomadagokkal megetetni. A tüzér megrántotta a zsineget; és megrendült a föld A várostól három versztányira, a vörösök kezén levő falura vijjogva, süvítve, fülsiketítő robbanással csapott le a lövedék, s a földből kitépett rögöket az ég felé hányta.

A vörösök egy ódon lengyel kolostor udvarán állították fel az ütegüket. A kolostor a falu közepén, egy magas dombon állott.

Az üteg politikai biztosa, Zamosztyin elvtárs, felpattant. Fejét az ágyúcsövön nyugtatva aludt, s most meghúzva derékszíját, melyről súlyos Mauserja lógott, figyelte a lövedék röppályáját, várta a becsapódást. Csengő hangja végigharsant az udvaron:

– Holnap alszunk tovább, elvtársak. Éb-resz-tő!

A tüzérek is ott aludtak, az ágyúk mellett. Ugyanolyan gyorsan ugrottak talpra, mint a politikai biztos. Csak Szidorcsuk késlekedett, kelletlenül emelte fel álmos fejét.

– Ni, az állatok! Alig virrad, máris ugatnak. Micsoda aljas népség!

Zamosztyin kacagott.

– Felelőtlen elemek, Szidorcsuk. Nem veszik tekintetbe, hogy te még aludni szeretnél.

A tüzér elégedetlen dörmögéssel felelt.

Néhány perccel később a kolostor udvarán felbődültek az ágyúk, s a városban robbantak a lövedékek. A cukorgyár magasba nyúló kéményén, deszkaállványon egy petljurista tiszt és egy telefonos helyezkedett el.

A kémény belsejében jutottak oda, a vasházcsón.

Mintha az egész városkát a tenyerükön tartották volna. Onnan irányították a tüzérségi tüzet. A várost ostromló vörösök minden mozdulatát jól látták. Ezen a napon a bolsevikoknál nagy volt a mozgolódás. A Zeiss-látcső megmutatta az egyes alakulatok mozdulatait. A vasúti síneken a Podóliai-állomás felé lassan közeledett egy páncélvonat, és szünet nélkül tüzelt. Mögötte gyalogság csatárláncai tűntek fel. A vörösök többször is támadásra indultak, hogy bevegyék a várost, de a szics-lövészek megvetették lábukat az odavezető utakon, beásták magukat. Lövészárkaik fergeteges tüzet ontottak. A puskaropogás egyetlen bömböléssé olvadt össze, amikor a támadás újra megindult. Az ólomzáporral elárasztott bolsevik csatárláncok nem bírták az emberfeletti nyomást, visszavonultak – a csatatéren halottak, sebesültek maradtak utánuk.

Ezen a napon egyre makacsabbak, egyre sűrűbbek lettek a városka ellen irányuló támadások. A levegő nyugtalanul vibrált az ágyútűztől. A gvárkémény magasából látszott, amint a bolsevikok csatárláncai le-lehasalva, bukdácsolva, de feltartóztathatatlanul nyomultak előre. Már majdnem bevették az állomást. A szicsisták minden tartalékukat bevetették, mégsem tudták kitölteni az állomásnál támadt rést. A bolsevik csatárláncok elkeseredett lendülettel betörtek az állomást környező utcákba. Egy rövid, iszonyú erejű roham utolsó állásaikból – a városszéli kertekből, veteményesekből – is kivetette az állomást védő harmadik szics-lövészezred katonáit, s most rendezetlenül, szétszórt csoportokban rohantak a város felé. A vöröskatonák csatárláncai azonban nem hagyták őket lélegzet-

hez jutni és megállni, mert szuronyrohammal elsöpörték az utóvédet, és elözönlötték az utcákat.

Nem volt erő, amely Szerjozsa Bruzzsakot visszatarthatta volna a pincében, ahol családjának tagjai és legközelebbi szomszédaik meghúzódtak. Valami vonzotta felfelé. Anyja hiába akarta visszatartani, kimászott a hűvös pincéből. Házuk mellett csörömpölve, minden irányba tüzet okádva haladt el a „Szahajdacsnij" nevű páncélautó. Nyomában szétszóródva, pánikszerűen menekültek a petljuristák. Szerjozsáék udvarára berohant egy szics-lövész. Lázas sietséggel elhajította tölténytáskáját, rohamsisakját és puskáját, majd egy lendülettel átvetette magát a kerítésen, és eltűnt az egyik veteményeskertben. Szerjozsa ki akart nézni az utcára. A Délnyugati-állomás felé vezető úton petljuristák rohantak. Ezeknek a visszavonulását fedezte a páncélautó.

A város felé vezető út néptelen volt. De ebben a pillanatban egy vöröskatona ugrott ki az útra. Lehasalt a földre, lőtte az utat. Mögötte egy második, egy harmadik... Szerjozsa látja őket: előrehajolnak, futás közben tüzelnek. Nem is fedezve magát rohan egy napbarnított képű, gyulladásos szemű kínai, ingujjban, keresztbevetett töltényszalagokkal, kézigránát mindkét kezében. Legeslegelöl, kézi golyószóróját maga elé tartva rohan egy egészen fiatal vöröskatona. Ez az az első vörös csatárlánc, amely behatolt a városba. Szerjozsát öröm fogta el. Kiugrott az útra, és teli torokból kiáltotta:

– Éljenek az elvtársak!

Ez olyan váratlan volt, hogy a kínai majdnem fellökte. Már-már dühösen rávetette magát Szerjozsára, de a fiú lelkesült arckifejezése megállította.

– Hová szaladni Petljula? – kiáltott rá lihegve a kínai.

De Szerjozsa már nem hallotta. Berohant az udvarra, felkapta a szicsista elhajított tölténytáskáját és puskáját, majd újra kiszaladt, hogy utolérje a csatárláncot. Csak akkor vették észre, amikor már behatoltak a Délnyugati-állomásra. Elvágták néhány, gránáttal és különféle katonai felszereléssel megrakott tehervonat útját, az ellenséget visszavetették az erdőbe, csak ekkor álltak meg, hogy kipihenjék magukat, és újraszervezzék soraikat. A fiatal géppuskás Szerjozsához lépett, és csodálkozva kérdezte:

– Te honnét kerültél ide, elvtárs?

– Idevalósi vagyok, ebbe a városba, alig vártam, hogy megérkezzetek.

A vöröskatonák körülvették Szerjozsát.

– Én iszmelni őt – mosolygott vidáman a kínai. – Ő kiabálni: „Éljenek az elvtálszak!" Ő bolszevik, velünk van, fiatal, jó gyelek – tette hozzá, és lelkesen vállon veregette Szerjozsát.

Szerjozsa szíve boldogan vert. Lám, mindjárt maguk közé fogadták, mint testvérüket. Részt vett a szuronyrohamban, az állomás elfoglalásában.

A város feléledt. Az elgyötört lakosság előbújt a pincékből, az alagsorokból, és a kapukhoz sietett, hogy lássa a városba bevonuló vörös csapatokat. Antonyina Vasziljevna és Valja megpillantotta a vöröskatonák sorai közt menetelő Szerjozsát. Sapka nélkül ment, de derekán tölténytáska, vállán puska volt.

Antonyina Vasziljevna felháborodottan csapta össze kezét.

Szerjozsa, az ő fia, részt vett a harcban! Jaj neki, ezt nem úszsa meg szárazon! Hallatlan: az egész város szeme láttára puskával menetel. Mi lesz ebből később?

Ilyen gondolatok rohanták meg Antonyina Vasziljevnát, nem is bírta türtőztetni magát, és odakiáltott:

– Szerjozsa, mars haza azonnal! Megállj csak, te gazember! Majd adok én neked háborút! – És a fia felé indult, hogy elállja az útját.

Szerjozsa azonban, az ő Szerjozsája, akinek annyiszor megcibálta a fülét, keményen nézett rá anyjára, s a szégyentől és a sérelemtől elpirulva, odaszólt:

– Ne kiabálj! Nem megyek innen sehova! – Nem is állt meg, elhaladt mellette.

Antonyina Vasziljevnát elöntötte a méreg.

– Micsoda? Így beszélsz az édesanyáddal? No, akkor ezután ne is merj hazajönni többet!

– Nem is megyek! – kiáltotta Szerjozsa, meg sem fordulva.

Antonyina Vasziljevna tanácstalanul állva maradt az útfélen. Mellette napbarnított, porlepte harcosok vonultak el.

– Ne sírj, mamuska! Komisszárnak választjuk meg a fiadat! – hangzott egy harsány, csúfolódó kiáltás.

Víg nevetés hullámzott végig a szakaszon. A század elején néhány erős hang rázendített az énekre:

Fel, vörösök, proletárok,
Csillagunk fent tündököl.
Szívünk a győzelmi zálog,
Győz majd a harcos ököl.

A katonák sorai harsányan felkapták a dalt, s a kórusban ott szárnyalt Szerjozsa csengő hangja is. Megtalálta új családját.

*

A Lescsinszkij-kúria kapuján fehér kartonpapír, rajta kurta felírás: „Revkom".*

Mellette gyújtó hatású falragasz: egy vöröskatona egyenesen az olvasó mellének szegezi ujját és tekintetét. Alatta ez áll:

„Beléptél már a Vörös Hadseregbe?"

E hangtalan agitátorokat éjszaka ragasztották ki a hadosztály politikai csoportjának emberei. S ugyanott volt a forradalmi bizottság első kiáltványa Sepetovka város dolgozóihoz:

„Elvtársak! A proletárcsapatok elfoglalták a várost. Helyreállott a szovjethatalom. A lakosságot nyugalomra szólítjuk fel. A vérgőzös pogrom-vitézeket elkergettük, de hogy sohase térhessenek vissza és végleg megsemmisítsük őket, lépjetek be a Vörös Hadseregbe! Minden erőtökkel támogassátok a dolgozók uralmát! A városban a katonai hatalmat a helyőrség parancsnoka gyakorolja. A polgári hatalom a forradalmi bizottság kezében van.

Dolinnyik
a forradalmi bizottság elnöke"

* Revoljucionnij Komityet (Forradalmi Bizottság) rövidítése

A Lescsinszkij-kúriában új emberek jelentek meg. Az „elvtárs" szót, amelyért tegnap még életével fizetett az ember, most léptennyomon lehetett hallani. Leírhatatlanul lelkesítő ez a szó: „elvtárs"!

Dolinnyik, az asztalos, sem alvást, sem pihenést nem ismert.

Megszervezte a forradalmi közigazgatást.

Egy nyárilak kicsiny szobájának ajtaján papírdarab, rajta ceruzaírás: „Pártbizottság". Itt ül a higgadt és elvhű Ignatyeva elvtársnő. A politikai csoport őt és Dolinnyikot bízta meg a szovjethatalom szerveinek megalakításával.

Csak egy nap telik bele, és munkatársaik máris ott ülnek az íróasztaloknál, kopog az írógép, megalakult a közellátási bizottság. Tyzicki* komisszár mozgékony, csupa ideg ember, a cukorgyárban volt segédgépész. Már a szovjethatalom első napjaiban ritka kitartással kezdte megtörni a gyári igazgatás arisztokrata szellemű vezetőrétegének, a bolsevikok titkos ellenségeinek hatalmát.

Az üzemi gyűlésen indulatosan csapkodta öklével a szónoki emelvény korlátját, és lengyel nyelven kemény, engesztelhetetlen szavakat kiáltott a köréje sereglő munkásoknak:

– Ami eddig volt, annak vége, többé nem lesz soha. Eleget robotoltak apáink és robotoltunk mi magunk is egész életünkben a Potockiaknak. Mi építettük a kastélyaikat, s ezért a méltóságos gróf úr éppen csak annyit fizetett nekünk, hogy munka közben fel ne forduljunk az éhségtől.

– Hány év óta ülnek nyakunkon a Potocki grófok és a Sanguszko** hercegek? Potocki legalább annyi lengyel munkást tartott igában, mint oroszt és ukránt. Most pedig a munkások közt az a hír járja, persze a grófi talpnyalók terjesztik, hogy a szovjethatalom vaskézzel fog tönkrezúzni mindnyájunkat.

– Elvtársak, ez alávaló rágalom. A munkások, akármilyen nemzetiségűek, sohasem voltak ilyen szabadok, mint most.

– A proletárok mind testvérek, a pánoknak azonban ellátjuk a baját, ezt elhihetitek.

* Lengyel név, ejtsd: Tüzsicki

** Lengyel név, ejtsd: Szangusko

Keze nagy ívben felemelkedik, majd ismét lecsap az emelvény korlátjára.

– Hát kik kényszerítenek minket, hogy testvéreink vérét ontsuk? A régi időkben a királyok és a nemesek a lengyel parasztot a török ellen hajszolták, mindig is az egyik nép támadta meg és pusztította a másikat, hány nép semmisült már meg, mennyi szerencsétlenség zúdult a világra! Kinek volt haszna mindebből, és kinek kellett ez, talán bizony nekünk? No de nemsokára mindez véget ér. Ütött az órájuk az alávalóknak. A bolsevikok odakiáltották az egész világnak a jelszót, amely olyan szörnyű a burzsujok fülének: „Világ proletárjai, egyesüljetek!" Ebben van a mi szabadulásunk, jobb életünk reménye, hogy munkás a munkásnak testvére legyen. Lépjetek be, elvtársak, a kommunista pártba!

– Lesz lengyel köztársaság is, de tanácsköztársaság lesz, Potockiak nélkül. Őket gyökeresen megsemmisítjük, és magunk leszünk Szovjet-Lengyelország gazdái. Ki nem ismeri közületek Bronik Ptaszyńskit?* A forradalmi bizottság őt nevezte ki üzemünk komisszárjának. „Semmik vagyunk, minden leszünk." Eljön a mi ünnepünk is, elvtársak, ne hallgassatok a meglapuló kígyófajzatra. És ha mi munkások bizalmunkkal segíteni fogunk, akkor megvalósul az egész világ minden népének testvérisége!

Újfajta szavak voltak ezek, Wacław egyszerű munkás-szívének mélyéről fakadtak.

Amikor lelépett az emelvényről, a fiatalok helyeslő felkiáltásokkal üdvözölték.

Az idősebbek azonban nem mertek állást foglalni. Ki tudja? Hátha a bolsevikok holnap visszavonulnak, és akkor fizetni kell majd minden kiejtett szóért. A gyárból biztosan kidobnák őket, ha ugyan akasztófára nem kerülnének.

Népművelési komisszár az ösztövér, hosszú Csernopisszkij tanító lett. A helyi pedagógusok közül egyelőre csak ő állt a bolsevikok mellé. A forradalmi bizottsággal átellenben egy különleges megbízatású század helyezkedett el. Vöröskatonái ügyeletes szolgálatot tartottak a forradalmi bizottságnál. Esténként a kertben, a bejárat

* Lengyel név, ejtsd: Bronyik Ptasünyszki

előtt egy Maxim-géppuska őrködött. Töltényhevederének vége eltűnt a rakaszban. Mellette két puskás katona áll.

Ignatyeva elvtársnő most halad a forradalmi bizottság felé. Figyelmes lesz egy nagyon fiatal vöröskatonára, és megkérdezi tőle:

– Maga hány éves, elvtárs?

– Tizenhat múltam.

– Idevalósi?

A vöröskatona elmosolyodik.

– Igen, csak tegnapelőtt léptem be a hadseregbe, csata közben.

Ignatyeva alaposan megnézi.

– Mi az apja?

– Segéd-mozdonyvezető.

A kertajtón Dolinnyik lép be egy katonával. Ignatyeva hozzáfordul, és így szól:

– Épp most találtam alkalmas vezetőt a kerületi Komszomol-bizottságnak. Idevalósi.

Dolinnyik gyors pillantással végigméri Szergejt.

– Kinek a fia vagy? Persze, Zaharé! No menj, szedd össze a fiatalokat.

Szerjozsa elképedve néz rájuk.

– És mi lesz a századdal?

Dolinnyik azonban már fut felfelé a lépcsőn, csak visszafordulva szól oda:

– Azt mi elintézzük!

Másodnap este megalakult az ukrajnai Komszomol helyi bizottsága.

Az új élet váratlanul és gyorsan tört utat. Teljesen igénybe vette Szerjozsát, csak úgy örvénylett körülötte minden. Megfeledkezett a családjáról, pedig közel voltak egymáshoz.

Szerjozsa Bruzzsak tehát bolsevik. Már tizedszer húzza elő zsebéből azt a fehér cédulát, a KP(b)U* nyomtatványát, amelyen az áll, hogy Szerjozsa komszomolista és bizottsági titkár. Ha pedig bárki kételkednék ebben, hát katonainge felett, derékszíján, házilag készí-

* Kommunyisztyicseszkaja Partyija (bolsevikov) Ukraini – Ukrajnai Kommunista (bolsevik) Párt (rövidítése)

tett vízhatlan tokban tekintélyes pisztoly lóg – a drága Pavka ajándéka! Ez kétséget nem tűrő megbízólevél. Hej, kár, hogy Pavluska nincs itt!

Szerjozsa éjjel-nappal futkos a forradalmi bizottság megbízásaival. Most is várja Ignatyeva. Együtt mennek az állomásra a politikai csoporthoz, könyveket és újságokat fognak átvenni a forradalmi bizottság részére. A politikai osztály munkatársa gépkocsival vár rájuk a forradalmi bizottság kapujánál.

Az állomás messze van. Ott vagonokban működik az első szovjet-ukrán hadosztály törzskara és politikai osztálya. Ignatyeva kihasználja útjukat, s közben kikérdezi Szerjozsát.

– Mit tettél a hatáskörödben? Megalakítottad a szervezetet? Meg kell agitálnod a barátaidat, a munkások gyermekeit. A legrövidebb időn belül össze kell kovácsolni a kommunista ifjúsági csoportot. Holnap összeállítjuk és kinyomtatjuk a Komszomol felhívását. Aztán összehívjuk a fiatalokat a színházba, gyűlést rendezünk. Egyébként a politikai csoportnál meg foglak ismertetni Usztyinoviccsal. Úgy tudom, ő irányítja az ifjúsági munkát.

Usztyinovicsról kiderült, hogy tizennyolc éves leány, sötét haja rövidre nyírva, vadonatúj katonablúzát keskeny szíj szorította a derekához. Szerjozsa sok újat tudott meg tőle, s a leány megígérte neki, hogy segíteni fogja a munkájában. Búcsúzóul nagy csomó nyomtatványt adott át Szerjozsának és külön egy kis könyvecskét: a Komszomol programját és szervezeti szabályzatát.

Késő este lett, mire visszaérkeztek a forradalmi bizottsághoz. Valja a kertben várta Szerjozsát, és nyomban elárasztotta szemrehányásaival:

– Nem szégyelled magad? Mi az, egészen megtagadod a családodat? Anyád mindennap sír miattad, apád dühös. Botrány lesz ebből!

– Ne félj, Valja, nem lesz. Nincs nekem időm hazamenni. Becsületszavamra, nincs időm. Ma sem megyek haza. De veled beszélnem kell. Gyerünk csak be hozzám.

Valja nem ismert rá bátyjára. Szerjozsa egészen megváltozott, mintha villanyárammal telítették volna.

Leültette húgát, majd minden kertelés nélkül egyenesen a tárgyra tért:

– A következőről van szó: lépj be a Komszomolba! Nem érted? A kommunista ifjúsági szövetségbe. Én ebben olyan elnökféle vagyok. Nem hiszed? Tessék, olvasd!

Valja elolvasta, és zavartan nézett bátyjára.

– Mit fogok én a Komszomolban csinálni?

Szerjozsa összecsapta a kezét.

– Micsoda? Hogy mit fogsz csinálni? De kedvesem! Hiszen én éjszakákon át nem jutok az alváshoz! Ignatyeva azt mondja: hívjunk össze minden fiatalt a színházba, és beszéljünk nekik a szovjethatalomról. Azt mondja, nekem kell beszédet tartanom. Azt hiszem, ebből semmi sem lesz, mert én persze nem tudom, hogy kell az ilyet elmondani. Alaposan belesülök majd. No, mondd meg: belépsz a Komszomolba?

– Nem tudom. Anyánk végleg megharagudnék.

– Ne nézd anyánkat, Valja – vitatkozott Szerjozsa. – Ő nem tud tájékozódni ebben. Mindig csak azt szeretné, hogy a gyerekei ott legyenek körülötte. A szovjethatalom ellen nincs kifogása. Ellenkezőleg, velünk érez. Csak épp azt szeretné, hogy a fronton mások harcoljanak, ne az ő gyerekei. De hát igazságos ez? Emlékszel, miket mondott nekünk Zsuhraj? Lám, Pavka nem nézte az anyját. Itt az ideje, hogy olyan életet teremtsünk magunknak, amilyen megillet bennünket. Nos hát, Valjuska, csak nem fogsz visszautasítani? Meglátod, milyen jó lesz! Te a lányok közt, én a fiúk közt látnék neki. Klimkát, a vörös hajú ördögfiókát még ma munkába veszem. Nos hát, Valja, mi lesz, hozzánk állsz vagy nem? Ide nézz, van nálam egy könyvecske is erről a dologról.

Előhúzta a zsebéből, és odaadta a leánynak. Valja egy pillanatra sem vette le szemét a bátyjáról. Most halkan megkérdezte:

– És mi lesz, ha visszajönnek a petljuristák?

Szerjozsa most először gondolt erre.

– Akkor én, persze, elmegyek a többiekkel. De hát veled akkor mi lenne? Anyánk valóban szerencsétlen lesz. – Elhallgatott.

– Írjál be engem, Szerjozsa, de úgy, hogy anyánk ne tudja meg,

és más se, senki, csak te meg én. Segíteni fogok mindenben, jobb lesz így.

– Igazad van, Valja.

Ignatyeva bejött a szobába.

– Ignatyeva elvtársnő, ez itt a húgocskám, Valja. Beszélgettem vele az eszméről. Ő teljesen megfelel, de, tudja, anyánkkal nehéz a dolog. Fel lehetne venni a húgomat úgy, hogy senki se tudja meg? Ha nekünk, tegyük fel, vissza kell vonulnunk, akkor én, természetesen, fogom a puskát és megyek, de ő sajnálja anyánkat.

Ignatyeva az asztal szélén ült, és figyelmesen hallgatta.

– Rendben van. Így jobb is lesz.

*

A színház zsúfolásig megtelt zsibongó fiatalokkal. Falragaszok hívták őket ide, városszerte hirdették a készülő gyűlést. A cukorgyári munkások fúvószenekara játszott. A termet túlnyomórészt a tanulóifjúság töltötte meg: gimnazista lányok és fiúk meg elemisták is.

Valamennyiüket nem annyira a gyűlés, mint inkább az előadás csábította ide.

Végre felment a függöny, s az emelvényen megjelent a járási központból odaérkezett Razin elvtárs, a járási bizottság titkára.

A sovány, hegyes orrú kis emberke rögtön az általános érdeklődés középpontjába került. Előadását nagy figyelemmel hallgatták. Beszélt arról a küzdelemről, amely immár az egész országra kiterjedt, és felhívta az ifjúságot, tömörüljön a kommunista párt körül. Igazi szónok módjára beszélt, beszédében túlságosan sok volt az ilyen szó, mint „ortodox marxista", „szociálsoviniszta"* és a többi, és a többi, amit a hallgatóság természetesen nem értett.

Amikor beszédét befejezte, dörgő tapsszal jutalmazták. Átadta a szót Szerjozsának, és elment.

* Az egykorú pártsajtó ironikus kifejezései. „Ortodox marxisták"-nak nevezték azokat, akik a merev tételekhez, dogmákhoz ragaszkodtak és a marxizmust nem alkotó fejlődésében tekintették; „szociálsoviniszták"-nak hívták azokat, akik a munkásmozgalmon belul a burzsoá nacionalista irány hívei voltak

Bekövetkezett az, amitől Szerjozsa tartott: nem tudott nekikezdeni. „Mit beszéljek, miről?" – kínlódott, s közben kereste, de nem találta a szavakat.

Ignatyeva segített neki, az asztal túlsó végéről súgta:

– Beszélj arról, hogy sejtet kell szervezni.

Szerjozsa rögtön áttért a gyakorlati intézkedésre.

– Most már mindent hallottatok, elvtársak, tehát meg kell alakítanunk a sejtet. Ki támogatja javaslatomat?

A teremben csend támadt.

Usztyinovics sietett a segítségére. A moszkvai fiatalok szervezkedéséről kezdett beszélni. Szerjozsa zavartan állt mellette.

Felháborította, hogy a sejtalakítás ügye ilyen fogadtatásra talált. Ellenszenvvel nézett végig a hallgatóságon. Usztyinovicsot figyelmetlenül hallgatták. Zalivanov odasúgott valamit Liza Szuharkónak, s közben megvető pillantást vetett Usztyinovics felé. Az első sorban felsőbb osztályos gimnazista lányok ültek, orrocskájuk púderes volt, kacéran tekingettek jobbra-balra és csevegtek egymással. A sarokban, a színpad feljárójánál egy csoport vöröskatona helyezkedett el. Szerjozsa megpillantotta köztük ismerősét, a fiatal géppuskást. A rivalda szélén ült, idegesen fészkelődött, gyűlölettel nézte az elegáns Liza Szuharkót és Anna Adamovszkaját, akik egészen fesztelenül beszélgettek lovagjaikkal.

Usztyinovics érezte, hogy nem figyelnek rá, ezért hamar befejezte beszédét, és átadta helyét Ignatyevának. Ez utóbbi nyugodtan beszélt, s ez csitítóan hatott a hallgatóságra.

– Fiatalok, elvtársak! – kezdte. – Gondolkozzatok azon, amit itt hallottatok! Meggyőződésem, hogy lesznek köztetek olyan elvtársak, akik nemcsak nézők, hanem aktív szereplők akarnak lenni a forradalomban. A kapuk nyitva állanak számotokra: csak rajtatok múlik, hogy mit fogtok cselekedni. Mi azt akarjuk, hogy mondjátok meg a véleményeteket. Erre fel is szólítunk mindenkit, akinek kedve van rá.

A teremben újra csend támadt. De egyszerre csak a hátsó sorok felől felcsendült egy hang:

– Beszélni akarok!

S a medvebocsszerű, kissé bandzsa Misa Levcsukov máris a színpad felé tartott.

– Ha arról van szó, hogy segíteni kell a bolsevikoknak, én jelentkezem. Beiratkozom a Komszomolba.

Szerjozsa boldogan elmosolyodott.

– Ugye, látjátok, elvtársak! – És rögtön a színpad közepére ugrott. – Megmondtam. Misa a mi emberünk. Az apja váltóőr volt. Amikor a vonat halálra gázolta, Misa nem tudott tovább tanulni. A mi ügyünk igazát azonban rögtön felismerte, még akkor is, ha nem jár gimnáziumba.

A teremben zaj támadt. Egy gimnazista kért szót: Okusov, a gyógyszerész gondosan göndörített üstökű fia. Megigazította blúzát, majd beszélni kezdett:

– Engedelmet kérek, elvtársak, de nem értem, mit akarnak tőlünk. Azt, hogy politikával foglalkozzunk? Hát tanulni mikor fogunk? Be kell fejeznünk a gimnáziumot. Más lenne, ha valami sportegylet alakulna, vagy klub, ahol összejöveteleket lehetne rendezni meg olvasni. De politizálni, amiért később fel is akaszthatják az embert: már engedelmet kérek, de azt hiszem, ezt senki sem óhajtja.

A teremben nevetés tört ki. Okusov leugrott a színpadról, és leült. A fiatal géppuskás lépett a helyére. Mérgesen a homlokába rántotta sapkáját, dühös pillantással nézett végig a sorokon, és teli torokból kiáltotta:

– Nevettek, bitangok?

Szeme mint két izzó széndarab. Mélyet lélegzett, és egész testében a haragtól remegve, beszélni kezdett:

– Az én nevem Ivan Zsarkij. Nem ismertem sem az apámat, sem az anyámat, utcagyerek voltam. Koldusként kódorogtam a kertek alján. Éheztem, és sosem volt fedél a fejem felett. Olvan életem volt, mint a kutyának, és nem olyan, mint nektek, mama kedvencei! De jött a szovjethatalom, és a vöröskatonák befogadtak maguk közé. Az egész szakasz a fiának fogadott, ruhát, cipőt kaptam, megtanítottak írni, olvasni. S ami a legfontosabb: rávezettek arra, mi az emberi élet értelme. Közöttük lettem én bolsevik, és az is maradok az életem végéig. Én nagyon is jól tudom, miért folyik itt a harc: értünk folyik, szegényekért. A munkások uralmáért. Ti itt

most nyihogtok, mint a csikók, és nem tudjátok, hogy ennek a városnak a határában kétszáz elvtársunk esett el. Meghaltak... – Zsarkij hangja zengett, mint a kifeszített húr. – Habozás nélkül életüket adták a mi boldogságunkért, a mi ügyünkért... Ugyanígy pusztulnak el rengetegen országszerte, minden arcvonalon, mialatt ti itt élitek a világotokat. Elvtársak – hirtelen az elnökségi asztal felé fordult –, mit akartok ti ezektől? – Ujjával a teremre mutatott. – Talán azt hiszitek, megértenek minket? Soha! A jóllakott sosem barátja az éhesnek. Itt csak egy akadt, mert az szegény és árva. Hát megleszünk nélkületek is – haragosan fordult a gyülekezet felé –, nem fogunk kunyerálni nektek, kell a fenének az ilyen népség! Az ilyeneket géppuskával kell szitává lőni! – kiáltotta a végén kifulladva, majd leszaladt a színpadról, és rá se nézve senkire, a kijárat felé indult.

Az elnökségből senki sem maradt ott a műsort meghallgatni. Amikor a forradalmi bizottság felé mentek, Szerjozsa elkeseredetten kijelentette:

– Lám micsoda zavar lett belőle. Zsarkijnak van igaza. Semmire sem megyünk ezekkel a gimnazistákkal. Csak dühítik az embert.

– Nincs ezen mit csodálkoznunk – vágott szavába Ignatyeva. – Proletár fiatalság itt úgyszólván nincs. Hisz a többség vagy a kispolgársághoz, vagy a városi értelmiséghez tartozik, nyárspolgárok. A munkások közt kell dolgoznunk. Támaszkodjunk a fűrésztelepre és a cukorgyárra. De azért ez a gyűlés mégsem volt haszontalan. A tanulók közt is vannak jó elvtársaink.

Usztyinovics igazat adott Ignatyevának.

– Tudod, Szerjozsa, a mi feladatunk: szünet nélkül mindenkinek a tudatába belevésni az eszméinket, a jelszavainkat. Valahányszor valami újabb dolog történik, a párt felhívja rá az összes dolgozók figyelmét. Tartunk mi még sok gyűlést, összejövetelt, értekezletet. A politikai csoport szabadtéri színpadot állít fel az állomás mellett. A napokban megjön az agitációs vonat, és teljes gőzzel megindítjuk a munkát. Ne felejtsétek el: Lenin elvtárs megmondta, hogy nem győzhetünk, ha a dolgozók sokmilliós tömegeit nem vonjuk bele a küzdelembe.

Késő este Szergej elkísérte Usztyinovicsot az állomásra. Amikor

elbúcsúztak egymástól, keményen megszorította és egy pillanatig fogva tartotta a leány kezét. Usztyinovics alig észrevehetően elmosolyodott.

Szergej visszatért a városba, és felkereste családját.

Anyja szemrehányásait szótlanul, ellenvetés nélkül hallgatta végig. Csak akkor nyitotta szólásra a száját, amikor apja is korholni kezdte. Mindjárt rá is pirított Zahar Vasziljevicsre:

– Ide hallgass, apám, amikor ti a németek alatt sztrájkoltatok, és a mozdonyon megöltétek azt az őrt, akkor nem gondoltál a családodra? Dehogynem. És mégsem haboztál, mert így követelte a munkás-lelkiismereted. Hát én is gondoltam a családomra. Tudom, hogy ha mi visszavonulunk, akkor benneteket üldözni fognak miattam. De ha győzünk, akkor mi leszünk felül. Én nem tudok itthon ülni. Ezt te is megértheted. Hát akkor minek csapsz lármát? Én a jó ügy mellé álltam, neked támogatnod kellene engem, segítened kellene nekem, és ehelyett botrányt csapsz. Béküljünk ki, apám, akkor majd a mama sem szid tovább. – Tiszta kék szemével ránézett apjára, és szeretettel rámosolygott, biztos volt a maga igazában.

Zahar Vasziljevics nyugtalanul fészkelődött a lócán, sűrű bajsza és beretválatlan képének borostái közt sárgás foga mosolyba villant.

– Az öntudatomra hivatkozol, te kópé? Azt hiszed, mert revolvert akasztottál magadra, nem nadrágolhatlak el a szíjjal?

De hangjában nem volt fenyegetés, zavartan hallgatott, majd határozott mozdulattal fia felé nyújtotta kérges tenyerét, és így szólt:

– Előre, Szerjozsa, ha már egyszer felfelé indultál, én nem akadályozlak, csak ne szakadj el tőlünk, gyere el olykor.

*

Éjszaka van. Az ajtó keskeny résén át fénysáv hull a lépcsőre. A nagy szobában puha, bársonyhuzatú pamlagon öten ülik körül az ügyvéd széles asztalát. Ülésezik a forradalmi bizottság: Dolinnyik, Ignatyeva, Tyimosenko, a kubáni kucsmás, kirgiz képű csekafőnök* és a forradalmi bizottság további két tagja, a nyakigláb Sugyik

* Az ellenforradalom ellen küzdő Rendkívüli Bizottság (Csrezvicsajnaja Komisszija) rovidítése Cseka

vasutas meg a tömpe orrú Osztapcsuk fűtőházi munkás. Dolinnyik áthajol az asztalon, kemény tekintetét Ignatyevára szegezi, és rekedtes hangon, minden szavát külön hangsúlyozva mondja:

– A frontnak élelemre van szüksége. A munkásoknak is enniük kell. Mihelyt mi idejöttünk, a boltosok és a piaci spekulánsok menten felverték az árakat. Szovjet bankjegyet nem fogadnak el, csak régi, cári pénzért vagy Kerenszkij-bankóért árusítanak. Még a mai napon maximáljuk az árakat. Nagyon jól tudjuk azonban, hogy maximált áron egyetlen spekuláns sem fog árusítani, inkább elrejtik az árut. Akkor majd házkutatásokat tartunk, és minden árut elrekvirálunk ezektől az embernyúzóktól. Ezekkel nem lehet kesztyűs kézzel bánni. Nem tűrhetjük, hogy a munkások tovább éhezzenek. Ignatyeva elvtársnő óv, hogy ne feszítsük túl a húrt. Én viszont azt mondom, hogy részéről ez értelmiségi lágyszívűség. Ne sértődjél meg, Zoja, úgy mondom, amint van. Egyébként nem is a kis árusokról van szó. Éppen ma arról értesültem, hogy Borisz Zon kocsmáros házában titkos pincehelyiség van. Ebben a pincében a nagykereskedők még a petljurista uralom előtt rengeteg sok árut halmoztak fel. – E szavaknál sokatmondó, egyúttal epés pillantást vetett Tyimosenko felé.

– Honnan tudtad meg? – kérdezte ez egészen megzavarodva. Bosszantotta, hogy Dolinnyik mindenről hamarabb szerez tudomást, mint ő, pedig legelőször neki kellene tudnia ezekről a dolgokról.

– Hehe! – nevetett Dolinnyik – Én, barátom, mindent látok. És nemcsak a pincéről tudok – folytatta –, hanem arról is, hogy te tegnap a hadosztályparancsnok sofőrjével felhörpintettél egy félpalack kisüstit.

Tyimosenko fészkelődött. Sárgás arca elpirult.

– Hogy a nyavalya! – elismerő csodálkozás tört ki belőle. De pillantása Ignatyevára esett, látta, hogy az elkomorodik, hát elhallgatott. „Ördögadta asztalosa! Ennek megvan a saját csekája" – gondolta Tyimosenko, amint ránézett a forradalmi bizottság elnökére.

– Szergej Bruzzsaktól tudtam meg – folytatta Dolinnyik. – Van egy barátja, ez a vasúti söntésben dolgozott. Ott tudta meg a szakácsoktól, hogy Zon még nemrég is korlátlan mennyiségben adott el nekik élelmet. Tegnap aztán Szerjozsának sikerült pontosabb ér-

tesülést szereznie. Van egy pince, csak meg kell találni. Nos, Tyimosenko, vedd magad mellé néhány emberedet és Szerjozsát is. Még ma kutassátok fel azt a pincét! Ha sikerül, elláthatjuk a munkásokat és a katonai élelmezőosztagot.

Félórával később nyolc fegyveres ment be a kocsmáros házába, kettő pedig az utcán maradt a bejáratnál.

A gazda tömzsi ember volt, olyan gömbölyű, mint egy tízakós hordó, képét vörös borosta fedte. Falábával szolgálatkészen topogott látogatói körül, és rekedt torokhangon kérdezte:

– Miről van szó, elvtársak? Mért jönnek ilyen késő órában?

Zon háta mögött, sebtiben magukra kapott hálókabátjukban, Tyimosenko villany-zseblámpájának fényétől hunyorogva álltak a gazda leányai, a szomszéd szobában pedig nyögdécselve öltözködött terebélyes élete-párja.

Tyimosenko két szóval megmondta, mi járatban vannak.

– Házkutatást tartunk.

A padlónak minden négyzetméterét megvizsgálták. Az aprófával megtöltött tágas csűrt, a raktárhelyiségeket, majd a konyhát és jelentős befogadóképességű pincét mind a leggondosabban átkutatták. Titkos pincének azonban semmi nyomát sem találták.

A konyha melletti kis kamrában mélyen aludt a kocsmáros cseléd-lánya. Álma olyan mély volt, hogy nem is hallotta, amikor beléptek hozzája. Szerjozsa óvatosan felébresztette.

– Ki vagy te, itt szolgálsz? – kérdezte Szerjozsa az álmos leányt.

Ez vállára húzta takaróját, és kezét a fény elé tartotta. Semmit sem értett az egészből, és csodálkozva felelte:

– Igen, itt szolgálok. Maguk kicsodák?

Szerjozsa megmondta, majd kiment, hogy a leány felöltözzék. A tágas ebédlőben Tyimosenko a házigazdát faggatta. A kocsmáros nagyokat fújt, felindulva beszélt, szájából fröcskölt a nyál.

– Mit akarnak tőlem? Nincs nekem más pincém, hiába is fecsérlik az idejüket, biztosíthatom magukat, hogy hiába. Azelőtt vendéglőm volt, de most szegény vagyok. A petljuristák kiraboltak, kis híján meg is öltek. Én nagyon örülök a szovjethatalomnak, de maguk is láthatják, hogy mim van – és széttárta kurta, kövér karját.

Véreres szemének tekintete a parancsnok arcáról Szerjozsára, Szerjozsáról meg valahová a sarokba, majd a mennyezetre ugrott.

Tyimosenko idegesen harapdálta az ajkát.

– Szóval tovább tagad? Utoljára szólítom fel, mutassa meg, hol a pince.

– Ugyan, hová gondol, parancsnok elvtárs – szólt most bele a kocsmáros felesége –, hiszen mi magunk is éhezünk! Mindenünket elvitték! – Szeretett volna sírva fakadni, de nem sikerült neki.

– Éheznek, de cselédet tartani, azt tudnak! – jegyezte meg Szerjozsa.

– Ugyan, az is cseléd? Csak egy szegény lány, aki nálunk lakik. Nincs hová mennie. Majd Krisztyinka megmondja maguknak.

– No, jól van – kiáltott fel, türelmét vesztve, Tyimosenko –, lássunk hát dologhoz!

Már reggel volt, de a kocsmáros házában még lankadatlanul folyt a házkutatás. Tyimosenko dühöngött a tizenhárom órás sikertelen keresés miatt, és már abba is akarta hagyni, amikor a cselédszobából távozni készülő Szerjozsa hirtelen a leány halk suttogását hallotta:

– Bizonyára a konyhában, a kemencében...

Tíz perccel később a szétbontott orosz-kemencében vas csapóajtó tűnt elő. Egy óra múlva pedig hordókkal és zsákokkal megrakott kéttonás teherautó gördült ki a kocsmáros udvarából, bámész tömeg gyűrűjében.

*

Egy forró nyári napon Marija Jakovlevna kis motyójával megérkezett az állomás felől. Keservesen sírt, amikor Artyom elmondta, hogy mi történt Pavkával. Szomorú napjai következtek, nem volt miből élnie. Marija Jakovlevna mosni kezdett a vöröskatonáknak, s ezek elintézték, hogy katonai fejadagot kapjon érte.

Egyszer estefelé Artyom a szokottnál sietősebb léptekkel jött el az ablak alatt. Betaszította az ajtót és már a küszöbről kiáltotta:

– Hír jött Pavkáról.

„Kedves Artyom bátyám – írta Pavka. – *Értesítelek, szeretett bátyám, hogy élek, bár nem vagyok egészen egészséges. Golyót*

kaptam a bordáim közé, de már lábadozom. Az orvos azt mondja, hogy a csontom nem sérült meg. Ne aggódjál miattam, túl leszünk mindenen. Lehet, hogy szabadságot kapok, akkor hazautazom a kórházból. Anyánkhoz nem jutottam el, úgy adódott, hogy vöröskatona lettem a Kotovszkij elvtársról elnevezett lovasdandárnál, az ő vitézségéről bizonyára te is hallottál. Ilyen emberekkel én még sohasem találkoztam, és nagyon tisztelem dandárparancsnokomat. Megérkezett már anyuskánk? Ha otthon van, add át neki kisebbik fiának forró üdvözletét. És bocsánatot kérek, hogy nyugtalanságot okoztam.

Öcséd.

Artyom, menj el az erdészékhez és számolj be a levelemről."

Marija Jakovlevna sok könnyet ontott. Semmirekellő fia pedig még a címet sem írta meg, hogy hol fekszik.

*

Szerjozsa gyakran megjelent az állomáson, abban a zöld színű vasúti kocsiban, amelyen ez a felírás állt: „Politikai csoport. Agitprop." Itt dolgozott egy szűk fülkében Usztyinovics és Ignatyeva. Ez utóbbi, fogai közt az elmaradhatatlan cigarettával, hamiskásan mosolygott.

A Komszomol kerületi bizottságának titkára szinte észrevétlenül került közel Usztyinovicshoz. És most már könyv- és újságkötegeken kívül futó találkozások hangulatát is magával vitte az állomásról.

A politikai csoport szabadtéri színháza mindennap megtelt munkásokkal és vöröskatonákkal. A síneken ott állt a tizenkettedik hadsereg élénk színű plakátokkal teleaggatott agitációs szerelvénye. Ez az agitációs szerelvény éjjel-nappal a munka lázában égett. Dolgozott a nyomda, ontotta az újságokat, a röpcédulákat, a felhívásokat. A front közel volt. Egy este Szerjozsa betévedt a színházba. A vöröskatonák közt ott látta Usztyinovicsot.

Késő éjjel kísérte a lányt az állomásra, ahol a politikai csoport munkatársai laktak, és önmagának is váratlanul, megkérdezte tőle:

– Mondd, Rita elvtársnő, hogy van az, hogy én mindig szerettelek látni? – Majd hozzáfűzte: – Olyan jó veled lenni! Talál-

kozásaink után sokkal jobb a kedvem, és megállás nélkül szeretnék dolgozni.

Usztyinovics megállt.

– Tudod mit, Bruzzsak elvtárs? Állapodjunk meg, hogy a jövőben mellőzöd a lírát. Én ezt nem szeretem.

Szerjozsa elpirult, mint egy rendreutasított iskolásgyerek.

– Én ezt úgy mondtam neked, mint barát a barátnak – felelte. – Te pedig engem ... Hát mondtam én valami ellenforradalmár dolgot? Többet, természetesen, nem fogok ilyet mondani, Usztyinovics elvtársnő!

Sietve kezet nyújtott neki, és szinte futólépésben indult a város felé.

Ezután Szerjozsa néhány napig nem mutatkozott az állomáson. Amikor Ignatyeva hívta, kimentette magát, sok munkájára hivatkozott. Nos, valóban nagyon sok volt a munkája.

*

Egyik éjjel rálőttek Sugyikra, amikor visszafelé ment azon az utcán, ahol jobbadán a cukorgyár lengyel főtisztviselői laktak. A merénylettel kapcsolatban házkutatásokat tartottak. Meg is találták a piłsudskista „Strzelec" szervezet* fegyvereit és okmányait.

A forradalmi bizottság tanácskozásán Usztyinovics is megjelent. Félrevonta Szerjozsát, és nyugodtan megkérdezte:

– Mi van veled? Kitört rajtad a kispolgári önérzeteskedés? Személyes beszélgetéstől befolyásoltatod a munkádat? Ez sehogyan sincs jól, elvtársam.

Ettől fogva Szerjozsa alkalmanként megint el-ellátogatott a zöld vagonba.

Részt vett egy járási értekezleten. Két napon át keményen vitatkozott. A harmadikon az összes többi résztvevőkkel együtt fegyvert

* Józef Piłsudski 1918-ban került hatalomra Lengyelországban, s az intervenciós háborúban a szovjetellenes lengyel csapatok vezére volt; az általa alapított „Strzelec" („Lovész", lengyel szó, ejtsd „sztzselec") szervezet a lengyel militaristák, polgári elemek és zsírosparasztok szervezete volt a forradalmi mozgalom elleni küzdelemben

fogott, és teljes huszonnégy órán át hajszolta a folyó túlsó partján, az erdőkben Zarudnijnak, a még szabadon garázdálkodó Petljuratisztnek a bandáját. Amikor visszatért, Ignatyevánál ott találta Usztyinovicsot. Kikísérte az állomásra, és búcsúzóul erősen megszorította a kezét.

Usztyinovics haragosan visszarántotta a kezét. És a fiú megint sokáig feléje sem nézett az agitprop-vagonnak. Szándékosan kerülte a Ritával való találkozást – kerülte még akkor is, amikor erre szükség lett volna. Amikor pedig a leány erélyesen követelte, hogy magyarázza meg viselkedését, Szerjozsa nyersen odavágta:

– Minek beszéljek veled? Megint rám fognád, hogy kispolgár vagyok, és elárulom a munkásosztályt.

*

Az állomásra befutott a kaukázusi Vörös Zászló hadosztály több csapatszállító szerelvénye. Három barna képű parancsnok sietett a forradalmi bizottság épületébe. Egyikük – magas, sovány férfi, derekán ötvözött díszítésű öv – erélyesen követelte Dolinnyiktól:

– Ne okoskodjál, keríts nekünk száz szekérrakomány szénát. Lovaink dögrovásón vannak.

Szerjozsát küldték ki két vöröskatonával szénát szerezni. Az egyik faluban kulákbandával akadtak össze. A kulákok lefegyverezték a vöröskatonákat, és félholtra verték őket. Szerjozsa jobban megúszta, mint a többiek: tekintetbe vették fiatal korát, és vele kíméletesebben bántak. A szegényparaszt bizottság néhány tagja vitte őket vissza a városba.

Most egy osztag indult a faluba. Másnapra megvolt a széna.

Szerjozsa nem akarta családját felizgatni, ezért Ignatyeva szobájában heverte ki kalandját. Usztyinovics is meglátogatta. Ezen az estén történt meg először, hogy a leány olyan kedvesen, olyan erősen szorította meg kezét, ahogyan ő sohasem merte volna.

*

Egy forró délben Szerjozsa berohant a vagonba, hogy Ritának felolvassa Korcsagin levelét. Mesélt neki barátjáról, és távozóban odaszólt:

– Az erdőbe megyek, megfürdöm a tóban.

Usztyinovics abbahagyta a munkáját, és megállította a fiút:

– Várj! Menjünk együtt!

A tükörsima, csendes tónál álltak meg. A langyos, áttetsző víz üdesége fürdésre csábított.

– Menj ki az út torkolatához és várj! Én fogok fürdeni – utasította Usztyinovics.

Szerjozsa leült a kis hídnál egy kőre, ott sütkérezett.

Háta mögött meg-megcsobbant a víz.

A fák közt, az úton megpillantotta Tonya Tumanovát és Csuzsanyint, az agitációs vonat katonai parancsnokát. A jóképű parancsnokon elegáns zubbony, kardbojt és sok szíj, lábán krómbőr-csizma volt, karonfogva jött Tonyával, és nagyban mesélt neki valamit.

Szerjozsa felismerte Tonyát: ez az a lány, aki akkor elhozta neki Pavlusa levelét. A leány is átható tekintetet vetett reája: látszott, hogy ő is felismerte Szerjozsát. Amikor egy vonalba kerültek, a fiú kihúzta zsebéből a most érkezett levelet, és megállította Tonyát.

– Egy percre, elvtársnő. Van nálam egy levél, részben magának is szól.

A leány felé nyújtotta a teleírt papírlapot. Tonya kihúzta karját a férfi karjából, és elolvasta a levelet. A papírdarab alig észrevehetően remegett a kezében. Amikor visszaadta Szerjozsának, megkérdezte:

– Többet nem tud róla?

– Nem – felelte Szerjozsa.

Hátul csikorgott a kavics Usztyinovics léptei alatt. Csuzsanyin meglátta Ritát, és odasúgta Tonyának:

– Gyerünk innét.

Usztyinovics gúnyos, megvető hangja megállította:

– Csuzsanyin elvtárs! Magát egész nap keresik a vonaton.

Csuzsanyin mérgesen sandított feléje.

– Nem baj. Boldogulnak nélkülem is.

Usztyinovics egy pillantást vetett Tonya és a parancsnok után, és így szólt:

– Mikor teszik ki végre a szűrét ennek a csirkefogónak?

Zúgott az erdő, a tölgyek bókoltak hatalmas lombkoronájukkal. A tó olyan csábítóan friss volt, hogy szinte hívta Szerjozsát fürdeni.

Miután megfürdött, Usztyinovicsot az ösvénytől nem messze találta. A leány egy kidőlt tölgyfán ült.

Beszélgetve ballagtak az erdő sűrűje felé. Egy kis tisztáson lepihentek a magas fűben. Az erdőben csend volt, csak a tölgyek suttogtak. Usztyinovics leheveredett a puha fűbe. Ócska cipőbe bújtatott karcsú lába eltűnt a magas fűben. Szerjozsa tekintete a leány lábára tévedt, és meglátta a cipő foltozását, majd a saját csizmájára esett a pillantása, észrevett egy lyukat, amelyen kikandikált az ujja. Elnevette magát.

– Mi van veled?

Szerjozsa a csizmájára mutatott.

– Hogyan fogunk ilyen lábbeliben harcolni?

Rita nem válaszolt. Egy fűszálat rágott, és másutt járt az esze.

– Csuzsanyin rossz kommunista – mondta végül. – Minden politikai munkatársunk rongyokban jár, ő meg csak saját magáról gondoskodik. Párt-karrierista. Pedig a fronton komoly a helyzet. Országunknak még sok elkeseredett harcot kell vívnia. – Elhallgatott, majd hozzátette: – Nekünk, Szergej, szóval és puskával kell harcolnunk. Hallottál a Központi Bizottság határozatáról, hogy a Komszomol negyedrészét arcvonal-szolgálatra kell mozgósítani? Azt hiszem, Szergej, mi nem maradhatunk itt sokáig.

Szerjozsa csodálkozva hallgatta a leány beszédét. Hangjában egészen új árnyalatokat fedezett fel. Rita a fiúra szegezte nedvesen csillogó, fekete szemét.

A fiú majdnem megfeledkezett magáról: azt akarta mondani, hogy Rita szeme olyan, mint a tükör, mindent meglátni benne – de még idejekorán magába fojtotta a szót.

Rita felkönyökölt.

– Hol a revolvered?

Szergej elkeseredve tapogatta meg derékszíját.

– A faluban elvette a kulák-banda.

Rita belenyúlt kiskabátja zsebébe, és előhúzott egy csillogó browningot.

– Látod azt a tölgyfát, Szergej? – és a revolvercsővel egy keresztül-kasul barázdált törzsű fára mutatott, amely huszonöt lépésre lehetett tőlük. Felkapta kezét a szeme magasságáig, alig célzott, és máris lőtt. A fa kérge lepattogzott.

– Látod? – szólt elégedetten a leány, és újra lőtt. Megint kéreg zizzent a fűben.

– Nesze – szólt Rita gúnyosan, és átadta a fiúnak a revolvert. – Lássuk csak, hogyan lősz te.

Szerjozsa három lövése közül az egyik félrement. Rita mosolygott.

– Azt hittem, rosszabbul megy majd.

A földre tette a revolvert, és lefeküdt a fűbe. Katonablúza szövetén kirajzolódott rugalmas keble.

– Szergej, gyere ide – szólt halkan.

A fiú odahúzódott.

– Látod az eget? Kék. A te szemed ugyanilyen. Ez nem helyes. A te szemednek szürkének kellene lennie, mint az acél. A kék szín túlságosan gyengéd.

Hirtelen megragadta a fiú szőke fürtös fejét. Erősen szájon csókolta.

*

Elmúlt két hónap. Beköszöntött az ősz.

Észrevétlenül ereszkedett le az éjszaka, fekete fátyolba burkolta a fákat. A hadosztálytörzs távírásza a készülék fölé hajolt. Figyelte a pattogó morze-jeleket, fel-felkapta a szalagot, amely úgy kúszott elő ujjai közül, mint egy vékony kígyó. A távirász gyorsan leírta egy űrlapra a pontokból és vonásokból összeálló mondatokat:

„Első hadosztály törzsparancsnokának, másolat Sepetovka város forradalmi bizottsága elnökének. Megparancsolom kiüríteni a város összes intézményeit jelen táviratom vételétől tíz órán belül. Városban zászlóalj marad, parancsait N. város ezredparancsnokától, harci körzet főparancsnokától kapja. Hadosztálytörzs, politikai csoport, minden katonai intézmény elvonul Barancsev állomásra. Végrehajtás hadosztályparancsnoknak jelentendő.

Aláírás."

Tíz perccel később motorkerékpár száguldott végig a városka néma utcáin, acetilénlámpája úgy villogott, mint egy emberi szem. Pufogva állt meg a forradalmi bizottság kapujában. A motorkerékpáros átnyújtotta a táviratot Dolinnyik bizottsági elnöknek. Lótásfutás kezdődött. A külön-század felsorakozott. Egy óra múlva a forradalmi bizottság holmijaival megrakott szekerek zörögtek a városon keresztül. A Podóliai-állomáson mindent vagonba raktak.

Szerjozsa, amikor meghallotta a távirat tartalmát, a motorkerékpáros után futott.

– Elvtárs, elvinne az állomásra? – kérdezte a vezetőt.

– Ülj mögém, csak aztán erősen fogózkodjál.

A zöld vagont már rákapcsolták a szerelvényre. Tíz méterre tőle Szerjozsa átkarolta Ritát, és érezve, hogy valami drágát, valami megfizethetetlent veszít el, odasúgta neki:

– Ég veled, Rita, drága elvtársam! Találkozunk még, csak ne felejts el engem!

Érezte, hogy mindjárt kitör belőle a zokogás. Menni kellett. Erejéből nem telt több szóra, csak erősen, szinte fájón megszorította a leány kezét.

*

Reggelre üres lett, elárvult a város és az állomás. Mintha búcsúznának, úgy sípoltak az utolsó vonat mozdonyai, s az állomáson túl, a pályatest mindkét oldalán elhelyezkedett a városban hátrahagyott zászlóalj, amelynek fedeznie kellett a visszavonulást.

Hullottak a sárga lombok, csupaszok lettek a fák. A szél felkapta a lehullott leveleket, és könnyedén táncoltatta az úton.

Szerjozsa a vöröskatonák köpenyében, vászon tölténytáskákkal teleaggatva, tíz másik vöröskatonával együtt a cukorgyár melletti útkereszteződésnél helyezkedett el. Várták a lengyeleket.

*

Avtonom Petrovics bekopogott szomszédjához, Geraszim Leontyevicshez. Ez még fel sem öltözött, így pislantott ki a résnyire kinyitott ajtón.

– Mi történt?

Avtonom Petrovics az előretartott puskákkal elvonuló vöröskatonákra mutatott, és rákacsintott barátjára.

– Mennek már.

Geraszim Leontyevics aggodalmasan nézett rá.

– Nem tudja, a lengyeleknek milyen a jelvényük?

– Azt hiszem, egyfejű sas.

– Hol lehetne szerezni egyet?

Avtonom Petrovics mérgesen megvakarta a tarkóját.

– Ezeknek mindegy – szólt némi töprengés után. – Egyszerűen kereket oldanak. Mi meg törjük a fejünket, hogyan alkalmazkodjunk az új uralomhoz.

A csend megtört, egy géppuska kattogni kezdett. Az állomás felől váratlanul mozdony sípolt, s erre tompa dördüléssel megszólalt egy ágyú. Vészesen, vijjogva emelkedett az ég felé egy nehéz lövedék, belefúródott a levegőbe. A gyár mögött, az úton csapott be, és kékesszürke füstbe burkolta az útmenti cserjéket. Az utcán, percenként vissza-visszatekintve, szótlanul vonultak a vöröskatonák csatárláncai.

Szerjozsa hűvösséget érzett az arcán: egy könnycsepp gördült le rajta. Gyorsan letörülte, aztán bajtársaira pillantott. Nem, senki sem vette észre.

Szerjozsa mellett a fűrésztelepi, magas, ösztövér Antek Klopotowski* haladt. Összenézett Szerjozsával, és feltört belőle titkos gondolata:

– Üldözni fogják a mieinket, különösen az enyéimet. „Lengyel ember – mondják majd –, mégis a lengyel légiók ellen harcol." Öreg apámat kidobják a fűrésztelepről, és korbáccsal verik majd. Mondtam az öregnek, hogy jöjjön velünk, de szegénynek nem volt ereje otthagyni a családot. Hej, az átkozottak, csak minél előbb nekik mehetnénk! – És Antek idegesen megigazította a szemére csúszó vöröskatona-sisakot.

... Ég áldjon, szülővároskám, te jelentéktelen sárfészek, csúnyácska házaiddal, hepehupás kocsiutaddal! Ég áldjon, ti hozzám

* Lengyel név, ejtsd: Antek Klopotovszki

tartozók, ég áldjon, Valja, ég áldjon, illegalitásba vonuló elvtársak! Közelednek az idegen, gonosz, könyörtelen fehér-lengyel légiók.

A vöröskatonákat fájdalmas tekintetek kísérik: a fűtőházi munkások állnak ott olajfoltos ingeikben.

– Visszajövünk, elvtársak! – kiáltja Szerjozsa felindultan.

NYOLCADIK FEJEZET

Zavarosan csillog a folyó a hajnali ködben; vize meg-megcsobban a part kopár kövein. A parttól a közepéig csendes a folyam, felszíne mozdulatlannak látszik, színe szürke, meg-megcsillan. Közepe táján sötét és nyugtalan, láthatóan mozog, siet lefelé. Erről a folyamról írta Gogol felülmúlhatatlan sorait: „Csodás a Dnyeper . . .” A magas jobb part meredek fala lenyúlik a vízig. Úgy áll a Dnyeper mellett, mint egy hegy, amely visszahőkölt a folyam széles teste előtt. A homokos bal part lent egészen csupasz. Ilyen marad mindig, amikor a Dnyeper a tavaszi áradás után visszatér medrébe.

A folyam partján öten ásták be magukat egy szűk lövészárokba. Egymáshoz szorulnak a tömpe orrú Makszim-géppuska mellett. Ez a 7. lövészhadosztály előretolt előőrse. A géppuskánál, arccal a folyam felé, oldalán fekszik Szerjozsa Bruzzsak.

Csapataink tegnap, a szakadatlan harcoktól kimerülve, a lengyel tüzérség viharos tüzének pusztító hatására, feladták Kijevet. Áthúzódtak a bal partra, ott megvetették a lábukat.

A visszavonulás, a nagy veszteségek, és végül Kijev feladása – mindez elkeserítette a harcosokat. A 7. hadosztály hősiesen átvágta magát az ellenség több gyűrűjén, behúzódott az erdőkbe, majd Malin állomásnál kijutott a vasútvonalhoz, elkeseredett támadással elsöpörte az állomást megszállva tartó lengyel csapatokat, bekergette őket az erdőbe, és felszabadította a Kijevbe vezető utat.

Amióta a szép város ellenséges kézre került, a vöröskatonák komor hangulatban voltak.

A lengyelek elfoglaltak egy kis hídfőt a bal parton, a vasúti hídnál, s előbb már Darnyicából is kiszorították a vörös csapatokat.

Innen előnyomulni azonban legnagyobb erőfeszítéseik ellenére sem tudtak, mert elkeseredett ellentámadásokba ütköztek.

Szerjozsa nézi, hogyan hömpölyög a folyam, és nem tudja elterelni gondolatait az előző napról.

Tegnap déltájban magával ragadta az általános harci düh, és ő is részt vett a fehér-lengyelek elleni ellentámadásban; ezen a napon vívott első ízben közelharcot: egy tejfelesszájú lengyel legionistával került szembe. A lengyel előreszegezett puskával rohant feléje, kardhoz hasonló, hosszú, francia szuronnyal. Szökellve közeledett, és összefüggéstelen kiáltásokat hallatott. Egy másodperc töredékéig Szergej még látta dühtől tágra nyílt szemét. Még egy pillanat, és a két szurony összecsapott. És a csillogó francia penge félrevágódott.

A lengyel elesett...

Szergej keze nem reszketett. Tudta, hogy fog ő még máskor is ölni, ő, Szergej, aki olyan gyengéden tud szeretni, és olyan erősen tud barátságot tartani. Nem rossz legény ő, nem is kegyetlen, de arra gondol, milyen állati gyűlölettel rohanták meg drága köztársaságát ezek a félrevezetett, veszettül rájuk uszított katonák, a világ élősdijeinek zsoldosai.

És ő, Szergej, azért gyilkol, hogy közelebb hozza azt a napot, amikor a földön már senki sem gyilkolja a másikat.

Paramonov megérinti a vállát.

– Visszahúzódunk, Szergej, különben észrevennének.

*

Pavel Korcsagin már egy esztendeje rótta hazája útjait szekéren, ágyútalpon vagy szürke, csonka fülű lovacskáján. Megférfiasodott, megizmosodott. A szenvedések és viszontagságok megedzették.

Bőre, amelyet eleinte vérig horzsoltak a súlyos tölténytáskák, már begyógyult, de a puskaszíj törte kemény var többé nem tűnt el válláról.

Pavel sok szörnyűséget látott ez alatt az esztendő alatt. Mint sok ezer hozzá hasonló harcos, rongyosan, félig pőrén járta be hazáját keresztül-kasul, de mindnyájukat az osztályuk hatalmáért folyó harc kiolthatatlan lángja fűtötte. Csak két ízben került ki az orkánból.

Először bordasérülése következtében, másodszor 1920 dermesztő februárjában, amikor utolérte a tífusz alattomos láza.

A kiütéses tífusz a lengyel gépfegyvereknél is szörnyebben pusztította a 12. hadsereg ezredeit, hadosztályait. Ez a hadsereg óriási területet tartott megszállva: csaknem egész Észak-Ukrajnát. Itt akadályozta a lengyeleket a további előnyomulásban. Pavel, alighogy felépült, nyomban visszatért csapattestéhez.

Ezrede most Frontovka állomásnál vonult állásba, a Kazatyinból Umanyba vezető szárnyvonalon.

Az állomás az erdőben volt. A kis állomásépület mellett szétrombolt, elnéptelenedett házikók húzódtak meg. Ezeken a helyeken az élet egyszerűen lehetetlenné vált. Már harmadesztendeje, hogy a harcok majd alábbhagytak, majd meg ismét fellángoltak. Mi mindent élt át Frontovka ez alatt az idő alatt!

Most ismét nagy események előtt állt.

Mialatt a 12. hadsereg iszonyúan megtizedelve, részben szétbomolva vonult vissza a lengyel hadak rohamai elől Kijev felé, a proletár köztársaság megsemmisítő csapásra készült a diadalittasan előrenyomuló fehér-lengyelek ellen.

A távoli Észak-Kaukázusból a hadtörténelemben példátlan menetteljesítménnyel törtek utat Ukrajna felé az Első Lovashadsereg harcokban megedzett hadosztályai, egymás után nyomult az umanyi körzet felé a 4., a 6., a 11. és a 14. lovashadosztály, a mi arcvonalunk mögött vonultak fel, és a döntő csaták felé vezető útjukban elsöpörték a Mahno-bandákat.*

Tizenhat és fél ezer kard, tizenhat és fél ezer harcos, mindnyájukat a puszta tűző napja égette barnára.

A vörös főparancsnokság és a délnyugati arcvonalparancsnokság egész figyelme arra irányult, hogy a készülő döntő csapásnak a pilsudskisták ne vághassanak elébe. A törzskar és az arcvonalak parancsnoksága gondosan vigyázott a lovastömeg felvonulására.

Az umanyi arcvonalszakaszon beszüntették az aktív műveleteket. Szakadatlanul érkeztek a közvetlen táviratok Moszkvából az arcvonal törzskarához, Harkovba, innen pedig a 14. és 12. hadsereg tör-

* Mahno – anarchista ukrán bandavezér, a zsírosparasztok támogatták

zséhez. A morze-készülékek a belőlük kifutó szalagok keskeny sávjára rejtjeles parancsokat kopogtattak: „Elvonni a lengyelek figyelmét a Lovashadsereg felvonulásáról." Ha mégis előfordult, hogy aktív harcba bocsátkoztak, ez csak olyan helyeken történt, ahol a lengyelek előnyomulása azzal fenyegetett, hogy Bugyonnij lovassága is belekeveredik a harcokba.

*

Vörös lángnyelvekkel csap fel a tábortűz. Sötét gyűrűk csavarvonalában száll felfelé a füst. A szúnyog nem szereti a füstöt, sebesen rajzik, cikázik, nyugtalanul röpdös. Távolabb, legyező alakban körülvéve a tüzet, pihennek a harcosok. A tűzfény bronzszínűre festi arcukat.

A tábortűznél kékes hamuban melegednek a csajkák. Forr a víz. Parázsló fahasáb alól lopva előugrik egy lángnyelv, és odacsap egy fürtös fejhez. A fej megrázkódik, és bosszúsan dörmögi:

– Ejh, az ördög!

Körülötte nevetnek.

Egy posztóinges, nyírott bajszú, élemedett vöröskatona éppen a tűz felé fordított puskájának csövén néz keresztül, és öblös hangon szól:

– Nézzétek ezt a legényt: úgy belemerült a tudományba, hogy még a tüzet sem érzi meg.

– Mondd csak el, Korcsagin, mit olvastál most?

A fiatal vöröskatona megtapogatja megperzselt hajfürtjét, és elmosolyodik.

– Bizony, nagyszerű könyv ez, Androscsuk elvtárs! Amióta megszereztem, egy pillanatra sem tudom letenni.

Korcsagin ifjú, pisze orrú szomszédja buzgón varrja tölténytáskájának szíját. Elharapja a durva cérnát, és kíváncsian kérdi:

– No, és miről írnak benne? – Maradék cérnáját feltekeri a sisakjába tűzött varrótűre, és így szólt: – Ha szerelemről, akkor nagyon érdekel.

Körülötte felharsan a nevetés. Matvejcsuk felveti sündisznósra nyírt fejét, kajánul kacsint huncut szemével, és a fiatalemberhez intézi szavait:

– Hát igen, remek dolog a szerelem, te Szereda. Szép legény vagy, valóságos festmény! Ahová csak érkezünk, a lányok mindenütt szinte kiugranak a bőrükből teérted. Csak egy icipici hibácskát lehet rajtad felfedezni: az orrod akkorácska, mint egy gomb. De ezen is lehet segíteni. Egy négykilós Novickij-gránátot akasztani az orrodra, és meglátod, egyetlen éjszakán megnyújtja.

A nagy hahotázástól megriadnak a géppuskás-szekerekhez kötözött lovak.

Szereda lomhán fordul feléje.

– Nem a szépségen múlik az, hanem a sütnivalón – és beszédes mozdulattal bök a homlokára. – Lám, a te nyelved olyan, mint a csalán, mégis buta vagy, mint a tök. És szalma nő ki a füleden.

A két bajtárs már-már nekiugrott egymásnak, Tatarinov szakaszparancsnok választotta széjjel őket.

– Ej, fiúk, minek marjátok egymást? Inkább olvasson fel Korcsagin abból a könyvből, ha érdemes.

– Gyerünk, Pavluska, gyerünk! – hangzott minden oldalról.

Korcsagin egy nyerget tett le a tűz mellé, ráült, és fellapozta a térdére tett kicsi, de vaskos könyvet.

– Elvtársak, ennek a könyvnek a címe: *Bögöly.** A zászlóalj politikai biztosától kaptam. Rám nagyon hat ez a könyv. Ha csendben ültök, felolvasok nektek belőle.

– Rajta! Mire vársz? Senki sem fog zavarni.

Amikor az ezredparancsnok, Puzirevszkij elvtárs a politikai biztossal észrevétlenül a tűz közelébe lovagolt, tizenegy szempárt látott, amint mereven a felolvasóra szegeződtek.

Puzirevszkij a komisszárhoz fordult, és a csoportra mutatott.

– Itt az ezred felderítőinek fele. Van négy egészen zöldfülű komszomolistám, és mégis mindegyik felér egy-egy derék harcossal. Nézd azt, amelyik most felolvas, és azt a másikat, ott. Látod? A szeme olyan, mint egy farkaskölyöké. Ez a kettő: Korcsagin és Zsarkij. Jó barátok. Mégis állandóan valami titkos féltékenység lappang köz-

* Ethel L. Voynich amerikai írónő 1879-ben megjelent regénye, a múlt századi olasz nemzeti mozgalmakról szól

tük. Eddig Korcsagin volt a legjobb felderítőm, de most igen veszélyes vetélytársa van. Nézd, észrevétlenül itt is politikai munkát végeznek. Rendkívül nagy befolyásuk van a többiekre. Szép nevet is kaptak a többiektől: „Ifjú Gárda".

– A felolvasó talán a felderítők politikai tisztje? – érdeklődött a komisszár.

– Nem. Kramer a politikai tiszt.

Puzirevszkij odalovagolt.

– Jó estét, elvtársak! – kiáltotta harsányan.

Minden szem feléje fordult. A parancsnok könnyedén leugrott a nyeregből, és a tűz körül ülőkhöz lépett.

– Melegszünk, bajtársak? – kérdezte széles mosollyal, és férfias arca, mongolos, keskeny vágású szeme elvesztette szigorúságát.

Barátságosan, szívélvesen fogadták a parancsnokukat, mint igazi jó bajtársukat. A komisszár nem szállt le a nyeregből, mert tovább akart lovagolni.

Puzirevszkij hátralökte pisztolytáskáját, odaült a nyereghez, Korcsagin mellé, és így szólt:

– Nohát, gyújtsunk rá? Csoda finom dohányhoz jutottam.

Cigarettára gyújtott, és odafordult a komisszárhoz.

– Menj csak, Doronyin, én ittmaradok. Ha szükség lesz rám a törzsnél, üzenj értem!

Doronyin eltávozott, Puzirevszkij pedig most Korcsaginhoz fordult.

– Olvasd csak tovább, hadd hallgassam én is.

Pavel, amikor az utolsó oldalt is végigolvasta, térdére tette a könyvet, és elgondolkozva bámult a lángokba.

Néhány percig senki sem szólalt meg. A „Bögöly" pusztulása mindnyájukra mély hatással volt.

Puzirevszkij csak fújta cigarettája füstjét, és várta az eszmecserét.

– Megrázó történet – törte meg a csendet Szereda. – Szóval mégis vannak ilyen emberek a világon. Az az ember ki se bírta volna, de eszméről volt szó, tehát képes volt mindenre.

Látható felindulással mondta ezt. A könyv nagy hatással volt reája.

Andrjusa Fomicsev, beleja-cerkovi cipészsegéd haragosan kiáltotta:

– Került volna csak az én kezembe az a pap, aki a kereszttel szájon verte, én rögtön végeztem volna az átkozottal!

Androscsuk egy ág segítségével közelebb tolta csajkáját a tűzhöz, és meggyőződéssel mondta:

– Úgy meghalni, hogy az ember tudja, miért, nem akármilyen dolog. Ilyenkor ereje támad az embernek. Sőt annak feltétlenül bátorsággal kell meghalnia, aki maga mögött érzi az igazságot. Ez a magyarázata a hősiességnek is. Ismertem én egy fiút, Porajkának hívták. Amikor a fehérek Odesszában rátörtek, egy egész szakasszal találta magát szemben. Mégsem jutottak hozzá, hogy szuronyvégre kapják, mert odavágott egy kézigránátot a saját lába elé. Őt is darabokra tépte, és körülötte halomra hullottak a fehérek. Pedig ha felületesen megnézte az ember, hát semmi különös nem volt rajta. Lám, őróla senki sem ír könyvet, pedig érdemes volna. Sok ilyen ember van a magunkfajta között is.

Belekavart csajkájába egy kanállal, majd csücsörített ajakkal megkóstolta a teát. Aztán folytatta:

– De van kutyának való halál is. Tisztátlan, becstelen halál. Egyszer Izjaszláv alatt folyt a harcunk, ez amolyan ősi város, még a fejedelmek idején épült, a Goriny folyónál. Van ott egy lengyel templom, olyan, mint egy vár, megközelíthetetlen. Hát mi csak benyomultunk. Rajvonalban vágjuk át magunkat a sikátorokon. Jobbszárnyunkon lettek harcoltak. Hát ahogy kiérünk a műútra, látjuk, hogy három felszerszámozott ló áll egy kertnél, a kerítéshez kötve.

– Azt gondoljuk: tiszta sor, elcsípünk néhány lengyelecskét. Vagy tízen mindjárt be is megyünk a kis udvarba. Elöl egy fene nagy Mauserral a lett század parancsnoka lohol. Eljutunk a házig, az ajtó nyitva, mi egyenest befelé. Azt hittük, lengyelek, pedig épp ellenkezőleg: a mi saját járőrünk volt ott már. Előttünk értek oda. És látjuk ám, hogy valami nagyon csúnya dolog folyik. A helyzet világos: egy nővel erőszakoskodnak. Valami lengyel tisztecske lakott ott. Annak a feleségét ezek megfogták, és már le is nyomták a földre. A mieink nyakon csípik azt a hármat, és taszigálják kifelé az udvarra. Mi csak ketten voltunk oroszok, a többi mind lett. A pa-

rancsnokot úgy hívták, hogy Bredis*. Nem értek ugyan a nyelvükön, de azért látom, tiszta sor: végezni akarnak velük. Kemény fickók ezek a lettek, mintha acélból volnának. Hát csak odataszigálják azt a hármat az istálló kőfalához. No, gondolom, ezeknek végük. Hát az egyik, tagbaszakadt, pimasz képű fickó, ellenáll, dulakodik és förtelmesen káromkodik. „Mit, azt mondja, egy nő miatt a falhoz állítani?" A többiek is kegyelmet kérnek.

– Engem ettől az egésztől a hideg lelt. Odafutok Bredishez, és azt mondom: „Századparancsnok elvtárs, küldd őket inkább a törvényszék elé! Minek piszkítanád be kezedet a vérükkel? A városban még folyik a harc, és mi ezekkel bíbelődünk?" De ahogy rám néz, rögtön meg is bánom, hogy szóltam. Olyan a szeme, mint a tigrisé. Nekem szegzi a Mauserját. Hét éve harcolok, de most rosszul üthet ki a dolog, meg is ijedtem. Látom, hogy ez fontolgatás nélkül képes ölni. Most oroszul kiált rám. Alig értem. „Vér áztatja a zászlónkat, de az ilyenek gyalázatot hoznak a hadseregre. A bandita életével fizet."

– Ezt már nem bírtam ki. Szaladtam kifelé az udvarról, az utcára. Hátam mögött puskalövések. Amikor ismét beálltunk a rajvonalba, a mieink már elfoglalták a várost. Hát így történt. Kutyának való halállal pusztultak el azok. Az a lovasjárőr olvanokból állt, akik Melitopolnál csatlakoztak hozzánk. Azelőtt Mahnónál működtek, rabló-népség voltak.

Androscsuk a lába elé tette csajkáját, és kenyértarisznyáját kezdte bontogatni.

– Lapul ám köztünk is ilyenfajta szemét. Nem lehet mindenkin keresztüllátni. Úgy tesz az illető, mintha ő is a forradalomért harcolna, pedig csak gyalázatot hoz a fejünkre. De azért nehéz volt azt nézni, máig sem felejtem el! – fejezte be, és teája után nyúlt.

A lovas felderítők csak késő éjjel szunnyadtak el. Szereda álmában egész dallamokat fújt az orrán át. Puzirevszkij a nyeregre hajtotta fejét, így aludt el. Kramer, a politikai vezető, valamit feljegyzett a noteszába.

* Lett név, ejtsd: Bredisz

Másnap Pavel, amikor visszaérkezett a felderítésből és lovát egy fához kötözte, félrehívta az éppen teázás után levő Kramert.

– Ide hallgass, te politikai vezető! Mi a te véleményed arról, hogy én át akarok lépni az Első Lovashadsereghez. Az most nagy események előtt áll. Nyilván nem mulatságból gyűltek itt össze annyian. Mi viszont itt folyton csak egy helyben topogunk.

Kramer csodálkozva nézett reá.

– Hogy érted azt, hogy „átlépni"? Mit gondolsz te, mi a Vörös Hadsereg? Mozi? Hát hallottak már ilyet? Ha mi most szaladgálni kezdünk, egyik csapattól a másikhoz, akkor ugyancsak csúnyára fordulnának itt a dolgok.

– Hát nem mindegy, hogy hol harcol az ember? – Pavel félbeszakította Kramert. – Hogy itt vagy ott. Hiszen nem szököm én hátra.

Kramer erélyesen tiltakozott:

– Hát a fegyelem, az szerinted mire való? Nincs veled, Pavel, semmi baj, csak anarchia, az aztán van benned. Akarod: megteszed. Pedig a párt és a Komszomol alapja a vasfegyelem. A párt mindenek előtt. És nekünk nem ott kell lennünk, ahol akarunk, hanem ott, ahol szükség van ránk. Puzirevszkij nem engedélyezte az áthelyezésedet? Pont, nincs tovább.

A sárgás arcú, magas, vékony Kramer köhögni kezdett a felindulástól. A szedőterem ólompora mélyen befészkelődött a tüdejébe, és gyakran beteges pirosság gyúlt ki az arcán.

Amikor Kramer megnyugodott, Pavel halkan, de határozottan kijelentette:

– Mindez így van, de én mégis átmegyek a bugyonnistákhoz, ez tény.

Másnap este Pavka már nem ült ott a tábortűznél.

*

A szomszédos falucskában, az iskola melletti dombon, széles körben álltak a lovasok. Egy géppuskás szekér végében, sapkáját egészen a tarkójára tolva, tagbaszakadt bugyonnista húzta a harmonikáját. Nyekergett a harmonika, el-elvétette az ütemet, s odabent, a

körben ugyanígy vétette el az eszeveszett hopák ütemét a bő, vörös lovaglónadrágban táncoló szilaj lovaskatona.

A szekérre meg a közeli kerítések tetejére kíváncsi leányzók és falusi legények kapaszkodtak fel, hogy lássák a falujukba érkezett lovasdandár forró vérű táncosait.

– Rajta Toptalo! Rúgd a port! Frissen, frissen, öcsikém! Tüzesebben, te harmonikás!

De a harmonikás hatalmas ujjai, amelyek egy patkót is meg tudtak volna hajlítani, nehézkesen mozogtak a billentyűkön.

– Megölték Mahnóék szegény Afanaszij Kuljabkót – szólt sajnálkozva egy napbarnított lovaskatona. – Az volt a jó harmonikás. Ő ment a század jobb szárnyán. Sajnálom a fiút. Jó katona volt, de még jobb harmonikás.

A körben állt Pavel. Amikor meghallotta az utolsó szavakat, odafurakodott a szekérhez, és kezét a harmonikára tette. A harmonika elhallgatott.

A harmonikás rávillantotta a szemét.

– Mit akarsz?

Toptalo is megállt. Körös-körül bosszús hangok hallatszottak:

– Mi van ott? Mért zavarod?

Pavel a szíj felé nyúlt.

– Add ide, húzom én egy kicsit.

A bugyonnista bizalmatlanul nézett az ismeretlen vöröskatonára, és bizonytalan mozdulattal levette válláról a szíjat.

Pavel szakértő fogással helyezte el térdén a harmonikát. A hullámos ráncokat legyezőirányban húzta szét, s az összes billentyűkkel meg regiszterekkel teli hangon szólaltatta meg a harmonikát:

Hej, te almácska,
hova gurulnál?
A Csekába gurulj,
*meg se fordulj már!**

* A Jablocsko (Almácska) a polgárháború korának népszerű csasztuskája volt, különféle refrénekkel énekelték

Röptében kapta el Toptalo az ismerős dallamot. Két karját szárnyként lengetve, száguldott körbe, szédítő gyorsasággal pergett maga körül, nagyokat csapott a csizmaszárára, térdére, tarkójára, homlokára, tenyere fülsiketítően durrant a talpán, és végül tátott száján.

A harmonika pedig belekorbácsolta, belehajtotta a vad, mámoros ütembe, s Toptalo úgy forgott, mint a pörgettyű, lábát magasra dobálta, lihegett.

– Hej, hej, hej, hej . . .

*

1920. június 5-én Bugyonnij Első Lovashadserege néhány rövid, ádáz összecsapás után a 3. és 4. lengyel hadsereg érintkezési pontján áttörte a lengyel arcvonalat, Sawicki* tábornok lovasdandárát, amely útjába állt, elsöpörte, majd Ruzsin felé vonult.

A lengyel parancsnokság az áttörés megszüntetésére lázas sietséggel rohamcsoportot állított fel. Az az öt páncélozott, hernyótalpas harckocsi, amelyet éppen akkor raktak ki Pogrebiscse állomás peronjáról, máris az ütközet színhelye felé robogott.

A Lovashadsereg azonban megkerülte Zarudnyicit, ahonnét a lengyelek rohamra készültek, és egyszerre csak ott volt az ellenség hátában.

Kornicki** lengyel tábornok lovashadosztálya az Első Lovashadsereg nyomába vetette magát. Parancsa úgy szólt, hogy hátba kell támadnia az Első Lovashadsereget, amelyről a lengyel parancsnokság azt hitte, hogy a lengyel mögöttes terület legfontosabb stratégiai pontja, Kazatyin ellen fog törni. Mindez azonban nem könnyített a fehér-lengyelek helyzetén. Igaz ugyan, hogy másodnapra betömték az arcvonalukon ütött rést, és így a Lovashadsereg mögött bezárult a front, de most már ott volt a lengyelek hátában a hatalmas lovastömb, amely sorra megsemmisítette az ellenség mögöttes bázisait, hogy azután a Kijevben összevont lengyel csapatok ellen forduljon. Amerre csak elvonultak a lovashadosztályok, útjukban mindenütt el-

* Lengyel név ejtsd: Szavicki
** Lengyel név, ejtsd: Kornyicki

pusztították a kisebb vasúti hidakat és szétrombolták a vágányokat, hogy megfosszák a lengyeleket a visszavonulási utaktól.

A foglyoktól megtudták, hogy Zsitomirban hadseregtörzs tartózkodik – valójában még az egész arcvonal törzse is ott volt –, s ekkor a Lovashadsereg parancsnoksága úgy döntött, hogy elfoglalja Zsitomirt és Bergyicsevet, ezt a két fontos vasúti csomópontot és közigazgatási gócot. Június hetedikén hajnalban a negyedik lovashadosztály már Zsitomir felé vágtatott.

Az egyik században, az elesett Kuljabko helyén, a jobb szárnyon Korcsagin lovagolt. A katonák együttes kérésére vették be a századba: nem akartak elengedni egy ilyen remek harmonikást.

Zsitomirnál, áthevült lovaikat meg sem pihentetve, legyező alakban fejlődtek fel, szablyáik ezüstösen villogtak a napfényben.

Dübörgött a föld, fújtattak a lovak, a harcosok felemelkedtek a kengyelben.

Sebesen, egyre sebesebben rohant a föld a lovak lába alatt. Már el is viharzottak az első kertek mellett, behatoltak a város belterületére, s a levegőt iszonyú hajrázás reszkettette meg, olyan hátborzongató volt, mint maga a halál.

A meglepett lengyelek alig tanúsítottak ellenállást. A helyőrség megsemmisült.

Lova nyakára hajolva vágtatott Korcsagin. Mellette hollófekete, karcsú lábú paripán Toptalo.

Egy szilajul vágtató bugyonnista, Pavel szeme láttára, egyetlen iszonyú csapással levágott egy legionistát – a lengyelnek még arra sem jutott ideje, hogy lövésre emelje puskáját.

Kovácsolt patkók csikorogva csapódtak a kövezethez. Hirtelen egy keresztútnál géppuska bukkant fel, pontosan az úttest közepén, három kékmundéros, négyszögletű konfederatka-sapkás* katona hajolt föléje. A negyedik lengyel – ennek gallérján egybefonódott aranyzsinórok csillogtak – pisztolyt szegezett a feléje vágtató lovasokra.

Sem Toptalo, sem Pavel nem bírta visszarántani lovát – mintha egyenest a halál torkába rohannának, úgy ugrattak neki a géppuskának. A tiszt Korcsaginra tüzelt. Elhibázta... Verébként csiripelt

* Lengyel nemzeti katonasapka, teteje négyszögletű

Pavel füle mellett a golyó, és a ló szügye máris elsöpörte a főhadnagyot. A lengyel hanyatt esett, feje a kövezethez csapódott.

Ugyanebben a másodpercben vadul, lázas sietséggel felugatott a géppuska. A tucatnyi darázscsípéstől Toptalo paripástul a földre zuhant.

Pavel lova felágaskodott, rémülten horkant, egyetlen ugrással átemelte lovasát az elesettek fölött, és egyenest neki a géppuskásoknak. A kard szikrázó ívet írt le, és lecsapott egy sapka kék négyszögére.

Majd ismét levegőbe emelkedett a szablya, és egy másik fejre készült sújtani. De a tüzes ló félreugrott.

Mint nekivadult hegyi folyó, úgy zúdult rá az útkereszteződésre a lovasszázad, és kardok tucatjai hasították a levegőt.

*

A börtönépület hosszú, keskeny folyosói visszhangzottak a kiáltozástól.

A zsúfolásig telt cellákban az elcsigázott, meggyötört arcú embereken izgalom futott keresztül. A városban csata folyik – hát hihető, hogy itt a szabadság, hogy jönnek az övéik, ki tudja, honnét bukkantak elő ily hirtelen?

Már az udvaron lövöldöznek. A folyosókon futkosás. És egyszerre csak felhangzanak a drága, kimondhatatlanul drága szavak: „Elvtársak, jertek ki!"

Pavel egy lezárt ajtóhoz rohant, a csöppnyi ablakon vagy tíz szempár meredt kifelé. Vadul rácsapott a puskatussal a lakatra. Majd még, és még.

– Várj csak, majd gránáttal. – Pavelt visszahúzta Mironov, és zsebéből kézigránátot húzott elő.

Cigarcsenko rajparancsnok kirántotta a kezéből.

– Megállj, bolond! Mi az, elment az eszed? Mindjárt hozzák a kulcsokat. Ahol bezúzni nem lehet, ott kulccsal nyitunk.

A folyosón már hozták a porkolábokat, pisztolyokkal taszigálták őket előre. Majd a folyosó megtelt lerongyolódott és mosdátlan emberekkel, de eszeveszett öröm sugárzott róluk.

Pavel feltárta a széles ajtót, és berohant a cellába.

– Elvtársak, szabadok vagytok. Mi bugyonnisták vagyunk, hadosztályunk elfoglalta a várost.

Egy könnyes szemű asszony Pavelhez rohant, úgy ölelte át, mintha tulajdon fia volna, és felzokogott.

Minden hadizsákmánynál, sőt magánál a győzelemnél is többet ért a hadosztály katonáinak, hogy kiszabadítottak ötezerhetvenegy bolsevikot, akiket a fehér-lengyelek ezekben a kőkamrákban tartottak fogva, hogy azután agyonlőjék vagy felakasszák őket. Kívülük kiszabadították még a Vörös Hadsereg kétezer politikai munkatársát is. A hétezer forradalmárnak a fénytelen éjszaka egyszeriben forró, ragyogó napsütéssé változott.

Egy citromsárga arcú fogoly örömmel rohant Pavelhez. A sepetovkai nyomda egyik szedője volt, Szamuil Lecher.

*

Szamuil mesélt, Pavel hallgatta, és arca elszürkült. Szamuil elmondta a szülővárosukban lejátszódott véres tragédiát, és szavai mint megolvadt fémcseppek hullottak Pavel szívére.

– Egy éjszaka elvittek, mindnyájunkat együtt, beárult egy aljas besúgó. A tábori csendőrök karmai közé kerültünk. Vertek minket, Pavel, rettenetesen vertek. Én kevesebbet szenvedtem, mint a többiek, mert már az első ütések után ájultan zuhantam a földre, de a többi tovább bírta. Nem is volt mit tagadnunk, a csendőrség többet tudott, mint mi. Minden lépésünkről tudomásuk volt.

– Hogyne lett volna tudomásuk, amikor az áruló ott volt közöttünk. Nem is lehet leírni azokat a napokat. Te, Pavel, sokat ismersz azok közül, akik velünk voltak: Valja Bruzzsakot, Roza Gricmant a járási székhelyről, ez egészen fiatal volt, alig tizenhét éves, jó kislány, a szeme csupa bizalom. Aztán Szasa Bunschaft, hiszen ismerted, a szedő, aki olyan vidám fickó volt, mindig karikatúrákat rajzolt a főnökről. Hát ő is ott volt, aztán két gimnazista: Novoszelszkij és Tuzsic. Hisz ismerted őket. A többiek mind a járási székhelyről és faluhelyről voltak. Összesen huszonkilenc embert tartóztattak le, köztük hat nőt. Mindegyikünket állati módon megkínozták. Valját és Rozát már az első napon megerőszakolták. Csúffá tették őket, a férgek, ki ahogyan akarta. Félholt állapotban hozták őket

vissza a cellába. Ezután Roza félrebeszélt, és néhány nappal később teljesen megháborodott.

– De azok nem hitték el, hogy eszét vesztette, szimulánsnak nézték, és minden kihallgatáskor újra meg újra megverték. Irtózatos volt nézni, amikor agyonlőtték. Arca fekete volt az ütésektől, szeme mint egy vad, bomlott öregasszonyé.

– Valja Bruzzsak az utolsó percig jól tartotta magát. Úgy halt meg, mint az igazi katonák. Nem tudom, honnan vett hozzá erőt. Azt hiszed, Pavel, el lehet mondani az ő halálukat? Nem lehet elmondani. Az ő haláluk szörnyűbb minden szónál... A Bruzzsaklány keveredett a legveszélyesebb dologba: kapcsolata volt a lengyel törzsparancsnokság rádiótávirászaival, azért küldték a járási székhelyre, hogy kapcsolatot teremtsen, és a házkutatáskor két kézigránátot meg egy browningot találtak nála. A gránátokat maga a besúgó adta neki. Az egészet megrendezték, hogy ráfoghassák, fel akarta robbantani a törzsparancsnokságot.

– Hajh, Pavel, nem tudok én az utolsó napokról beszélni, de ha mindenáron kívánod, hát megpróbálom. A hadbíróság ítélt: Valját és két másikat akasztófára, a többi elvtársat agyonlövésre.

– Azokat a lengyel katonákat, akik közt tevékenységünket folytattuk, két nappal korábban ítélték el.

– Śniegurko* rádiótávirászt, a fiatal káplárt, aki a háború előtt villanyszerelő volt Łodź-ban**, hazaárulással és a katonák közt folytatott kommunista propagandával vádolták, és golyó általi halálra ítélték. Nem nyújtott be kegyelmi kérvényt, és huszonnégy órával az ítélet után agyonlőtték.

– Valját ebben az ügyben tanúként hallgatták ki. Elmondta nekünk, hogy Śniegurko elismerte az általa folytatott kommunista propagandát, de a hazaárulási vád ellen élesen tiltakozott. „Az én hazám, mondotta, a Lengyel Szocialista Tanácsköztársaság. Igen, tagja vagyok a Lengyelországi Kommunista Pártnak, erőszakkal soroztak be katonának. És én felnyitottam a magamfajta katonák szemét, azokét, akiket önök a frontra hajszoltak. Önök ezért felakaszthat-

* Lengyel név ejtsd: Snyegurkó
** Ejtsd: Vudzs

nak engem, de én a hazámat nem árultam el, és nem is fogom elárulni soha. Csak éppen más az önök hazája és más az enyém. Az önöké a pánok országa, az enyém munkás-paraszt ország. Ez az én hazám megszületik majd egyszer, ez mélységes meggyőződésem, és ott majd senki sem nevez engem árulónak!"

– Az ítélet után mindnyájunkat együtt őriztek. A kivégzés előtt áthajtottak a tömlöcbe. Éjszaka felállították a bitófát, a kórház mellett, éppen szemben a tömlöccel. Kissé távolabb, közvetlenül az erdő mellett, az út mentén, a szakadéknál jelölték ki az agyonlövésre ítéltek vesztőhelyét, ott közös árkot ástak nekünk.

– Az ítéletet a városban falragaszokon tették közzé, hogy mindenki megtudja. A lengyelek fényes nappal akartak végezni velünk, nyilvánosan, hogy az emberek lássák az elrettentő példát. Kora reggel óta hajszolták a népet az akasztófa köré. Voltak, akik kíváncsiságból jöttek el, iszonyodtak ugyan, de azért mégis eljöttek. Hatalmas tömeg gyűlt a bitófa köré. Ameddig a szem ellát, mindenütt emberfejek. A börtönt, hiszen tudod, deszkapalánk veszi körül. Minthogy a bitófa a börtön előtt állt, mi bentről hallottuk a nagy zsibongást. Az utcán, géppuskák mögött, lovas és gyalogos csendőrség sorakozott, ideterelték őket az egész körzetből. Egész zászlóalj vette körül a kerteket és az utcákat. A kötélhalálra ítéltek részére külön gödröt ástak, mindjárt ott, az akasztófa mellett. Szótlanul vártuk a halált, csak nagy ritkán törte meg valamelyikünk a csendet. Előző este már mindent megbeszéltünk, el is búcsúztunk egymástól. Csupán Roza motyogott értelmetlen szavakat a cella sarkában: önmagával beszélgetett. Valját teljesen összetörte a sok verés és a megerőszakolás, járni sem tudott, inkább csak feküdt. Két falusi kommunista-lány, édestestvérek voltak, egymást átölelve búcsúzkodott, nem bírták visszafojtani a zokogásukat. A járási székhelyről való fiatal Sztyepanov, erős volt, mint egy díjbirkózó, s letartóztatásakor ellenszegülve meg is sebesített két csendőrt, most kitartóan követelte a két nővértől: „Elvtársnők, nem szabad könnyeket mutatnotok. Sírjátok ki magatokat itt, hogy ott aztán már ne sírjatok. Ne örvendezzenek azok a vérebek. Könyörülni úgysem fognak rajtunk, úgyis meg kell halnunk, hát akkor már szépen haljunk meg.

Egyikünk se boruljon térdre. Elvtársak, ne felejtsétek el, szépen kell meghalnunk."

És már jöttek is értünk. Elöl Szwarkowski*, a kémelhárító főnöke, igazi szadista, igazi veszett kutya. Ha nem maga erőszakolt meg egy leányt, akkor átadta a csendőreinek, ő maga pedig kéjelgett a látványban. A tömlöctől az akasztófáig csendőr-sorfal között mentünk. A „kanárimadarak", így hívták őket sárga paszományukról, kivont karddal álltak.

– Puskatussal hajtottak ki minket a tömlöc udvarára, négyesével felsorakoztattak, majd kinyitották a kaput, és kivezettek az utcára. Odaállítottak a bitófa elé, hogy végignézzük társaink halálát, mielőtt ránk kerül a sor. Magas az akasztófa, vastag gerendákból ácsolták. Három hurok lóg le róla, vastag kötélhurkok. A zsámoly és a kislétra egy felbillenthető tuskóhoz támaszkodik. Az emberáradat alig hallhatóan zsibong, hullámzik. Minden szem ránk mered. Felismerjük hozzátartozóinkat.

– Kissé távolabb, egy tornácon, lengyel nemesurak gyűltek össze, látcsöveket hoztak magukkal, tisztek is állnak közöttük. Eljöttek megnézni, hogyan akasztják fel a bolsevikokat.

Lábunk alatt puha a hó, fehérre festette az erdőt, a fák olyanok, mintha vattával volnának telehintve, a hópelyhek keringenek, majd lassan leereszkednek, forró arcunkon szétolvadnak... azt a zsámolyt is belepi a hó. Alig van ruha rajtunk, mégsem érezzük a dermesztő fagyot, Sztyepanov még azt sem veszi észre, hogy csak harisnyában lépked.

– A bitófánál már ott állt a katonai ügyész és néhány magasrangú tiszt. A tömlöcből utoljára azokat vezették ki, akiket kötélhalálra ítéltek: Valját és két társát. Hárman egymásba karoltak. Valja ment a középen, már nem volt jártányi ereje, társai támogatták, pedig igyekezett kiegyenesedni, mert Sztyepanov szavaira gondolt: „Szépen kell meghalnunk." Kabát nélkül volt, kötött mellényében.

– Szwarkowskinak szemlátomást nem tetszett, hogy egymást karonfogva jönnek, nagyot lökött rajtuk. Valja mondott valamit, s

* Lengyel név, ejtsd: Svarkovszki

ezért a szóért egy lovascsendőr korbáccsal teljes erejéből az arcába vágott.

– A tömegből iszonyú női sikoltás hallatszott, egy őrjöngve sikoltozó asszony át akart törni a csendőrláncon hármuk felé, de megragadták és elhurcolták. Bizonyára Valja anyja volt. Amikor már közel voltak az akasztófához, Valja énekelni kezdett. Ilyen hangot még sohasem hallottam: ennyi szenvedéllyel csak az tud énekelni, aki a halálba megy. A Warszawiankát* énekelte, és társai csatlakoztak hozzája. Suhogtak a lovascsendőrök korbácsai, esztelen dühvel ütötték-verték elvtársainkat. Ők azonban mintha nem is érezték volna az ütéseket. Addig verték őket, amíg földre nem zuhantak, s ekkor az akasztófához vonszolták őket, mint a zsákot. Hadarva felolvasták az ítéletet, és a nyakukra húzták a hurkot. Ekkor mi kezdtünk el énekelni:

Fel, fel, ti rabjai a földnek...

– Minden oldalról ránk rohantak; már csak annyit láttam, hogy egy katona puskatussal kilöki a tuskót a zsámoly alól, és azok ott hárman rángatózni kezdenek a kötélen...

– Mi már a fal mellett álltunk, amikor felolvasták a rendelkezést: tízünk halálos ítéletét a tábornok kegyelemből húszévi kényszermunkára változtatta át. A többi tizenhatot agyonlőtték.

Szamuil megrántotta inge gallérját, mintha fojtogatná.

– Három napig le sem vették a bitóról az akasztottakat. A bitófa mellett éjjel-nappal őrség állott. Amikor új foglyokat hoztak a tömlöcbe, ezek elmondták, hogy a negyedik napon Tobolgvin elvtárs teste lezuhant, ő volt a legnehezebb, ekkor aztán a többit is levágták, és ott helyben elföldelték.

– A bitófa azonban továbbra is ott meredezett. Akkor láttuk újra, amikor elszállítottak bennünket. Ott állt, hurkai új áldozatokra vártak.

Szamuil elhallgatott. Merev tekintettel valahová a messzeségbe bámult. Pavel észre sem vette, hogy befejezte elbeszélését.

* Warszawianka: lengyel forradalmi dal (ejtsd: varsavjanka)

Szeme előtt megjelent, tisztán, élesen kirajzolódott a három emberi test, amint némán, borzalmasan, oldalra fordult fejjel himbálózik.

Az utcán harsányan fújták a sorakozót. Ez a hang térítette magához Pavelt. Halkan, alig hallhatóan mondotta:

– Gyerünk innét, Szamuil!

Az utcán lovas őrök között haladtak az elfogott lengyel katonák. A börtön ajtajánál az ezredkomisszár állt, éppen beírt egy parancsot a parancskönyvbe.

– Fogja, Antyipov elvtárs – s az írást odaadta a zömök századparancsnoknak. – Rendeljen ki egy járőrt, és indítsa útba az összes foglyokat Novograd-Volinszkij felé. A sebesülteket kötözzék be, tegyék szekérre, és ugyancsak arrafelé indítsák útba. Vigyék őket vagy húsz mérföldre a várostól, és onnét takarodjanak haza. Nincs arra időnk, hogy ezekkel bajlódjunk. És vigyázzon, a foglyokkal semmi durvaság!

Pavel a nyeregbe ült, és közben így szólt Szamuilhoz:

– Hallottad? Azok felakasztják a mieinket, mi pedig szépen kísérjük ezeket az övéikéhez. Hát lehet ezt kibírni?

Az ezredkomisszár Pavel felé fordította a fejét, és végigmérte. Kemény, szenvtelen szavak ütötték meg Pavel fülét, mintha az ezredkomisszár csak úgy saját magának mondta volna:

– Aki védtelen hadifoglyokkal kegyetlenkedik, azt agyonlőjük. Mi nem vagyunk fehérek!

És Pavelnek, amint elindult a kaputól, eszébe jutottak a Forradalmi Katonai Tanács parancsának utolsó szavai. Akkor hallotta, amikor az egész ezred előtt felolvasták a parancsot:

„A munkás–paraszt ország szereti Vörös Hadseregét. Büszke reája. És megköveteli, hogy zászlaján egyetlenegy folt se legyen."

– Egyetlenegy folt se – suttogta Pavel ajka.

*

Mialatt a negyedik lovashadosztály elfoglalta Zsitomirt, a 7. lövészhadosztály 20. dandárja, Okunyikovo község körzetében átkelt a Dnyeper folyamon. Ez a dandár Golikov elvtárs rohamcsoportjához tartozott.

A 25. lövészhadosztályból és a Baskir Lovasdandárból álló csoport pedig azt a parancsot kapta, hogy a Dnyeperen átkelve, Irsa állomásnál vágja át a Kijev–Korosztyeny vasútvonalat. Ezzel a hadművelettel elvágták a lengyelek Kijevből való utolsó visszavonulási útját. Itt, az átkelésnél halt meg a sepetovkai Komszomol-szervezet egyik tagja, Misa Levcsukov.

Amikor az ingatag pontonhídon futottak keresztül, valahonnét a hegy mögül vészes vijjogással egy gránát repült el a fejük felett és a vízbe csapódott. Ugyanebben a szempillantásban Misa lezuhant a pontonhíd egyik csónakja alá. Elnyelte a víz, nem is adta vissza, és csak Jakimenko, a szakadt ellenzős sapkájú, hirtelenszőke vöröskatona kiáltott fel csodálkozva:

– Nem látod, te? Misa a víz alá került, úgy eltűnt, mintha a tehén nyelte volna le! – Meg is állt volna, rémülten bámulva a sötét vízbe, de a mögötte jövők a sarkában voltak, taszigálták előre:

– Mit tátod a szád, te mamlasz? Eredj tovább!

Kinek volt rá ideje, hogy elgondolkozzék a bajtársa sorsán? A dandár úgyis elmaradt a többiektől, akik már elfoglalták a jobb partot.

Misa haláláról Szerjozsa csak négy nap múlva értesült. Dandárjuk ekkor már harccal elfoglalta Bucsa állomást, és arcvonalát Kijev felé fordította, szembeszállt a Korosztyeny felé áttörni akaró lengyelek elkeseredett ellentámadásaival.

A csatárláncban Szerjozsa mellett Jakimenko hasalt. Abbahagyta a vad tüzelést, nagy nehezen kinyitotta az átforrósodott puska závárzatát, és fejét a földig lehajtva, szólt Szerjozsához:

– A puskának is kell egy kis pihenés.

Szergej a puskaropogásban alig hallotta Jakimenko hangját. Egy csendesebb percben aztán Jakimenko csak úgy mellékesen megjegyezte:

– Igaz is, a barátod belefulladt a Dnyeperbe, észre se vettem, máris elnyelte a víz – így fejezte be mondanivalóját, megtapogatta a puska závárzatát, tölténytáskájából új tárat húzott elő, és szakértelemmel kezdte betologatni a helyére.

*

A Bergyicsev elfoglalására küldött tizenegyedik hadosztály a városban a lengyelek elkeseredett ellenállásába ütközött.

Az utcákon véres harc fejlődött ki. A lovasok útját géppuskák állták el. Mégis elfoglalták a várost, s a szétvert lengyel hadak maradványai megfutottak. A pályaudvaron egész vasúti szerelvényeket fogtak el. De a legszörnyűbb csapás, amely a lengyeleket érte, egy robbanás volt: egymillió ágyúlövedék pusztult el, az egész lengyel arcvonal központi lőszerraktára. A városban minden üvegablak apró szilánkokra tört, a házak a sorozatos robbanásoktól úgy remegtek, mintha papírból lettek volna.

A Zsitomir és Bergyicsev ellen intézett csapás a lengyelek hátbatámadását jelentette, s most kettős áradatban, hanyatt-homlok özönlöttek kifelé Kijevből, kétségbeesve igyekeztek utat törni a vasgyűrűn keresztül.

Pavel már elvesztette az egyéni létezés érzését. Napról napra heves összecsapások és csaták követték egymást, és Korcsagin beleolvadt a tömegbe, a többi harcoshoz hasonlóan szinte elfelejtette az „én" szót, már csak a „mi" létezett: a mi ezredünk, a mi századunk, a mi dandárunk.

S az események orkánszerű sebességgel vágtattak. Minden nap valami újat hozott.

Bugyonnij lovasai csapást csapásra halmoztak. A lovashadosztályok szenvedélyes haraggal vetették magukat Novograd-Volinszkij ellen. Ez volt a lengyel hadtápterület szíve.

Mint meredek partról a hullám, visszazúdultak, hogy aztán ismét előretörjenek ijesztő hajrázással.

A lengyeleken már semmi sem segített: sem a drótakadályok hálózata, sem a várost tartó helyőrség elkeseredett ellenállása. Június 27-ének reggelén a vörös lovashadosztályok átkeltek a Szlucs folyón, és benyomultak Novograd-Volinszkijba, majd Korec helység irányában üldözték tovább a lengyeleket. Ugyanekkor a negyvenötödik hadosztály Novij Miropolnál kelt át a Szlucs folyón, Kotovszkij lovasdandárja pedig Ljubar helységre vetette magát.

Az Első Lovashadsereg megkapta az arcvonalparancsnokság utasítását, hogy az egész lovasságot irányítsa Rovno elfoglalására. A vörös hadosztályok feltartóztathatatlan előnyomulása arra kénysze-

rítette a szétvert, szétzüllesztett lengyeleket, hogy csoportokra szakadva keressenek menekülést.

Pavel egyszer, amikor a dandárparancsnok a vasúti állomásra küldte egy páncélvonathoz, itt azzal találkozott, akire igazán nem számított. Lova vágtában ért fel a töltésre. Pavel a legelső szürkére mázolt vagonnál megrántotta a kantárt. Komoran és megközelíthetetlenül állt a páncélvonat, feketén meredezett belőle a tornyaiban rejtőző ágyúk torka. A vonat mellett néhány fülig olajos alak a kerekeket borító acél védőlemezt igyekezett leemelni.

– Hol találom a páncélvonat parancsnokát? – kérdezte Pavel egy vizesvödröt cipelő, bőrkabátos katonától.

– Ott ni – a katona a mozdony felé intett.

Korcsagin most már a mozdonynál érdeklődött:

– Ki a parancsnok?

Tetőtől talpig bőrbe öltözött, himlőhelyes férfi fordult feléje.

– Én!

Pavel levelet húzott elő a zsebéből.

– Tessék, a dandárparancsnok parancsa. Kérem a borítékon nyugtázni.

A bőrkabátos térdére tette a borítékot, és aláírta. A mozdony kerekénél valaki az olajozókannával matatott. Pavel csak széles hátát, és a bőrnadrágja zsebéből kikandikáló revolveragyat látta.

– Tessék, nyugtáztam – a bőrruhás visszaadta Pavelnak a borítékot.

Pavel a kantár után nyúlt, indulni készült. Ekkor a mozdonynál levő alak kiegyenesedett, és feléje fordult. Ebben a szempillantásban Pavel úgy ugrott le lováról, mintha a szél fújta volna le.

– Artyom! Bátyám!

Az olajtól szinte csöpögő mozdonyvezető gyorsan lerakta a kannát, és medveölelésébe szorította a fiatal vöröskatonát.

– Pavka! Gazfickó! Hát te vagy? – kiáltotta, nem hitt saját szemének.

A páncélvonat parancsnoka csodálkozva nézte a jelenetet. A vöröstüzérek mosolyogtak.

– Nézd csak, a testvérek találkoztak.

*

Augusztus tizenkilencedikén Lvov környékén Pavel a csatában elvesztette sapkáját. Megállította lovát, de elöl a lovasszázadok már beékelődtek a lengyel rajvonalakba. A vízmosás bokrai közt Gyemidov vágtatott arra. A folyó felé igyekezett, és futtában kiáltotta:

– Megölték a hadosztályparancsnokot!

Pavel megremegett. Elesett hát Letunov, az ő hős hadosztályparancsnoka, páratlanul vakmerő bajtársa! Pavelt vad düh fogta el Kardlapjával végighúzott véres zablájú, elcsigázott lován, és belevágtatott az ütközet kellős közepébe.

– Vágd a gazokat! Üsd, vágd! Aprítsd a lengyel nemességet! Megölték Letunovot! – És vaktában, meg se nézve áldozatát, már le is vágott egy zöldmundérost. A százados a hadosztályparancsnok halálhírére olyan határtalan düh fogta el, hogy egy egész szakasz legionistát lekaszaboltak.

Kivágtattak a szabad mezőre, kergették a megfutamodókat, de egy ellenséges üteg tüzelni kezdett rájuk. A levegőn srapnel süvített keresztül, és halált fecskendezett szanaszéjjel.

Pavel szeme előtt mint magnéziumfény, zöld láng villant fel, iszonyú dördülés csapott a fülébe és tüzes vas perzselte meg a fejét. A föld ijesztően, érthetetlenül forogni kezdett alatta, majd kiszaladt alóla.

Pavel úgy repült a nyeregből, mint szalmaszál a szélben. Átbukfencezett lova fején, és a földre zuhant.

Egyszerre éjszaka lett körülötte...

KILENCEDIK FEJEZET

A rém szeme halványvörösen dülled ki macskafejéből, közepe zöld, majd élénken izzó szín önti el. A rém több tucat csáppal nyúlkál, csápjai egy csomóba verődött kígyók módjára tekeregnek, pikkelyes bőre undorítóan surrog. A rém mozog. Szinte már itt van, Pavel szeme előtt. A csápok végigtapogatják testét, hidegek, és mégis égetnek, mint a csalán. A rém kinyújtja szívókarját, s ez piócaként tapad Pavel fejére, majd görcsösen összehúzódik és a vérét szívja. Érzi, amint testéből átfolyik a vér a rém puffadt hasába. A

szörnyű száj szívja, szívja, és azon a ponton, ahol a fejére szorul, elviselhetetlen a fájdalom.

Valahonnét, nagyon-nagyon messziről emberi hang hallatszik:

– Milyen most az érverése?

És még halkabban felel egy másik hang. Női hang.

– A pulzusa százharmincnyolcat ver. Láza harminckilenc és fél. Állandóan lázálmok gyötrik.

A rém eltűnt, de ahol a vérét szívta, ott megmaradt a fájdalom. Pavel érzi: egy kéz hozzáér a karjához, csukló felett. Igyekszik felnyitni a szemét, de szemhéja olyan súlyos, hogy nincs ereje felemelni. Miért van ilyen meleg? Úgy látszik, anyja befűtött a kemencébe. De megint hangokat hall valahonnét:

– A pulzusa most százhuszonkettő.

Megpróbálja felnyitni szemhéját. De belsejében tűz ég. Fojtó a levegő.

Szomjas, jaj de szomjas. Mindjárt felkel, és nagyot iszik. De hát miért nem kel fel? Meg akar mozdulni, de teste idegen, nem engedelmeskedik, nem az ő teste. Anyja mindjárt hozza a vizet. Ő majd így szól hozzá: „Vizet kérek." Valami mozog körülötte. Tán csak nem a rém közeledik megint? De már itt is van, szeme vörösen ég...

Messziről halk hangot hall:

– Froszja, hozzon vizet!

„Kit hívnak így?" Pavel megerőlteti az emlékezetét, de az erőlködéstől megint a sötétségbe merül. Majd újra felbukkan onnét, és eszébe jut: „Szomjas vagyok".

Hangokat hall:

– Úgy látszik, magához tér.

És már érthetőbben, közelebbről szól a gyengéd hang:

– Mondja, beteg, akar inni?

„Én volnék az a beteg, vagy nem énhozzám szólnak? Persze, hiszen tífuszban fekszem, úgy van." És harmadízben is megpróbálja felnyitni a szemét. Végre sikerül. Szétváló pilláinak keskeny résén át előbb egy vörös golyót vesz észre a feje fölött. De aztán eltakarja valami sötétség: ez a sötétség feléje hajlik, ajka egy pohár kemény

szélét érzi, és nedvességet, életadó nedvességet! Belsejében a tűz csillapul.

Elégedetten suttogja:

– Most jó.

– Mondja, beteg, lát engem?

Ezt az a sötétség kérdezi, amely fölébe hajlik. Ő már-már álomba merül, de még ki tudja mondani:

– Nem látom, de hallom...

– Ki hitte volna, hogy életben marad? És lám, visszaküzdötte magát az életbe. Bámulatosan erős a szervezete. Ön büszke lehet, Nyina Vlagyimirovna. A szó szoros értelmében visszaadta az életnek.

És egy izgatott női hang:

– Ó, nagyon boldog vagyok!

Tizenhárom napos eszméletlenség után Korcsagin magához tért. A fiatal test nem akart meghalni, lassan újra elöntötte az erő. Mintha másodszor született volna, mindent újnak, szokatlannak látott. Csak a feje hevert megmozdíthatatlanul a gipszkötésben, mint valami tehetetlen súly. Fejét nem bírta megmozdítani, de testébe már visszatért az érzés, és kezének ujjai már összehúzódtak és szétnyíltak.

*

Nyina Vlagyimirovna, a hadikórház alorvosa, négyszögletű szobájában, csöppnyi asztalkájánál ült, és lila fedelű, vaskos füzetében lapozgatott. Apró, előredűlő betűivel írt rövid feljegyzések voltak a füzetben.

1920. augusztus 26.

Ma egész csoport súlyos sebesültet kaptunk a kórházvonatról. Az ablakhoz, a sarokban álló ágyra egy bezúzott fejű vöröskatona került. Mindössze tizenhét éves. A zsebében talált iratokat nekem adták át egy borítékban, az orvosi feljegyzésekkel együtt. Neve Pavel Andrejevics Korcsagin. A következő iratok voltak nála: a 967. sorszámú elnyűtt igazolvány arról, hogy az ukrajnai Komszomol tagja, egy szakadt vöröskatona-igazolvány, és egy darabokra

szakadt ezredparancs. Ebben az állt, hogy Korcsagin vöröskatona egy felderítő feladat bátor végrehajtásáért dicséretben részesült. Végül volt ott egy darabka papír, amelyre bizonyára a gazdája keze írta rá:

„Kérem bajtársaimat, hogy halálom esetén értesítsék hozzátartozóimat. Cím: Artyom Korcsagin lakatos, Sepetovka, fűtőház."

A sebesült, amióta fejét a gránátszilánk érte, vagyis augusztus 19. óta eszméletlen. Anatolij Sztyepanovics holnap megvizsgálja.

Augusztus 27.

Ma megvizsgálták Korcsagin sebét. Nagyon mély: a koponyafal betört, és ennek következtében a fej egész jobb oldala megbénult. Jobb szemében vérömlés. A szem bedagadt.

Anatolij Sztyepanovics ki akarta operálni a szemét, hogy ne állhasson be gyulladás, de én kértem, hogy mindaddig ne tegye, amíg fennáll a daganat lelohadásának lehetősége. Beleegyezett.

A sebesült folytonos lázálomban hánykolódik, állandó ügyeletet kell tartani mellette. Sok időmet szentelem neki. Nagyon sajnálom, mert olyan fiatal, és szeretném visszahódítani a haláltól, ha sikerül.

Tegnap, amikor leváltottak, még néhány órát töltöttem a kórteremben. Ő a legsúlyosabb eset. Figyelem, ahogy lázálmában beszél. Néha valósággal mesél. Sok részletet megtudok az életéből, de néha ijesztően szitkozódik. Iszonyúak ezek a szitkok. Valahogy rosszul esik, hogy tőle ilyen szörnyű csúnyaságokat kell hallanom. Anatolij Sztyepanovics azt mondja, hogy nem marad életben. Az öreg mérgesen dörmögi: „Hogy lehet ilyencket felvenni a hadseregbe, hiszen jóformán még gyerek! Felháborító!"

Augusztus 30.

Korcsagin még mindig nem nyerte vissza eszméletét. Abban a különteremben fekszik, ahová a haldoklók kerülnek. Froszja ápolónő szinte el sem mozdul mellőle. Kiderült, hogy ismeri.

Valamikor régen egy helyen dolgoztak. Milyen odaadó figyelemmel ápolja ezt a beteget! Most én is úgy látom, hogy Korcsagin állapota reménytelen.

Szeptember 2.

Éjjel tizenegy óra. Számomra nagyszerű nap ez a mai. A betegem, Korcsagin, magához tért, életre kelt. Túl van a válságon. Az utolsó két napon nem is mentem haza.

Most le sem tudom írni örömömet, hogy ismét megmenekült valaki. Eggyel kevesebb lesz a haláleset a mi kórtermünkben. Az én kimerítő munkámban az a legnagyobb öröm, ha betegeim felgyógyulnak. Olyan közel kerülnek hozzám, mintha a gyermekeim volnának.

Barátságunk őszinte, becsületes, és amikor elbucsúzunk, néha még sírok is. Kissé nevetséges, de így van.

Szeptember 10.

Ma megírtam Korcsagin első levelét, amelyet a hozzátartozóinak küld. Azt írja, hogy könnyű sebesülés érte, nemsokára felgyógyul és hazautazik. Sok vért veszített, sápadt, mint a viasz, és még nagyon gyenge.

Szeptember 14.

Korcsagin ma mosolygott először. Nagyon kedves mosolya van. Általában korához képest nagyon komoly. Gyorsan gyógyul. Froszja meg ő jó barátok. Froszját gyakran látom az ágyánál. Úgy látszik, Froszja valamit mondhatott neki rólam, persze túlságosan dicsért, és most már a beteg halvány mosollyal szokott fogadni. Tegnap megkérdezte:

– Mondja, doktornő, mik ezek a sötét foltok a kezén?

Nem mondtam meg, hogy az ő ujjának a nyomai: lázálmában ilyen görcsös erővel szorongatta a kezemet.

Szeptember 17.

Korcsagin homloksebe szépen gyógyul. Minket, orvosokat, meglep az a valóban végtelen béketűrés, amellyel ez a sebesült elviseli a kötözéseket.

Hasonló esetekben rendszerint sok a jajgatás, a szeszélyeskedés. Ez a beteg fel se szisszen, és amikor jóddal kenik be sebének száját, csak megfeszül, mint a húr. Gyakran elveszti az eszméletét, de általában az egész idő alatt egyetlen jajszó sem hagyja el az ajkát.

Már mindenki tudja: ha Korcsagin nyöszörög, ez azt jelenti, hogy elvesztette eszméletét. Honnét veszi ezt a szívósságot? Nem tudom.

Szeptember 21.

Korcsagint ma vitték ki első ízben tolókocsin a kórház széles erkélyére. Micsoda tekintettel nézte a kertet, milyen mohón szívta a friss levegőt! Bepólyázott fején csak fél szeme van szabadon. Ez a szem élénk és csillogó: úgy néz a világba, mintha első ízben látná.

Szeptember 26.

Ma lehívtak a fogadószobába, két lány várt rám. Egyikük nagyon szép. Korcsaginnal akartak beszélni. Nevük: Tonya Tumanova és Tatjana Buranovszkaja. Tonya nevét ismerem, Korcsagin olykor emlegette lázálmában. Megengedtem a látogatást.

Október 8.

Korcsagin ma sétált először segítség nélkül a kertben. Már több ízben megkérdezte tőlem, mikor bocsátják el a kórházból. Azt feleltem, hogy nemsokára. A két barátnő minden látogatónapon eljön a beteghez. Már tudom, miért nem jajgatott, és egyáltalán miért nem jajgat soha. Megkérdeztem, és ezt válaszolta:

– Olvassa el a *Bögöly* című regényt, majd megtudja.

Korcsagint elbocsátották. Melegen búcsúztunk egymástól. Szemén már nem volt kötés, csak a homlokán. Fél szemére megvakult, de nem látni rajta. Nagyon fájt elválnom ettől a derék embertől.

Mindig így van: felgyógyulnak és itt hagynak minket, aztán talán soha többé nem találkozunk. Búcsúzóul ezt mondta:

– Inkább a bal szememre vakultam volna meg. Hogyan fogok célozni ezentúl?

Még mindig a frontra gondol.

*

Pavel, miután elhagyta a kórházat, kezdetben Buranovszkijéknál lakott, ott, ahol Tonya is megszállt.

Mindjárt megpróbálta Tonyát is bevonni a közösségi munkába. Meghívta a városi Komszomol-gyűlésre. Tonya igent mondott, de amikor kilépett a szobából, ahol öltözködött, Pavel az ajkába harapott. A lány célzatosan kiválasztott, nagyon elegáns ruhát vett fel, Pavel nem akarta volna így elvinni magával elvtársai közé.

Ekkor volt első összetűzésük. Amikor Pavel megkérdezte, miért öltözött így, Tonya megsértődött.

– Én sohasem alkalmazkodom a közhangulathoz, és ha neked kellemetlen velem jönnöd, akkor itthon maradok.

A klubban is nagyon kínos volt neki ilyen kiöltözve látni Tonyát a fakult katonablúzok és ujjasok között. Társai idegenkedve fogadták Tonyát. A lány megérezte ezt, és megvetően, kihívóan tekingetett reájuk.

Pavelt félrehívta a teherkikötő Komszomol-titkára, Pankratov rakodómunkás. A széles vállú legény, akin durva vitorlavászon ing volt, mérgesen nézett Pavelre, és Tonya felé sandítva így szólt:

– Mi az, te hoztad ide ezt a tündért?

– Igen, én – felelte nyersen Korcsagin.

– Nna... – mondta kelletlenül Pankratov. – Nem olyannak látszik, mint aki közibénk való, inkább a burzsoáziához illik. Hogy engedték be ide?

Pavelnek lüktetett a halántéka.

– Ő az én barátom, én hoztam ide. Érted? Ő nekünk nem ellenségünk, de ami a ruházkodását illeti, ez igaz, csakhogy nem mindig a ruhájáról kell megítélni valakit. Tudom én jól, hogy kit lehet idehozni, tehát megjegyzésnek nincs helye, elvtársam.

Még valami gorombaságot is akart mondani, de fékezte magát, mert megértette, hogy Pankratov a közvéleménynek adott kifejezést, s így aztán minden haragja Tonya ellen fordult.

„Megmondtam előre! Minek ide ez a kérkedés?"

Ezen az estén kezdett felbomlani barátságuk. Pavel keserűen és csodálkozva figyelte, hogyan dől romba ez a látszólag oly szilárd barátság.

Eltelt néhány nap, és minden találkozásuk, minden beszélgetésük alkalmával érezték, hogyan idegenednek el egymástól, hogyan növekszik köztük a lappangó ellentét. Tonya sekélyes individualizmusa elviselhetetlenné vált Pavel számára.

Mindketten tisztán látták, hogy szakításuk elkerülhetetlen.

Egy nap együtt kimentek a sárgult avarral borított Kereskedőparkba, hogy ott mondják el egymásnak utolsó mondanivalójukat. Megálltak a kőkorlátnál, a meredek part felett: alattuk szürkén csillámlott a Dnyeper víztömege. A híd súlyos tömbje alól vontatóhajó kúszott elő, lapátkerekeivel fáradtan paskolta a vizet, az ár ellen küzdve két nagyhasú uszályt vonszolt maga után. A lemenő nap aranyözönbe borította a Truhanov-szigetet, és lángvörösre festette a kis házak ablakait.

Tonya nézte az aranysugarakat, és mélységes szomorúsággal így szólt:

– A nap mindjárt eltűnik. Hát így tűnik el a mi barátságunk is?

A fiú tekintete rátapadt. Keményen összehúzta szemöldökét, és halkan felelte:

– Tonya, mi erről már beszéltünk. Te is tudod, hogy szerettelek, és szerelmem még most is visszatérhet, de ehhez az kell, hogy te velünk légy. Én nem az a Pavlusa vagyok, aki azelőtt voltam. És rossz férjed lennék, ha úgy gondolod, hogy először tehozzád kell tartoznom és csak azután a párthoz. Mert én előbb tartozom a párthoz, és csak azután hozzád meg többi hozzátartozóimhoz.

Tonya szomorúan nézte a folyóvíz kék villózását, szeme megtelt könnyel.

Pavel rátekintett a jól ismert arcélre, a leány sűrű, gesztenyeszínű hajára, és szívét elöntötte a sajnálat hulláma. Sajnálta ezt a lányt, aki egyszer olyan drága, olyan közeli volt neki.

Kezét óvatosan Tonya vállára tette.

– Hagyj el mindent, ami megköt! Állj hozzánk. Együtt fogjuk leverni az urakat. Sok jó leány van köztünk, velünk viselik a könyörtelen küzdelem minden terhét, velünk tűrnek minden nélkülözést. Tán nem oly műveltek, mint te, de hát miért, miért nem akarsz mellénk állni? Azt mondod, Csuzsanyin erőszakkal magáévá akart tenni, de hát az egy elfajzott alak, nem harcos. Azt mondod, barátságtalanul fogadtak, de hát mért öltöztél fel úgy, mint egy burzsuj bálra? A kevélységed vezetett tévútra, azt mondtad, miért alkalmazkodjam a piszkos zubbonyokhoz? Volt bátorságod megszeretni egy munkást, de az eszmét nem tudod megszeretni. Fáj, hogy elválunk, és mindig szeretettel akarok rád emlékezni.

Elhallgatott.

*

Másnap Pavel az utcán meglátott egy rendeletet, a kormányzósági Cseka elnökének aláírása volt rajta: Zsuhraj. A fiú szíve nagyot dobbant. Nagy nehezen bejutott a matrózhoz, nem akarták beengedni. Olyan patáliát csapott, hogy az őrök már éppen le akarták tartóztatni. Mégis bejutott.

Találkozásuk szívélyes volt. Fjodor félkarját elvitte a gránát. Mindjárt megállapodtak, hogy Pavel ott fog dolgozni.

– Itt fogjuk pusztítani az ellenforradalmat, a fronthoz még nincs elég erőd. Már holnap gyere el – mondta Zsuhraj.

*

A fehér-lengyelek elleni harc véget ért. A vörös hadak majdnem elérték Varsó falait, de minden anyagi és testi erejük kimerült, elszakadtak támaszpontjaiktól, a döntő csatát nem bírták megvívni, és visszavonultak. Bekövetkezett a „csoda a Visztulánál": így hívják

a lengyelek a vörösök varsói visszavonulását. A pánok fehér Lengyelországa tovább élt. A lengyel szocialista tanácsköztársaságot egyelőre nem sikerült megvalósítani.

A vérben ázó országnak lélegzethez kellett jutnia.

Pavel nem találkozhatott az övéivel, mert Sepetovkát megint elfoglalták a fehér-lengyelek, és ez a városka lett az ideiglenes frontháter. Béketárgyalás folyt. Pavel éjjel-nappal a Csekánál volt, különféle megbízatásokat hajtott végre. Fjodor szobájában lakott. Amikor megtudta, hogy városkáját elfoglalták a lengyelek, elszontyolodott.

– Szóval, Fjodor, anyám külföldre kerül, ha a fegyverszünet ezt eredményezi?

De Fjodor megnyugtatta:

– A határ bizonyára a Goriny folyó mentén fog húzódni. Akkor pedig a város a miénk marad. Nemsokára megtudjuk.

A lengyel arcvonalról délre dobták át a hadosztályokat, mert a lélegzetvételnyi szünetet kihasználva, a Krímből előbújt Vrangel. És ugyanakkor, amikor a köztársaság minden erejét a lengyel frontra összpontosította, a vrangelisták délről a Dnyeper mentén észak felé törtek, a jekatyerinoszlávi kormányzóság irányában.

S az ország, hogy ezt az utolsó ellenforradalmi gócot is felszámolja, a lengyel háború befejezésével felszabadult seregeit a Krím ellen küldte.

Kijeven át emberekkel, szekerekkel, konyhákkal és ágyúkkal telezsúfolt szerelvények haladtak dél felé. A körzeti vasúti Csekánál lázas munka folyt. A szerelvényáradat „eldugulásokat" okozott, ilyenkor a pályaudvarok zsúfolásig megteltek, és leállt a forgalom, minthogy egyetlen szabad sínpár sem akadt. A készülékeken letekeredő szalagok pedig egyre csak ontották az ultimátumszerű táviratokat, amelyek megparancsolták, hogy tegyék szabaddá az utat ennek vagy amannak a hadosztálynak. Kúsztak a végtelen szalagocskák, s a jelekkel telepontozott papírcsíkok mindegyikén ilyesvalami állott: „soron kívül... felsőbb katonai parancs értelmében... haladéktalanul szabaddá teendő az út..." És majdnem valamennyiben az is benne állott, hogy a végrehajtás elmulasztásáért felelős személyeket forradalmi hadbíróság elé fogják állítani.

Az „eldugulásokért" pedig a körzeti vasúti Cseka volt felelős.

Ide rontottak be, revolverükkel hadonászva, a csapatparancsnokok, és követelték a maguk szállítmányának azonnali útbaindítását, a hadseregparancsnok ilyen meg ilyen szövegű, ilyen meg ilyen számú távirata értelmében.

Hallani sem akartak róla, hogy ez lehetetlen. „Ha belepusztultok is, nekünk tovább kell jutnunk!" És következett egy szörnyű szitok. A különösen nehéz esetekben sürgősen hívták Zsuhrajt. S ilyenkor a nekihevült emberek, akik már-már keresztüllőtték egymást, lecsendesedtek.

Zsuhraj hidegen-nyugodt vasalakja, ellentmondást nem tűrő, erős hangja a kirántott revolvereket egyszeriben visszaparancsolta tokjaikba.

Pavelt hasogató fejfájása ki-kikergette szobájából a peronra. A cseka-tevékenység felőrölte idegeit.

Egyszer egy lőszeresládákkal megrakott, nyitott tehervagonon megpillantotta Szerjozsát. A Bruzzsak fiú a vagonról egyenesen a nyakába ugrott, majdnem feldöntötte, és forrón átölelte.

– Pavka! Ördögadta, mindjárt megismertelek.

A két barát azt sem tudta, mit kérdezzen először, miről meséljen legelőbb. Hiszen annyi mindenen átmentek ez alatt az idő alatt! Kérdeztek, és anélkül, hogy a választ megvárták volna, beszéltek tovább. Észre sem vették, hogy többször is sípolt a vonat. Csak amikor a vagonok lassan kifelé gördültek, hagyták abba az ölelkezést.

Mit tehettek? Találkozásuknak vége szakadt, a vonat irama gyorsult. És Szerjozsa, nehogy lemaradjon, még utoljára odakiáltott a barátjának, végigrohant a peronon, és belekapaszkodott egy tehervagon nyitott ajtajába. Néhány kéz megragadta, és behúzta. Pavel pedig csak állt és nézett utána – csak most jutott eszébe, hogy Szerjozsa nem tud Valja haláláról, hiszen azóta nem járt szülővárosukban. És ő, Pavel, a találkozás izgalmában semmit sem mondott neki erről.

„Jobb is, ha nem tudja, legalább nyugodtan utazik" – gondolta Pavel.

Nem tudta, hogy most látja barátját életében utoljára. És Szergej,

amint ott állt a vagon tetején, szembefordulva az őszi széllel, szintén nem tudta, hogy a halál felé siet.

– Ülj le, Szerjozsa – tanácsolta neki Dorosenko vöröskatona, akinek köpenyén hátul égett lyuk volt.

– Sebaj, a szél régi barátom. Hadd süvítsen – felelte Szerjozsa nevetve.

És egy héttel utóbb elesett az első csatában az őszbe borult ukrán rónaságon.

Messziről, vaktában repült feléje a golyó.

Az ütéstől megrázkódott. Egyet lépett, aztán megtántorodott, fel sem kiáltott, átölelte a levegőt, majd kezét hevesen a mellére szorítva, meggörnyedt, mintha ugrásra készülne, de teste ólomsúlyú lett, földre zuhant. Kék szeme mozdulatlanul meredt a puszta végtelenjébe.

*

Az idegtépő munka hatása megmutatkozott Pavelen, hisz az egészsége még nem állt helyre teljesen. A belső sérüléseitől eredő fájdalmak egyre gyakrabban jelentkeztek, és két álmatlan éjszaka után elvesztette az eszméletét.

Kénytelen volt megkérdezni Zsuhrajtól:

– Mit gondolsz, Fjodor, nem lenne helyes, ha más munkát választanék? Nagy kedvem volna saját mesterségemet folytatni, itt, a főműhelyben. Különben is úgy érzem, nem valami jól boldogulok én itt. A bizottság azt mondta, hogy katonai szolgálatra alkalmatlan vagyok. De itt rosszabb a frontnál. Az a két nap, amíg Szutir bandáját felszámoltuk, teljesen levert a lábamról. Ki kell pihennem a harcokat. Te tudod, Fjodor, hogy csak rossz csekista lehetek, ha alig állok a lábamon.

Zsuhraj aggódva nézett Pavelre.

– Hát igen, rossz bőrben vagy. Már előbb fel kellett volna hogy mentsünk, de hát az én hibám, hogy a sok munkától nem vettem észre.

Ennek a beszélgetésnek az lett a vége, hogy Pavel egy írással jelentkezett a kormányzósági Komszomol-bizottságnál. Az írásban az állt, hogy Korcsagint a bizottság rendelkezésére bocsátják.

Egy ugrifüles fiú, sapkája kihívóan a szemébe volt rántva, hirtelen végigfutotta az írást, és jókedvűen kacsintott Pavelra.

– A Csekától? Kellemes intézmény. Tessék csak, adunk mi neked munkát egy-kettő. Éppen ilyen gyerekek kellenek nekünk! Hová tegyünk? Akarsz a kormányzósági élelmezési bizottsághoz kerülni? Nem? Sebaj, nem muszáj. Elmégy a kikötőbe, az agitációs irodába? Nem? Ej, kár. Jó kis hely az, rohammunkás fejadagot adnak.

Pavel félbeszakította a legénykét:

– A vasúthoz akarok kerülni, a főműhelybe.

Amaz álmélkodva bámult rá.

– A főműhelybe? Hm... ott nincs szükségünk emberre. Egyébként, eredj Usztyinovicshoz. Az a lány majd elhelyez valahová.

A barna lánnyal rövid beszélgetése volt: megállapodtak, hogy Pavel a főműhelybe kerül mint Komszomol-titkár, de részt vesz a termelőmunkában is.

*

Ebben az időben a Krím kapujában, a félsziget szűk bejáratánál, ott, az ősi mezsgyén, amely valamikor a krími tatárokat elválasztotta a zaporozsjei kozákcsapatoktól – újjáépített és félelmesen megerősített fehérgárdista erődítmény állott: Perekop.

Perekop mögött, a Krím-félszigeten teljes biztonságban érezte magát, és bor mámorában fuldokolt az a régi világ, amelyet az ország minden részéből ide kergettek. Pedig már pusztulásra volt ítélve.

Egy nyirkos őszi éjszakán a dolgozó nép fiainak tízezrei belegázoltak a tengerszoros hideg vizébe, hogy átkeljenek, és hátba támadják az erődítményekbe befészkelődött ellenséget. A többi ezerrel ott haladt Ivan Zsarkij is, fején vigyázva vitte géppuskáját.

És amikor hajnaltájt Perekop körül fellángolt a vad harc, amikor az emberek ezrei homlokegyenest nekirohantak az akadályoknak, a fehérek mögött, a Litovszkij-félszigeten már partra léptek a Szivason átkelt első csoportok. És azok közt, akik felkapaszkodtak a kovás partra, Zsarkij egyike volt az elsőknek.

Fellángolt a harc, amelynél kegyetlenebb tán nem volt még soha. A fehérek lovassága vad, állati dühvel rohant azokra, akik éppen kimásztak a vízből. Zsarkij géppuskája halált okádott, kattogása

egy pillanatra sem némult el. Emberek és lovak halomra hullottak az ólomesőben. Zsarkij lázas sietségben újabb meg újabb hevedert fűzött be géppuskájába.

Perekop ágyúk százainak dörgésétől visszhangzott. Mintha maga a föld valami feneketlen mélységbe zuhant volna. A halált hozó lövedékek ezrei vad vijjogással barázdálták az eget, és apró szilánkokra robbantak szét. A feltúrt, összevissza sebzett földről az ég felé freccsentek a rögök, és fekete tömegükkel eltakarták a napot.

Így taposták el a szörnyeteg fejét, s a Krímre rázúdult a vörös áradat, rázúdultak pusztító kegyelemdöfésül az Első Lovashadsereg hadosztályai. A fehérgárdisták görcsös félelmükben megrohanták a kikötőkből kifutni készülő hajókat.

A köztársaság a Vörös Zászló rend aranymedáliáit tűzte az elnyűtt katonaingekre, oda, ahol a szív dobog. Ivan Zsarkij komszomolista géppuskás ingére is.

*

A lengyelekkel megkötötték a békét, és a városka, ahogy Zsuhraj remélte, Szovjet-Ukrajnáé maradt. A városkától harmincöt kilométerre levő folyó lett a határ. 1920 decemberének egy emlékezetes reggelén Pavel megérkezett a jól ismert vidékre.

Kilépett a hólepte peronra, futó pillantást vetett a Sepetovka feliratra, majd rögtön bal felé fordult, a fűtőházba. Érdeklődött Artyom után, de a lakatos nem volt ott. Szorosabbra húzta össze köpenyét, és sietve megindult az erdőn át a városka felé.

Marija Jakovlevna hátrafordult a kopogásra, és kiszólt, hogy „szabad". Mikor az ajtón belépő hóborított ember arcában felismerte fia kedves vonásait, szívéhez kapott, és mérhetetlen örömében egy szó sem jött ki a száján.

Soványka testével fia melléhez simult, számtalan csókkal halmozta el arcát, hullatta a boldogság könnyeit.

Pavel átölelte az anyját, és csak nézte a szomorúságtól, várakozástól elgyötört arcot, a ráncok barázdáit, ő sem szólt semmit, csak várta, hogy anyja megnyugodjék.

Az elkínzott asszony szemében újra felragyogott a boldogság, s az anya napokig nem bírt betelni azzal, hogy láthatja a fiát, hogy

beszélgethet vele, hiszen rég lemondott már erről a viszontlátásról. Öröme határtalan volt, amikor három nap múlva, éjszaka Artyom is beállított a szobácskába.

Korcsaginék kicsiny lakásának lakói visszatértek. Súlyos megpróbáltatások és viszontagságok után ismét találkozott a halálból megmenekült két fivér...

– És most mit fogtok csinálni? – kérdezte fiaitól Marija Jakovlevna.

– Megint a csapágyakhoz látunk, anyuskám! – felelte Artyom.

Pavel azonban csak két hétig maradt otthon. Visszautazott Kijevbe, ott várt rá a munka.

MÁSODIK RÉSZ

ELSŐ FEJEZET

Éjfél. Az utolsó villamosjárat is tovacsörömpölt már. A hold bágyadt fénnyel árasztja el az ablakpárkányt, és kékes fátyoltakarót vet az ágyra. A szoba többi részére félhomály borul. A sarokban asztal, a lámpaernyő alól kis fénykör szűrődik lapjára. Rita egy vastag füzet fölé hajol. Ez a naplója.

„Május 24" – veti papírra a betűket.

„Újra megkísérlem, hogy benyomásaimat leírjam. Másfél hónapja, hogy egyetlen szót sem írtam. Meg kell elégednem ezzel a töredékkel.

De ugyan mikor szakíthatnék időt a naplóírásra? Most is csak éjszaka jutok hozzá. Az álom elkerül. Szegal elvtárs elutazik, hogy részt vegyen a Központi Bizottság munkájában. Ez a hír valamenynyiünket elszomorít. A mi Lazar Alekszandrovicsunk kitűnő ember. Csak most értem meg, milyen kincs mindannyiunknak az ő barátsága. Szegal elutazásával persze megszűnik a dialektikus materializmussal foglalkozó tanulókör. Tegnap késő éjszakáig voltunk Szegalnál, meghánytuk-vetettük »patronáltjaink« eredményeit. Megérkezett Akim, a kormányzósági Komszomol-titkár és Tufta, a személyi nyilvántartó ellenszenves vezetője. Ki nem állhatom ezt a főokost. Szegal ragyogó volt. Tanítványa, Korcsagin, alaposan kioktatta Tuftát párttörténetből. Az utóbbi két hónap hasznosan telt el. Nem kár az erőfeszítésért, ha ilyen eredménnyel jár. A hírek szerint Zsuhraj ezentúl a katonai parancsnokság különleges osztályán fog dolgozni. Fogalmam sincs, miért.

Lazar Alekszandrovics átadta nekem tanítványát:

– Fejezze be, amit elkezdtünk – mondta –, ne álljon meg félúton. Mindketten sokat tanulhatnak egymástól. A fiatalember még nem szabadult meg teljesen az ösztönösségtől, forrongó érzései vezetik, és ezeknek az érzéseknek a viharai tévútra sodorhatják. Ahogy magát ismerem, Rita, megfelelő vezetője lesz Korcsaginnak. Sok sikert kívánok. Ne felejtse el, hogy írjon nekem Moszkvába – így búcsúzott tőlem Szegal.

A Központi Bizottságból ma ideküldték Zsarkijt, a szolomenkai kerületi bizottság új titkárát. A hadseregből ismerem.

Dmitrij holnap elhozza Korcsagint. Most leírom, milyen Dubava. Középtermetű, erős, izmos. A Komszomolban 1918, a pártban 1920 óta dolgozik. Egyike annak a három embernek, akit kizártak a kormányzósági Komszomol-bizottságból, mert a »munkásellenzék«-hez* tartozott. Oktatása éppenséggel nem volt könnyű feladat. Nap nap után felborította a tantervet, kérdésekkel ostromolt, elvont a tárgytól. Másik tanítványom, Jurenyeva, többször összezördült Dubavával. Dubava mindjárt az első este tetőtől talpig végigmérte Olgát, és megjegyezte:

– Még nem teljes a felszerelésed, öreglány. Bőrnadrág meg sarkantyú, Bugyonnij-sapka és kard kellene neked. Így most nem vagy se hal, se hús.

Olga sem maradt adósa, és nekem kellett szétválasztanom őket. Dubava, úgy látszik, barátja Korcsaginnak... Mára elég. Megyek aludni."

*

A forróság elcsigázta a földet. A pályaudvar feletti átjáróhíd vaskorlátja az izzásig átforrósodott. A hőségtől eltikkadt, bágyadt emberek mentek fel a hídra. Ezek nem voltak utasok. A hídon többnyire az állomás környékének lakói jártak a városba.

Pavel a lépcső felső fokáról meglátta Ritát. A lány előbb ért ide, és a lefelé haladó embereket nézte.

* „Munkásellenzék"-nek hívták azt a pártellenes csoportot, amely a szakszervezeteket szembeállította a párttal és az állammal. A X. pártkongresszus előtt leplezték le

Korcsagin vagy három lépésnyire állt tőle. Rita Usztyinovics nem vette észre. Pavel valami különös kíváncsisággal nézte. Rita csíkos blúzban, egyszerű, rövid kék szövetszoknyában volt, puha bőrkabátját vállára vetette. Rakoncátlan haja mint koszorú övezte napbarnított arcát. Fejét kissé felvetette, az éles fényben hunyorogva állt. Most történt először, hogy Pavel ilyen szemmel nézte barátját és tanítóját; agyán most futott át először a gondolat, hogy Rita nemcsak a kormányzósági bizottság vezetőségének tagja, hanem... De csakhamar észbe kapott, és „bűnös" gondolatain bosszankodva, odakiáltotta Ritának:

– Már egy álló órája nézlek, te meg észre se veszel. Ideje, hogy induljunk; a vonat már benn áll.

A peron szolgálati bejáratához siettek.

A kormányzósági bizottság előző nap megbízta Ritát, hogy képviselje egy járási értekezleten. Korcsagint adták mellé segítségül. Ma mindkettőjüknek feltétlenül vonatra kellett ülniök, s ez egyáltalán nem volt könnyű feladat. A ritkán közlekedő vonatok indulásának idején az utazási ötöstanács gyakorolta a korlátlan hatalmat a pályaudvar felett, írásbeli engedélye nélkül senki sem léphetett a peronra. A bizottság karhatalmi osztagának emberei minden bejáratot és ajtót megszálltak. A már amúgy is túlzsúfolt vonat az utazni szándékozóknak alig tizedrészét tudta befogadni. Senki sem akart a vonatról lemaradni, mert aztán napokig várhatott vonatra. Az átjárókat emberek ezrei rohamozták meg; mindenki arra törekedett, hogy valamilyen úton-módon mégiscsak eljusson az elérhetetlen zöld kocsikhoz. Ezekben az időkben a pályaudvar valóságos ostromot élt át, és a tülekedés időnként szinte közelharccá fajult.

Pavel és Rita hasztalan próbált kijutni a peronra.

Pavel jól ismerte az összes átjárókat, s a poggyásztermen át vezette ki útitársnőjét a peronra. Nagy nehezen elvergődtek a négyes számú kocsiig. A kocsi ajtajánál a nagy hőségtől verejtékezve állt egy csekista, igyekezett a tolongó tömeget visszatartani, már vagy századszor ismételte:

– Mondom, hogy a kocsi megtelt. Az ütközőkre, a kocsi tetejére senkit sem engedünk, ez a parancs.

Dühödt emberek szorongatták, orra előtt lobogtatták az állomás-

parancsnokság jegyét, amely a negyedik kocsira szólt. Minden vagon körül bőszen, ingerülten káromkodtak, kiáltoztak, tolongtak az emberek. Pavel látta, hogy a szokásos úton sohasem jutnak fel erre a vonatra. Pedig el kellett utazniok, máskülönben az értekezlet meghiúsul.

Félrevonta Ritát, és beavatta tervébe: valahogy feljut a kocsiba, kinyitja az ablakot, és behúzza Ritát.

– Add a bőrkabátodat, többet ér, mint akármilyen írás.

Pavel átvette a bőrkabátot, belebújt, revolverét szántszándékkal úgy csúsztatta a kabátba, hogy zsinóros agya kikandikáljon a zsebéből. Az elemózsiás táskát Ritánál hagyta, és megindult a kocsi felé. Az utasokat minden teketóriázás nélkül félrelökte, és a fogantyúra tette kezét.

– Hé, elvtárs, hová?

Pavel a köpcös őr felé fordult.

– A kerület különleges osztályától vagyok. Ellenőrzöm, hogy mindenki a vasúti bizottság jegyével került-e fel – mondta Pavel, és határozott hangja nem hagyott kétséget, hogy valóban megbízása van.

Az őr Pavel zsebére pillantott. Kabátujjával megtörölte homlokát, és fásultan odavetette:

– Csak ellenőrizd, ha feljutsz.

Pavel kézzel, vállal, néhol ököllel vágta át magát, idegen vállakra kapaszkodott, másoknak a karján húzódzkodott fel, és dühös káromkodások özönében, ülésekbe fogódzkodva-lógva sikerült elérnie a kocsi belsejét.

– Hova tülekszel, te átkozott sátánfajzat? – mordult rá egy kövér néne, amikor Pavel felülről leereszkedve, a térdére lépett. A néne százhúsz kilós teste az alsó pad legszélén szorongott, lába között olajosbödönt tartott. Bödönök, ládák, zsákok, kosarak voltak minden ülésen. A kocsiban lélegzeni sem lehetett.

A néne káromkodására Pavel kérdéssel válaszolt:

– Hol az utazási engedélye, polgártársnő?

– Miii? – rikácsolt a néne a hívatlan ellenőrre.

A legfelső ülésről egy „bűnöző" kobak öblös hangon mordult meg:

– Te, Vaszka, miféle alak került ide? Adj neki utazási engedélyt, a fenekébe egyet!

Korcsaginnak pont a feje felett megjelent valaki, nyilván ez volt Vaszka. Jól megtermett, szőrös mellű fickó, vérben forgó tekintettel méregette Korcsagint.

– Mit kötsz bele abba az asszonyba? Miféle engedély kéne neked?

A keresztülésről négy pár láb kalimpált alá. A lábak gazdái egymást átkarolva ültek, és buzgón ropogtatták a napraforgómagot. Nyilvánvaló volt, hogy itt tizenhárompróbás batyuzók, minden hájjal megkent feketézők utaztak. De Pavel nem ért rá velük vitatkozni. Ritát minél előbb be kellett juttatnia a kocsiba.

– Ez a láda meg kié? – fordult egy idős vasutashoz, és az ablaknál álló faládikóra mutatott.

– Ott, azé a menyecskéé – bökött a vasutas egy pár barna harisnyába bújtatott kövér láb felé.

Az ablakot ki kellett nyitni. A láda útban volt. Nem volt hová tenni, Pavel felemelte, és odanyújtotta a felső padon gubbasztó tulajdonosának:

– Tartsa egy pillanatig, polgártársnő, kinyitom az ablakot.

– Mit nyúlkálsz a más holmijához? – rikácsolta a lapos orrú menyecske, amikor Pavel az ölébe rakta a ládát.

– Motyka, mit hangoskodik itt ez a polgártárs? – fordult segítségért a mellette ülő emberhez. Ez anélkül, hogy a felső padról lereszkedett volna, szandálos lábával hátba rugta Pavelt.

– Hé, te vízfejű! Pucolj el innét, amíg ki nem készítlek!

Pavel némán tűrte a rúgást. Ajkába harapott, kinyitotta az ablakot, azután a vasutashoz fordult:

– Elvtárs, húzódj arrébb egy kicsit!

A hely szabaddá vált. Pavel félretolt egy bödönt, és már a nyitott ablaknál állt. Rita a kocsi előtt várt, és gyorsan beadta az ablakon a zsákot. Pavel a zsákot a bödönös néne ölébe lökte, aztán kihajolt, és egyetlen rántással behúzta Ritát a kocsiba. Az őrködő vöröskatona csak akkor vette észre a szabálytalanságot, amikor Rita már benn volt a kocsiban. Az ügyetlen őr számára nem maradt más hátra: nagyot káromkodott, és ellépett az ablaktól. A batyuzó tár-

saság olyan rikácsolással fogadta Rita váratlan felbukkanását, hogy a lány zavarba jött és megrémült. Még állóhely sem jutott számára. Egyelőre az alsó pad peremén állt, és kezével a felső pad hágcsójába kapaszkodott. Minden oldalról szitkok röpködtek feléje. Felülről az öblös hangú böfögött:

– Ni, a féreg, betolakszik, és még a nőjét is berángatja!

A felső padról egy láthatatlan valaki sipítozta:

– Motyka, kenj le neki egyet, hogy a szeme szikrázzon!

A testes menyecske a faládát mindenáron Pavel fejére akarta tenni. Körös-körül idegen, ronda arcok. Pavel megbánta, hogy idehozta Ritát, de most már valahogy el kellett helyezkedniük.

– Polgártárs – fordult ahhoz, akit az imént Motykának szólítottak –, vidd innét a zsákodat, a helyre az elvtársnőnek van szüksége.

Motyka felelete akkora trágárság volt, hogy Pavelnek felforrt a vére. Jobb szemöldöke felett sűrű, éles nyilallást érzett.

– No, várj csak, gazember, ezért meglakolsz – szólt rá a káromkodóra, alig tudta magát türtőztetni. Ám ebben a pillanatban valaki fejbe rúgta.

– Vaszka! Még egyet a kupájára! – uszították mindenfelől.

Most egyszerre kitört Pavelből a sokáig visszafojtott indulat. És ahogy ez nála ilyen esetekben történni szokott, indulatkitörését gyors, határozott, kemény mozdulatok követték.

– Úgy! Szemtelenkedtek, batyuzó gazemberek? – mintha rugó volna a karjában, felhúzódzkodott, és ökle nagy erővel Motyka pimasz képébe sújtott. Az ütés olyan erős volt, hogy a feketéző a két padsor közé, egyenesen valakinek a fejére zuhant.

– Takarodjatok a padokról, spekuláns disznók, vagy keresztüllőlek, mint a kutyát! – ordította magából kikelve Pavel, és revolverével a négy batyuzó orra előtt hadonászott.

A helyzet egyszeriben megváltozott. Rita feszült figyelemmel kísérte a dolgok alakulását. El volt szánva arra, hogy fegyverét használja, ha valaki Korcsaginra próbálná vetni magát. A felső pad gyorsan megürült. A mákvirágok bandája sürgősen átköltözött a szomszéd szakaszba.

Pavel leültette Ritát a megürült padra, és odasúgta neki:

– El ne mozdulj! Nekem még van elintéznivalóm azokkal...

Rita megállította:

– Csak nem akarod folytatni a verekedést?

– Szó sincs róla. Azonnal visszajövök – nyugtatta meg Pavel.

Pavel újra lehúzta az ablakot, és kiugrott a peronra. Néhány pillanat múlva már ott állt régi feljebbvalójának, a lett Burmeisternek az asztala előtt. A körzeti vasúti Cseka vezetője meghallgatta Pavel közléseit, azután kiadta a parancsot, hogy tüstént ürítsék ki az egész kocsit, és vizsgálják át az utasok igazolványait.

– Mondtam én, hogy mire a vonatot betolják, már tele lesz batyuzókkal! – dünnyögte Burmeister.

A tíztagú csekista-osztag végigfésülte a vonatot. Pavel régi szokásból maga is segített az egész szerelvény átvizsgálásánál. Noha kilépett a Cseka kötelékéből, továbbra is fenntartotta régi barátaival a kapcsolatot, és mint az ifjúsági kollektíva titkára, sok jó komszomolistát küldött a vasúti Csekához dolgozni. Az ellenőrzés véget ért, és Pavel visszatért Ritához. A vasúti kocsit új utasok lepték el – hivatalos úton levők és vöröskatonák.

Ritának csak alulról a harmadik polcon jutott hely; az egész szakaszt jóformán újságkötegek töltötték be.

– Semmi baj, elférünk valahogy – mondta Rita.

A vonat elindult.

A peronon még egyszer felbukkant a termetes néne, halomba rakott zsákjain ült.

– Manyka! Hol a bödönöm? – hangzott a kiabálása.

Rita és Pavel a szűk helyen egymáshoz préselődve üldögélt. Újsághalmok választották el őket szomszédaiktól. Szájuk tele volt kenyérrel és almával, közben nevetve emlékeztek vissza az imént lejátszódott, nem egészen derűs epizódra.

A vonat lassan kúszott előre. A túlzsúfolt, rozoga kocsik kiszáradt falai recsegtek-ropogtak, nagyokat zökkentek a váltókon. Az alkonyat sűrű, kék fátyla belibbent a kocsiba. Nyomában az éjszaka fekete leplével betakarta a nyitott ablakokat. A kocsi sötétségbe borult.

Rita a zsákra hajtotta fejét, elszunnyadt a fáradtságtól. Pavel a pad szélén ült, lábát lógatta és cigarettázott. Fáradt volt ő is, de nem volt annyi hely, hogy leheveredjék. Az ablakon friss éjszakai levegő

áradt be. A kocsi zökkent, Rita kinyitotta szemét. Meglátta Pavel cigarettájának parázsló fényét... „Elkuporog itt akár reggelig is. Persze csak azért, hogy ne zavarjon engem" – gondolta a lány.

– Korcsagin elvtárs! Dobja el a polgári előítéleteket, és feküdjön le maga is pihenni! – mondta tréfálkozva Pavelnek.

Pavel odafeküdt mellé a padra, és élvezettel nyújtóztatta ki meggémberedett lábát.

– Holnap rengeteg munka vár ránk. Aludj, te izgága kötekedő! – Rita karja bizalommal fonódott nyaka köré, Pavel arcán érezte a lány hajának érintését.

Pavel szemében Rita megközelíthetetlen volt. Barátja, elvtársa, politikai vezetője – de mégiscsak nő. A vasúti hídnál ébredt ennek először tudatára, és most ezért borzongott meg karjának érintésétől. Közelről érezte a lány egyenletes, mély lélegzetvételét, a lány ajka ott volt valahol, egészen közel. Ez a közelség leküzdhetetlen vágyat ébresztett benne, hogy megtalálja a lány ajkát. Akaratának teljes megfeszítésével elnyomta magában ezt a vágyakozást.

Rita mintha kitalálta volna Pavel érzéseit, elmosolyodott a sötétben. Ő már ismerte a szenvedély örömét és a veszteség fájdalmát. Két bolsevik bajtársát ajándékozta már meg szerelmével. Mindkettőtől megfosztották a fehérgárdisták gyilkos golyói. Az egyik dandárparancsnok volt, vakmerő óriás, a másik kék szemű ifjú...

A kerekek zakatolása hamar álomba ringatta Pavelt. Csak reggel ébresztette fel a mozdony füttye.

*

Késő volt, amikor Rita visszaindult szobájába. Ritkán elővett naplójába megint beírt néhány rövid feljegyzést:

Augusztus 11.

A kormányzósági értekezlet véget ért. Akim, Mihajlo és mások Harkovba utaztak ukrajnai országos értekezletre. Az egész gyakorlati munka énrám szakadt. Dubavát és Pavelt beválasztották a kormányzósági bizottságba. Dmitrij nem vesz részt az esti oktatásban, amióta a pecserai kerületi Komszomol-bizottság titkára

lett. Agyonhalmozták munkával. Pavel még igyekszik tanulni, de vagy én nem érek rá, vagy őt küldik át valahová. A vasúti helyzet kiéleződött, szinte állandóan készültségben vannak. Az este nálam járt Zsarkij. Haragszik, hogy elszedjük tőle a fiúkat. Azt mondja, neki is múlhatatlanul szüksége van rájuk.

Augusztus 23.

Ma végigmentem a folyosón, és látom, a vezetőség ajtajában áll Pankratov, Korcsagin meg egy harmadik, ezt nem ismertem. Közelebb mentem. Hallom, Pavel mesél:

„Bizony, arrafelé olyan alakok ülnek, akik megérdemelnének egy golyót. Az egyik azt mondja: – Magának nincs joga ahhoz, hogy rendelkezéseinkbe beleavatkozzék. Itt a Vasúti Faellátási Bizottság az úr, nem pedig holmi Komszomol. – A pofája pedig, no, gondolhatjátok... Lám, hova be nem fészkelték magukat ezek az élősdiek!"

Ezek után cifra káromkodás következett, Pankratov vett észre engem, és meglökte Pavelt. Pavel megfordult, és ahogy meglátott, elsápadt. Anélkül, hogy szemembe nézett volna, elsietett. Most bizonyára sokáig nem jön majd el hozzám. Tudja, hogy senkinek sem bocsátom meg a káromkodást.

Augusztus 27.

A vezetőségi irodát bezárták. A helyzet kuszálódik. Egyelőre nem tudok mindent leírni, nem szabad. Akim borús hangulatban érkezett meg a járásból. Tyetyerevónál tegnap megint kisiklatták az élelmiszerszállítmányt. Úgy látszik, abbahagyom a naplóírást, úgyis csak töredékekből áll. Korcsagint várom. Nemrég láttam; Zsarkijjal közösen egy ötös kommunista-csoportot létesítenek.

*

A nap folyamán a műhelyben telefonhoz hívták Pavelt. Rita közölte vele, hogy estéje szabad, és figyelmeztette, hogy még nem dolgoztak fel teljesen egy témakört: a Párizsi Kommün bukásának okait.

Este, amikor Pavel az Egyetem körtéren a ház bejáratához ért, felnézett az emeletre, és látta, hogy Rita ablaka világos. Felszaladt a lépcsőn. Szokása szerint öklével megzörgette az ajtót, azután választ sem várva, benyitott.

Az ágyon, ahová a fiúknak még leülni sem volt szabad, egyenruhás férfi hevert. Előtte az asztalon revolvere, oldaltáskája és csillagos sapkája. Mellette, az ágy szélén Rita ült, és szorosan átölelte az egyenruhás férfit. Élénken beszélgettek valamiről... Rita most Pavel felé fordította örömtől sugárzó arcát.

Az egyenruhás férfi kiszabadította magát karjából, és felállt.

– Ismerkedjetek meg egymással! – mondta Rita, miután üdvözölte Pavelt. – Ez itt...

– David Usztyinovics – szólt egyszerűen a katona, és erősen megszorította Korcsagin kinyújtott jobbját.

– Úgy jött, mint derült égből a villámcsapás – Rita nevetett.

Korcsagin kézszorítása hűvös volt. Szemében felvillant a néma megbántottság szikrája. Már észrevette David karján a rangjelzést – a négy négyszöget.

Rita mondani akart valamit, de Pavel nem engedte szóhoz jutni.

– Csak azért szaladtam fel hozzád, mert meg akartam mondani, hogy ma a fakirakodásnál dolgozom, a rakparton. Nehogy hiába várj... Úgyis, látom, vendéged van. Hát megyek is, a fiúk lent várnak.

Ahogy az előbb felbukkant, most éppen olyan hirtelen és váratlanul eltűnt az ajtó mögött. Sietős léptei már a lépcsőn dübörögtek. A ház kapuja tompa dörrenéssel becsapódott, azután minden elcsendesedett.

– Valami baj van ezzel a fiúval – jegyezte meg kissé bizonytalanul Rita, amikor David kérdő pillantást vetett rá.

... Lent, a vasúti átjáróhíd alatt, tompán zihált egy mozdony, hatalmas ércmelléből aranyló csillagok kévéjét lövellte az ég felé. A szeszélyes szikratánc a magasba tört, és eltűnt a füstben.

Pavel a híd korlátjához támaszkodva, a váltók pislákoló, színes jelzőlámpáit bámulta. Szeme hunyorgott.

„Mégiscsak érthetetlen, Korcsagin elvtárs, miért fáj önnek, hogy Rita mellett felbukkan egy férj? Avagy talán bármikor is említett

Rita olyasmit, hogy nincs férje – és még ha mondta volna is – olyan nagy dolog ez? Miért kell ezért elkámpicsorodni? Hiszen éppen ön volt az, kedves elvtárs, aki úgy vélte, hogy az eszményi baráti kapcsolatokon kívül semmi más nem létezik... Hogyan hagyhatja mindezt figyelmen kívül? – tette fel önmagának a gúnyos kérdést Korcsagin. – És vajon mi volna, ha ez nem is a férje? Lehetséges, hogy David Usztyinovics a fivére vagy a bácsikája... Ebben az esetben kár volt acsarkodnod rá, te szamár! Lám, te is csak olyan aljanép vagy, mint a többi férfi. Könnyű megtudni, hogy a fivére volt-e. És ha valóban a fivére volt vagy a bácsikája! Mit mondhatnál erről Ritának? Nem, nem mehetsz el többé hozzá!"

Gondolatait félbeszakította a mozdony sípolása.

Késő re járt. Ideje hazamenni. Elég a töprengésből...

*

Szolomenkán (így hívták a vasúti munkásnegyedet) öt ember kis kommunát alakított. Ez az öt ember a következő volt: Zsarkij, Pavel, egy Klaviček nevű vidám, lenszőke hajú cseh, továbbá Nyikolaj Okunyev, a vasúti fűtőház Komszomol-titkára és Sztyopa Artyuhin, a vasúti Cseka munkatársa, aki nemrégiben még kazánkovács volt, és a vasúti javítóműhelyben dolgozott.

Kaptak egy szobát. Három napon át mázoltak, meszeltek, súroltak munkaidő után. Olyan lármát csaptak a vödrökkel, hogy a szomszédok azt hitték, tűz ütött ki. Ágyakat eszkábáltak össze, a zsákból varrt matracokat a parkban megtöltötték juharfalevelekkel. A negyedik napon pedig az egyik falra kiakasztották Petrovszkij* arcképét, a másikra meg hatalmas térképet feszítettek ki. A kimeszelt szoba hófehéren ragyogott.

A két ablak között kis polc, rajta egy halom könyv. Székek helyett két, kartonnal bevont láda. Egy nagyobb láda a szekrény. A szoba közepén hatalmas, nehéz biliárdasztal, posztó nélkül. A kom-

* Petrovszkij 1912–1914-ben a IV. Állami Duma bolsevik képviselője. Háborúellenes propagandáért Szibériába száműzik. A forradalom és az intervenciós háború alatt a Vörös Hadsereg politikai biztosa

muna raktárából cipelték ide. Nappal asztal, éjszaka meg Klaviček ágya volt. Mindenki idehozta holmiját. Klaviček, a jó gazda, összeírta a közösség egész vagyonát, és a leltárt ki akarta szegezni a falra, de általános tiltakozásra lemondott tervéről. A szobában minden közös volt. Egyformán osztották el egymás között a fizetést, az élelmiszeradagokat és az alkalmi juttatásokat. Magántulajdonban csak a fegyverek maradtak. A kommuna tagjai egyhangúlag elhatározták: kiközösítik azt a tagot, aki megsérti a magántulajdon megszüntetéséről szóló törvényt, vagy visszaél a kommuna többi tagjának bizalmával. Okunyov és Klaviček követelték, hogy tegyék hozzá: „és az illetőt kiteszik a lakásból".

A kommuna megnyitása alkalmából összegyűlt a kerület egész Komszomol-aktívája. A szomszédos házból hatalmas szamovárt kértek kölcsön, és egész szaharinkészletüket beleszórták a teába. Amikor a szamovár kiürült, felhangzott a kórus:

A nagyvilág ma könnybe fullad,
Az életünk nehéz robot,
De múlhatatlan jő az új nap . . .

A dohánygyári Talja vezényelt. Piros fejkendője kissé oldalt csúszott, a szeme mint valami pajkos kisfiúé. Közvetlen közelről még senkinek sem sikerült a szemébe nézni. Talja Lagutyina kacag, és kacagása ráragad a többiekre is. Ez a dobozkészítő lány tizennyolc évének virágos magaslatáról tekint a világra. Karja a magasba lendül, hangja jeladó harsonaként zendít rá a dalra:

Szállj dalunk, szállj, vár a messzeség!
A zászlónk mindenütt kibomlik,
Miként a tűz, fénylik, piroslik.
Vérünk forró, vad lánggal ég.

Késő éjjel széledtek szét, a távozók hangja felverte az utcák csendjét.

*

Zsarkij a telefonkagyló után nyúlt.

– Csendesen, gyerekek, semmit sem hallani – szólt oda a hangos fiatalságnak, amely ellepte a titkári szobát.

A lárma valamicskét csokkent.

– Halló! Igen! Á, te vagy az! Igen, igen, azonnal. Hogy mi újság? Mindig ugyanaz: a rakpartról hordjuk a fát. Hogyan? Nem, sehová sem küldték ki. Itt van. Adjam át neki a kagylót? Rendben van.

Zsarkij a elefonhoz intette Korcsagint.

– Usztyinovics elvtársnő keres – mondta, és átnyújtotta neki a kagylót. A készülékben megszólalt Rita hangja:

– Azt hittem, nem vagy ott. Ma este véletlenül szabad vagyok. Gyere el! A bátyám átutazóban érkezett. Két éve nem láttuk egymást.

A bátyja!

Pavel már nem hallotta, mit mondott Rita. Eszébe jutott az a bizonyos este. Igen, el kell mennie Ritához, hogy minden hidat felégessen maga mogott. A szerelem sok izgalommal és fájdalommal jár. Szabad-e ilyen idókben még csak beszélni is róla?

A kagylóból kihallatszott Rita hangja:

– Mi az, nem hallasz?

– Dehogynem hallom. Rendben van! Munka után ott leszek.

És letette a kagylót.

*

Pavel egyenesen a lány szemébe nézett. Megmarkolta a tölgyfaasztal szélét, és így szólt:

– Azt hiszem, nem johetek tobbé hozzád.

Kimondta, és látta, hogy a lány felveti sűrű szempilláit. Rita ceruzája megakadt félúton, mozdulatlanul hevert a nyitott füzeten.

– Miért?

– Egyre nehezebben tudok időt szakítani. Magad is tudod, milyen súlyos napokat élunk. Sajnálom, de el kell halasztanunk a tanulást egyelőre...

Figyelte saját szavait, és érezte, hogy amit mondott, csöppet sem meggyőző.

„Miért kerülgeted a forró kását? Úgy látszik, nincs elég bátorságod, hogy egyenesen megmondd!"

És Pavel makacsul folytatta:

– Azonkívül régen meg akartam neked mondani, hogy a magyarázataidat alig értem. Tudod, amikor Szegal foglalkozott velem, minden megmaradt a fejemben, de veled sehogy sem megy. Utánad mindig Tokarevhez mentem, hogy kiismerjem magam. A kobakom nem akar működni. Élénkebb eszű tanítványt kellene választanod...

Pavel görcsösen kerülte a lány fürkésző tekintetét. Végül csökönyösen hozzátette:

– Mindebből következik, hogy kár feleslegesen vesztegetnünk az időt.

Felállt, lábával óvatosan arrébb tolta a széket, felülről egy pillantást vetett a lány lehajtott fejére és a lámpafényben elsápadó arcára. Fejére tette sapkáját.

– Hát, isten veled, Rita elvtársnő! Sajnálom, hogy annyi idődet elraboltam. Mindjárt meg kellett volna mondanom. Ebben én vagyok a hibás.

Rita gépiesen nyújtotta kezét. Pavel váratlan ridegsége annyira bántotta, hogy csak ennyit tudott mondani:

– Nem hibáztatlak, Pavel. Ha nem tudtam hozzád közel kerülni, és nem voltam elég érthető, akkor megérdemeltem ezt a leckét.

Pavel úgy érezte, mintha ólomsúly nehezednék a lábára. Hangtalanul betette az ajtót. A kapualjban még egyszer megállt – még visszafordulhat, még elmondhatja... De minek? Talán, hogy sértő szavakat vágjanak a képébe, és végül megint csak itt találja magát a kapualjban? Nem.

*

A holtvágányok a rozoga, megrokkant vasúti kocsik és kihűlt mozdonyok temetői voltak. A szél finom fűrészport kergetett az üres faraktárak között.

A város körül az erdei ösvényeken és a mély szakadékokban ragadozó hiúzként leselkedett Orlik bandája. Nappal meghúzódott a környékbeli tanyákon és a gazdag erdei méhesekben, de esténként

ki-kitört, és szörnyű munkájának végeztével megint visszavonult búvóhelyére.

Gyakran kisiklatták a mozdonyokat. A vasúti kocsik pozdorjává törtek, agyonlapították az alvó utasokat, vérrel és sárral keveredett a drága gabona...

A banda megtámadta a környék csendes kis falvait is. A tyúkok rémült kotkodácsolással menekültek az utcáról. Hangos lövöldözés verte fel a csendet. Pattogtak a lövések, mint ősszel a száraz gally az ember lába alatt, néhány percig a járási szovjet fehér házikójánál is. A banditák jól táplált lovaikon rázúdultak a falvakra, mint a fergeteg, aprították a meglepett embereket. Süvített a pengéjük, mintha fát aprítanának.

Ahogy jöttek, olyan villámgyorsan tűntek el. A bandának mindenütt volt szeme és füle. Ezek szinte átfúrták a járási szovjet kis házát: figyelték a pópa házából, és figyelték a jómódú kulákok udvaraiból. És láthatatlan szálak nyúltak az erdő sűrűjébe. Oda áramlott a banditákhoz a lőszer, a friss disznóhús, üvegszámra a kékesen csillogó, finom itóka, és még valami: ezt előbb nagy titokban a kisebb rablóvezérek fülébe súgták, hogy aztán bonyolult hálózaton át végül eljusson magához Orlikhoz.

A banda mindössze két-háromszáz kulákból állt, nagy részüket sohasem sikerült kézre keríteni. Két-három csoportra oszolva, egyszerre több helyen bukkantak fel. Az egész bandára egyszerre nem lehetett rátalálni. Éjjel útonállók voltak, de nappal békés, jámbor parasztokká változtak: otthon, a ház körül foglalatoskodtak, takarmányt adtak a lovuknak, és fölényes mosollyal szívták pipájukat, amint a lovas nyomozóosztagok elhaladtak házuk mellett.

Alekszandr Puzirevszkijnek nem volt se éjjele, se nappala, ezredével végigszáguldotta mind a három járást, fáradhatatlanul kergette a banditákat, és néha sikerült is utolérnie a banditák egy-egy utóvédjét.

Orlik egy hónap múlva két járásból kivonta bandáit. Szűk harapófogóban vergődött.

*

A városban a rendes kerékvágásban folyt az élet. Az öt piacon tülekedett, veszekedett, kiabált a tömeg. Két törekvés uralkodott itt: az egyik minél nagyobb hasznot akart húzni, a másik minél kevesebbet adni. Minden rendű és rangú csalók minden erejüket és képességüket bevetették. Mint a bolhák, úgy férkőztek be százával fürge, gyanús alakok, akikről sok mindent le lehetett olvasni, csak éppen tisztességet nem. Mint valami szemétdombon, úgy gyűlt itt össze a város söpredéke, hogy „megkopassza" a jámbor tapasztalatlanokat. A ritkán érkező vonatok csak úgy ontották magukból a batyukkal megrakott utasokat. Mind a piacok felé tartottak.

Este megürültek a piacok, az üres, elhanyagolt bódésorok feketén tátongtak.

Nem sok bátor ember akadt, aki megkockáztatta, hogy éjnek idején behatoljon ebbe a halott negyedbe, ahol minden árusítóbódé mögött veszély leselkedik. Néha – mintha kalapáccsal rávernének egy bádoglapra – az éjszaka csendjében revolverlövés csattan, vérbe fúló hörgés követi. És amire a legközelebbi őrhelyről futva ideérkezik az őrjárat (egyesével nem jártak), már csak a kövezeten elnyúló halottat találja a helyszínen. A banda ekkor már jó messze van a „büdös" helytől, az eset híre pedig pillanatok alatt elterjed a piac éjjeli lakói között. Itt mindjárt szemben van az Orion-mozi. Az utca és a járda villanyfényben úszik. Az emberek tülekednek.

Bent berreg a vetítőgép. A vásznon két boldogtalan szerelmes éppen egymást gyötri, s ha a film elszakad, a közönség vad üvöltéssel válaszol. A város középpontjában és külső részeiben is a régi, megszokott kerékvágásban folyt az élet, s még ott is, ahol a forradalmi kormányzat agyveleje volt – a kormányzósági bizottságban –, minden a régiben maradt. Ám ez a nyugalom csak látszólagos volt.

A város felett már vihar gomolygott.

A vihar közeledtéről sokan tudtak azok közül, akik újabban érkeztek ide a szélrózsa minden irányából, s ködmönük alatt – alig leplezve – puskákat hoztak a városba. Tudtak róla a batyuzóknak álcázott emberek is, akik vagonok tetején érkeztek a városba, de itt nem a piac felé tartottak: a zsákokat az emlékezetükbe feljegyzett címekre szállították.

Ezeknek jó értesüléseik voltak, de a munkásnegyedek lakosai, sőt még a bolsevikok sem sejtettek semmit a közelgő viharról.

A városban csak öt olyan bolsevik volt, aki tudott ezekről a készülődésekről.

A Vörös Hadsereg szovjet területről a fehér Lengyelország területére kergette Petljura bandáit, s azok maradványai most összeszűrték a levet a külföldi országok varsói képviseleteivel, készülődtek arra, hogy részt vegyenek a küszöbönálló felkelésben.

Az egykori Petljura-ezredek maradványaiból titokban rohamcsapat alakult.

A zendülők központi bizottságának Sepetovkában is megvolt a szervezete. A bandához negyvenhét ember tartozott, túlnyomó részben olyanok, akik a múltban is tevékeny szerepet játszottak az ellenforradalmi mozgalmakban, de a helybeli Cseka jóhiszeműsége szabadlábon hagyta őket.

A szervezet élén Vaszilij pópa, Vinnyik zászlós és egy Kuzmenko nevű Petljura-tiszt állott. A pópa lánya, Vinnyik testvére, apja és a végrehajtó bizottság ügyvezetésébe befurakodott Szamotyina voltak a felderítőik.

Az ellenforradalmárok elhatározták, hogy a felkelés éjjelén kézigránátokkal megrohanják a határsávi különleges osztályt, kiengedik a foglyokat, és ha lehetséges, kezükbe kerítik az állomást.

A nagy városban – a küszöbönálló zendülés középpontjában – a legnagyobb titokban összevonták a tiszti erőket, a város környékén pedig az erdőkben működő banditák csoportjait is. Hétpróbás „bölényeiket" innen küldték Romániába és magához Petljurához.

*

A matróz a kerület különleges osztályán már a hatodik éjszakát virrasztotta át. Egyike volt az öt bolseviknak, aki mindenről tudott. Fjodor Zsuhraj úgy érezte magát, mint aki egy éppen ugrásra készülő vadállatra bukkan.

Nem szabad zajt csapni, riadót fújni. A vérszomjas szörnyet el kell pusztítani. Hiszen csak azután lehet szó nyugodt munkáról, amikor már nem kell minden bokorból fenyegető támadást várni. A fenevadat nem szabad elriasztani. Itt, ebben az élethalál küzde-

lemben csak a harcos önfegyelme és szilárdsága biztosítja a győzelmet.

A kitűzött határidő elérkezett.

Valahol a közelben, a városban az összeesküvés és a titkos találkozók labirintusában már megtörtént a döntés: holnap éjjel.

Az az öt bolsevik, aki tudott a dologról, elhatározta, hogy elébük vág. Tehát még aznap éjjel.

Este a fűtőházból fütty nélkül elindult a páncélvonat, és mögötte ugyanolyan néma csendben bezárult a fűtőház hatalmas kapuja.

A közvetlen vonalakon rejtjeles táviratok futottak szét. Mindenütt, ahol ezeket a táviratokat megkapták, a köztársaság őrei az alvásról megfeledkezve, ártalmatlanná tették a darázsfészkeket.

Zsarkijt a telefonhoz hívta Akim.

– Biztosítottátok a pártsejtek gyűléseit? Igen? Helyes. Te magad, a kerületi pártbizottság titkárával együtt, rögtön indulj el, hogy itt légy az értekezleten. A fa kérdése rosszabbul áll, mint gondoltuk. Ha megérkezel, beszélünk erről – hallotta Zsarkij a kagylóból Akim gyors, kemény szavait.

– No, nemsokára valamennyien belebolondulunk ebbe a fakérdésbe – dünnyögte, amint visszatette a kagylót.

... A két titkár kiszállt a gépkocsiból, amelyen Litke idehozta őket. Amikor felértek az emeletre, nyomban megértették, hogy nem a fáról van szó.

A pártvezetőség irodájának asztalán Makszim-géppuska állt – körülötte a különleges osztag géppuskásai. A folyosókon hallgatag őrök, valamennyien a párt városi aktívájának és a Komszomolnak a tagjai. A kormányzósági pártbizottság titkárának széles ajtaja mögött éppen most fejeződött be a pártvezetőség rendkívüli ülése.

A kapu kémlőlyukán át, az utca felől telefonhuzalok vezettek a két tábori telefonállomáshoz.

Fojtott beszélgetés. Zsarkij meglátta a szobában Akimot, Ritát és Mihajlót. Rita, mint akkor, amikor még a század politikai biztosa volt, vöröskatona-sisakot és terepszínű szoknyát viselt, a bőrkabátja vállán átvetett szíjon nehéz Mauser-pisztoly csüngött.

– Mit jelentsen ez? – fordult Zsarkij csodálkozva Ritához.

– Próbariasztás, Vanya. Mindjárt kimegyünk hozzátok a kerü-

letbe. Riasztásra gyülekezés az ötödik gyalogsági iskolában. A fiúk egyenesen a pártsejt-gyűlésekről sietnek oda. A legfontosabb, hogy észrevétlenül történjék – mondta Rita.

Csend van a Hadapród-parkban.

Hatalmas, hallgatag tölgyfák, százesztendős faóriások. A tó alszik; vízi csalán borítja. Mellette széles, elhanyagolt fasorok. A ligetek között magas, fehér fal mögött áll az egykori cári hadapród-iskola emeletes épülete – ma a Vörös Hadsereg ötödik gyalogsági parancsnok-iskolája. Sűrű az este. Az emelet sötét. Minden nyugodtnak látszik. Aki elhalad erre, azt hiszi, hogy a fal mögött már mindenki alszik. De akkor miért áll tárva-nyitva a vasból öntött kapu, és mit jelent az a két fekete, óriási békára emlékeztető árnyék a kapuknál? Ám a vasúti negyed különféle házaiból idesereglő emberek nagyon jól tudják, hogy a fal mögött senki sem alszik, hiszen éjszakai riasztást rendeltek el. Rövid tájékoztató után a pártsejtek gyűléseiről jöttek egyenesen ide. Hallgatagon jöttek – egyesével, kettesével, vagy legfeljebb hármas csoportokban. Valamennyiük zsebében ott a bolsevikok kommunista pártjának vagy az ukrajnai Komszomolnak az igazolványa. A vaskapu mögé csak ilyen igazolvány felmutatásával lehet belépni.

A díszteremben már sok az ember. Itt világos van. Az ablakokat sátorlapokkal függönyözték be. Az összegyűlt bolsevikok tréfálkoznak a riadó külsőségei felett, nyugodtan szívják sodort cigarettájukat. Izgalmat senkin sem lehet észrevenni. Nyilvánvaló: egyszerűen összehívták őket, hogy meggyőződjenek róla, elég erős-e a különleges szolgálatot teljesítő elvtársak fegyelme. Ám a tapasztalt frontkatonák az iskola udvarára érkezve megérezték, hogy ez a dolog egyáltalán nem hasonlít valami próbariasztáshoz. Nagyon is halkan történt minden. Némán sorakoztak fel az iskola hallgatóinak szakaszai. Karjukon vitték ki a géppuskákat, nem szüremlett ki fény egyetlen épületrész ablakából sem.

– Valami komolyabb dolog készül, Mityij? – kérdezte halkan Korcsagin, amint odalépett Dubavához.

Dubava egy ismeretlen lánnyal az ablakdeszkán ült. Korcsagin három nappal ezelőtt Zsarkijnál látta futólag ezt a lányt.

Dubava tréfásan megveregette Pavel vállát.

– Mi az, inadba szállt a bátorságod? Semmi baj, megtanítunk benneteket verekedni. Ti nem ismeritek egymást? – kérdezte, és a lányra mutatott. – Annának hívják, a vezetéknevét nem tudom, az agitációs osztály vezetője.

A fiatal lány a tréfás bemutatás után figyelmesen megnézte Korcsagint, aztán megigazította halványlila fejkendője alól kikandikáló hajfürtjeit.

Tekintete találkozott Korcsagin pillantásával. A néma összecsapás néhány másodpercig tartott. Kékesfekete szeme kihívóan szikrázott selymes szempillái alól. Pavel ismét Dubavára pillantott. Érezte, hogy elpirul, és bosszúsan összeráncolta homlokát.

– Melyikőtök agitálja meg a másikat? – kérdezte arcára mosolyt erőszakolva.

A teremben zaj támadt. A századparancsnok felállt egy székre, és kihirdette:

– Első század! Sorakozó ebben a teremben! Gyorsabban, gyorsabban, elvtársak!

Zsuhraj lépett a terembe, Akimnak és a kormányzósági végrehajtó bizottság elnökének társaságában. Éppen most érkeztek. A terem zsúfolásig tele volt sorakozó emberekkel.

A kormányzósági végrehajtó bizottság elnöke felállt a gyakorlógéppuska kezelőhelyére, felemelte kezét, és beszélni kezdett:

– Elvtársak! Igen komoly és felelős ügyben hívtunk ide benneteket! Most már elmondhatom azt, amit tegnap este még nem lehetett, mert katonai titok volt. Holnap éjjelre ebben a városban és Ukrajna többi városában is ellenforradalmi felkelést készültek kirobbantani. A város tele van fehér tisztekkel. A környéken összevonták a bandákat. Az összeesküvők egy része bejutott a páncélos osztály kötelékébe, ott dolgoztak mint gépkocsivezetők. De a Cseka felfedte az összeesküvést. Ezért szólítottuk fegyverbe az egész pártszervezetet és a Komszomolt. A katonai iskola tapasztalt hallgatóiból álló osztagokkal, valamint a Cseka osztagaival karöltve lép akcióba az első és a második kommunista zászlóalj. A katonai tanfolyam hallgatói már kivonultak, most rajtatok a sor, elvtársak. Tizenöt percetek van – vegyétek át a fegyvereket, aztán sorakozzatok

fel újra. Az akció élén Zsuhraj elvtárs áll. A parancsnokok tőle kapják meg a pontos utasításokat. Feleslegesnek tartom, hogy itt, a kommunista zászlóalj előtt hangsúlyozzam a jelen pillanat komolyságát. A holnapi felkelést ma kell megelőznünk.

Negyedóra múlva a felfegyverzett zászlóalj felsorakozott az iskola udvarán.

Zsuhraj tekintete végigfutott a zászlóalj mozdulatlanul álló sorain.

Három lépéssel a zászlóalj arcvonala előtt ketten álltak parancsnoki szíjakkal: Menyajlo, az óriástermetű uráli vasöntő, a zászlóalj parancsnoka és mellette Akim, a zászlóalj komisszárja. Balra sorakoztak fel az első század szakaszai. Két lépéssel előttük a századparancsnok és a század politikai biztosa. Mögöttük a kommunista zászlóalj mozdulatlan sorai. Háromszáz szurony.

Fjodor megadta a jelt.

– Indulhatunk.

*

Háromszáz ember menetelt a kihalt utcákon.

A város aludt.

A Lvovi utcánál, a Gyikaja utcával szemközt a zászlóalj megállott. Itt kellett akcióba lépnie.

Zajtalanul körülvették a háztömböket. A zászlóalj törzse egy áruház lépcsőjén helyezkedett el.

Az utca végéről, a belváros felől gépkocsi közeledett, fényszórója megvilágította az utat. A zászlóalj törzse előtt fékezett.

Litke ez alkalommal az apját hozta. A parancsnok kint termett a járdán, és lett nyelven néhány szaggatott mondatot vetett oda fiának. A gépkocsi nekiiramodott, és egy pillanat múlva már el is tűnt a fordulónál, a Dmitrijevszkaja utcán. Hugo Litke csupa szem. Keze egybeforrott a kormánykerékkel – jobbra, balra.

Hej, az ilyen veszett vágtatás kellett éppen Litkének! Most senkinek se jut eszébe, hogy kétnapi áristomot sózzon rá, amiért olyan eszeveszett sebességgel veszi a kanyarokat.

Hugo masinája úgy száguldott az utcákon, mint egy meteor.

Zsuhraj, akit a fiatal Litke úgyszólván szempillantás alatt röpített a város egyik végéből a másikba, nem állhatta meg dicséret nélkül.

– Te, Hugo, ha ma éjjel ilyen irammal nem gázolsz agyon senkit, holnap aranyórát kapsz.

Hugo örömmámorban úszott.

– Én meg azt hittem, tíznapi elzárást kapok a gyorshajtásért...

Mindenekelőtt a zendülők főhadiszállására csaptak le. A különleges osztályra már kezdték beszállítani az első foglyokat és a lefoglalt iratokat.

A Gyikaja utcában*, amelynek régen adták ezt a nevet, a tizenegyes számú házban lakott egy ember, aki Zürbert néven szerepelt. Ez a Zürbert a Cseka adatai szerint fontos szerepet játszott az őszszeesküvésben. Nála voltak a névjegyzékek azokról a fehér tiszti különítményekről, amelyeknek a podoli kerületben kellett volna munkába lépniük.

Zürbert letartóztatására maga az idősebbik Litke indult a Gyikaja utcába. Zürbert lakásának ablakai kertre nyíltak, amelyet fal választott el az egykori zárdától. A lakás üres volt, Zürbertnek nyoma veszett. A szomszédok szerint ma nem is tért vissza lakására. A lakást átkutatták, és egy láda kézigránáton kívül megtalálták a keresett jegyzéket a címekkel. Litke megparancsolta, hogy a listán szereplő embereknek állítsanak csapdát, majd az asztal fölé hajolva, figyelmesen tanulmányozni kezdte az ott talált anyagot.

A kertben a katonaiskola egyik fiatal hallgatója állott őrt. Látta a kivilágított ablakot. Kellemetlen így egyedül, a sarokban állni. Elég félelmetes. Azt a parancsot kapta, hogy figyelje a falat. Ám innen elég messze van az ablakból sugárzó, megnyugtató fény. A fene ette meg a holdat, hogy alig világít! A sötétben úgy látszik, mintha a bokrok megelevenednének. Az őr szuronyával bele-beleszurkál a bokorba. Sehol semmi.

„Miért állítottak éppen ide? A kerítésen senki sem tud átmászni, túl magas. Odamehetnék az ablakhoz, és benézhetnék rajta" – így tűnődött magában az őr. Még egy pillantást vetett a fal tetejére, aztán otthagyta a penészgombától bűzlő sarkot. Egy pillanatra meg-

* Gyikaja utca = Vad utca

állott az ablak előtt. Litke éppen összeszedte az irományokat, és távozni készült. Ebben a pillanatban egy ember árnya bukkant fel a fal tetején. Ez az árnyember a fal tetejéről jól látta az ablak előtt ácsorgó őrt és a szobában Litkét. Macskaügyességgel átugrott a fára, onnan a földre. És macskaszerűen közelítette meg az áldozatát. Egyetlen gyors kézmozdulat – és az őr lezuhant. Támadója markolatig szúrta a nyakába éles tengerésztőrét.

A kertből hallatszó lövéstől a háztömböt körülvevő osztag tagjai felriadtak, mintha villamos áram érte volna őket.

Nagy lábdobogással hat ember rohant a ház felé.

Vérző fejét az asztalra hajtva, Litke holtan ült a széken. A szoba ablakát széttörte a golyó. De az okmányokat az ellenségnek mégsem sikerült visszaszereznie.

A zárda falánál több lövés dördült. A gyilkos kiugrott az utcára, és most a Lukjanovszkij-telkek felé rohant. Nem sikerült elmenekülnie, egy golyó eltalálta.

Egész éjszaka tartott az általános tisztogatás. Százszámra vitték be a Csekára a bejelentés nélkül ott tartózkodó embereket a náluk talált fegyverekkel és gyanús igazolványokkal együtt. Ott egy szűrőbizottság hallgatta ki az elfogottakat.

Az összeesküvők néhány helyen fegyveres ellenállást fejtettek ki. A Zsilinszkaja utcában házkutatás közben lelőtték Antosa Lebegyevet.

A szolomenkai zászlóalj ezen az éjszakán öt embert vesztett, a Cseka pedig elvesztette Jan Litkét, a régi bolsevikot, a köztársaság hűséges őrét.

A zendülést csírájában fojtották el.

Ugyanezen az éjszakán Sepetovkában elfogták Vaszilij pópát lányaival és többi cinkosával együtt.

Az izgalom elült.

A várost azonban új ellenség fenyegette: a vasúti forgalom megbénulása, és ennek nyomán az éhség és a hideg.

A kenyéren és fán múlt minden.

MÁSODIK FEJEZET

Fjodor elgondolkozva vette ki szájából kurta pipáját, és ujjával óvatosan megnyomkodta a hamut. A pipa kialudt.

A kormányzósági végrehajtó bizottság elnökének karosszéke felett rengeteg cigaretta sűrű füstfelhője gomolygott a tompa mennyezeti lámpaernyő felé. Mintha könnyű köd szállt volna azokra, akik a dolgozószoba sarkaiban, az asztal körül ültek.

Az elnök mellett, felsőtestével az asztalra dőlt Tokarev. Az öreg mérgesen tépdeste szakállát, és időnként odasandított egy alacsony termetű, kopasz emberre, aki rikoltozó tenorhangján hosszú, semmitmondó frázisokat darált. Mondatai üresen kopogtak, mint a beletlen dió.

Akim elfogta az öreg lakatos pillantását, és eszébe jutott egy gyermekkori emléke. Valamikor egy házban velük lakott egy harcias kakas, „Szemkiverő" – így nevezték. Az is így nézett ugrás előtt.

A párt kormányzósági bizottságának ülése már második órája tartott. A kopasz emberke a Vasúti Faellátási Bizottság elnöke volt.

Fürge ujjai az előtte heverő papirosköteget lapozgatták, így hadarta:

– ... Íme, ezek az objektív okok teszik lehetetlenné a kormányzósági bizottság és a pályafenntartás határozatainak végrehajtását. Ismétlem, egy hónap múlva sem leszünk képesek négyszáz köbméter fánál többet szállítani. Az a feladat pedig, hogy nem kevesebbet, mint száznyolcvanezer köbmétert szállítsunk... hm – a kopasz ember a megfelelő szavakat kereste – ez utópia ... – A kis ember végre befejezte mondókáját, ajkát sértődötten lebiggyesztette, és elhallgatott.

A hallgatás hosszúnak tűnt.

Fjodor körmével megkopogtatta pipáját, és kiverte belőle a hamut. A csendet végre Tokarev öblös torokhangja törte meg:

– Ezen nincs mit rágódni. A Vasúti Faellátási Bizottságnak eddig sem volt fája, ezentúl sem lesz. Nos, így van?

A kopasz ember vállat vont.

– Már engedelmet kérek, elvtárs. Mi előkészítettük a fát, de hát fuvar hiányában ... – A kis ember nagyot nyelt, kockás zsebkendő-

jével kopasz feje búbját törölgette, aztán el akarta tenni a kendőt, de sehogy sem találta meg a zsebét, s végül idegesen aktatáskája alá dugta a kendőt.

– No, és mit tettek a fa beszállítása érdekében? Hiszen az összeesküvésbe belekevert szakemberek letartóztatása óta már jó néhány nap eltelt – hallatszott a sarokból Gyenyekko hangja.

A kopasz ember odafordult.

– Már három ízben is jelentettem a vasútigazgatóságnak, hogy szállító eszközök hiányában . . .

Tokarev félbeszakította.

– Ezt már hallottuk – intette le gúnyosan, és ellenséges pillantással meredt a kopasz emberre. – Hát mit gondol maga, ilyen ostobának tart bennünket?

A kopasz ember hátán erre a kérdésre végigfutott a hideg.

– Nem vagyok felelős az ellenforradalmárok tevékenységéért – felelte most már csendesen.

– De azt tudta, hogy a munkálatok a vasúttól messze folynak? – tette fel Akim a kérdést.

– Hallottam, de nem jelenthettem a vezetőségnek, hiszen ezek a rendellenességek egy idegen szakaszon történtek.

– Hány ember van magához beosztva? – fordult most a kopaszhoz a szaktanács elnöke.

– Körülbelül kétszáz.

– Tehát évenként egy köbméter jut egy léhűtőre! – vágta oda mérgesen Tokarev.

– Mi az egész Vasúti Faellátási Bizottságnak megadjuk a rohammunkás-fejadagot, a többi munkástól vonjuk el. Maguk meg mivel foglalkoznak? Hova tette azt a két vagon lisztet, amit a munkások számára kapott? – folytatta a szaktanács elnöke.

A kopasz emberre most már mindenfelől a kellemetlen kérdések áradata zúdult, s ő igyekezett kitérni a kérdések elől, mintha lerázhatatlan hitelezőivel állna szemben, akik váltóinak megfizetését követelik.

Mint angolna siklott ki a nyílt támadás elől, de nyugtalanul pislogott jobbra-balra. Magában érezte, hogy közeledik a veszedelem. Gyáva, ideges viselkedése arra vallott, hogy csak egy kívánsága

van – minél előbb kikerülni innen. Fiatal felesége bőséges vacsorával várja, s estéjét otthon egy Paul de Kock*-regény olvasásával szeretné tölteni.

Fjodor figyelemmel követte a kopasz ember válaszait, és közben ezt írta egy noteszlapra: „Azt hiszem, kissé alaposabban a körmére kell nézni ennek a fickónak. Itt már nemcsak arról van szó, hogy nem érti a munkáját. Már vannak róla bizonyos adataim... Mit tárgyalunk vele annyit? Hordja el magát, aztán hozzáláthatunk a munkához."

Az elnök elolvasta az odanyújtott cédulát, és bólintott Fjodor felé.

Zsuhraj felállt, és az előszobába ment, hogy telefonáljon. Amikor visszatért, az elnök éppen felolvasta a határozati javaslatot. Már a végénél tartott:

„... nyilvánvaló szabotázs miatt haladéktalanul elmozdítandó a Vasúti Faellátási Bizottság vezetősége. Az ügy további kivizsgálás céljából a nyomozó hatóságoknak adandó át."

A kopasz ember rosszabbra számított. Igaz, ha valakit szabotázs miatt váltanak le munkahelyéről, ez kétessé teszi az illető megbízhatóságát... de nem számít, mert a dolog a bojarkai szakaszra vonatkozik – ő tehát nyugodt lehet, az nem az ő szakasza. „Hű, az ördögbe, már-már azt hittem, rájöttek valamire..."

Papírjait visszarakta aktatáskájába, és teljesen nyugodtan megjegyezte:

– Én csak pártonkívüli szakember vagyok, és önöknek jogukban áll, hogy bizalmatlanok legyenek velem szemben. De a lelkiismeretem tiszta. Ha elmulasztottam valamit, csak azért nem tettem meg, mert lehetetlen volt.

Senki sem válaszolt. A kopasz ember elhagyta a szobát, sietve lement a lépcsőn, és megkönnyebbüléssel betette maga mögött az utcára vezető ajtót.

* Francia ponyvaregények szerzője, az Októberi Forradalom előtt sok könyvét adták ki oroszul

– Mi a neve, polgártárs? – ezzel a kérdéssel lépett hozzá egy köpenyeges ember.

A kis kopasz elcsukló hangon felelte:

– Cser... vinszkij...

A kormányzósági végrehajtó bizottság elnökének szobájában az idegen eltávozása után tizenhárom ember hajolt az asztal fölé.

– Idenézzetek – és Zsuhraj ujjával az asztalon kiterített térképre mutatott. – Itt van Bojarka állomás. Innen hat versztányira folyik az erdőkitermelés. Ezen a helyen kétszáztízezer köbméter kitermelt fa hever felhalmozva. Nyolc hónapon át egész seregre való közmunkás dolgozott itt, rengeteg erőt pazaroltunk rá – és mi az eredmény? Árulás, drágaság, és a város fa nélkül maradt. Ezt a famennyiséget el kell szállítani az állomásig, ami hat verszta. Erre a célra egy álló hónapig legalább ötezer fuvarosszekérre van szükségünk, ha minden szekér naponta két fordulót tesz. A legközelebbi falu tizenöt versztányira van onnan. Azonkívül ezen a vidéken garázdálkodik Orlik a bandájával... Értitek, mit jelent ez? Nézzétek, a terv szerint a fakitermelést itt kellett volna megkezdeni, hogy a kitermelt fát egyenesen a pályaudvarra szállítsák. Ezek a gazemberek pedig a fakitermelést mélyen benn az erdőben kezdték el. Elgondolásuk nagyon egyszerű volt: arra számítottak, hogy képtelenek leszünk a kitermelt fát a vasúthoz eljuttatni. És valóban: képtelenek vagyunk fuvarosszekerek százait előteremteni. Hát innen ért bennünket ez a csapás!... Nyilvánvaló, hogy ezt a felkelők bizottsága eszelte ki.

Zsuhraj összeszorított ökle a kiterített papírlapra csapott.

Mind a tizenhárom jelenlevő tisztán látta a fenyegető veszélyt, amelyről Zsuhraj nem is beszélt. A tél már küszöbön állott. Kórházak, iskolák, intézmények és az emberek százezrei védtelenül álltak a könyörtelen hideggel, faggyal szemben, az állomásokon pedig emberi hangyabolyok nyüzsögtek: a vonatok csak hetenként egyszer közlekedtek.

A tizenhárom ember mindegyike mélyen gondolataiba merült.

Fjodor ökle ismét kinyílt.

– Van kivezető út, elvtársak. Három hónap alatt keskeny vágányú vasutat kell építeni a fakitermelés helyétől a vasúti állomásig.

Hét versztányi keskeny vágányú vasutat kell megépítenünk, mégpedig oly módon, hogy ez a vonal már másfél hónap múlva elérje a fakitermelés szélét. Már egy hét óta foglalkozom ezzel az üggyel. Mindehhez pedig – folytatta Zsuhraj a sok beszédtől rekedt hangon – háromszázötven munkásra és két mérnökre van szükség. Puscse-Vogyicán vannak sínek, és ugyanott készen áll hét mozdony is. A Komszomol tagjai bukkantak rájuk a fűtőházakban. Már a háború előtt volt olyan terv, hogy keskeny vágányú vasutat építenek a városig. Bojarkában azonban nem lakhatnak a munkások; egyetlen romépület van ott: az erdei iskola. A munkásokat kéthetenként csoportosan kell odaküldeni, tovább senki sem bírná ki. Küldjük oda a komszomolistákat, Akim?

És választ sem várva, máris folytatta:

– A Komszomol oda fog küldeni mindenkit, akit csak lehet, elsősorban a szolomenkai szervezetet és a városi ifjúság egy részét. A feladat igen nehéz, de ha megmagyarázzuk a fiúknak, hogy ezzel megmentik a várost és a vasutat, akkor megoldják.

A vasútigazgatóság vezetője hitetlenkedve csóválta fejét.

– Ebből aligha lesz valami. A pusztaságon át hét versztányi vasútvonalat építeni, ilyen körülmények között... ősszel, esőben, később fagyban! – mondta fáradtan.

Zsuhraj feléje sem fordította tekintetét, szavába vágott:

– Inkább a fakitermelésnek kellene utánanézned, Andrej Vasziljevics. A keskeny vágányú vasutat megépítjük. Ha nem teszed ölbe a kezedet, nem fagy meg.

*

Az utolsó szerszámosládákat is felrakták már. A vasútépítő brigád tagjai elindultak munkahelyükre. Őszi, hideg eső szemerkélt. Rita fénylő kabátján úgy pergett alá a sok esőcsepp, mint megannyi üveggyöngy.

Búcsúzáskor Rita erősen megszorította Tokarev kezét, és halkan mondta:

– Sok sikert.

Az öregember bozontos, ősz szemöldöke alól meleg pillantást vetett Ritára.

– Hát bizony, alaposan lóvá tettek, hogy pusztulna el, aki csinálta! – dünnyögte válaszképpen saját gondolataira. – Ti itt legyetek ám résen! Ha megakad a munka, csak üssetek oda, ahová kell! Mert ez a csürhe nem ismeri a huzavona nélküli munkát, annyi bizonyos. No, kislányom, ideje, hogy induljunk.

Az öreg szorosra gombolta felsőkabátját. Rita az utolsó pillanatban, mintegy mellékesen, odavetette a kérdést:

– Hát Korcsagin nem utazik veletek? Nem látom a fiúk között sehol.

– Már tegnap elindult egy hajtányon, a műszaki vezetővel, hogy előkészítse a megérkezésünket.

A peronon át, sietve közeledett feléjük Zsarkij és Dubava. Velük együtt jött Anna Borhart is, kabátját hanyagul a vállára vetve... vékony ujjai között kialudt cigarettát szorongatott.

Rita egy pillantást vetett a közeledőkre, és gyorsan feltett még egy utolsó kérdést:

– No, és hogy áll Korcsagin a tanulással?

Tokarev csodálkozva nézett rá.

– Miféle tanulásról beszélsz? Hiszen Korcsagin oktatását rád bízták. Emlegetett is téged eleget, nem győzött dicsérni!

Rita hitetlenkedve hallgatta az öreg szavait.

– Csak nem, Tokarev elvtárs? Hiszen tőlem átment hozzád, hogy átgyúrd.

Az öreg elmosolyodott.

– Hozzám?... Még a színét se láttam.

A mozdony nagyot bődült. Klaviček lekiáltott a vagonból:

– Usztyinovics elvtársnő, engedd már el az öreget. Nem szabad ilyen sokáig feltartóztatni! Mit is csinálnánk mi nélküle?

A cseh hozzá akart tenni még valamit, de meglátta a közeledő három embert, és elhallgatott. Egy pillanatra elkapta Anna Borhart szemének nyugtalan tekintetét, és szíve nehéz lett attól a búcsúmosolytól, amely a lány arcáról Dubava felé sugárzott. Aztán hirtelen elhúzódott a kocsi ablakától.

*

Őszi eső verdeste az emberek arcát. A sötétszürke, esőtől terhes felhők alacsonyan szálltak a föld felett. A késő ősz lekopasztotta az erdők üstökét, szomorúan álltak az öreg bükkfák,ráncos kérgüket barnásszürke moha mögé rejtették. A könyörtelen ősz megfosztotta őket dús lombruházatuktól, kopaszon, hervadtan néztek a tél elébe.

A kis vasútállomás egymagában állt az erdő közepén. Kikövezett rakodóperonjáról földhányás húzódott az erdő belseje felé. Az emberek úgy lepték el, mint a hangyák. A csizmák alatt cuppogott a ragadós agyag. Az emberek nagy buzgalommal ásták, rakták a töltést. Tompán vágódtak a földbe a csákányok, az ásók emelték ki a követ.

S közben az eső mintha finom, láthatatlan szitából permetezne, a hideg cseppek áthatoltak az öltözéken. Az eső mosta az emberek munkáját. A sűrű agyagkása lefelé csúszott a töltésről.

A ruhák az utolsó varratig átnedvesedtek, súlyosan, hidegen nehezedtek az emberekre. De a munkát mindig csak késő este hagyták abba.

A felásott és meglazított föld sávja egyre messzebb hatolt be az erdőbe.

A kis állomástól nem messze egy épület szomorú betonváza meredezett az ég felé. A fosztogatók régen eltüntettek innen mindent, ami elmozdítható vagy kitéphető volt. Az ablakok és ajtók helyén lyukak, a kályhacsövek helyén pedig csak fekete nyílások tátongtak. A szakadozott tető résein át látni lehetett a szarufák bordáit.

Csak a négy tágas szoba betonpadlója maradt épségben. Ezen talált éjszakánként szállást négyszáz ember. Ruhájuk csuromvíz és ragadós agyag. Az ajtónál, amennyire lehetett, igyekeztek vizes ruhájukat kicsavarni, s a ruhákból szennyes patakok csurogtak. Az emberek cifrán káromkodva szidták az átkozott esőt és a mocsarat. A betonpadlót gyér szalmaréteg takarta, arra heveredtek le sűrű sorban. Próbálták egymást melengetni. A ruhák gőzölögtek, nem akartak kiszáradni. Az ablakok helyére akasztott ócska zsákokon át is folydogált az eső. A tető megmaradt vasvázán át rozsdás esővíz csurgott, az ajtó számtalan hasadékán pedig besüvöltött a szél.

Reggel egy rozoga barakkban, amelyet kineveztek konyhának,

teát ittak, azután kimentek a töltésre. Ebédkosztjuk gyilkosan egyhangú volt: böjti lencse és másfél font fekete kenyér.

Ennél többet a város nem tudott nekik juttatni.

A műszaki vezető, Valerian Nyikogyimovics Potoskin tagbaszakadt, szikkadt öregember volt. Arcát kétoldalt ráncok szántották végig. Helyettese, Vakulenko, zömök, húsos orrú, durva arcvonású ember volt. Ők ketten az állomásfőnök lakásában kaptak szállást.

Tokarev pedig Holjavának, a vasúti Cseka ottani megbízottjának szobácskájában töltötte az éjszakát. Rövid lábú ember volt ez a Holjava, örökösen izgett-mozgott, akár a higany.

Az építőosztag elkeseredett kitartással tűrte a nélkülözéseket.

A töltés napról napra beljebb hatolt az erdőbe.

Az osztagból kilencen már megszöktek. Néhány nap múlva még öttel szaporodott a szökevények száma.

A munka második hetében érte az osztagot az első komoly csapás: az esti vonattal nem jött meg a kenyér a városból!

Dubava felkeltette Tokarevet, és tájékoztatta a helyzetről.

A pártcsoport titkára lelógatta szőrös lábát, és vadul vakarózott a hóna alatt.

– Kezdődik a baj! – mormogta, mialatt gyorsan magára kapkodta ruháit.

Most Holjava állított be izgatottan a szobába.

– Ugorj a telefonhoz, és köss össze a különleges osztállyal! – utasította Tokarev, majd Dubavához fordult:

– Egy árva szót se a kenyérről!

Holjava félórán át szidta a vonal telefonkezelőit. Végül is sikerült összeköttetést kapniuk. A vonal másik végén megszólalt Zsuhrajnak, a különleges osztály helyettes vezetőjének a hangja. Tokarev idegesen topogott, amint szitkozódását meghallotta.

– Hogyan? Nem szállítottak kenyeret? Azonnal megtudom, ki a bűnös! – harsogta a kagylóba vészjósló hangon.

– Azt mondd meg, mit adjunk enni holnap az embereknek? – ordította Tokarev dühösen a kagylóba.

Zsuhraj nyilván gondolkodott. Hosszabb szünet után Tokarev ezt hallotta a kagylóból:

– Az éjjel küldök kenyeret. Litke viszi autóval, ő jól ismeri az utat. A kenyér reggelre ott lesz.

Kora hajnalban megérkezett a kocsi, telefröcskölve, rajta a kenyeres zsákok. Az ifjabb Litke az éjszakai úttól összetörve, sápadtan ugrott ki a kocsiból.

Az építésért vívott harc egyre keményebb lett. Az útügyi igazgatás egy nap közölte, hogy nincs talpfa. A városból szállító eszközök híján nem tudták a síneket és a kis mozdonyokat az építkezéshez juttatni, a kis mozdonyok komoly javításra szorultak. Az első munkarészleg már befejezte a munkát, de változás nem volt, a mostani csoport pedig annyira kimerült, hogy nem lehetett tovább itt tartani.

A régi barakkban mécsláng mellett késő éjszakáig tanácskozott az aktíva.

Reggel Tokarev, Dubava, Klaviček és még hat ember, akinek az volt a feladata, hogy a mozdonyok kijavítását és a sínek szállítását elősegítse, a városba utazott. Klaviček kitanult pék volt, őt azért küldték ki, hogy ellenőrizze, mi történik az ellátási osztályon. A többieket Puscse-Vogyicába irányították.

Az eső pedig állandóan ömlött.

*

Korcsagin nagy nehezen kihúzta lábát az agyagos földből. Az éles hideg érintéséből állapította meg, hogy csizmájának szétrothadt talpa végképpen levált. Megérkezése óta állandóan szenvedett rossz csizmája miatt, amely minduntalan átázott a sárban. Az egyik csizma talpa véglegesen levált, s most már meztelen talpával tapodta a hideg, nyirkos agyagkását. Csizmája miatt kidőlt a sorból. Miközben a sárból előkotorta csizmatalpa maradványait, keserűen nézte, azután – fogadalmáról megfeledkezve – alaposan elkáromkodta magát. A csizmaroncsot kezében szorongatva elindult a barakk felé. Leült a tábori konyha mellé, lefejtette csupa sár kapcáját, és hidegtől meggémberedett lábát melengetni kezdte a tűznél.

Odarka, a vasúti őr felesége – akit az osztag szakácsa segédjének fogadott fel – a nagy asztalnál répát szeletelt. A fiatal teremtést a természet bőven ellátta mindennel: széles, szinte férfias vállal,

óriásnőnek való kebellel és hatalmas combbal. A kés villámgyorsan forgott kezében, és az asztalon gyorsan nőtt halomba a felszeletelt zöldség.

Megvető pillantással fogadta Pavelt, és ellenséges hangon szólt oda neki:

– Hát te ebédelni jöttél? Kicsit korán. Persze, a munka nem tetszik, otthagyod. Hol szárítod a lábad, hallod-e? Ez konyha, nem fürdő!

Belépett az öreg szakács.

– A csizmám darabokra szakadt – mentegetőzött Pavel.

A szakács megnézte a tönkresilányult lábbelit, és fejével Odarka felé intett:

– A férje félig-meddig suszter, rendbe szedheti ezt a csizmaroncsot is. Csizma nélkül elpusztulsz itt!

Odarka, amikor ezeket a szavakat meghallotta, kissé zavarba jött, úgy nézett Pavelre.

– Azt hittem, munkakerülő – mentegetőzött.

Pavel elmosolyodott. Odarka szakértő szemmel vizsgálgatta.

– Megfoltozni nem tudja a férjem, nem jó ez már semmire se. Adok magának egy pár öreg sárcipőt, ott hever valahol az ócskaságok között. Ki hallotta, így járni! Maholnap beáll a fagy, és maga meghalna – mondta Odarka már részvéttel, letette a kést, és kiment a konyhából.

Csakhamar visszatért, kezében egy kitaposott sárcipővel és egy darab gyolccsal. Pavel, amikor gyolcsba tekert, felmelegedett lábára felhúzta a meleg sárcipőt, hálálkodó tekintetet vetett Odarkára.

Tokarev bosszúsan érkezett vissza a városból, összehívta Holjava szobájába a pártaktíva tagjait, és közölte velük a kellemetlen híreket.

– Fennakadás mindenütt. Ahová csak néz az ember, a kerekek egy helyben forognak. Úgy látszik, kevés fehér rucát fogdostunk össze, egész életünkre telik még belőlük – közölte az öreg az egybegyűltekkel. – Fiúk, megmondom nyíltan: megette a fene az egészet! A második váltást még nem szedték össze, és azt sem tudják, hány embert küldhetnek majd ki. A fagy itt van, az orrunk előtt. Addig, ha törik, ha szakad, át kell jutnunk a mocsaras szakaszon, mert

utána már nincs az a hatalom, amivel a földet fel lehetne szaggatni. A városban elkapnak minden zavarkeltőt, nekünk is meg kell kettőznünk a munka gyorsaságát! Ha itt fordulunk is fel, meg kell építeni a szárnyvonalat. Ha nem tudjuk megtenni, nem vagyunk bolsevikok, csak szemét. – Tokarev most nem a tőle megszokott, rekedt, öblös hangon beszélt, hangja acélosan, határozottan csengett. Összeráncolt szemöldöke alól kivillanó szeme elárulta, hogy elhatározása komoly és visszavonhatatlan.

– Még ma zárt ülésen megbeszéljük a dolgot! A mieinknek mindent megmagyarázunk, aztán holnap mindnyájan munkába. Reggel hazaküldjük a pártonkívülieket, és magunk itt maradunk. Elhoztam a kormányzósági bizottság határozatát! – és átnyújtotta Pankratovnak a négyrét hajtott papírlapot.

Pavel a szállítómunkás vállán áthajolva olvasta: „Szükséges, hogy a Komszomol valamennyi tagja továbbra is ottmaradjon a munkánál. Leváltásuk csak akkor engedélyezhető, ha a fakészletek szállítása már megkezdődött. A bizottság titkára helyett: Rita Usztyinovics."

Százhúsz ember zsúfolásig megtöltötte a szűk barakkot. A falak mentén, az asztalokon álltak, egy részük még így is kiszorult a konyhába.

A gyűlést Pankratov nyitotta meg. Utána Tokarev beszélt, röviden, de beszédének befejező szavai elejét vették minden további beszédnek.

– A kommunisták és komszomolisták holnap nem térnek vissza a városba.

Az öregember kezének lendülete bizonyította, hogy a döntés kétségbevonhatatlan. Ez a kézmozdulat egyszeriben halomra döntötte azt a reménységet, hogy hamarosan visszatérhetnek a városba övéikhez, s kiszabadulnak ebből a sártengerből. A kiáltozásból eleinte semmit sem lehetett kivenni. A szánalmasan égő mécses nyugtalanul lobogni kezdett a mozgolódástól. Az emberek arcéle homályba veszett. A hangzavar mind erősebbre dagadt. Voltak, akik ábrándozva beszéltek az otthon kényelméről, mások már felháborodva kiáltozták, hogy fáradtak. Sokan hallgattak. De csak egyetlen ember fog-

lalt állást a megfutamodás mellett. Izgatott hangja szitkokkal keverve csattant fel az egyik sarokból:

– A pokolba az egésszel! Én egy napot sem maradok itt tovább! Akit kényszermunkára küldenek, az legalább elkövetett valamit. De mi mit követtünk el? Két hétig itt fogtak minket, elég volt! Nem lehet az embereket bolonddá tenni! Aki kiagyalta, csinálja meg maga. Akinek tetszik, nyugodtan tovább áshat ebben a sárban. De nekem csak egy életem van. Én holnap hazautazom.

Okunyov, akinek háta mögül az izgatott ember kiáltozott, gyufát gyújtott, látni akarta a megfutamodót. A gyufa egy pillanatra megvilágította az ordítozó ember gonosz fintorra torzult arcát és nyitott száját. Okunyov megismerte; a kormányzósági közellátási bizottság könyvelőjének fia volt.

– Mit bámulsz? Nem bujkálok, nem vagyok tolvaj!

A gyufa kialudt. Pankratov egész hosszában felemelkedett.

– Ki ez a kótyagos fejű? Ki ez, akinek a pártmunka ugyanaz, mint a kényszermunka? – kérdezte tompán, és pillantása súlyosan végigszántott a közel állók csoportján. – Barátaim, a városba nem mehetünk. A mi helyünk itt van. Ha kereket oldunk, akkor megfagynak az emberek. Barátaim, minél hamarább befejezzük, annál hamarább térhetünk vissza, de azt, hogy elfussunk, ahogy egy semmirekellő javasolta, ezt eszménk és fegyelmünk nem tűri.

Pankratov nem szerette a sok beszédet, de még ezt a rövid szónoklatát is félbeszakította az előbbi hang:

– És a pártonkívüliek elutazhatnak?

– Igen – vágott vissza Pankratov.

A rövid városi felöltőt viselő fiatalember utat tört magának az asztalig, és kis tagkönyve denevérként vágódott az asztal fölé, nekiütközött Pankratov mellének, aztán élére fordulva megállt az asztalon.

– Itt a tagkönyvem, tessék, fogják, én nem vagyok hajlandó akármilyen papírdarabért feláldozni az egészségemet!

A mondat végét elnyomták a barakkban felzúgó kiáltások:

– Mivel dobálózol?

– Hé, te korrupt csirkefogó!

– Betolakodtál a Komszomolba, azt hitted, a húsosfazékhoz kerülsz!

– Rúgjátok ki!

– Megpörkölünk téged, te, te ... tífusztetű!

A fiatalember, aki odavágta a tagkönyvét, lehajtott fejjel a kijárat felé tartott. Senki sem állta útját, félrehúzódtak tőle, mintha pestises volna. Nyikorogva csukódott be mögötte az ajtó.

Pankratov két ujja közé fogta az odavágott tagkönyvet, és a kanóc lángja fölé tartotta.

A karton elégett, kis összezsugorodott, megszenesedett tölcsérré vált.

*

Az erdőben messzire visszhangzott a lövés. A rozoga barakk irányából egy ló vágtatott, az erdő sűrűje felé vitte lovasát. Az iskolából és a barakkokból kirohantak az emberek. Valaki véletlenül hozzáért egy furnérlaphoz, amelyet az ajtóhasadékba dugtak be. Gyufaszál sercent. A szélben imbolygó lángocskát kabátszárnyukkal oltalmazva olvasták: *„Takarodjatok innen, menjetek oda, ahonnan jöttetek. Aki itt marad, annak golyót eresztünk a fejébe. Mindenkit kiirtunk, senkinek se lesz irgalom. Holnap éjjelig adok határidőt."* És az aláírás: *„Csesznok atamán."*

Csesznok Orlik bandájához tartozott.

*

Rita asztalán ott feküdt a nyitott napló.

December 2.

Reggel lehullott az első hó. Kemény fagy. A lépcsőházban találkoztam Vjacseszlav Olsinszkijjal. Együtt mentünk le.

– Mindig gyönyörködöm az első hóban. Micsoda fagy! Elragadó, ugye? – kérdezte Olsinszkij.

Én Bojarkára gondoltam, és azt feleltem neki, hogy egyáltalán nem örülök a fagynak és a havazásnak, ellenkezőleg, lehangol. Elmondtam neki, miért.

– Ez szubjektív felfogás, s ha folytatja ezt a gondolatmenetet, akkor arra a következtetésre kell jutnia, hogy a nevetés és általában az életöröm minden más megnyilvánulása lehetetlen, mondjuk háború idején. Az életben azonban nem így van. Tragédia csak a front sávjánál nyilvánul meg. Ott az élet érzését elnyomja a halál közelsége. De még ott is nevetnek. A fronttól messze pedig úgy folyik az élet, mint azelőtt: könnyeznek, nevetnek, búslakodnak és örülnek, még a szórakozás, a szenvedély, a szerelem vágya sem marad el . . .

Olsinszkij szavaiban nehéz lett volna iróniát érezni. Ő a külügyi népbiztosság megbízottja. A pártnak 1917 óta tagja. Európai módon öltözködik, mindig simára van borotválva, kissé parfümözi is magát. A mi házunkban, Szegal lakásában lakik. Esténként átlátogat hozzám. A vele folytatott beszélgetések rendszerint igen érdekesek, ismeri a Nyugatot, hosszabb időt töltött Párizsban, de alig hinném, hogy jó barátok leszünk. Ennek oka: bennem mindenekelőtt a nőt látja, és csak azután az elvtársat. Való igaz ugyan, hogy sohasem titkolja szándékait és gondolatait; elég bátor ahhoz, hogy megmondja az igazat, és hajlandósága nem goromba. Megszépíti. De nem tetszik nekem.

Zsuhraj nyers egyszerűsége összehasonlíthatatlanul közelebb áll hozzám, mint Olsinszkij európai csillogása.

Bojarkából rövid jelentéseket kapunk. Naponta száz szazsennyel* jutnak tovább. A talpfákat egyenesen a keményre fagyott földre, az előre kivájt mélyedésbe helyezik. Összesen kétszáznegyven ember dolgozik ott. A második váltás fele megszökött. A munkaviszonyok Bojarkán valóban igen súlyosak. Vajon hogy bírják majd a munkát a nagy fagyban? Dubava már egy hete ott tartózkodik. Puscse-Vogyicában a nyolc mozdonyból ötöt már üzemképessé tettek. A többihez alkatrészek hiányoznak.

A villamosvasutak igazgatósága bűnvádi feljelentést tett Dmitrij ellen: brigádja ugyanis erőszakkal feltartóztatta a Puscse-Vogyicából a városba közlekedő villamosokat. Az utasokat leszállíttatta a kocsikról, és a kocsik peronját telerakta a keskeny

* Szazseny – régi orosz hosszmérték. Egy szazseny = 2,13 méter

vágányú vasutaknak szánt sínekkel. A városi villamosvonalon tizenkilenc, sínekkel megrakott szerelvényt irányítottak a pályaudvarhoz. A villamosvezetők mindenben segítettek nekik.

A síneket a szolomenkai komszomolisták itt maradt csoportja az éjszaka folyamán vasúti kocsikra rakta, és Dmitrij emberei Bojarkára szállították.

Akim nem volt hajlandó a pártvezetőségnél szóvá tenni Dubava ügyét. Dmitrij viszont beszámolt arról, hogy a villamosvasutak igazgatóságánál milyen botrányos rendetlenség és bürokrácia uralkodik. Kereken megtagadták, hogy két kocsinál többet bocsássanak rendelkezésre. Tufta erkölcsi prédikációt tartott Dubavának:

– Ideje abbahagyni ezeket a partizánkodásokat, az ilyesmiért ma már börtön jár. Mintha nem lehetne szépszerével is elintézni az ügyet, fegyveres erőszak nélkül!

Még nem láttam Dubavát ilyen dühösnek.

– Hát te könyvkukac, te miért nem állapodtál meg velük? Ez a tintapióca csak ül itt, és koptatja a nyelvét. Ha nincs sín, Bojarkán beverik a képemet. Téged pedig, hogy ne lábatlankodj itt, már régen oda kellett volna küldeni, a vasútépítésre, hogy Tokarev megszárítkozzék! – ordította Dubava, hogy a bizottság falai csak úgy rengtek belé.

Tufta jelentést írt a Dubava-ügyről, de Akim megkért engem, hogy menjek ki a szobából, és vagy tíz percen át beszélgetett vele. Tufta vérvörös arccal, mérgesen jött ki a szobából.

December 3.

A kormányzósági bizottság új üggyel foglalkozik, ez már a vasúti Csekától érkezett. Pankratov, Okunyov és még néhány társuk a motovilovka állomásra érkezett, és az üres épületekről leszedték az ajtókat meg az ablakokat. Amikor mindezeket fel akarták rakni a munkásvonatra, a vasúti cseka-őr le akarta őket tartóztatni. Ők lefegyverezték, és revolverét csak akkor adták vissza, amikor a szerelvény már mozgásban volt, de a golyókat kivették a tárból. Az ajtókat és az ablakrámákat magukkal vitték. Toka-

revet pedig azzal vádolja a vasutak anyagkezelősége, hogy önhatalmúlag elszállíttatott a bojarkai vasúti raktárból húsz pud szöget. A szögeket fizetségként adta a parasztoknak, akik az erdőirtás helyétől a vasútépítkezésig fuvarozták a talpfa hiányában használt hosszú fahasábokat.

Ezekről az ügyekről beszéltem Zsuhraj elvtárssal. Ő csak nevetett: „Ezeket a dolgokat igen egyszerűen intézzük el."

A vasútépítésnél rendkívül feszült a helyzet, és minden nap drága. A legjelentéktelenebb apróságokat is sürgetni kell. Minduntalan behívatjuk a bizottság elé a hátramozdítókat. A fiúk ott kinn az építkezésnél egyre gyakrabban teszik túl magukat a formaságokon.

Olsinszkij kis villanykályhát hozott nekem. Olja Jurenyevával együtt efölött melengetjük meggémberedett ujjainkat. A szobát azonban nem melegíti fel. Milyen lehet ott, az erdőben ez a mai éjszaka? Olja meséli: a kórházban nagyon hideg van, a betegek ki sem bújnak az ágyból. Másodnaponként fűtenek.

Nem, Olsinszkij elvtárs, a harctér tragédiája a hátországban is tragédia.

December 4.

Egész éjjel havazott. Bojarkáról írják, hogy mindent belepett a hó. A munka megállt. Az utat tisztítják. A kormányzósági bizottság ma határozatot hozott: a bojarkai kisvasút építésének legkésőbb 1922. január elsejéig el kell érnie az erdőirtás határát. Azt mondják, hogy Tokarev, amikor közölték vele a határozatot, ennyit válaszolt: „Ha bele nem döglünk, meglesz."

Korcsaginról semmit sem hallani. Csodálatos, hogy nincsenek olyan „ügyei", mint Pankratovnak. Ma sem tudom, miért nem akar velem találkozni.

December 5.

Tegnap egy banda megtámadta az építkezést.

*

A lovak óvatosan lépegetnek a puha, süppedő hótakarón. Egyegy ló olykor belebotlik egy hó betemette faágba. Az ág nagyot reccsen, a ló visszahőköl, oldalra ugrik, de a puskacsővel lelápított fülére sóznak, ettől észre tér, és ismét ügetni kezd, utoléri a többieket.

Mintegy tíz lovasból álló osztag ügetett a sziklás dombvonulaton át, ahol a fák alatt a föld még hótakaró nélkül feketéllett.

A lovasok itt megállították lovaikat. Megcsörrentek az összekoccanó kengyelvasak. Az éllovas csődöre a hosszú úttól tajtékos testét prüszkölve rázta meg.

– A fene hozta ide ezeket – szólt az élen lovagoló. – Majd mi hidegre tesszük őket. Az öreg meghagyta, hogy virradatra tüntessük el ismét ezeket a száskákat, mert látnivaló, hogy a mocskosok elérik az irtást...

Libasorban lovagoltak a keskeny vágányú vonat töltése mellett az állomáshoz. Lépésben érkeztek a régi iskola melletti tisztáshoz, megkerülték a rétet, s a fák között maradtak.

Sortüzük felverte az erdő csendjét. Mint megannyi nyúkus, úgy bukfenceztek alá a holdfényben ezüstösen csillogó nyírfák ágairól a hókupacok. A fák közt szikrát vetettek a kurtára fűrészelt puskacsövek, golyók lyuggatták a porladozó vakolatot, panaszos csörömpöléssel törtek össze az ablaküvegek, amelyeket Pankratov hozott ide.

A sortűzre felugrottak a betonpadlón alvó emberek, mikor azonban már a szobában is fütyülni kezdtek a golyók, az emberek félelmükben megint földre kényszerültek.

Egymásra zuhantak.

Dubava elkapta Pavel kabátját.

– Hová?

– Kifelé.

– Feküdj le, te őrült! Lelőnek abban a pillanatban, amikor mutatkozol – súgta izgatottan Dmitrij.

Egymás mellett kuporogtak a szoba padlóján, közvetlenül az ajtónál. Dubava szorosan a padlóhoz simulva, az ajtóra irányította revolverét. Korcsagin guggolt, és idegesen tapogatta pisztolya dobján a töltényfészkeket. Öt töltény volt bennük.

A lövöldözés abbamaradt. A hirtelen beálló csend különös volt.

– Fiúk – adta ki a földön fekvő Dubava súgva a parancsot –, akinek fegyvere van, húzódjék ide.

Korcsagin óvatosan kinyitotta az ajtót. A tisztáson nem volt senki. Hópelyhek szállingóztak alá egyhangú lassúsággal.

Az erdőben tíz lovas korbácsolta lovát.

*

Déltájban gyors iramban motoros hajtány érkezett a városból. Zsuhraj és Akim ugrott le róla. Tokarev és Holjava az érkezők elé sietett. A hajtányról egy Makszim-géppuskát, néhány ládányi géppuskahevedert és két tucatnyi puskát emeltek ki a peronra.

Sietve mentek a munkahelyre. Fjodor hosszú kabátjának vége görbe vonalakat hagyott maga után a hóban. Medveszerű, ringó járással haladt – nem tudott erről a járásról leszokni –, egyik lábát mint a körző szárát rakta a másik elé, mintha még mindig a torpedónaszád ringó fedélzetén járna. A magas növésű Akim lépést tartott Fjodorral, de Tokarevnek olykor futva kellett utolérni őket.

– A banda támadása – szólalt meg Tokarev – még csak fele a bajnak. Nagyobb baj, hogy itt ez a hegyoldal utunkat állja. Az ördög hozta ide a nyakunkra. Sok földet kell elhordanunk innét.

Az öreg megállt. Háttal fordult a szélnek, rágyújtott, tenyeréből ernyőt formált, egyet-kettőt szippantott, majd nekieredt, hogy utolérje a többieket. Akim megállott, hogy bevárja. Zsuhraj változatlan irammal folytatta útját.

– Van elég erőtök, hogy határidőre befejezzétek a bekötő utat? – fordult Akim Tokarevhez.

Tokarev nem válaszolt rögtön.

– Tudod, fiam – szólt végül –, általában, azt mondjuk, nem lehet befejezni, de be nem fejezni nem lehet. Ebben minden benne van.

Elérték Fjodort, és hármasban folytatták az utat. A lakatos felindultan szólt:

– Ez a „de" tulajdonképpen itt kezdődik. Csak ketten vagyunk itt, Patoskin meg én, akik jól tudjuk, hogy ilyen istentelenül rossz munkaviszonyok mellett, ilyen felszereléssel és ilyen kevés ember-

rel nem lehet a feladatot megoldani. Azt viszont mindenki tudja, hogy be nem fejezni sem lehet. És ezért mondhattam, hogy „ha bele nem döglünk". Nézzétek meg: már a második hónapja túrjuk itt a földet, és a negyedik váltásnál tartanánk, de az emberek zöme még ugyanazokból áll, mint az első napon – pihenés nélkül dolgoznak, és igazán csak fiatalságuk tartja bennük a lelket. Hiszen felerészük meghűlt, megfázott. Az embernek a szíve is örül, ha ránéz ezekre a gyerekekre. Nincs ezeknek párjuk, drágábbak a legdrágább kincsnél is . . .

*

A kisvasút teljesen befejezett szakasza az állomástól egy kilométernyire ért véget.

Vagy másfél kilométerrel odább a ledöngölt vasúti töltésen – mint széldöntötte kerítés, hosszú bükkhasábok hevertek egymás mellett: talpfák. Még odébb, egészen a hegyoldalig csak sima út vezetett.

Itt dolgozott Pankratov első építési csoportja. Negyven ember fektette le a talpfákat. Egy vörös szakállú, tagbaszakadt parasztember, lábán vadonatúj bocskor, tempósan huzigálta le a szánról az idáig szállított talpfákat, és dobálta az útra. Valamivel távolabb még több ilyen, talpfával megrakott szánról rakodtak. A földön két hosszú vasrúd feküdt, a sínek mintái, ezekhez illesztve ácsolták a talpfákat. A föld ledöngölésére szekercéket, feszítővasakat és lapátokat használtak.

*

Fáradságos és lassú dolog a talpfák lerakása. A talpfákat szilárdan és tartósan kell a földbe helyezni úgy, hogy a sín minden egyes talpfára egyenletesen nehezedjék.

A talpfák lerakásának fortélyait az egész munkáshadból csak egyetlen ember ismerte: Lagutyin vasúti munkafelügyelő, Talja apja. Ötvennégy esztendeje ellenére egyetlen ősz hajszála sem akadt. Szakállát kétfelé választva viselte. Önként dolgozott már a negyedik váltásban, a fiatalokkal együtt viselte a fáradalmakat, köztiszteletnek örvendett. Ez a pártonkívüli felügyelő minden párt-

gyűlésen megtisztelő helyet kapott. Büszke is volt erre, és megfogadta, hogy nem hagyja ott az építési munkát.

– Hát mondjátok meg, legyetek szívesek, hogy hagyhatnám itt ezt a munkát? Nélkülem összekevernétek a talpfákat, ide tapasztalat, szemmérték, gyakorlat kell. Én egész életemet ezekkel a talpfákkal töltöttem szerte orosz honban – mondogatta kedvesen, és minden egyes váltásnál ottmaradt.

Patoskin megbízott benne, és csak igen ritkán ellenőrizte az ő építési szakaszát. Amikor a három ember a munkásokhoz ért, Pankratov izzadtan, kipirult arccal éppen azzal foglalatoskodott, hogy szekercével helyet vágjon a földbe a talpfák számára.

Akim alig ismert rá. Pankratov lesoványodott, széles pofacsontja valósággal kiugrott sovány, mosdatlan arcából, amely most mintha sötétebb és hosszabb lett volna, mint annak előtte.

– Aha, megérkezett a kormányzóság! – mondotta, és meleg, nyirkos tenyerét odanyújtotta Akimnak.

A lapátok zaja abbamaradt. Akim sápadt arcokat látott maga körül. A levetett kabátok, bekecsek ott, a havon hevertek.

Tokarev néhány szót váltott Lagutyinnal, félrevonta Pankratovot, és ő is velük ment a vájathoz. Fjodor mellett Pankratov haladt.

– Mondd csak, Pankratov – tette fel komoly hangon a kérdést Zsuhraj –, hogy is történt ott Motovilovkán az a dolog a csekistával? Mi a véleményed, nem lőttetek túl egy kissé a célon azzal, hogy lefegyvereztétek?

Pankratov zavartan mosolygott.

– A beleegyezésével fegyvereztük le, ő kérte. Hiszen ő is hozzánk tartozik. Elmagyaráztuk neki, miről is van szó, mire csak ennyit mondott: „Tudjátok, fiúk, nekem nincs jogom, hogy az ajtók és ablakok elszállítását megengedjem. Dzerzsinszkij elvtárs szigorú rendeletet adott ki, hogy a vasút állományát feltétlenül meg kell védelmezni. Mármost itt van az állomásfőnök, szinte késre megyünk, közönséges csirkefogó, tolvaj, gazember, én meg a körmére nézek. Ha én most elengedlek benneteket, akkor holtbiztosan feljelent, és a Forradalmi Bíróság elé kerülök. Jobb, ha lefegyvereztek, és alászolgája. És ha az állomásfőnök nem tesz jelentést, akkor ez-

zel be is fejeződik az egész ügy." Így is tettünk. Nem a magunk számára hoztuk el az ajtókat és ablakokat!

Zsuhraj szemében mosoly szikrája villant. Pankratov elkapta, és így folytatta:

– Csak büntessenek meg minket, de azt a legényt ne bántsák, Zsuhraj elvtárs.

– Ezt az ügyet lezártuk. A jövőben azonban nem szabad ilyen dolgokat művelni, ez megbontja a fegyelmet. Elég erősek vagyunk, hogy szervezetten végezzünk a bürokratizmussal. Beszéljünk fontosabb dolgokról – és Zsuhraj a támadás részletei iránt kezdett érdeklődni.

*

Az állomástól négy és fél kilométerre vad buzgalommal vágódtak bele az ásók a földbe. Az osztag az utat elzáró domb eltávolításán dolgozott.

A dolgozók csoportja mellett hét fegyveres őrködött, ezeket Holjava karabélyával, valamint Korcsagin, Pankratov, Dubava és Homutov revolverével fegyverezték fel. Ennyiből állt az osztag egész fegyverzete.

Patoskin a lejtő szélén ült, és számadatokat írt a füzetébe. A mérnök egyedül maradt. Segédje, Vakulenko inkább vállalta, hogy szökésért bíróság elé állítják, semmint kitegye magát a banditák golyóinak: reggel meglépett, visszautazott a városba.

– A föld eltávolítására fél hónap kell, a föld fagyos – szólt Patoskin halkan a mellette álló, mindig mogorva, szófukar Homutovhoz.

Homutov dühösen rágcsálta lelógó bajszának végeit, s így válaszolt:

– Az egész kisvasút megépítésére összesen huszonöt napot kaptunk, maga meg kijelenti, hogy egyedül a föld eltávolítása tizenöt nap.

– Ez a határidő nem reális. Igaz, én még soha életemben nem építettem vasutat ilyen körülmények között, ennyi emberrel, mint itt. Aztán magam is könnyen tévedhetek, ami egyébként már két ízben is előfordult.

Ekkor érkezett a színhelyre Zsuhraj, Akim és Pankratov. A hegyen azonnal észrevették őket.

– Nézd, ki jön ott! – lökte meg könyökével Korcsagint a mellette dolgozó Petyka Trofimov, aki egyébként csavarmenetvágó volt a műhelyben. A bandzsa fiú elnyűtt szvettert viselt, amelyből kikandikált a könyöke. A hegyoldal felé mutatott. Korcsagin le se tette ásóját, úgy rohant arrafelé. Sapkája ellenzője alatt szeme mosolygósan csillogott. A kézfogásnál Fjodor hosszan szorongatta Pavel jobbját.

– Hej, Pavel, alig ismertelek meg ebben a sokrétű felszerelésben!

Pankratov szája görbe mosolyra húzódott.

– Ugyebár nem rossz ez az öt lábujjas kombináció: kilátszik valamennyi. Ráadásul a szökevények magukkal vitték Pavel kabátját. Kommunában él Okunyovval, s ez odaadta neki a saját rövid kiskabátját. Sebaj, Pavlusa meleg vérű legény. Még egy hétig a betonon melegszik, az a kis szalma, mintha ott se lenne, aztán tehetik is a koporsóba – mondta keserű gúnnyal Pankratov.

A fekete szemöldökű, kissé pisze orrú Okunyov huncutul hunyorítva tiltakozott:

– Nem engedjük elpusztulni Pavluskát. Akár azt is megszavazzuk, hogy a konyhára kerüljön szakácsnak, vagy Odarkához segítségnek. S ha van egy csöpp esze, ott majd teleeszi magát, és fel is melegszik, akár a tűzhelynél, akár Odarkánál.

Okunyov utolsó szavai elvesztek a többiek felharsanó kacagásában.

Ezen a napon nevettek első ízben.

*

Fjodor alaposan megnézte azt a hegyoldalt, majd Tokarevvel és Patoskinnal együtt szánra ült, egészen az erdőirtásig ment, majd visszatért. A hegyoldalban változatlan kitartással hányták a földet. Fjodor figyelte az ásók ütemes mozgását és a megfeszített munkában görnyedő hátakat. Halkan odaszólt Akimnak:

– Itt felesleges akármilyen gyűlés. Igazad van, Tokarev, ezek a fiúk is felbecsülhetetlen értéket jelentenek. Íme, itt edzik az acélt.

Zsuhraj tekintete elragadtatással és büszke örömmel futott végig

a földmunkásokon. Hiszen egy részük nem is olyan régen, a felkelés előestéjén még acélszuronyt tartott. Most pedig egyetlen törekvés fűtötte valamennyiüket, hogy a sínek acélerei minél hamarabb elérjék az erdő kincsét: a meleg élet forrását.

*

Patoskin udvariasan, de meggyőzően bebizonyította Fjodornak, hogy a földtömegeket két hétnél előbb nem lehet eltávolítani. Fjodor végighallgatta Patoskin érvelését, és közben már meg is hozta magában a döntést.

– Hagyják abba a munkát a hegyoldalon, vigyék az embereket máshová dolgozni. Folytassák csak a munkát távolabb. A földet másképpen fogjuk eltávolítani.

Zsuhraj sokáig ült az állomáson a telefonkészülék mellett. Holjava őrt állt az ajtóban. Háta mögül hallotta Fjodor tompa, öblös hangját:

– Haladéktalanul hívd fel az én nevemben a katonai kerület vezérkari főnökét, hogy a Puzirevszkij-ezredet azonnal irányítsa a vasútépítéshez. A környéket feltétlenül meg kell tisztítani a bandáktól. Küldjék ide támaszpontjáról a páncélvonatot, és küldjenek vele robbantási szakembereket. A többiről majd magam intézkedem. Éjjel térek vissza. Litke tizenkettőre várjon gépkocsival a pályaudvaron.

A barakkban gyűlést tartottak. Akim rövid bevezető szavai után Zsuhraj kért szót. Elvtársi beszélgetésben telt el az idő. Észre sem vették, hogy elmúlt egy óra. Fjodor arról beszélt a vasútépítőknek, hogy a munkálatokat január elsejéig feltétlenül be kell fejezni; a kitűzött határidőt semmi körülmények között sem lehet meghosszabbítani.

– A vasútépítkezésnél bevezetjük a hadiállapotot. A kommunisták külön védelmi századba tömörülnek. A század parancsnoka Dubava elvtárs. Mind a hat munkacsoport igen nehéz feladatot kap. A hátralevő munkaterületet hat egyenlő részre osztjuk. Mindegyik csoport számára kijelöljük a maga részét. Január elsejéig az egész munkát be kell fejezni. Az a csoport, amelyik január elseje előtt fejezi be a munkát, kipihenheti magát, és visszatérhet a városba.

Ezenfelül a kormányzósági bizottság a csoport legjobban dolgozó tagját a Vörös Zászló-rendjelre terjeszti fel az ukrajnai Központi Végrehajtó Bizottsághoz.

Az egyes építőcsoportok vezetőinek a következőket jelölték ki: az első csoporté Pankratov elvtárs, a másodiké Dubava elvtárs, a harmadiké Homutov elvtárs, a negyediké Lagutyin elvtárs, az ötödik csoporté Korcsagin elvtárs, a hatodik csoporté Okunyov elvtárs.

– Az építkezési munkálatok vezetője, eszmei irányítója és szervezője továbbra is változatlanul Anton Nyikiforovics Tokarev marad – fejezte be beszédét Zsuhraj.

Mintha madárraj röppent volna fel, taps dördült, a komor arcok mosolyra derültek, és a komoly szónok utolsó tréfás szavai után kitörő nevetés oldotta fel a hosszú figyelem feszültségét.

Akimot és Fjodort vagy húsz ember kísérte el a hajtányig.

Búcsúzáskor Fjodor tekintete végigsuhant Korcsagin hólepte sarcipőjén. Aztán halkan megjegyezte:

– Küldetek neked csizmát. Nem fagyott még le a lábad?

– Hát hogy az igazat megvalljam, feldagadt – felelte Pavel, aztán régi vágya jutott eszébe, és megkérdezte Fjodort: – Adnál néhány töltényt a pisztolyomba? Már csak három megbízható töltényem van összesen.

Zsuhraj szomorúan nemet intett, de látva Korcsagin szemében az elkeseredést, gondolkodás nélkül lecsatolta Mauserét.

– Neked ajándékozom.

Pavel az első pillanatban sehogy sem akarta elhinni, hogy éppen azzal ajándékozzák meg, amire olyan régen áhítozott. De Zsuhraj már Pavel nyakába akasztotta a szíjat.

– Fogadd csak el. Látom, milyen régen meregeted rá a szemedet. Csak aztán bánj óvatosan a fegyverrel, nehogy a mieinket lövöldözd le. Nesze, adok még hozzá három töltött tárat is.

A körülállók irigykedő pillantásokat vetettek Pavelre. Valaki odakiáltott:

– Pavka, odaadom érte cserébe a csizmámat, s ráadásul a bekecsemet.

Pankratov kötekedve vágta hátba a mellette álló Pavelt.

– Cseréld el, te bolond, egy pár jó halinacsizmáért. Sárcipőben még karácsonyig sem húzod ki élve.

Zsuhraj, fél lábával már a hajtány hágcsóján, állította ki az ajándék Mauser fegyverviselési engedélyét.

*

Kora reggel tompán dübörögve haladt át a váltókon az állomásra érkező páncélvonat. Mintha hattyú rázná szét tollazatát, pompás tollforgóként tört fel a kiszabaduló pára, hogy pillanatok alatt elenyésszen, felszívódjék a kristálytiszta, hideg levegőben. A páncélvonat belsejéből egymás után szálltak ki a bőrkabátos katonák. Néhány óra múlva a páncélvonattal érkezett három robbantási szakember két hatalmas, fekete, tök alakú tárgyat ásott mélyen a hegyoldalba, hosszú zsinórt vezettek mindkettőhöz, és figyelmeztető lövéseket adtak le. A közelben dolgozó emberek a jeladás hallatára sietve elhagyták a hegyoldal életveszélyessé vált környékét. Gyufa sercent, és a zsinór végén foszforeszkáló lángocska jelent meg.

Az emberek százainak elállt a szívverése. Egy-két perc feszült várakozás. Aztán még egy perc nyomasztó várakozás. Utána megreszketett a föld, egy szörnyű erő szétvetette a földtömeget, óriási kupacokat hajítva az ég felé. A második robbanás még az elsőnél is nagyobb erejű volt.

Ott, ahol domb állott, most mély lyuk tátongott, körülötte száz meg száz méternyi körzetben lepte el a frissen kihányt föld a hófehér havat.

Ásóval és csákánnyal a kezükben, minden irányból a robbantás okozta mélyedés felé özönlöttek az emberek.

*

Alig utazott el Zsuhraj, az építkezésen megkezdődött a kemény versengés: a küzdelem az elsőségért.

A hajnal még messze volt, amikor Korcsagin csendesen, senkit fel nem ébresztve felkelt, meggémberedett lába alig vitte a hideg padlón. A konyhában vizet melegített a teához, aztán visszatért, és felkeltette munkacsoportjának tagjait.

Mire az egész osztag felébredt, odakint már megvirradt.

Dubava fegyveres csoportja a reggeli teát itta, amikor Pankratov odalépett az asztalhoz.

– Láttad, Mityaj? Pavka hajnalhasadáskor rázta fel az embereit! Gyere, nézd meg, már vagy tíz szazsenyt haladtak előre. A fiúk elbeszélése szerint annyira fellelkesítette csoportjának tagjait, hogy egyhangúlag elhatározták: az ő szakaszukon feltétlenül december huszonötödike előtt fejezik be a munkát. Úgy bizony, szépen orron akarnak bennünket fricskázni! De hát, engedelmet kérek, mi is itt vagyunk ám! – mondta indulatosan Dubavának.

Mityaj ajkán savanykás mosoly jelent meg. Nagyon is jól megértette, miért érintette oly közelről a folyami kikötő kollektívájának titkárát a főműhely munkacsoportjának váratlan előretörése. Hiszen őt magát is piszkálta ez a dolog: Pavel egy szót sem szólt, csak egyszerűen odavetette a kihívást a többieknek, az egész osztagnak.

– Barátságra barátsággal, kihívásra kemény kiállással kell felelni – mondta Pankratov, és hozzátette: – Hogy aztán ki lesz a győztes, azt majd meglátjuk.

Déltájban váratlan esemény szakította meg Korcsagin csoportjának hatalmas lendülettel folyó munkáját. A fegyvereknél hagyott őr a fák között lovasokat látott felbukkanni, és több riasztó lövést adott le.

– Fegyverbe, fiúk, fegyverbe! Itt a banda! – kiáltotta Pavel, és lapátjat elhajítva, ahhoz a tahoz rohant, amelyre a pisztolyát akasztotta.

A csoport tagjai fegyvert ragadva rohantak a hóban az út mentén. Az elen vagtato lovasok sapkájukat lengették. Az egyik így kiáltott:

– Megálljatok, elvtársak! Vöröskatonák vagyunk!

Félszáz voros csillagos, bugyonnij-sapkás lovas érkezett.

Csakhamar kiderült, hogy a Puzirevszkij-ezred egy szakasza látogatta meg a vasútépítőket. Pavel figyelmesen nézte a parancsnok lovát; az egyik füle csonka volt. A csillaghomlokú, szép, szürke kanca türelmetlenül ugrált, fickándozott. Amikor Pavel, közelebb lépve, megragadta kantárját, a ló idegesen hátraugrott.

– Liszka, kedves lovacskám! Hát itt találkozunk újra? Hát megmenekültél a golyótól, te félfülű szépségem!

Gyengéden paskolta a ló nyakát, aztán végigsimította az állat reszkető orrcimpáit. Az osztag parancsnoka mereven nézte Pavelt, aztán hirtelen felkiáltott:

– Ejnye, hiszen ez Korcsagin!... A lovat megismered, de Szeredát már nem is akarod meglátni! Szervusz, cimbora!

*

A városban „minden áramot bekapcsoltak". Ennek hatása nyomban meglátszott a vasútépítésnél. Zsarkij valósággal kiürítette a körzeti Komszomol-bizottságot, és aki még a városban volt a szervezet tagjai közül, azt mind Bojarkába küldte. A szolomenkai körzetben csak lányok maradtak. Azt is keresztülvitte Zsarkij, hogy a vasútépítő technikum új hallgatóinak csoportját haladéktalanul a vasútépítéshez küldjék.

Amikor minderről beszámolt Akimnak, félig tréfásan megjegyezte:

– Egyedül maradtam az egész nőnemű proletariátussal. Magam helyett beültetem az irodába Lagutyina elvtársnőt, az ajtóra kiírjuk, hogy „Női szakasz", jómagam meg elvándorolok Bojarkára. Tudod, kellemetlen egy szál férfinak az asszonyok közt forgolódni. Gyanakodva méregetnek ezek a leánykák, és egymás között biztosan azt is karattyolják, hogy „Mindenkit elzavart innen, de ő maga itt maradt, a ravasz kópé!" vagy még sértőbb kijelentéseket tesznek. Kérlek, engedd, hogy én is elutazzam Bojarkára.

Akim nevetve mondott nemet.

Bojarkára egyre több ember érkezett. Megjött a vasútépítő technikum hatvan hallgatója is.

Zsuhraj keresztülvitte, hogy a vasútigazgatóság négy személykocsit küldjön Bojarkára, az újonnan odaérkező munkások elszállásolására.

Dubava csoportját leváltották, és Puscse-Vogyicába irányították, hogy onnan több mozdonyt és hatvanöt nyitott kisvasúti kocsit szállítson a kisvasút építési helyére. Ezt a küldetést olybá vették, mintha az építésnél dolgoztak volna.

Elutazása előtt Dubava azt tanácsolta Tokarevnek, hogy Klavi-

ceket rendelje ki az építkezéshez, és bízza rá az újonnan szervezett csoport vezetését. Tokarev vissza is tartotta Klavičeket – anélkül, hogy fogalma lett volna, tulajdonképp miért is jutott Dubavának eszébe a cseh fiú. Az igazi ok Anna üzenete volt, amelyet az újonnan érkezett szolomenkai csoport hozott magával.

*

Dmitrij! – írta Anna ebben a levélben – *Klavičekkel rengeteg könyvet szedtünk össze számotokra. Neked és az összes bojarkai rohammunkásoknak forró üdvözletünket küldjük. Micsoda pompás fiatalok is vagytok ti! Erőt és energiát kívánok nektek. Tegnap a raktárakból kiosztották az utolsó fakészleteket is. Klaviček is kéri, adjam át nektek üdvözletét. Csodálatos fickó ez a Klaviček! A nektek szánt kenyeret ő egymaga süti. A pékségben senkire se bízná ezt a munkát. Ő maga szitálja a lisztet, dagasztja géppel a tésztát. Valahol kitűnő lisztet szerzett, és az ő kenyere összehasonlíthatatlanul jobb, mint az, amit mi többiek itt kapunk. Esténként összegyűlnek nálam a mieink. Lagutyina, Artyuhin, Klaviček, és néhanapján Zsarkij is eljön. Kicsit megpróbáljuk folytatni a tanulást, de inkább beszélgetünk mindenről és mindenkiről, a legtöbbet rólatok. A lányok fel vannak háborodva, hogy Tokarev nem enged nőket az építkezéshez. Azt hajtogatják, hogy éppen úgy elviselik a nélkülözéseket, mint bárki más. Talja azt mondta: „Felöltözöm úgy, mint az apám, és megjelenek nála. Szeretném látni, ki mer-e dobni!"*

Talán még meg is teszi. Add át szívélyes üdvözletemet a fekete szeműnek.

Anna

*

A hóvihar hirtelen zúdult alá. Szürke, alacsonyan szálló felhők borították el az eget. A hó sűrű pelyhekben kezdett hullani. Este szél kerekedett, bedudált a kéményeken, átsüvöltött a fák között, seperte maga előtt a könnyű havat, és fenyegető bömböléssel rázta meg az erdőt.

Egész éjszaka tombolt a vihar. Az emberek csontig átfáztak, bár

szüntelenül fűtötték a kályhákat. A romos épület nem tartotta a meleget.

A munkára induló csoportok reggel mély hóban gázolva tették meg az utat, de a fák felett lángolt a nap, s a mélykék égbolton egyetlen felhő sem látszott.

Korcsagin csoportja a kijelölt szakaszt megtisztította a hótól. Pavel csak most kezdte érezni, milyen kínos a hideg. Okunyov ócska, rövid kabátja sem tartotta testét melegen, sárcipője minduntalan megtelt hóval. A mély hóban gyakran elvesztette sárcipőjét, és most már a másik lábán is kezdett végérvényesen szétmenni a csizma. A puszta földön való alvástól két hatalmas kelés keletkezett a nyakán. Sál helyett Tokarev ócska törülközőjét csavarta nyaka köré.

Lesoványodva, beesett szemmel, de buzgón hányta Pavel széles falapátjával a mély havat.

A bojarkai állomásra személyvonat futott be. A fáradtan fújtató mozdony alig tudta idáig vontatni. A szerkocsin nem volt egyetlen hasáb fa sem, a kazánban az utolsó parázs pislákolt.

– Ha tudtok fát adni, továbbindulunk, ha nem, irányítsátok a szerelvényt a holtvágányra, amíg van nyomás a kazánban! – kiáltotta oda a mozdonyvezető az állomásfőnöknek.

A szerelvényt holtvágányra tolták. A levert utasokkal közölték, miért szakították félbe az utat. A túlzsúfolt kocsik utasai siránkoztak és káromkodtak.

– Beszéljenek az öreggel, ott megy a peronon. Ő a vasútépítés vezetője. Ha akarja elrendelheti, hogy szánokon fát hozzanak a mozdonyhoz. Ennél a vasútépítésnél talpfák helyett közönséges fahasábokat használnak – tanácsolta az állomásfőnök a kalauzoknak. A kalauzok Tokarevhez mentek.

– Adok fát, de nem ingyen. Hiszen ez a mi építőanyagunk. Mifelénk hófúvások vannak. A szerelvény vagy hatszáz-hétszáz utast visz. A gyerekek és az öregek a vonaton maradhatnak, a többiek meg vegyenek lapátot a kezükbe, és estig hányják a havat. Akkor megkapják a fát. Ha nem hajlandók, tőlem újévig is itt ülhetnek – felelte a kalauzoknak Tokarev.

*

– Nézzétek, fiúk, mennyi nép! És nők is vannak köztük! – kiáltott fel valaki Korcsagin háta mögött.

Pavel megfordult.

– Hoztam neked száz embert, adj nekik munkát, és nézz utána, hogy ne lopják a napot – szólt Pavelnek az odaérkező Tokarev.

Korcsagin kiadta az újonnan érkezetteknek a munkát. Egy vasúti egyenruhás, prémgalléros, perzsakucsmás magas férfi kelletlenül nézte, forgatta a kezébe nyomott lapátot, aztán a mellette álló, szőrpomponos szilszkinkucsmát viselő fiatal nőhöz fordulva tiltakozott:

– Nem fogok havat hányni. Senkinek sincs joga engem erre kényszeríteni. Ha felkérnek rá, hajlandó vagyok mint vasútépítő mérnök intézkedni, de havat hányni se neked, se nekem nem kell, ilyesmit nem ír elő a vasúti szabályzat. Az öreg törvényellenesen cselekszik. Felelősségre vonom. Ki itt a munkavezető? – fordult a hozzá legközelebb álló munkáshoz.

Odalépett Korcsagin.

– Miért nem dolgozik, polgártárs?

A férfi megvető pillantással mérte végig Korcsagint.

– Hát maga kicsoda?

– Munkás vagyok.

– Akkor semmi dolgom magával. Küldje ide a munkavezetőt, vagy tudom is én, ki az, aki itt intézkedik.

Korcsagin mogorván nézett rá.

– Ha nem akar dolgozni, nem kell. De ha a jegyén nem lesz rajta a mi osztagunk engedélye, nem ülhet fel a vonatra. Így rendelkezett a vasútépítés vezetője.

– És maga, polgártársnő, maga sem hajlandó dolgozni? – fordult most Pavel a nőhöz, és egy pillanatra kővé meredt: Tonya Tumanova állt előtte.

Tonya alig ismerte fel a rongyos munkásban Korcsagint, aki tépett, elnyűtt ruhában, fantasztikus lábbeliben, nyakára tekert mocskos törülközővel, mosdatlan képpel állott előtte. Csak a szeme volt a régi, most is olthatatlan tűz lángolt benne. Pavel szeme! És most itt áll előtte ez a toprongyos, csavargó külsejű ember, akibe még nemrég szerelmes volt. Mennyire megváltozott minden!

Tonya nemrég ment férjhez, és most a nagyvárosba utazott fér-

jével együtt, aki a vasútigazgatásnál kapott felelősségteljes állást. És éppen most kell ifjúkori szerelmével találkoznia! Ezzel a rongyos emberrel még kezet fogni is kínos. Mit gondol majd Vaszilij? Milyen kellemetlen, hogy Korcsagin így lezüllött. Ez a fűtőgyerek szemmel láthatóan csak annyira vitte az életben, hogy a földet túrhatja.

Tonya határozatlanul álldogált, és zavarában elpirult. A vasútépítő mérnököt dühítette, hogy ez a csavargó külsejű fiatalember nem veszi le tekintetét Tonyáról, viselkedését pimasznak érezte. Odavágta a lapátot, és feleségéhez lépett:

– Gyerünk innen, Tonya. Felforr a vérem, ha csak ránézek erre a lazzaronira.*

Korcsagin olvasta a „Garibaldi" című regényt, és tudta, mi az a „lazzaroni".

– Ha én lazzaroni vagyok, akkor te még ki nem irtott burzsuj vagy! – felelte tompán a mérnöknek, és Tonya felé fordulva, száraz hangon, de minden szótagot megnyomva így szólt: – Fogja a lapátot, Tumanova elvtársnő, és álljon be a sorba. Ne vegyen példát erről a jól táplált ökörről. Bocsánatot kérek, nem tudom, milyen kapcsolatban áll magával.

Pavel kelletlenül elmosolyodott, amikor tekintete Tonya prémes hócipőjére tévedt – és csak úgy mellékesen hozzátette:

– Nem tanácsolom, hogy itt maradjanak. A napokban banditák bukkantak fel a környéken.

Megfordult, és a hóban cuppogó sárcipőjében megindult a munkacsoport felé.

Utolsó szavai hatást gyakoroltak a vasútépítő mérnökre.

Tonya rábeszélte, hogy maradjon, és kezdjen dolgozni.

Este, a munka végeztével, visszatértek az állomásra. Tonya férje előresietett, hogy a vonaton helyet foglaljon. Tonya hátramaradt, maga elé engedte a munkásokat. Leghátul ment, lapátjára támaszkodva, lábát nehézkesen húzva, a holtfáradt Korcsagin.

– Üdvözöllek, Pavlusa. Bevallom, nem hittem, hogy így látlak viszont. Hát te nem érdemelsz jobbat a rendszertől, mint azt, hogy

* Naplopó, koldus (olaszul)

a földet túrd? Azt hittem, már régen komisszár vagy valami efféle lettél. Milyen szerencsétlenül alakult az életed... – fordult Tonya Korcsaginhoz, amint mellette haladt.

Pavel megállt, és csodálkozva nézett rá.

– Én sem gondoltam, hogy így foglak viszontlátni... ilyen besavanyodottnak – találta meg végül Pavel a gondolatainak megfelelő, enyhe szót.

Tonya fülcimpája pirossá vált.

– Te még mindig csak gorombáskodol!

Korcsagin vállára vette a lapátot, és újra elindult. Csak néhány lépés után felelt:

– Már engedje meg, Tumanova elvtársnő: az én gorombaságom könnyebben elviselhető, mint a maga udvariassága. Az én életem miatt felesleges nyugtalankodnia, itt nagyon is rendjén van minden. De az ön élete rosszabbul alakult, mint vártam volna. Két évvel ezelőtt különb voltál, Tonya: akkor még nem szégyellted, hogy kezet fogj egy munkásemberrel. De most naftalinszagú lettél. És őszintén megmondom: nincs veled semmi beszélnivalóm.

*

Pavel levelet kapott Artyomtól. Bátyja közölte vele, hogy nemsokára megtartja esküvőjét, és kérte Pavelt, hogy mindenképpen jöjjön el.

A szél kikapta Pavel kezéből a papírlapot, mint galamb szállt, repült a magasba. Nem mehet el az esküvőre! Lehet-e elutazásra gondolnia? Hiszen Pankratovnak, ennek az öreg medvének csoportja tegnap utolérte Pavelék munkacsoportját, és olyan iramban haladt előre, hogy az embernek szeme-szája eláll a csodálkozástól. Pankratov is az elsőségre tört: szokott nyugalmát félredobva, veszett iramban hajtotta „kikötői fiait" előbbre.

Patoskin figyelte a munkacsoportok elkeseredett, néma küzdelmét. Halántékát törölgetve, csodálkozva kérdezte önmagában: „Miféle emberek ezek? Mi ez a megfoghatatlan erő? Hiszen, ha az idő csak nyolc napon át ilyen marad, elérjük az erdőkitermelés helyét. Mindebből az következik, hogy amíg az ember él, mindig tanul,

aztán öregségére mégis szamár marad! Ezeknek a fiúknak a munkája minden számítást és normát felborít."

Klaviček megérkezett a városból, és hozta a bojarkaiak számára sütött utolsó kenyeret is. A Tokarevvel folytatott megbeszélés után felkereste Korcsagint munkahelyén. Szívélyesen üdvözölték egymást. Klaviček mosolygott, aztán zsákjából csodálatosan szép, meleg, szőrmével bélelt svéd zekét húzott elő; megpaskolta a kabát ruganyos bőrét, és így szólt:

– Neked hoztam. Nem találod ki, hogy ki küldte? Haha! Hej, de nagy szamár vagy, fiam! Usztyinovics elvtársnő küldi neked, nehogy megfagyj, te bolond! A kabátot Olsinszkij elvtárstól kapta, ahogy átvette, rögtön ide is adta nekem: „Vidd el Korcsaginnak." Akim ugyanis elmondotta neki, hogy te kiskabátban dolgozol fagy idején. Olsinszkij kissé elhúzta az orrát: „Küldhetek én annak az elvtársnak köpenyt." Rita nevetett, sebaj, könnyebben dolgozik ebben a rövid zekében. No, fogd!

Pavel csodálkozva forgatta kezében a drága holmit, és határozatlan mozdulattal vette fel átfagyott testére. A puha szőrme hamar átmelegítette hátát és mellét.

*

Rita ezt írta naplójába:

December 20.

Zimankós idő. Hó és szél. A bojarkaiak már csaknem célhoz értek, de a fagy, a fergeteg megállította őket. Elsüllyednek a hóban. A fagyos földet nehéz meglazítani. Már csak háromnegyed kilométer van hátra, de ez a legnehezebb.

Tokarev jelenti: az osztagban tífusz ütötte fel a fejét, hárman megbetegedtek.

December 22.

Bojarkából senkit sem küldtek ki a kormányzósági Komszomolbizottság teljes ülésére. A banditák Bojarkától tizenhét kilométerre kisiklatták a kenyérszállító szerelvényt. A közellátási nép-

bizottság megbízottjának rendelkezésére az egész építőosztagot odaküldték.

December 23.

Bojarkából ismét hét tífuszbeteget szállítottak a városba. Köztük van Okunyov. Kint voltam az állomáson. A Harkovból érkező vonat ütközőiről csonttá fagyott holttesteket emeltek le. A kórházakat nem fűtik. Átkozott hóvihar! Mikor lesz vége?

December 24.

Éppen most jövök Zsuhrajtól. A hír valónak bizonyult: Orlik tegnap éjjel egész bandájával rátámadt Bojarkára. A banditák és a mieink között két órán át folyt a harc. A banda elvágta a drótokat, és Zsuhrajnak csak ma reggelre sikerült pontos jelentést kapnia. A bandát visszaverték, Tokarevnek golyó hatolt keresztül a mellén. Ma szállítják be. Halálos sebeket kapott Franz Klaviček, aki azon az éjszakán az őrség parancsnoka volt. Idejekorán észrevette a közeledő bandát, és riasztotta az embereket, de a tűzharcban már nem sikerült az iskoláig eljutnia, s lekaszabolták. Az építőosztag tagjai közül tizenegyen sebesültek meg. Most már ott a páncélvonat és két századnyi lovasság.

Az építkezési munkálatok vezetője Pankratov lett. Puzirevszkij a nap folyamán a Glubokij-tanyán rábukkant a támadó banda egy csapatára, és mind egy szálig kiirtotta őket. A pártonkívüliek egy része meg se várta a vonat beérkezését, hanem gyalog indult el a talpfákon.

December 25.

Behozták Tokarevet és a többi sebesültet. A klinikán helyezték el őket. Az orvosok megígérték, hogy megmentik az öreget. Eszméletlen. A többiek túl vannak az életveszélyen.

A párt kormányzósági bizottsága és mi megkaptuk a bojarkaiak táviratát: „Mi, a bojarkai keskeny vágányú vasút építői, a »Szovjethatalomért« nevű páncélvonat legénységével és a vörös

lovassági alakulat katonáival együttesen tartott gyűlésünkön megfogadtuk, hogy válaszként a banditák támadásaira, minden nehézség ellenére január elsejére feltétlenül megkezdjük a város faellátását. Erőnk teljes megfeszítésével látunk munkához. Éljen a Kommunista Párt, amely bennünket erre a helyre állított! Korcsagin, a gyűlés elnöke, Berzin titkár."

Szolomenkán katonai pompával temették el Klavičcket.

*

Közel a várva várt fa. Kínos lassúsággal jutnak el hozzája. A tífusz naponta tucatnyi dolgos kézből ragadja ki a lapátot.

Tántorogva, rogyadozó lábakkal, mintha részeg volna, tartott Korcsagin az állomás felé. Már hosszabb idő óta hőemelkedéssel dolgozott, de ez a forróság, amely most minden tagját átjárta, erősebb volt a szokottnál.

A hastífusz, az osztagot tizedelő, szörnyű betegség őt is elérte. Szívós teste azonban ellenállott: öt napig képes volt erejét megfeszítve felkelni a betonra szórt szalmarétegről, és a többiekkel együtt munkába menni. De nem segített rajta a meleg zeke, sem az időközben Fjodortól érkezett halinacsizma, melyet már fagyott lábára húzott fel.

Most valami minden lépésnél jobban hasogatta a mellét, foga vacogott, szeme előtt minden összefolyt, a fák különös táncot jártak.

Valahogy eljutott az állomásig. A szokatlan zaj meglepte. Kimeresztette szemét. Az állomás egész hosszában egy szerelvény húzódott. A nyitott teherkocsikon kisvasúti mozdonyok, sínek, talpfák; a vonattal érkezett emberek kirakták a szerelvény tartalmát. Néhány lépést támolygott előre, és elvesztette egyensúlyát. Homályosan érezte, hogy feje odaütődik a földhöz. A hó jóleső hideggel érintette izzó nyakát.

Néhány órával később bukkantak rá. Beszállították az egyik barakkba. Korcsagin zihálva lélegzett, és nem ismerte fel a körülötte levő embereket. A páncélvonat orvosa ezt állapította meg: „Súlyos tüdőgyulladás és hastífusz. Hőmérséklete 41,5 fok. Az ízületi gyulladás és a nyakán levő két kelés aránylag jelentéktelen, az első két betegség is elegendő ahhoz, hogy átsegítse a másvilágra."

Pankratov és az odaérkező Dubava mindent megtett, hogy megmentse Pavel életét.

Korcsagin földijét, Aljosa Kohanszkijt bízták meg, hogy a beteget szülővárosába szállítsa.

Csak az egész Korcsagin-csoport, főként Holjava, Pankratov és Dubava erélyes beavatkozásával sikerült a túlzsúfolt vonaton az eszméletlen beteg és kísérője számára helyet szorítani. Az utasok nem engedték, attól tartottak, hogy a betegnek kiütéses tífusza van, megfertőzi őket. Ellenálltak, fenyegetőztek, hogy útközben kiteszik a kocsiból.

Holjava revolverével fenyegette meg az utasokat, akik nem akarták a beteget beengedni:

– Nem fertőző! És elszállítjuk még akkor is, ha valamennyiüknek ki kell szállniok! Vegyék tudomásul, gazemberek, ha valaki egy ujjal is hozzányúl – én haladéktalanul végigtelefonálom az egész útvonalat, és az egész társaságot leszedetem a vonatról, rács mögé kerülnek! Aljosa, fogd, itt van Pavel fegyvere, használd csak nyugodtan, ha valaki hozzányúl Korcsaginhoz! – tette hozzá megfélemlítésül.

A vonat elindult. Az elnéptelenedett peronon Pankratov odalépett Dubavához.

– Mit gondolsz, életben marad?

Nem kapott választ.

– Gyerünk, Mityaj, lesz, ahogy lesz. Most miénk az egész felelősség. Az éjszaka folyamán rakodnunk kell a mozdonyokon, reggel pedig megpróbáljuk üzembe helyezni őket.

Holjava végigtelefonálta az egész vonal csekistáit, hogy ne engedjék a beteg Korcsagint a vonatról leszállítani. Csak akkor tért nyugovóra, amikor az egész vonalon valamennyi bajtársától ígéretet kapott.

*

Egy vasúti csomóponton az egyik személykocsiból egyenesen a peronra tették egy ismeretlen, lenszőke fiatalember holttestét. Senki sem tudta, kicsoda, és miben halt meg. Az állomás cseka-őrsége, amely megkapta Holjava értesítését, a vagonhoz futott, hogy meg-

akadályozza a kirakást, de amikor megállapították, hogy halottról van szó, elrendelték, hogy a hullaházba kell szállítani.

Holjavát felhívták telefonon, és közölték vele, hogy beteg barátja útközben meghalt.

Bojarkából rövid táviratban értesítették a kormányzósági pártbizottságot Korcsagin haláláról.

Aljosa Kohanszkij pedig nemsokára átadta beteg bajtársát családjának, és maga is tífusszal, lázzal ágynak esett.

*

Január 9.

Miért oly nehéz? Miclőtt asztalhoz ültem volna, sírtam. Ki gondolta volna, hogy Rita is tud zokogni, méghozzá ilyen fájdalmasan? Vajon a könnyek mindig az akarat gyengeségét jelentik? Mai okuk: az égető fájdalom. Miért kellett ennek a gyásznak éppen ma, éppen a nagy diadal napján bekövetkeznie, amikor a fagyveszélyt leküzdöttük, a vasútállomások zsúfolva vannak a mindennél drágább fával, amikor a városi tanács kibővített ülésén a nagy diadalt, a kisvasút építésének hőseit ünnepeltük? Győzelem ez, de ketten életükkel fizettek érte – Klaviček és Korcsagin.

Pavel halála ébresztett rá a teljes igazságra: sokkal kedvesebb volt számomra, mint gondoltam.

Ezzel abbahagyom a naplóírást. Azt se tudom, újra kezdem-e valaha. Holnap írok Harkovba, engedélyt kérek, hogy az ukrán Komszomol központi bizottságában dolgozhassam.

HARMADIK FEJEZET

A fiatalság ereje győzött. A tífusz nem ölte meg Korcsagint. Pavel most már negyedszer tért vissza a halál torkából az életbe. Egy hónapba telt, mig sápadtan és soványan, rogyadozó térddel, a szoba falához támaszkodva újra elindult. Édesanyjába kapaszkodva, nehezen eljutott az ablakig. Kinézett, és figyelmesen szem-

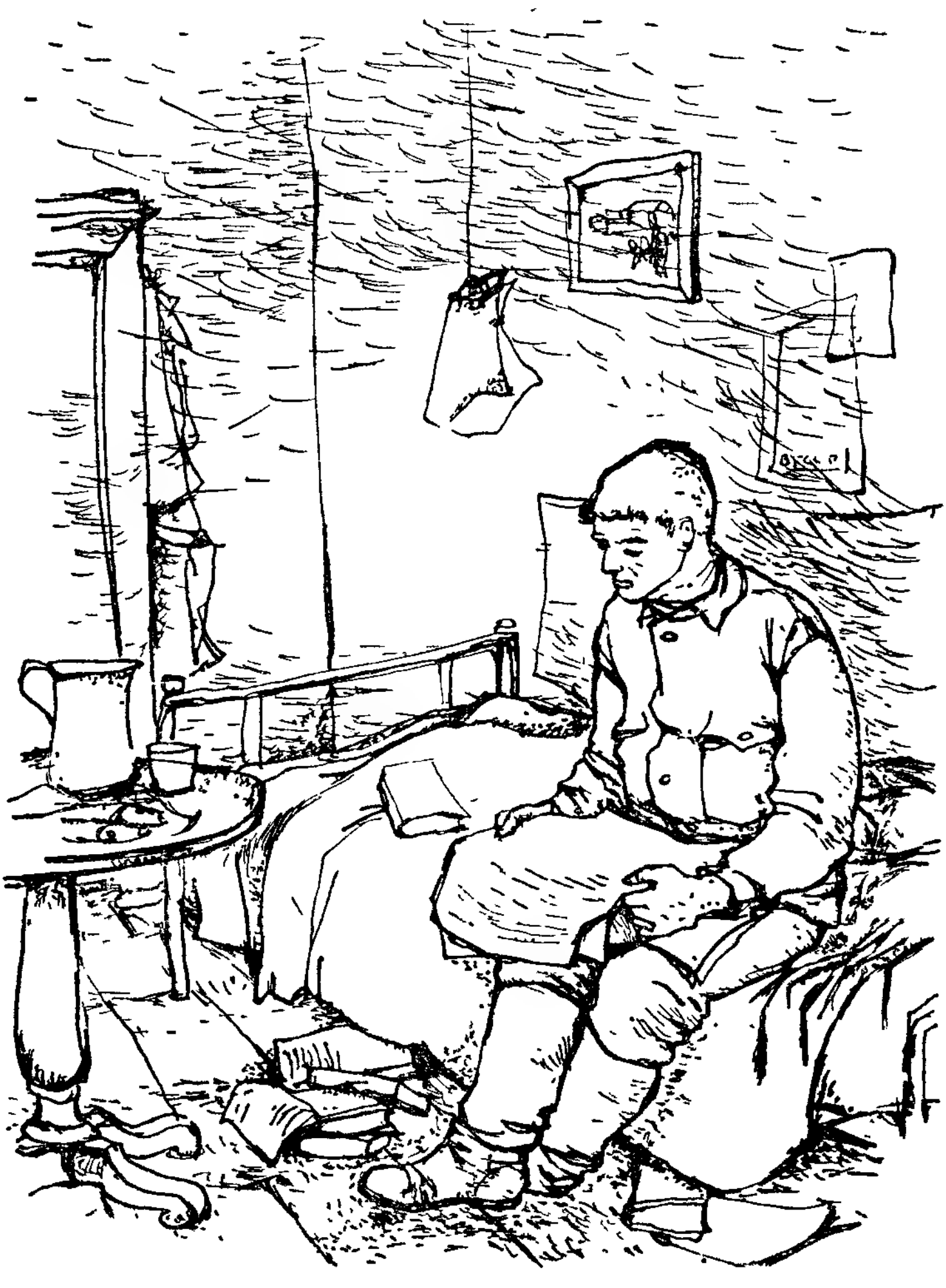

lélte az utat. A pocsolyák fénylettek az olvadó hótól. Kint szellő fújdogált.

Az ablakkal szemben, a meggyfa ágán szürke veréb tollászkodott, huncut szemével riadtan pislogott Pavel felé.

– No, komám, átéltük a telet? – mondta halkan Pavel, és ujjával megkopogtatta az ablak üvegét.

Anyja rémülten pillantott rá.

– Kivel beszélsz?

– Azzal a verébbel, ott kint... De elrepült a kópé! – s Pavel arcán gyenge mosoly suhant át.

Teljesen kitavaszodott. Korcsagin arra gondolt, hogy visszatér a városba. Eléggé megerősödött ahhoz, hogy járni tudjon, de szervezetével valami baj lehetett. Egyszer, amikor a kertben sétált, hirtelen elvágódott a hátgerincében érzett szúró fájdalomtól. Erőfeszítéssel szobájáig vonszolta magát. Másnap az orvos alaposan megvizsgálta. Gerincén mély sebhelyet tapintott ki. Csodálkozva hümmögött:

– Hol szerezte ezt?

– Még annak idején, Rovnónál. Valaki hátulról hozzám vágott egy nagy útburkoló követ...

– És hogyan tudott járni? Nem zavarta?

– Nem. Két órán át feküdtem, aztán ismét lóra. Eszembe se jutott azóta, csak most, hogy mondja...

Az orvos komor arccal vizsgálgatta a mélyedést.

– Hát, kedves barátom, ez nem éppen kellemes dolog. A hátgerinc nem kedveli az ilyen megrázkódtatásokat. Reméljük, a jövőben sem érezteti hatását. Öltözzék fel, Korcsagin elvtárs.

Részvéttel és alig palástolt aggodalommal nézett betegére.

*

Artyom a felesége családjánál élt. Igénytelen külsejű, szürke aszszonyka volt Sztyosa. Elszegényedett parasztcsaládból származott. Egy napon Pavel meglátogatta bátyját. A kis piszkos udvaron maszatos, kócos fiúcska szaladgált. Pavelt meglátva, rámeresztette szemét, és mutatóujjával orrát piszkálva, elgondolkozva megkérdezte:

– Mit keresel? Talán lopni jöttél? Eredj innét, mert édesanyánk dühös ám!

Az ócska, alacsony kunyhó parányi ablaka feltárult, és Artyom kiáltott ki rajta:

– Gyere be, Pavluska!

A kemencénél egy öregasszony az edényfogóval bajlódott, arca sárga volt, bőre, mint a pergamen. Ellenséges pillantást vetett Pavelre, aztán mintha a vendég ott se lenne, tovább csörömpölt a vassal.

Két serdülő, rövid varkocsos lányka gyorsan a kemence padkájára kuporodott, onnan bámultak le vadóc kíváncsisággal.

Artyom az asztalnál ült, kissé zavartan. Házasságát anyja is, öccse is ellenezte. Nem tudták, hogy Artyom, a proletárcsalád gyermeke miért szakított háromévi udvarlás után a csinos Galjával, a kőfaragó lányával, aki egy nagy szabóműhelyben dolgozott. Egy szép napon „benősült" Sztyosa családjába, ahol öt éhes száj volt, de egyetlen kereső férfi sem akadt. Most fűtőházi munkája után az eke szarvát is megfogta, hogy az elhanyagolt gazdaságot talpra állítsa.

*

Artyom tudta, hogy öccse rossz szemmel nézte, amint ő – Pavel szavai szerint – elmerül a „kispolgári posványba", s most figyelte, mit szól Pavel ehhez a környezethez.

Üldögéltek, elmondották az ilyen viszontlátáskor szokásos, semmitmondó frázisokat, és Pavel már menni készült, de Artyom tartóztatta.

– Várj még, egyél velünk, mindjárt hozza Sztyosa a tejet. Tehát holnap utazol? Gyenge vagy te még, Pavka.

Sztyosa megérkezett, bejött a szobába, üdvözölte sógorát, aztán kihívta Artyomot, hogy segítsen valamit a szérűből áthordani. Pavel egyedül maradt a szófukar öregasszonnyal. Az ablakon beszűrődött a templomi harangszó. Az öregasszony otthagyta az edényfogót, és bosszúsan mormogta:

– Uramjézus, ettől a pokoli sok munkától már imádkozáshoz se jut az ember. – Leszedte nyakáról a kendőt, majd a jövevény felé

sandítva, a sarokba ment, az idők folyamán megfeketedett ábrázatú szentek képéhez. Három csontos ujjának végét összetéve, áhítatosan keresztet vetett:

– Miatyánk, ki vagy a mennyekben, szenteltessék meg a te neved... – suttogta kiszáradt ajakkal.

Kint az udvaron a fiúcska egy ugrással rápattant egy fekete, kajla fülű disznóra. Mezítelen lábával keményen sarkantyúzva, belecsimpaszkodott a röfögő, forgolódó állat sörtéjébe, és úgy kiabálta:

– Hej! Gyí, te! Ne lustalkodj!

A disznó körbe szaladgált az udvaron a kölyökkel, és mindent elkövetett, hogy ledobja hátáról, de a bandzsa csibész keményen kapaszkodott.

Az öregasszony abbahagyta az imádkozást, és kinézett az ablakon:

– Majd adok én neked, az apád mindenit! Szállsz le a disznóról rögtön, a nehézség állna az oldaladba! Hogy szakadnál meg, ronda kölyök!

A disznónak végül sikerült lovasát ledobnia, az öregasszony pedig elégedetten tért vissza az ikonhoz. Áhítatosra változtatta arckifejezését, és tovább imádkozott:

– Jöjjön el a te országod...

Az ajtónyílásban megjelent bőgve a gyerek. Inge ujjával betört orrát törölgetve, kínjában zokogva üvöltötte:

– Mama-a-a, adjál derelyét!

Az öregasszony mérgesen megfordult.

– Imádkozni se hagysz, te kancsal sátánkölyke! Majd megetetlek én mindjárt, az anyád... – felkapta a padról az ostort. A kisfiú abban a szempillantásban eltűnt. A két kislány a kemence mögött halkan vihogott.

Az öregasszony harmadízben fogott hozzá az imádkozáshoz.

Pavel felállt, és kiment anélkül, hogy a bátyját megvárta volna. Amikor betette maga után a kertajtót, a szélső ablakban észrevette az öregasszonyt. Ez figyelte őt.

„Milyen balsors vetette ide Artyomot? Most élete fogytáig ide lesz kötve. Sztyosa évente szül majd neki gyereket. Artyom beássa magát, mint bogár a szemétdombba... A végén még otthagyja a fűtőházat. Én még abban reménykedtem, hogy be tudom vonni a

politikai életbe!" – gondolta Pavel, s bosszúsan ment a városka néptelen utcáján.

Arra gondolt, hogy milyen jó lesz holnap visszautazni a nagyvárosba, ahol barátait hagyta, azokat, akik szívéhez közel állnak. Vonzotta a város lüktető élete, az utcákon fel s alá hullámzó tömeg, a villamosok csilingelése, az autók tülkölése. És vonzották a hatalmas kőépületek, a füstös műhelyek, a gépek, a halkan surrogó hajtószíjak. Oda kívánkozott, ahol vadul forognak a hatalmas lendítőkerekek, ahol a gépolaj szagát érezni – abba a világba, amely olyan közel került hozzá. Itt pedig, ennek a csendes kisvárosnak az utcáin bolyongva, levertséget érzett. Nem csodálkozott azon, hogy a városka idegen. és szerfelett unalmas lett számára. Még a séta sem okozott örömet. A tornácokon asszonyok ültek, és pletykáztak. Pavel, amikor elhaladt mellettük, elkapott néhány mondatfoszlányt:

– Nicsak, asszonyok, honnét került ide ez a madárijesztő?

– Tüdőbajos, heptikás, látszik rajta.

– De a kabátja az jó, biztosan lopta ...

És mást is mondtak, amitől undorodott.

Már rég, gyökerestül kiszakadt innen. Közelebb állott hozzá a nagyváros. A barátok, az erős, életvidám kompánia és a munka.

Anélkül, hogy észrevette volna, elért a kis fenyőligethez, megállott az útelágazásnál. Jobbra a komor, régi börtönépület hegyes karókból álló, magas kerítése választotta el a ligettől. A börtön mögött fehérlettek a kórház épületei.

Itt, ezen a tágas térségen adta ki lelkét az akasztófán Valja, itt pusztultak el a társai is. Pavel hallgatagon állt meg azon a helyen, ahol egykor az akasztófa volt, aztán megindult a szakadékba vezető úton, lefelé haladt, míg eljutott a tömegsírhoz.

A sírok sorára ismeretlen, gondos kezek friss fenyőkoszorúkat tettek, a kis temetőt örökzöld, élő kerítéssel vették körül. A szakadék fölött karcsú fenyők álltak. A fiatal fű zöld selyme takarta el a szakadék lejtőit.

Itt van a kisváros vége. Csendes és szomorú. Könnyű, erdei nesz és a megújhodó föld szaga. Itt haltak meg bátran az elvtársai, hogy szebb legyen az élet azok számára, akik nyomorban születtek,

azok számára, akiknek a születés puszta ténye a rabság kezdetét jelentette.

Pavel lassan levette sapkáját.. Szívét nagy szomorúság töltötte el.

Az ember legdrágább kincse az élet. Csak egyszer van része benne, és úgy kell végigélnie, hogy később ne kelljen kínzó fájdalommal gondolnia a céltalanul elfecsérelt évekre, ne kelljen szégyenkeznie a becstelen, kicsinyes múlt miatt, hogy majd halála pillanatában elmondhassa: én egész életemet és minden erőmet annak szenteltem, ami a világon a leggyönyörűbb: harcoltam az emberiség felszabadításáért. Igyekeznünk kell gyorsan élni. Hiszen valami ostoba betegség vagy véletlen szerencsétlenség véget vethet az életünknek.

Ezekkel a gondolatokkal hagyta el Pavel a tömegsírt.

*

Édesanyja otthon szomorúan készítette össze útravalóját. Pavel nézte, és látta, hogy könnyeit takargatja előtte.

– Talán mégis maradhatnál, Pavlusa? Keserves dolog, hogy öreg napjaimra egyedül maradok, egészen egyedül. Micsoda gyerek, alig növekszik fel, itt hagy mindent. Mi vonz téged abba a városba? Itt is lehet élni. Vagy te is kiválasztottál ott magadnak valami nyírott hajú fürjecskét? Hiszen nekem, öregasszonynak, semmit sem mondtok el. Artyom megnősült, anélkül, hogy egy szót szólt volna nekem, te is ilyen vagy. Csak akkor látlak benneteket, ha megbetegedtek! – panaszkodott csendesen az öregasszony, mialatt a tiszta zsákba berakosgatta fiának szegényes cókmókját.

Pavel megfogta anyja vállát, és magához vonta.

– Nem, anyácskám, nem a fürjecskék. Tudod, hogy a madár is mindig a maga fajtáját keresi. Hát én talán fürj vagyok?

Az öregasszony elmosolyodott.

– Tudod, anyácskám, megfogadtam, hogy mindaddig nem cicázok a lányokkal, amíg az egész világon nem végzünk a burzsujokkal. Azt mondod, hogy erre sokáig várhatok? Nem, anyám, a burzsuj nem tudja magát sokáig tartani... Egyetlen köztársaság ölel majd magához minden dolgozó embert; benneteket pedig, öreg asszonyokat és férfiakat, akik egész életetekben csak dolgoztatok, elküldünk

majd Olaszországba, van egy ilyen meleg ország, a tengernél. Ott soha sincs tél, anyuskám. És oda teszünk benneteket, a burzsujok palotáiba, hadd süsse a jó nap öreg csontjaitokat. Mi meg átrándulunk Amerikába, hogy ott is végezzünk a burzsujokkal.

– Sohasem fogom én megérni a te meséd beteljesülését, fiacskám. Ilyen hóbortos ember volt az öregapád is, a tengereket járta. Isten bocsássa meg nekem, valóságos kalóz volt. Addig harcolt a szevasztopoli háborúban, amíg kezét-lábát otthagyta. Két keresztet akasztottak a nyakába, meg szalagon csüngő két cári félrubelest. És végül nagy szegénységben halt meg. Önfejű volt az öreg, és egyszer nagy mérgében a botjával úgy fejbe talált kólintani valami hivatalos embert, hogy egy esztendeig kellett érte börtönben ülnie. És hiába lógtak a nyakában a keresztek, mégis becsukták. Téged nézlek, persze hogy a nagyapádra ütöttél.

– Anyácskám, miért nehezítjük így meg egymásnak a búcsúzkodást? Add ide a harmonikámat, úgyis már rég nem volt a kezemben.

Fejét lehajtotta a billentyűk gyöngyház sora fölé. Az öregasszony csodálkozva hallgatta a zenét.

Pavel nem úgy játszott, mint egykor. Eltűnt a zabolátlan vakmerőség, a virtuskodó rikoltozás, az akaratos hetykeség, ami egykor városszerte oly híressé tette az ifjú Pavelt. A muzsika dallamos volt és elmélyült, anélkül, hogy erejéből vesztett volna.

*

Egyedül ment ki az állomásra.

Anyját rábeszélte, hogy maradjon otthon; nem akarta, hogy sírjon a búcsúzásnál.

Az utasok zsúfolásig megtöltötték a kocsikat. Pavelnek legfelül került egy szabad pad, innen nézte az átjárókban zsibongó, izgatott embereket. Mindenki zsákokat cipelt, ezeket a padok alá gyömöszölték.

A vonat elindulása után megnyugodtak, és szokás szerint nyomban nekiláttak az evésnek.

Pavel nemsokára elszunnyadt.

*

Az első ház, amelyet fel akart keresni, a város középpontjában állt, a Krescsatikon.* Lassan haladt fel a lépcsőn. Körös-körül semmi sem változott. Átment a hídon, ujjai a sima korlátot tapintották. Elérkezett az átjáró másik oldalára. Megállt, a hídon egy lélek sem volt. Az éj végtelen mélységének fenséges látványa elkápráztatta. A sötétség fekete bársonya rásimult a látóhatárra, apró csillagok miriádjai tündököltek foszforeszkáló fénnyel. És lejjebb, ott, ahol ég és föld láthatatlan határa egybeolvadt, a város milliónyi fénye ragyogott...

Lentről, a lépcső aljáról néhány ember közeledett. Veszekedés éles hangja hasított az éjszaka csendjébe. Pavel elfordította tekintetét a város fényeiről, elindult lefelé.

A Krescsatikon, a különleges osztály tájékoztató hivatalában az ügyeletes parancsnok közölte vele, hogy Zsuhraj már rég nincs a városban.

Az ügyeletes parancsnok hosszasan faggatta, míg végül meggyőződött róla, hogy a fiú valóban személyes ismerőse Zsuhrajnak, és közölte vele, hogy Fjodort már két hónappal ezelőtt Taskentbe rendelték, a turkesztáni frontra. Korcsagint annyira lesújtotta a hír, hogy még a közelebbi részletekről is elfelejtett érdeklődni, csak megfordult, és szó nélkül elhagyta az épületet. Fáradtság fogta el, és leült a bejárathoz vezető lépcsőre.

Csilingelve, csörömpölve haladt el előtte a villamos. A járdákon emberáradat hullámzott. Zajlott az élet, a nők boldogan kacagtak, egy-egy öblös hang hallatszott, csengő ifjú tenorok és öreges krákogások törtek elő. Az emberek áradata nem ért véget, és mindenkinek sietős volt a dolga. Vakítóan kivilágított villamosok, gépkocsik felvillanó fényszórói, fényes mozireklámok. És mindenütt emberek, emberek, véget nem érő beszédükkel betöltik az utcát. A nagyváros, este...

A sugárút zaja, forgataga kezdte elhomályosítani azt a keserűséget, amit Fjodor elutazása miatt érzett. Hová menjen? Szolomenka, ahol barátai voltak, messze. És szinte magától jutott eszébe az a

* Krescsatik – Kijev híres főútja

ház, nem is messze, ahol Rita lakik, az Egyetem utcában. Persze hogy odamegy, hiszen Fjodor után az elvtársak közül legelőször is Ritát akarta felkeresni. Akimnál eltöltheti az éjszakát.

A ház sarokablakából messzire látszott a fény. Nyugalmat erőszakolt magára, amint kinyitotta a tölgyfaajtót. A lépcsőházban néhány pillanatig várt. Rita szobájából hangok hallatszottak, valaki gitárt pengetett.

„Hohó, már gitáron is szabad játszani? Engedtek a szigorúságból!" – állapította meg Korcsagin, és könnyedén megzörgette az ajtót. Idegességében ajkát rágta.

Fiatal, bodrozott hajú, idegen nő nyitott ajtót. Kérdő tekintetet vetett Korcsaginra.

– Kit keres?

A fiatal nő nem csukta be az ajtót, és az idegen környezetben már előre ott volt a válasz.

– Beszélhetnék Usztyinovics elvtársnővel?

– Már nem lakik itt, még januárban elutazott Harkovba, és onnan, úgy hallottam, Moszkvába.

– Hát Akim elvtárs itt lakik még? Vagy ő is elutazott?

– Akim elvtárs sem lakik már itt. Most az odesszai kormányzóság Komszomol-szervezetének titkára.

Pavel nem tehetett mást: visszafordult. A nagyvárosba való visszatérés öröme elhalványult.

Most már komolyan kellett foglalkoznia azzal, hogy hol töltse az éjszakát.

– Így egész éjszakán át járhatom az utcákat, és lekopik a lábam, de senkit sem találok – mérgelődött Korcsagin, aztán erőt vett boszszúságán, elhatározta, hogy még egyszer szerencsét próbál, és felkeresi Pankratovot. A rakodómunkás a kikötőtől nem messze lakott, lakása sokkal közelebb volt, mint Szolomenka.

Halálos fáradtan érkezett végül Pankratov lakásához, s amint a valamikor okkerszínűre mázolt ajtón bezörgetett, azt gondolta: „Ha ő is elköltözött, akkor nem kószálok tovább. Valami ladik alatt fogom eltölteni az éjszakát."

Az ajtónyílásban megjelent Pankratov édesanyjának arca. Az öregasszony egyszerű, álla alatt csomóra kötött fejkendőt viselt.

– Manuska, itthon van Ignat?

– Éppen most érkezett. Vele akar beszélni?

Nem ismerte meg Pavelt, és hátraszólt a szobába:

– Genyka, valaki téged keres!

Pavel vele együtt lépte át a szoba küszöbét, és zsákját a padlóra tette. Pankratov lenyelte a falatot, és Pavelhez fordult:

– Ha hozzám jöttél, ülj le, és mondd el, mi járatban vagy, én közben magamba öntögetem ezt a kis borscsot*, mert reggel óta víznél egyéb nem került a hasamba – mondta Pankratov, és hatalmas fakanalat vett a kezébe.

Pavel oldalvást ült le a rozoga székre. A sapkát levette fejéről, és régi szokásához híven, megtörölte homlokát.

„Hát annyira megváltoztam, hogy már Genyka sem ismer meg?"

Pankratov vagy két kanálnyi levest tüntetett el szájában, és nem kapva választ, feléje fordult:

– No, beszélj, mi van veled?

Keze, amint szájához vitt egy falat kenyeret, félúton megállott. Szeme zavartan hunyorgott.

– Ej... álljunk csak meg. Az ördögbe, micsoda káprázat ez?

Az erőlködéstől vérvörös arcát látva, Korcsagin már nem tudta visszatartani nevetését.

– Pavka! Hiszen mi halottnak hittünk!... Megállj! Hogy hívnak téged?

Pankratov kiáltozására a szomszéd szobából berohant nővére és édesanyja. Most már mindhárman együttesen is megállapították, hogy az igazi Korcsagin áll előttük.

A házban régen aludtak, de Pankratov még mindig folytatta beszámolóját arról, hogy mi minden történt az elmúlt négy hónap alatt:

– Zsarkij és Mityaj még a télen Harkovba utazott. De nem ám akárhová utaztak, hanem egyenesen a Kommunista Egyetem előkészítő tanfolyamára. Vagy tizenötünket szedtek össze. Én magam is jelentkeztem. Úgy gondoltam, nem ártana egy kissé feltölteni az agyamat, mert nagyon híg. Hát a bizottságnál pórul jártam.

* Borscs – sűrű leves

Mérgesen dohogott, majd folytatta:

– Kezdetben úgy ment a dolog, mint a karikacsapás. Minden megfelelt: pártigazolványom van, elég régen dolgozom a Komszomolban, ami pedig a társadalmi réteget és a származást illeti, ezekkel igazán nem volt baj. De amikor a politikai tudás ellenőrzésére került a sor, hát itt bizony megjártam.

– Tulajdonképpen összeakaszkodtam a bizottság egyik tagjával. Ilyen kérdést tett fel nekem: „Mondja csak, Pankratov elvtárs, milyen filozófiai ismeretei vannak?" Hát nekem semmiféle ismeretem nem volt. Akkor eszembe jutott, hogy volt egyszer nálunk egy rakodómunkás, volt gimnazista csavargó. Dacból állt be közénk. Ez mindenfélét beszélt nekünk arról, hogy az ördög tudja mikor, voltak Görögországban olyan tudósok, akik sokat tudtak saját magukról, ezeket nevezték filozófusoknak. Az egyik ilyen fickó, a nevére nem emlékszem, úgy rémlik Ideogenésznek* hívták, egész életét egy hordóban ülve töltötte el, és így tovább . . . Maguk között azt tartották a legkiválóbbnak, aki már negyvenszer egymás után is be tudta bizonyítani, hogy a fekete tulajdonképpen fehér, a fehér meg fekete. Egyszóval szélhámosok voltak. És most a bizottság előtt hirtelen eszembe jutott a gimnazista meséje, és azt gondoltam: „Be akar csapni engem ez a bizottsági tag!" Amaz ravasz mosollyal nézett. Hát erre aztán alaposan kipakoltam. „A filozófia – mondtam – üres fecsegés, se füle, se farka.. Nekem, elvtársak, semmi kedvem sincs ilyen ostobasággal foglalkozni. Már a párttörténettel, azzal szíves örömest foglalkoznám." Hát erre minden oldalról körülvesznek, hogy honnan támadt ilyen újszerű felfogásom a filozófiáról. Én meg tovább idéztem néhány mondatot a gimnazista kijelentéseiből. Ettől harsány nevetésre fakadt az egész bizottság. Megdühödtem. „Hogyan – mondtam –, az elvtársak itt talán a bolondját akarják velem járatni?" Fejembe vágtam a sapkát, és már ott sem voltam.

– Később a kormányzósági bizottságban találkoztam a vizsgáló bizottságnak ezzel a tagjával, és több mint három órán át beszélgettünk. Kiderült, hogy az a bizonyos gimnazista alaposan összekevert mindent. És kiderült, hogy a filozófia nagy és bölcs dolog.

* Diogenészre gondol

– Látod, Dubava és Zsarkij átment a vizsgán. Nos, Mityaj igazán jól tanul, de Zsarkij bizony nem vitte sokkal többre, mint jómagam. Azt hiszem, a rendjele segített neki. Egyszóval lecsúsztam, mégpedig alaposan. Azzal bíztak meg, hogy a folyami rakodóhely ügyeit igazgassam. A teheráru kirakodás vezetőjét helyettesítettem. Korábban a fiatalok különböző ügyei miatt folytonos nézeteltéréseim voltak a főnökséggel, most pedig magamnak kell a gazdasági ügyeket elintéznem. Néha megtörténik, hogy egy naplopó vagy egy mafla kerül a kezem alá, akkor mint főnöknek és mint titkárnak is rá kell másznom. Engem senki sem tesz lóvá. Magamról majd később. Milyen újságokat nem mondtam még el neked? Akim sorsáról tudsz. Azok közül, akik régebben a kormányzósági bizottságban dolgoztak, már csak Tufta van ugyanazon a helyen. Tokarev a szolomenkai pártszervezetben titkárkodik. Egykori kommunatársad, Okunyov most a kerületi Komszomol-bizottság tagja. Talja propagandista lett. A műhelyben Cvetajev került a helyedre. Őt alig ismerem, csak néha találkozunk a kormányzósági bizottságban, úgy látom, nem buta fickó, csak hiú. Anna Borhart, ha emlékszel rá, szintén a szolomenkai kerületben dolgozik; ő a kerületi pártbizottság nőszervezetének a vezetője. A többiekről már beszámoltam. Igen, Pavlusa, a párt sok embert küldött továbbképzésre. A kormányzósági szovjet pártiskolában tanul most majdnem az egész régi pártaktíva. Megígérték, hogy jövőre engem is odaküldenek tanulni . . .

Már éjfél is jóval elmúlt, mikor elaludtak. Mire Korcsagin másnap reggel felébredt, Ignat régen elment hazulról, ki a rakpartra. Nővére, Duszja, életerős lány, szakasztott mása a bátyjának, behozta a reggeli teát, és nevetgélve fecsegett mindenféle semmiségekről. Pankratov édesapja, az egyik folyami gőzös gépésze, úton volt.

Korcsagin távozni készült. Búcsúzáskor Duszja emlékeztette:

– Ne feledje el, hogy ebéddel várjuk.

*

A kormányzósági bizottságnál a szokásos nyüzsgés. Az emberek egymásnak adták a kilincset. A folyosók és a szobák tele emberekkel, a vezetőségi szoba ajtaja mögül tompán kihallatszott az írógépek kopogása.

Pavel egy ideig állt a folyosón, körülnézett, nem talál-e valahol ismerős arcot. De nem talált senkit, hát egyenesen a titkár szobájába ment. A nagy íróasztal mögött kék orosz ingben ült a bizottság titkára. Futó pillantást vetett Korcsaginra, és fejét oda se fordítva írt tovább.

Pavel leült vele szemben, és figyelmesen nézte, hogy ki került Akim helyébe.

– Milyen ügyben? – kérdezte az orosz inget viselő titkár, miután a teleírt lap aljára pontot tett.

Pavel elmondta neki történetét.

– Feltétlenül vegyetek fel a szervezet tagjainak jegyzékébe, és küldjetek vissza a műhelybe. Légy szíves, tedd meg a szükséges intézkedéseket.

A titkár hátradőlt, és a szék támlájához támaszkodva, határozatlanul válaszolta:

– Természetesen, újra felveszünk a névjegyzékbe, ez nem is lehet kérdéses. A műhelybe azonban nem kerülhetsz vissza, ott azóta már Cvetajev dolgozik, ő a legutóbbi választáson a kormányzósági bizottság tagja lett. Majd más helyen fogunk felhasználni.

Korcsagin szeme összeszűkült:

– Nem azért akarok a műhelybe menni, hogy zavarjam Cvetajev munkáját. Nem titkári munkára gondolok, mint szakmunkás akarok ott dolgozni, és mivel még elég gyenge vagyok, arra kérlek, ne küldjetek ki más munkára.

A titkár beleegyezően bólintott. Néhány sort vetett papírra.

– Tessék ezt Tufta elvtársnak átadni, ő majd mindent elintéz.

A káderosztályon Tufta éppen azzal foglalkozott, hogy a helyettes nyilvántartót szidta, mint a bokrot. Pavel fél percen át hallgatta a szóváltást, de amikor látta, hogy még sokáig elhúzódik, félbeszakította a haragvó főkáderest. Közbeszólt:

– Később majd tovább mondhatod, Tufta. Itt ez a cédula, állítsd ki az okmányaimat!

Tufta hosszasan nézegette hol a cédulát, hol Pavelt. Végül megértette, miről van szó.

– Hm! Ezek szerint nem haltál meg? Most mit csináljak veled? Ki vagy törölve a névjegyzékből, én magam küldtem el a Központi

Bizottságnak a jelentést. Ezenkívül nem jelentkeztél az országos szövetségbe. A Komszomol Központi Bizottságának körlevele szerint mindazokat, akik nem tettek eleget a jelentkezési kötelezettségnek, ki kell zárni. Ezek szerint csak egy megoldás marad számodra: újra be kell lépned, mint akárkinek – fejezte be Tufta ellentmondást nem tűrő hangon.

Korcsagin homlokát ráncolta:

– Te semmit sem változtál! Fiatal ember létedre rosszabb vagy, mint a kormányzósági irattár öreg könyvkukacai. Mikor embereled már meg magad, Vologyka?

– Felesleges, hogy prédikációkat tarts nekem. A munkámért én magam felelek. A körözvényeket pedig nem azért írják, hogy ne tartsuk be. A „könyvkukac" szóért majd felelősségre vonlak!

Tufta az utolsó szavakat fenyegetően mondta, és tüntető módon közelebb húzta magához a még át nem nézett leveleket, egész viselkedése azt mutatta, hogy a beszélgetést befejezettnek tekinti.

Pavel lassan az ajtó felé tartott, de meggondolta magát, sarkon fordult, visszatért az asztalhoz, és elvette onnan azt a cédulát, amelyet az imént kapott a titkártól. A főkáderes tekintetével kísérte Pavel minden mozdulatát. Ez a hegyes fülű, mérges tekintetű, veszekedős, fiatal aggastyán kellemetlen és egyben nevetséges benyomást tett.

– No jó – mondta Korcsagin gúnyos nyugalommal. – Hiszen szó sincs róla, el lehet engem marasztalni, mert „felborítottam a statisztikát", de nem mondanád meg nekem, milyen csalafintaságot eszelsz ki azoknak a megbüntetésére, akik fogják magukat és meghalnak anélkül, hogy ezt veled előzetesen közölnék? Hiszen bárkivel megtörténhetik: ha akarja, megbetegszik, ha akarja, meghal, és erre bizonyára semmit sem rendel el a körözvény.

– Hahaha! – robbant ki a nevetés Tufta helyetteséből, aki feladta semlegességét.

Tufta kezében a ceruza vége letört. Erre földhöz vágta, de válaszolni nem tudott ellenfelének. Most több emberből álló lármás csoport özönlött be nagy nevetéssel a szobába. Köztük volt Okunyov is. Az örvendező csodálkozásnak és kérdések tömegének nem volt se vége, se hossza. Néhány perc múlva újabb csoport fiatal érkezett,

többek közt Jurenyeva. A leány zavartan, de örömmel szorongatta Pavel kezét.

Pavelnek ismét el kellett mesélnie mindent töviről hegyire. Az elvtársak az öröm, az őszinte barátság és együttérzés, a kemény kézszorítások, az alapos hátbavágások közepette megfeledkeztek Tuftáról.

Elbeszélése végén elmondta, mit beszélt az imént Tuftával. Szavait felháborodott kiáltásokkal fogadták. Olga lesújtó pillantást vetett Tuftára, és a titkár szobája felé indult.

– Gyerünk Nyezsdanovhoz! Ő majd rendet teremt ezen a szemétdombon! – Ezzel Okunyov átölelte Pavel vállát, és a többiekkel együtt elindult Olga után.

– Tuftát le kell váltani, el kell küldeni Pankratovhoz, a kikötőbe, legyen egy évig rakodómunkás! Hiszen ez a Tufta hamisítatlan bürokrata! – méltatlankodott Olga.

A kormányzósági bizottság titkára elnézően mosolygott, amikor meghallotta, hogy Okunyov, Olga és a többiek Tufta azonnali elmozdítását követelik a nyilvántartóból.

– Korcsagin ügyére kár szót vesztegetni; azonnal kiállítják a tagkönyvét – csitította Olgát a titkár, majd így folytatta: – Abban is egyetértek veletek, hogy Tufta formalista. Ez az alapvető hibája. De másrészről el kell ismerni, hogy kitűnően végzi a dolgát. Bárhol dolgoztam is azelőtt a Komszomol szervezeteiben, a nyilvántartás és a statisztika mindenütt rendetlen volt, valóságos dzsungel, egyetlen számadatban sem lehetett biztos az ember. A mi káderosztályunkon pedig igen jól működik a statisztika. Ti magatok is tudjátok, hogy Tufta sokszor késő éjjelig dolgozik. A magam részéről úgy vélem, hogy Tuftát bármikor el lehet mozdítani, de ha egy derék fickót ültetünk a helyébe, akinek azonban fogalma sincs a nyilvántartásról, akkor elkerüljük ugyan a bürokratizmust, de nyilvántartás sem lesz. Hadd dolgozzék csak tovább Tufta. Majd alaposan megmosom a fejét, ahogy megérdemli. Ennek egy időre meglesz a hatása, aztán majd meglátjuk a továbbiakat.

– No jó, vigye az ördög! – szólt Okunyov. – Pavluska, gyerünk Szolomenkába. Ma aktívaértekezlet lesz a klubban. Egyelőre senki sem tud rólad, és váratlanul bejelentik: „Korcsagin elvtársat illeti a

szól!" Derék dolog, Pavlusa, hogy nem haltál meg! Mi haszna lett volna akkor belőled a proletariátusnak? – összegezte tréfásan Okunyov, s mialatt beszélt, karjával átölelte Pavelt, és gyengéden kitaszigálta a folyosóra.

– Olga, ott leszel te is?

– Természetesen.

*

Pankratovék nem győzték Korcsagint az ebéddel kivárni, éjszakára sem tért vissza. Okunyov magával vitte barátját a szállására. A szovjet épületében külön szobája volt. Ami ennivalója akadt, mind előszedte, hogy Pavelt megvendégelje, aztán elébe rakott egy nagy újságcsomót, melléje tett két vastag kötetet, a kerületi bizottság ülésének jegyzőkönyveit – és ezt tanácsolta:

– Nézd csak át gondosan az egész termést. Amíg te azzal a vacak tífusszal vesztegetted az idődet, itt sok víz lefolyt. Olvasd csak, ismerkedj meg azzal, ami volt, és ami van. Estére visszajövök. és együtt elmegyünk a klubba. Ha pedig elfáradnál, dőlj le, aludj egyet!

Okunyov telerakta zsebeit okmányokkal, kimutatásokkal és más papírokkal (az aktatáskát elvből mellőzte, ott hevert az ágya alatt), még egyszer körülnézett a szobában, és elment.

Este, amikor hazatért, a szoba telis-tele volt széthányt újságokkal. Pavel egész halom könyvet húzott ki az ágy alól. Egy részük ott hevert egy rakáson az asztal közepén. Pavel az ágyon ült, és éppen a Központi Bizottság utolsó levelét olvasta – a leveleket barátja párnája alatt találta.

– Hej, te rabló, mit csináltál a lakásommal! – rivallt rá tettetett haraggal Okunyov. – És megálljunk csak, elvtárs! Hiszen te bizalmas okmányokat olvasol! Ilyen embert engedtem a szobámba!

Pavel mosolyogva tette le a levelet:

– Ebben ugyan nincs semmi titok. Ugyanakkor azonban lámpaernyőnek használtál egy olyan okmányt, ami szigorúan bizalmas. Sőt, már meg is perzselődött az egyik sarka. Látod?

Okunyov kezébe vette a megperzselt papírlapot, ránézett a címére, és nagyot ütött a homlokára.

– Én meg három napja keresem, hogy az ördög vigye el! Most emlékszem csak vissza, harmadnapja Volincev volt nálam; biztosan ő csinált belőle lámpaernyőt, aztán elfelejtette, és velem együtt kereste, egészen beleizzadt. – Okunyov gondosan összehajtotta a papírlapot, és a matraca alá dugta. – Később majd rendet csinálunk – mondta nyugtatóan. – Most falatozzunk egy kicsit, aztán gyerünk a klubba! Ülj le, Pavlusa!

Egyik zsebéből újságpapirosba csomagolt hosszú szárított halat, a másikból két karéj kenyeret húzott elő. A szabad asztalsarokra újságpapirost terített, aztán fejénél megfogta és az asztal lapjához verdeste a halat.

Az életvidám Okunyov felült az asztal szélére, és mialatt erélyesen rágcsálta a halat, félig tréfásan, félig hivatalosan beszámolt Pavelnek a legújabb eseményekről.

*

Okunyov a szolgálati bejáraton át vezette Pavelt a klub épületébe, a kulisszák mögé. A tágas terem egyik sarkában, a színpadtól jobbra, a pianínó mellett a vasutas komszomolisták között ült Talja Lagutyina és Anna Borhart. Annával szemközt, székén hintázgatva trónolt Volincev, a fűtőház Komszomol-szervezetének titkára – piros képe akár az érett alma, valamikor fekete, de a sok hordástól végképp megkopott bőrkabátot viselt, haja és szemöldöke szalmasárga volt.

Mellette, könyökével hanyagul a zongora fedelére támaszkodva ült Cvetajev, jó vágású, gesztenyebarna fiú, szája éles metszésű. Ingnyakát kihajtva viselte.

Amikor Okunyov odaért a társasághoz, éppen Anna utolsó szavait hallotta:

– Akadnak, akik mindenáron meg akarják nehezíteni a tagok felvételét. Cvetajevre is vonatkozik.

– A Komszomol nem átjáróház! – vetette oda Cvetajev, konokul, goromba fölényességgel.

– Nézzetek csak oda! – kiáltott fel Talja, amikor Okunyovot meglátta. – Nyikolaj ma úgy ragyog, mint egy frissen tisztított szamovár.

Okunyovot bevonták körükbe, és kérdésekkel árasztották el:

– Hol voltál?

– Kezdjük már végre!

Okunyov megnyugtató kézmozdulatot tett:

– Ne heveskedjetek, gyerekek! Tokarev azonnal itt lesz, és akkor megnyitjuk az ülést.

– Már itt is van – jegyezte meg Anna.

Valóban, néhány pillanat múlva odalépett hozzájuk a párt kerületi bizottságának titkára. Okunyov elébe rohant.

– Gyere csak, öreg, a kulisszák mögé. Egy régi ismerősöd vár ott rád. Csodálkozni fogsz!

– Ugyan ki lehet? – dünnyögött az öreg, nagyokat szippantva cigarettájából, de Okunyov már cipelte is.

*

Okunyov olyan vadul rázta az elnöki csengőt, hogy még a megrögzött beszélgetők is tüstént elhallgattak.

Tokarev háta mögött a Kommunista Kiáltvány lángeszű megalkotójának örökzöld övezte képe függött. Mialatt Okunyov a gyűlést megnyitotta, Tokarev a kulisszák folyosójában várakozó Korcsagint figyelte.

– Elvtársak! Mielőtt rátérnénk szervezetünk soron levő feladatainak megvitatására, itt egy elvtárs, soron kívül kért szót. Tokarev elvtárs és én magam úgy véljük, hogy feltétlenül meg kell adni neki a szót.

A teremben helyeslő hangok hallatszottak. Okunyov kis szünetet tartott, és aztán kibökte:

– Pavka Korcsagin elvtársé a szó!

A teremben száz ember közül legalább nyolcvanan ismerték Korcsagint. Amikor a rivalda szélén megjelent ismerős alakja, s a magas, sápadt ifjú beszélni kezdett, az egész terem örvendő kiáltásokkal és viharos éljenzéssel üdvözölte.

– Kedves elvtársak!

Korcsagin hangja nyugodt volt, de nem sikerült lepleznie izgatottságát.

– Úgy történt, barátaim, hogy mégis visszajöttem hozzátok, és beállok közétek a sorba. Boldog vagyok, hogy visszatérhettem. Itt most sok barátomat látom. Okunyovnál olvastam, hogy a szolomenkai szervezet tagjainak száma egyharmad résszel megszaporodott, s hogy a főműhelyben meg a fűtőházban nem folyik többé a haszontalan öngyújtókészítés* meg hogy a rozdonyteremből sorra kihozzák általános javításra a rossz gépeket. Mindez annyit jelent, hogy országunk újjáéled, és erőt gyűjt. Van miért élni! Hát meghalhattam volna ilyen időkben? – És Korcsagin szeme boldogan mosolygott.

Korcsagin üdvözlő kiáltások közepette lépett a terembe, arra tartott, ahol Anna Berhart és Talja ült. Gyorsan megszorított néhány kezet. A barátok összébbhúzódtak, helyet szorítottak Korcsaginnak. Egy pillanat múlva tenyerében feküdt Talja keze – a lány hosszan, erőteljesen megszorította Pavel kezét.

Anna szeme tágra nyílt, szempillái alig észrevehetően megrezzentek, csodálkozó pillantása köszöntötte Pavelt.

*

Teltek a napok. Ezeket bajosan lehetett volna hétköznapoknak nevezni. Mindegyik valami újat hozott, s amikor Korcsagin reggelenként beosztotta idejét, szomorúan kellett megállapítania, hogy a nappali órák korántsem elégségesek, s a tervbe vett munkák egy része mindig elintézetlenül maradt.

Okunyovnál telepedett le. Mint segédszerelő dolgozott a műhelyben.

Sokáig vitatkozott Nyikolajjal, míg sikerült rábeszélnie arra, hogy egy időre mentesítse a politikai vezetés munkájától.

– Nálunk hiány van emberekben, te meg a műhelyben akarsz hűsölni. Sose hozakodj elő a betegségeddel. A tífusz után magam is egy álló hónapon át botra támaszkodva jártam be a kerületi bizott-

* 1918–1920-ban a szovjet gyárak a nyersanyag és fűtőanyag hiánya miatt részint alig működtek, részint egészen leálltak, sok munkás pedig öngyújtók készítésével és eladásával foglalkozott, mert a gyufahiány miatt az öngyújtókban is nagy volt a kereslet

ságba. Jól ismerlek téged, Pavka, és tudom, hogy nem erről van szó. Mondd meg: mi az igazi ok? – faggatta Okunyov.

– Az ok, Kolja, az, hogy tanulni akarok.

Okunyov arcán diadalmas mosoly jelent meg.

– Aha!... Hát erről van szó! Tanulni akarsz, és azt hiszed, én nem? Ez, barátocskám, önzés. Tehát úgy gondolod, hogy mi itt gürcöljünk, te meg tanulsz? Nem, kedvesem, holnap elmégy a szervezési osztályra.

Hosszú vita után végül Okunyov mégis engedett.

– Két hónapig békén hagylak. Lásd, kivel van dolgod. Cvetajevvel azonban aligha fogsz simán együtt dolgozni, túl sokat tart önmagáról.

Cvetajev gyanakvással fogadta az üzembe visszatérő Pavelt. Meg volt győződve róla, hogy Korcsagin felbukkanásával harc kezdődik a politikai vezetésért, s minthogy betegesen öntelt volt, felkészült a védekezésre. De már az első napokban meg kellett győződnie arról, hogy feltevése hibás volt. Amikor Korcsagin tudomást szerzett a kollektíva vezetőségének arról a szándékáról, hogy a vezetőség tagjává választják, elment az üzemi titkárhoz tiltakozni. Okunyovval történt megállapodására hivatkozva, kérte, hogy ezt a kérdést vegyék le a napirendről. Az üzemi Komszomol-sejtben Korcsagin az alapfokú politikai oktatás irányítását vállalta, de a pártvezetőségi munka elől kitért. És mégis, bár hivatalosan semmiféle tisztséget nem vállalt, befolyása mindjobban érvényre jutott a kollektíva egész munkájában. Nemegyszer megtörtént, hogy bonyolult, nehéz helyzetből baráti módon kisegítette Cvetajevet.

Amikor Cvetajev egy nap az üzembe ment, nagy meglepetéssel látta, hogy az összes komszomolisták és a pártonkívüli ifjak tucatjai együtt mossák az ablakokat, tisztogatják a gépeket, nagy buzgalommal vakarják le róluk a sokéves koszt, s a munkatermekben heverő ócskavasat és limlomot cipelik ki az udvarra. Pavel hatalmas súrolóseprűvel a cementpadlóról tisztogatta a hosszú idő óta rárakódott petróleum- és olajréteget.

– Hát ti mit csinosítgattok itt? – kérdezte Cvetajev csodálkozva Paveltől.

– Nem akarunk mocsokban dolgozni. Húsz éve nem tisztogatott

itt senki, mi egy hét alatt újjáteremtjük a műhelyt – válaszolta röviden.

Cvetajev vállat vont, és továbbment.

A villanyszerelők ezzel sem elégedtek meg. Tevékenységüket kiterjesztették az udvarra is. Ez a hatalmas udvar régóta szemétlerakodóhelyül szolgált. Mi mindent lehetett ott találni! Száz meg száz vasúti tengely mellett valóságos ócskavashegyek, sínek, ütközők, csapágyak – több ezer tonnányi vas rozsdásodott szabad ég alatt. De az üzemvezetőség leállította a szemétdomb elleni támadást.

– Most fontosabb feladataink vannak. Az udvar nem szalad el.

A szerelők ekkor téglákkal kirakott előteret létesítettek a szerelőműhely bejáratánál, dróthálóból cipőtalptisztítót erősítettek rá, s csak ezután hagyták abba a munkát. De esténként, munkaidő végeztével a műhely belsejében tovább folyt a tisztogatás. Amikor Sztrizs, az üzem vezető főmérnöke egy héttel később ellátogatott a szerelőműhelybe, ez fényben úszott. A vaskeretes, hatalmas ablaktáblákat nem borította többé évtizedes piszok, az ablakokra tapadt olajos por nem állta el többé a napsugár útját, a sugarak behatoltak a gépterembe, és sokszorosan visszaverődtek a Diesel-motorok kifényesített réz alkatrészein. A nehéz gépalkatrészeket a szerelők zöld színűre mázolták. Valaki buzgalmában a kerekek küllőire még sárga vonásokat is festett.

– Hm, hm – csodálkozott Sztrizs.

A műhely túlsó végén néhány ember éppen befejezte a munkát. Sztrizs odament. Korcsagin jött elébe, kezében bádogdobozzal, amelyben feloldott festék volt.

– Várjon csak, barátom – állította meg a mérnök. – Amit tesznek, helyeslem. De honnan szerezték a festéket? Hiszen én megtiltottam, hogy felhasználják, hiánycikk az! A mozdonyalkatrészek befestése fontosabb annál, amit maguk csinálnak.

– A festéket az eldobott festékes dobozokból kapartuk össze. Két napon át kapargattuk a sok ócska dobozt, s huszonöt font anyagot sikerült összeszednünk. Itt minden törvény szerint történik, mérnök elvtárs.

A mérnök még hümmögött, de már zavartan.

– Hát akkor persze folytassák. Hm... Mégis kíváncsi vol-

nék... Mivel magyarázható, hogy az emberek, ahogy mondják, önként óhajtják az üzem tisztaságát? Hiszen ezt üzemi idő után végezték el.

Korcsagin megérezte a műszaki vezető szavaiból kicsendülő őszinte csodálkozást.

– Természetesen. Miért, ön mit gondolt?

– Hát igen... de...

– Ez az éppen, Sztrizs elvtárs, ez a „de". Ki mondta önnek, hogy a bolsevikok otthagyják a piszkot, ahol van? És várjon csak, mi ezt a dolgot még szélesebb keretek között folytatjuk. Lát majd még egyet-mást, és elcsodálkozhat.

Óvatosan kikerülte a mérnököt, nehogy festékfoltot ejtsen a ruhájára, és az ajtó felé tartott.

Az estéket Korcsagin rendszerint a nyilvános könyvtárban töltötte. Szoros barátságot kötött mind a három könyvtárosnővel, és a rábeszélés minden eszközét igénybe véve, végül engedélyt kapott arra, hogy szabadon böngészhessen a könyvtár anyagában. Órákon át üldögélt a könyvespolcokhoz támasztott kis tolólétrákon, sorra nézegette a könyveket, lapozgatott, kereste az újat, az érdekest. A könyvek nagyrészt régiek voltak. Az új irodalom szerényen húzódott meg az egyik kisebb könyvszekrény polcain. A polgárháború időszakából származó, ötletszerűen, véletlenül idekerült brosúrák mellett Marx műve, „A tőke", „A vaspata"* és még néhány könyv állt. A régi könyvek között Korcsagin rábukkant a „Spartacus"** című regényre. Két éjszakán át falta, aztán átrakta a szekrénybe, odaállította Makszim Gorkij műveinek szomszédságába. Így csoportosította egész idő alatt a legérdekesebb, szívéhez legközelebb álló könyveket.

A könyvtárosnők nem zavarták, nekik mindegy volt.

*

A Komszomol-kollektíva egyhangú, nyugodt életét hirtelen megzavarta egy eleinte jelentéktelennek látszó esemény: a középső javító műhely Komszomol-vezetőségének egyik tagja, a pisze, ragyás

* Jack London amerikai író regénye

** Raffaelo Giovagnioli olasz író regénye

arcú, lomha Kosztyka Figyin egy vaslap fúrása közben eltört egy drága, amerikai fúrót. A hibát saját vétkes könnyelműsége okozta. Sőt, ami rosszabb, majdhogynem szándékosan törte el a drága szerszámot. Mindez reggel történt. Hodorov, a javító műhely munkavezetője azt az utasítást adta Kosztykának, hogy fúrjon a vaslapba néhány lyukat. Kosztyka eleinte húzódozott tőle, de aztán a munkavezető erélyes felszólítására fogta a vaslapot, és fúrni kezdte. Hodorovot akadékoskodó igényessége miatt nem szerették a műhelyben. Egykor a mensevikekhez tartozott. A társadalmi életben egyáltalán nem vett részt, a Komszomol-tagokra sandán nézett, de kitűnően értette a dolgát, és kötelességét lelkiismeretesen teljesítette. Észrevette, hogy Kosztyka „szárazon" fúr, vagyis fúrás közben nem használ kenőolajat. Odasietett a fúrópadhoz, és megállította a fúrót.

– Mi az, megvakultál, vagy csak tegnap óta dolgozol az üzemben? – kiáltott rá Kosztykára. Hodorov tudta, hogy a fúró ilyen kezelés mellett feltétlenül tönkremegy.

De Kosztyka visszafeleselt, és újra működésbe hozta a fúrógépet. Hodorov panaszra ment a műhely vezetőjéhez. Kosztyka pedig anélkül, hogy a fúrógépet leállította volna, elszaladt olajért: azt akarta, hogy mikor a főnökség odaérkezik, rendben találjon mindent. Mire megkapta az olajozót, és visszarohant a géphez, a fúró már eltört. A műhely vezetője jelentést tett a dologról, és Figyin elbocsátását követelte. Az üzemi Komszomol-sejt vezetősége azonban Kosztyka pártjára állt, és állásfoglalását azzal indokolta, hogy Hodorov elnyomja az ifjúsági aktíva működését. Az üzem vezetősége továbbra is kitartott követelése mellett, és így az ügy az üzem szervezetének vezetősége elé került. S itt kezdődött a bonyodalom.

A vezetőség öt tagja közül hárman úgy vélekedtek, hogy Kosztykát megrovásban kell részesíteni, és egy másik munkahelyre áthelyezni. A három között volt Cvetajev is. Ketten pedig egyáltalán nem tartották Kosztykát bűnösnek.

A vezetőség ülését Cvetajev szobájában tartották meg. A szoba bútorzata egy vörös posztóval letakart nagy asztalból, néhány hosszú lócából és alacsony, támla nélküli székből állott – ezeket az asztalosműhely ifjúsága szabad óráiban maga eszkábálta össze, a falakat a

mozgalom vezetőinek arcképei díszítették, az asztal mögött, a falon, teljes szélességében kifeszítve, a szervezet zászlaja függött.

Cvetajev „függetlenített pártmunkás" volt, kitanult mestersége szerint pedig kovács. Az elmúlt négy hónap folyamán képességei vezető szerephez juttatták az ifjúsági szervezetben. Bekerült a Komszomol kerületi bizottságának vezetőségébe és a kormányzósági bizottságba. Eredetileg mechanikai üzemben dolgozott, a vasúti főműhelyben újonc volt. De ottlétének első napjától fogva máris keményen kezében tartotta a gyeplőt. Önteltsége és határozottsága fékezte a fiúk személyes kezdeményezését. Mindent ő maga vett a kezébe, és ha mégsem tudta elvégezni, tétlenséggel és tehetetlenséggel vádolta legközelebbi munkatársait.

Még a szoba dekorálására is személyesen felügyelt.

Az ülésen elnöklő Cvetajev a vörös sarokból idehozott egyetlen karosszékben terpeszkedett. Zárt ülést tartottak. Elsőnek Homutov pártszervező jelentkezett szólásra. Ebben a pillanatban valaki kívülről megzörgette a kulcsra zárt ajtót. Cvetajev rosszallóan ráncolta a homlokát. A kopogás megismétlődött. Katyusa Zelenova felállt, és kinyitotta az ajtót. A küszöbön Korcsagin állt. Katyusa beengedte a szobába.

Pavel az egyik üres lóca felé indult, amikor Cvetajev rászólt:

– Korcsagin! Zárt ülést tart a vezetőség.

Pavel elpirult, és lassan az asztal felé fordult.

– Tudom. De érdekel, mi a véleményetek Kosztyka ügyéről. Ezzel kapcsolatban újabb kérdést szeretnék felvetni. Tán ellenzed, hogy itt maradjak?

– Semmi kifogásom ellene, de tudod, hogy a zárt üléseken csakis a vezetőség tagjai vehetnek részt. Ha sok ember van jelen, nehéz a dolgokat komolyan mérlegelni. De ha már idejöttél, ülj le!

Korcsagin először életében kapott ilyen pofont. Két szemöldöke között, homloka közepén mély barázda képződött.

– Mi az ördögnek kellenek az ilyen formaságok! – fejezte ki rosszallását Homutov, de Korcsagin intett neki, és csendesen leült egy székre. – A következőket akarom mondani. Igaz, hogy Hodorov távol áll tőlünk, de a fegyelem nálunk gyenge lábon áll. Ha minden Komszomol-tag így kezdi tördelni a fúrókat, akkor rövidesen nem

lesz mivel dolgoznunk. A pártonkívülieknek pedig igazán rossz példa az ilyesmi. Azt hiszem, hogy a fiút figyelmeztetnünk kell.

Cvetajev nem hagyta, hogy befejezze, kifejtette ellenvetéseit. Korcsagin tíz percen át hallgatta, és tisztán látta, mi a helyzet a vezetőségben. Amikor szavazásra került a sor, felállt, és bejelentette, hogy nyilatkozatot kíván tenni. Cvetajev erőt vett magán, és megadta Korcsaginnak a szót.

– Elvtársak – közölni szeretném, hogy Kosztyka ügyében mi a véleményem.

Hangja élesebb volt, mint ahogy akarta.

– A Kosztyka-ügy elvi kérdés, nem Kosztykán van a hangsúly. Tegnap este néhány számadatot jegyeztem fel. – Pavel kihúzta zsebéből a noteszát. – Ezeket az adatokat a blokkoló bocsátotta rendelkezésemre. Hallgassátok csak meg figyelmesen: a komszomolisták huszonhárom százaléka naponta rendszeresen öt, tíz, tizenöt perccel elkésve érkezik munkahelyére. Ez már rendszerré vált. A komszomolisták tizenhét százaléka havonta a legkülönbözőbb ürügyekkel egy-két napon át távol marad munkahelyéről; ugyanakkor a pártonkívüli fiatalok közül csak tizennégy százalék munkakerülő akad. Ezek a számadatok rosszabbak, mint egy-egy ostorcsapás. Mellékesen még valamit feljegyeztem: a párt tagjai közül négy százalék havonta egy-egy napot mulaszt és négy százalék késik el állandóan a munkahelyéről. A pártonkívüli felnőtt munkások tizenegy százaléka marad havonta egy-egy napot távol, és tizenhárom százalékra rúg az elkésők száma. A szerszámtörés kilencven százaléka esik a fiatalságra, s ebből csak hét százalék azokra, akik rövid ideje dolgoznak az üzemben. A következtetés? Az, hogy mi, fiatalok sokkal rosszabbul dolgozunk, mint akár a párttagok, akár pedig a pártonkívüli felnőtt munkások. A helyzet azonban nem mindenütt egyforma. A kovácsműhelyben követésre méltó állapot uralkodik, ezt az üzemrészt csak irigyelni lehet: a villanyszerelőknél kielégítő a helyzet, de a többi üzemrészben bizony többé-kevésbé ugyanaz a helyzet, mint nálunk. Véleményem szerint Homutov elvtárs a fegyelemről alig negyedrészét mondta el a kifogásoknak. A mi feladatunk, hogy ezen a fronton rendet teremtsünk. Nem fogok én itt agitálni és népgyűlési szónoklatot tartani, de meg kell mondanom, hogy kíné-

letlen harcot kell kezdenünk a naplopás és fegyelmezetlenség ellen. Az öregebb munkások kereken megmondják: az üzemtulajdonos, a kapitalista számára jobban dolgoztak. Most pedig, amikor mi magunk vagyunk az üzem gazdái, erre nincs mentség. És elsősorban nem Kosztyka, vagy bárki más a felelős, hanem mi valamennyien, mert nemcsak hogy nem harcoltunk a hibák ellen, hanem ellenkezőleg, még ilyen vagy amolyan ürüggyel védelmünkbe is vettük az olyanokat, mint például ez a Kosztyka.

Szamohin és Butiljak az imént arról beszélt, hogy Kosztyka közénk tartozik. Ahogy mondani szokták, „papíron" a miénk, pártmunkát végez, tagja az aktívának. Eltörött a fúrója, hát aztán! Csekélység, mondják, szóra sem érdemes, akárkivel megtörténhet. Viszont a fiú hozzánk tartozik, a munkavezető, a mester pedig idegen... Pedig hát Hodorovval senki sem foglalkozik... Házsártos, de harminc évi komoly üzemi gyakorlat áll mögötte. Politikai állásfoglalását hagyjuk. Ebben az esetben igaza van, és ő, az idegen, óvja az állam tulajdonát, mi meg tönkretesszük a drága külföldi szerszámokat. Minek nevezzem ezt a fonák dolgot? Úgy gondolom, hogy nekünk most itt le kell csapnunk, támadásba kell indulnunk ezen az egész szakaszon.

Indítványozom: Figyint mint a munka rendjét megbontó, hanyag, felelőtlen elemet ki kell zárni a Komszomol-tagok sorából. Az ügyről be kell számolni az üzem faliújságján, nem kell félni mindenféle szóbeszédtől: az általam felsorolt számadatoknak pedig helyt kell adni a faliújság vezércikkében. Erősek vagyunk, és van kire támaszkodnunk. A Komszomol-tagok túlnyomó része jó munkás. Hatvanan közülük végigjárták Bojarka jó iskoláját. Az ő segítségükkel és az ő közreműködésükkel ezt a sok egyenetlenséget kiegyenlítjük. Csak szakítanunk kell az ügyek olyanfajta elintézésével, mint most itt.

Az egyébként nyugodt és hallgatag Korcsagin hevesen, keményen beszélt. Cvetajev most először látta a szerelő igazi arcát, valódi lényét. Megértette, hogy Pavelnek igaza van, de a gyanakvás, amit Pavellel szemben érzett, megakadályozta abban, hogy nyíltan is egyetértsen vele. Korcsagin felszólalásában az egész szervezet általános irányvonalának kemény bírálatát látta, és úgy érezte, hogy ez a felszólalás elsősorban saját titkári tekintélyét ássa alá – elhatá-

rozta tehát, hogy elintézi Pavelt. Válaszát azzal a váddal kezdte, hogy Korcsagin védelmére kelt a mensevik Hodorovnak.

Három órán át tartott a heves vita. Késő este foglalták össze a vita eredményeit. A tények kérlelhetetlen logikája megtörte Cvetajevet, és a többség Korcsagin oldalára állott. S ekkor igen helytelen lépést tett, megsértette a demokráciát, a döntő szavazás előtt felszólította Korcsagint, hogy hagyja el a helyiséget.

– Rendben van. Kimegyek a szobából, bár ez a felszólítás nem szolgál a becsületedre. Csak figyelmeztetlek, ha mindezek ellenére kitartanál álláspontod mellett, holnap az egész ügyet a kollektíva elé viszem, és – ebben biztos lehetsz – ott kisebbségben maradsz. Neked, Cvetajev, nincs igazad. Úgy hiszem, Homutov elvtárs, ezt az ügyet még a taggyűlés előtt a párt elé kell terjesztened.

Cvetajev kihívóan kiáltott oda Korcsaginnak: – Mit ijesztgetsz itt engem? Nélküled is nagyon jól ismerem az odavezető utat. Majd rólad is beszélünk. Ha magad nem dolgozol, másokat ne akadályozz.

Amikor Pavel becsukta maga után az ajtót, tenyerével végigsimította forró homlokát, aztán az üres irodán át a kijárat felé tartott. Az utcán teli tüdővel szívta be a levegőt. Cigarettára gyújtott, és a batijeva-gorai kis ház felé indult, ahol Tokarev lakott.

Vacsoránál találta az öreg lakatost.

– Halljuk, milyen új híreket hoztál. Darja, hozzál csak neki egy tál kását! – mondta Tokarev, és széles, barátságos mozdulattal helyet mutatott az asztal mellett.

Tokarev felesége, Darja Fominyisna, férjével ellentétben, nagy darab, telt idomú teremtés volt. Egy-két perc múlva már ott párolgott Pavel előtt a teli tányér kása. Darja fehér kötényével megtörölte nedves ajkát, és barátságosan mondta:

– Egyél, galambocskám.

*

Korábban, amikor Tokarev még műhelyben dolgozott, Korcsagin igen sokszor egészen a késő órákig Tokarevék házában maradt, de a városba történt visszatérése óta most kereste fel első ízben az öreget.

A lakatos figyelmesen végighallgatta Pavel beszámolóját. Egyetlen szóval sem szakította félbe, és mialatt a kását kanalazta, csak

néha hümmögött magában csendesen. Amikor befejezte az evést, kendőjével megtörölte bajszát, és torkát köszörülte.

– Persze igazad van. Már régen kézbe kellett volna vennünk ezt az ügyet. A műhely a legfontosabb kollektíva az egész körzetben, itt kell elkezdeni. Hát összekaptatok Cvetajevvel? Rossz dolog, önfejű ember, de te mindig tudtad a módját, hogy lehet a fiúkkal együtt dolgozni. Igaz is, mit csinálsz te jelenleg a műhelyben?

– A szakmában dolgozom. Aztán meg mindenütt segítek egy kicsit. A műhelyben politikai tanulókört vezetek.

– Hát a Komszomol-vezetőségben mi a szereped?

Korcsagin zavarba jött.

– Eleinte, amíg egészségileg gyengén álltam, és tanulni is akartam, hivatalosan nem vettem részt a vezetésben.

– No lám, hát ez az! – kiáltott rosszallóan Tokarev. – Tudod, fiacskám, csak egyetlen dolog ment meg az alapos fejmosástól: a gyenge egészséged. És hogy vagy most? Helyrejöttél valamennyire?

– Helyre.

– Ha így vagyunk, akkor láss alaposan neki a munkának. Elég volt jeget aszalnod. Ki látott már olyat, hogy abból valaha is haszon származott, ha valaki csak teng-leng.. Akárki azt mondhatja: kibújsz a felelősség alól, és még csak nem is tudsz védekezni. Holnap mindezt szépen rendbehozod, én meg alaposan megmosom Okunyov fejét – fejezte be Tokarev, és hangjából tisztán ki lehetett érezni az elégedetlenséget.

– Ne bántsd Okunyovot, Tokarev apó! – felelte Pavel. – Én magam kértem, hogy ne terheljen meg társadalmi munkával.

Tokarev megvetően füttyentett.

– Kérted, ő meg engedett a kérésednek! No jó, hát mit csináljak veletek, komszomolistákkal?... No, fiam, olvasd fel nekem az újságot, úgy, ahogy régen... A szemem már gyengécske.

*

A pártvezetőség helybenhagyta a Komszomol-vezetőség többségének véleményét. A párttagság és a Komszomol igen fontos és nehéz feladatot kapott: ezentúl a munkafegyelem terén személyes jó példával kell elöl járni. A vezetőségi ülésen alaposan nekirontottak

Cvetajevnek. A Komszomol-titkár eleinte még berzenkedett, de aztán Lopahin, az elemésztő tüdőbajtól halványsárga, idős üzemi párttitkár alaposan sarokba szorította. Cvetajev megadta magát, és félig-meddig beismerte hibáját.

Másnap a műhelyben új faliújságot függesztettek ki, cikkei általános feltűnést keltettek.

A munkások fennhangon olvasták, vitatták a cikkeket. S este a szokatlanul népes Komszomol-gyűlésen csak a faliújság új cikkeiről beszéltek.

Kosztykát kizárták, az ifjúsági szervezet helyi vezetőségébe pedig új tag, új oktatási felelős került: Pavel Korcsagin.

Szokatlan csendben, türelmetlenül hallgatták Nyezsdanovot. Az új feladatokról beszélt, az új szakaszról, amelynek küszöbét most lépi át a vasúti főműhely.

Korcsagin a gyűlés után megvárta Cvetajevet az utcán.

– Menjünk együtt, van miről beszélni – mondta.

– Miről van szó? – kérdezte tompán Cvetajev.

Pavel belekarolt, és néhány lépés után megállott egy padnál. – Üljünk le egy percre! – És máris leült. Cvetajev cigarettája hol parázslott, hol ismét elaludt. – Mondd meg őszintén, Cvetajev, mi bajod van velem?

Cvetajev hangja nyugtalan és mesterkélten meglepett volt.

– Hát csak erről van szó? Azt hittem, hivatalosan akarsz velem beszélni!

Pavel tenyere Cvetajev térdére nehezedett.

– Hagyd ezt, Gyimka, szállj le a magas lóról. Ezt a játékot engedjük át a diplomatáknak. Mondd meg őszintén: mit kifogásolsz bennem?

Cvetajev türelmetlenül izgett-mozgott.

– Mit kötekedel? Nincs veled semmi bajom! Nem én ajánlottam fel neked, hogy együtt dolgozzunk? Visszautasítottad, és most olyan színezetet adsz a dolognak, mintha ki akartalak volna túrni!

Pavel úgy érezte, hogy Cvetajev hangjából hiányzik az őszinteség. Anélkül, hogy levette volna kezét Cvetajev térdéről, ingerülten felelte:

– Nem akarsz válaszolni – akkor majd én megmondom. Azt hi-

szed talán, hogy az utadat keresztezem, és magamnak akarom megkaparintani a Komszomol-titkárságot? Hiszen, ha nem így gondolnád, akkor nem lett volna köztünk Kosztyka miatt annyi veszekedés. Az ilyen viszony csak árt a munkának. Ha mindez csupán kettőnkre tartoznék... egye fene, nem törődném vele: és gondolj, amit akarsz, nem érdekel. De holnaptól együtt kell dolgoznunk. Mi lesz ebből? Nos, hallgass rám! Nincs nekünk min osztozkodnunk. Mindketten munkásfiúk vagyunk. Ha a mi ügyünk valóban mindennél kedvesebb számodra, akkor add a kezed, és mától fogva barátok leszünk. Ha azonban ezt a badarságot nem vered ki a fejedből, és továbbra is görbe úton jársz, akkor munkánk minden zökkenőjénél elkeseredetten fogunk harcolni egymással. Itt a kezem, fogadd el, amíg úgy nyújtom, mint elvtárs az elvtársnak.

Korcsagin nagy örömmel érezte, hogy szorítják meg kezét Cvetajev bütykös ujjai.

*

Egy hét telt el. A párt kerületi bizottságának irodájában befejeződött a napi munka. A pártiroda helyiségei elcsendesedtek. Csak Tokarev nem ment még haza. Az öreg egy karosszékben ült, és figyelmesen olvasta a friss anyagot. Valaki kopogott az ajtón.

– Lehet – szólt Tokarev.

Korcsagin lépett be, és két kitöltött kérdőívet tett a titkár elé.

– Mi ez?

– Ez, Tokarev elvtárs, annyit jelent, hogy felszámolom a felelőtlenséget. Úgy gondolom, éppen ideje. Ha te is ezen a véleményen vagy, akkor kérlek, támogass.

Tokarev egy pillantást vetett a kérdőív fejlécére, néhány pillanatig nézte az előtte álló fiatalembert, aztán szótlanul kezébe vette a tollat. Abba a rovatba, ahová azt kellett beírni, mióta tagja a pártnak az az elvtárs, aki Pavel Andrejevics Korcsagint tagjelöltnek ajánlja, Tokarev beírta: „1903. év" és utána szilárd kézzel odakanyarította öregbetűs aláírását.

– Itt van, fiacskám, és remélem, nem fogsz szégyent hozni ősz fejemre.

*

A szobában tikkasztó volt a levegő, és mindenkit csak egy gondolat töltött el: minél hamarabb el innen, az állomáshoz vezető szolomenkai gesztenyefasorba.

– Fejezd be, Pavka, én már alig bírom – kérlelte Cvetajev. Csak úgy csurgott róla az izzadság. Katyusa és a többiek is támogatták kívánságát.

Korcsagin becsukta a könyvet. A tanulókör befejezte munkáját.

Mialatt valamennyien felálltak, a falon türelmetlenül csengeni kezdett a régi „Ericsson" telefonkészülék. Cvetajev a szobában folyó hangos beszélgetést túlharsogva kiabált.

Aztán helyére akasztotta a kagylót, és Korcsaginhoz fordult:

– A pályaudvaron áll a lengyel konzulátus két vagonja. Kialudt a világításuk. A vonat egy óra múlva tovább indul, meg kell javítani a vezetéket. Pavel, fogd a szerszámosládát, és menj oda! A munka sürgős!

A pályaudvar első peronja előtt vesztegelt a nemzetközi expresszvonat két ragyogóan tiszta kocsija. A szalonkocsi széles ablakai fényárban úsztak, de a mellette levő kocsi sötét volt.

Pavel odalépett a pompás Pullman-kocsihoz, és kezét a kocsi feljárójára tette, hogy fellépjen.

Ebben a pillanatban a pályaudvar sötét falától elvált egy ember, odaugrott Pavelhez, és vállon ragadta.

– Hová, polgártárs?

Ismerős hang. Pavel megnézte. Bőrkabát, széles sapkaellenző, alatta egy vékony, nyerges orr és szúrós, bizalmatlanul rámeredő szempár.

Artyuhin csak most ismerte meg Pavelt; keze lesiklott a válláról, szúrós szeme elvesztette előbbi ridegségét, de kérdően pillantott a szerszámosládikára.

– Hová tartasz?

Pavel röviden elmagyarázta. A vasúti kocsi mögül egy másik alak bukkant fel.

– Azonnal hívom a kalauzt.

A szalonkocsiban, ahová Korcsagin a kalauzt követve belépett, néhány ember ült, valamennyien drága, divatos ruhában. A rózsás mintájú selyemabrosszal terített asztal mellett, háttal az ajtónak egy

nő ült. Amikor Korcsagin belépett, a nő éppen a vele szemben álló magas termetű tiszttel beszélgetett. A szerelő belépésekor a beszélgetés megszakadt.

Korcsagin gyorsan megvizsgálta a legutolsó lámpától a folyosó felé vezető drótvezetéket, és úgy találta, hogy annak nincs semmi baja. Erre elhagyta a szalonkocsit, hogy másutt keresse a baj forrását. Mindenütt állhatatosan nyomában maradt a kövér kalauz, akinek olyan vastag volt a nyaka, mint egy birkózónak; mundérján töméntelen rézgomb, mindegyiken egyfejű sas díszelgett.

– Menjünk át a szomszédos kocsiba, itt minden rendben van, az akkumulátor is működik. A hibát nyilván ott kell keresni.

A kalauz megfordította a kulcslyukban a kulcsot, és beléptek a sötét folyosóra. Pavel villamos kézilámpájával végigvilágított a vezeték mentén, és csakhamar meg is találta azt a helyet, ahol a rövidzárlat történt. Néhány perccel később már égett is a folyosó első lámpája, tompa fénnyel.

– Ki kell nyitni a fülkét. Ki kell cserélni az ottani lámpákat, mert kiégtek – fordult most Korcsagin a kalauzhoz.

– Akkor ide kell hívni a nagyságos asszonyt, nála van a kulcs! – A kalauz, aki nem akarta Korcsagint a kocsiban egyedül hagyni, magával vitte a szomszédos kocsiba.

A fülkébe elsőnek a nő lépett be, utána Korcsagin. A kalauz az ajtóban maradt, testével valósággal eltorlaszolta az ajtónyílást. Pavelnek szemébe tűnt a poggyásztartóban két elegáns bőrkoffer, az egyik ülésen egy hanyagul odavetett női selyemkabát és egy illatszeres üvegcse; az ablak melletti asztalkán malachitból készült miniatűr púderes doboz hevert. A nő leült a díván egyik sarkába, és lenszínű haját igazgatva, figyelte a szerelő munkáját.

– Engedelmet kérek a nagyságos asszonytól az eltávozásra: az őrnagy úr hideg sört rendelt – mondta a kalauz alázatos hangon, és bikanyakát idétlen főhajtásra kényszerítette.

A nő éneklő, kényeskedő hangon felelte:

– Jól van, elmehet.

A beszélgetés lengyel nyelven folyt.

A kocsi folyosójáról fénysugár vetődött a nő vállára. A legelső párizsi szalonban, finom lyoni selyemből készült ruha szabadon

hagyta vállát és karját. Apró fülében szikrázva ragyogott egy-egy esőcsepp formájú, hatalmas briliáns. Korcsagin csak a vállát és karját látta: mintha elefántcsontból faragták volna. A nő arca továbbra is sötétben maradt. Pavel kezében gyorsan mozgott a csavarhúzó. Kicserélte a mennyezeten levő foglalatot, és egy perccel később a fülkében már kigyulladt a fény. Hátra volt a másik lámpa, a dívány felett, ott, ahol az idegen nő ült.

– Ezt a lámpát is meg kell vizsgálnom – mondta Korcsagin, és megállott a nő előtt.

– Ó, persze, nyilván zavarom – felelte a hölgy tiszta orosz nyelven. Felugrott a díványról; ott állt Korcsagin közvetlen közelében. Most már egész alakját látni lehetett. Az ívelt szemöldök, a gőgösen összeszorított száj – mindez ismerős volt. Semmi kétség: Nelli Lescsinszkaja állott előtte. Lehetetlen volt, hogy az ügyvéd lánya ne vegye észre Pavel csodálkozó pillantását. Korcsagin az első pillantásra megismerte, de Nelli nem ismerte fel a szerelőben egykori nyughatatlan szomszédjukat, aki az elmúlt négy esztendő alatt megemberesedett.

Válaszként a csodálkozó tekintetre, megvetően felvonta szemöldökét, a fülkeajtóhoz ment, és kis lakktopánkájával türelmetlenül topogott. Pavel hozzáfogott a lámpához. Amikor kicsavarta foglalatából és a fény felé tartotta, önmaga, de még inkább a nő számára egészen váratlanul – lengyel nyelven szólalt meg:

– Viktor is itt van?

Amikor feltette a kérdést, Korcsagin nem fordult meg. Így nem láthatta Nelli arcát, de a hosszan tartó hallgatás elárulta a nő zavarát.

– Ismeri Viktort?

– Nagyon régen ismerem. Hiszen szomszédok voltunk. – Pavel a nő felé fordult.

– Ön Pavel? A fia . . . kinek is a fia? – Nelli szava elakadt.

– A szakácsnőé – segítette ki Korcsagin.

– Hogy megnőtt! Még emlékszem magára, amikor rakoncátlan kisfiú volt.

Nelli fesztelenül, tetőtől talpig végigmérte.

– És miért érdekli Viktor? Amennyire emlékszem, nem voltak

egymással jó viszonyban – mondta Nelli éneklő szopránhangján, most már abban a reménységben, hogy így vethet véget a váratlan és kínos találkozásnak.

A csavarhúzó gyorsan forgott, a falba újabb csavar került.

– Viktor rendezetlen adósságot hagyott hátra. Ha találkozik vele, mondja meg neki: nem adtam fel a reményt, hogy egyszer még alkalmam lesz elszámolni vele.

– Mondja meg, mennyivel tartozik, és én tüstént megfizetem.

Nelli nagyon jól tudta, milyen „elszámolásról" beszélt Korcsagin. Ismerte esetét a petljuristákkal, de fel akarta bosszantani ezt a „tahót", ezért gúnyolódott.

Korcsagin hallgatott.

– Mondja: igaz, hogy a házunkat kifosztották és lerombolták? Biztosan elpusztult a lugas, és elpusztultak a virágágyak is? – kérdezte bánatosan Nelli.

– A ház most a miénk, nem a maguké, semmi érdekünk, hogy leromboljuk.

Nelli gúnyosan elmosolyodott.

– Ejha! Úgy látszik, magát is kioktatták. De csak úgy mellékesen, ez a vasúti kocsi a lengyel diplomáciai misszióé, és én ezen a helyen úrnő vagyok, maga pedig maradt, aki volt: szolga. Maga most is azért dolgozik, hogy nálam világítás legyen, és hogy itt, ezen a díványon kényelmesen tudjak olvasni... Régebben az anyja a fehérneműnket mosta, maga meg a vizet hordta. S íme, most ugyanilyen helyzetben találkozunk.

Hangjából káröröm csendült ki. Pavel, aki zsebkésével éppen a szigetelőt kaparta le a drót végéről, leplezetlen gúnnyal nézett a lengyel nőre.

– Én önnek, polgártársnő, még egy rozsdás szeget se vertem volna be a falba, minthogy azonban a burzsoázia kitalálta a diplomatákat, hát mi is a szabályokhoz tartjuk magunkat, és nem nyakazzuk le őket, még gorombaságokat sem mondunk, mint önök.

Nelli arca bíborvörös színt öltött.

– Mit tett volna velem, ha sikerült volna Varsót elfoglalniok? Lekaszabolt volna, vagy talán szeretőjének fogadott volna?

Az ajtóban állott, kecsesen előrehajolt, kokainhoz szokott, érzéki

orrcimpája remegett. A dívány felett kigyúlt a fény. Pavel kiegyenesedett.

– Kinek kell maga? A mi kardcsapásunk nélkül is végez magával a kokain. Ilyen nőt, mint te vagy, még úgy se fogadnék el!

Szerszámládájával kezében két lépést tett az ajtó felé. Nelli utat engedett neki. Pavel már a folyosó végébe ért, amikor meghallotta Nelli elfojtott szavait:

– Átkozott bolsevik!

*

Másnap este. Korcsagin a könyvtárba menet Katyusa Zelenovával találkozott az utcan. A lány megfogta Pavel ruhájának ujját, és tréfásan elállta az útját:

– Hát te, agitátor-propagandista, hová szaladsz?

– A konyvtárba megyek, oreganyám, engedj utamra – felelte Korcsagin hasonló tréfás hangon, aztán óvatosan megfogta vállánál a leányt, és arrább tolta. Katyusa kiszabadította magát markából, aztán mellette haladt tovább az úton.

– Ide hallgass, Pavlusa! Nem lehet mindig csak tanulni... Tudod mit? Menjunk ma el egy esti összejövetelre. Zina Gladisnál lesznek a gyerekek. A lányok már régen kérnek engem, hogy vigyelek magammal. Teljesen beleestél a politikába, talán nincs kedved, hogy néha felvidulj, szórakozzál? Ha ma nem olvasol, tisztább lesz a fejed – kérlelte állhatatosan Pavelt.

– Miféle összejövetel? Mit csinálnak ott? – kérdezte végül Pavel.

– Mit csinálnak! – utánozta gúnyosan a lány. – Nem imádkoznak, hanem szórakozással töltik az időt: ez az egész. Hiszen te tudsz harmonikázni! Én ugyan nem hallottalak még egyszer sem. No, tedd meg nekem ezt a kis szívességet. Zinka nagybátyjának van ugyan harmonikája, de rosszul játszik. A lányok érdeklődnek irántad, te meg beletemetkezel a könyvekbe. Hol van az megírva, hogy a Komszomol-tagoknak nem szabad jókedvűeknek lenni? Gyerünk, még mielőtt megunnám ezt a sok rábeszélést, mert egy hónapig nem állok szóba veled.

A nagyszemű Katya festő és mázoló, jó barát és jó komszomolka

volt. Korcsagin nem akarta megbántani, hát engedett az unszolásnak, bár furcsa és szokatlan volt.

Gladis mozdonyvezető lakásában már nagy volt az élénkség. A felnőttek visszavonultak a másik szobába, hogy ne zavarják a fiatalokat. A lakás első, nagy szobájában és a kertre nyíló verandán vagy tizenöt fiatalember és lány volt együtt. Amikor Katyusa a kerten át a verandára vezette Pavelt, a fiatalok éppen azt a társasjátékot játszották, amelynek az volt a neve: „Etesd a galambot!" A verandán két szék állt háttal egymásnak. A játékot vezető Gladis lány felszólítására a két széken helyet foglalt egy legény és egy leány. Egymásnak háttal fordulva ültek ott, és amikor Zinka elkiáltotta magát: „Etesd a galambot" – villámgyorsan meg kellett a széken fordulniuk, szájuk összeért, és ott nyilvánosan meg kellett egymást csókolniuk. Aztán más játékok következtek, a „Körbe-körbe" meg a „Tréfás Posta", de valamennyi okvetlen csókolózással járt, csak a „Posta" játéknál a csókolózás nem a nagy nyilvánosság előtt, a megvilágított verandán zajlott le, hanem a szobában, ahol erre az időre eloltották a villanyt. Azokra, akik nem szerették az ilyenfajta játékokat, a sarokban álló, kis kerek asztalkán egy csomag kártya várt: ennek a játéknak neve „Virágkacérkodás"* volt. Pavel szomszédnője, egy tizenhat éves, kék szemű lány, Mura, kacér pillantással nyújtott át neki egy kártyalapot, és halkan így szólt:

– Ibolya.

Néhány esztendeje Pavel látott már ilyenfajta összejöveteleket. Ha nem vett is részt bennük, akkor mégis egészen természetes dolognak tartotta. De most, hogy szakított a kisváros nyárspolgári életével, az egész estét furcsának, sőt egy kissé nevetségesnek találta.

De bárhogy állt is a dolog, most kezében forgatta a játékkártyát. Az „ibolya" jelentéseként ezt a feliratot olvasta a kártyán: „Maga nagyon tetszik nekem."

Pavel ránézett Murára. A lány szemrebbenés nélkül állta a pillantását.

– Miért? – szakadt ki belőle nehézkesen.

* A kártyákon virágok képe és egy-egy kacérkodó, udvarló mondat áll, s a partnerek a kártyák útján társalognak

Mura már előre kigondolta a következő lépést:

– Rózsa! – és odanyújtotta neki a második kártyát.

A rózsa mellé ez volt nyomtatva: „Maga az én ideálom." Korcsagin a lány felé fordult, és vigyázva, nehogy túl nyers legyen a hangja, megkérdezte:

– Miért foglalkozol ilyen ostobaságokkal?

Mura zavarba jött.

– Talán kellemetlen magának a vallomásom? – És duzzogva elhúzta a száját.

Korcsagin nem felelt a kérdésre. De tudni szerette volna, ki ez a lány, akivel beszélget. És kérdéseket tett fel neki, s ezekre a lány készséggel válaszolt. Néhány perc múlva Pavel már tudta, hogy a lány a hétosztályos iskolában tanul, apja kocsifelügyelő, és hogy Mura már régen ismeri Pavelt, és szeretett volna megismerkedni vele.

– Mi a neved? – kérdezte Korcsagin.

– Mura Volinceva.

– Bátyád a fűtőház sejttitkára?

– Igen.

Korcsagin már tudta, kivel van dolga. Volincev, a kerület egyik legtevékenyebb komszomolistája, úgy látszik, cseppet sem törődött saját húgával, aki a legjobb úton volt ahhoz, hogy szürke kispolgárrá váljék. Egy esztendő óta rendszeresen látogatta a barátnőinél rendezett összejöveteleket, amelyek eszeveszett csókolózással szoktak végződni. Korcsagint néhányszor látta a bátyjánál.

A lány érezte, hogy szomszédja nem helyesli viselkedését, és amikor őt is felszólították, hogy „etesse a galambokat", egy pillanatra elkapta Pavel megvető mosolyát – aztán a leghatározottabban kijelentette, hogy nem vesz részt a játékban. Néhány percig ültek még egymás mellett. Mura az életéről beszélt. Ekkor hozzájuk lépett Zelenova.

– Hozzam ide a harmónikát? Játszol valamit? – Zelenova Mura felé fordult, és pajkosan kacsintott: – No, megismerkedtetek egymással?

Pavel maguk mellé ültette Katyát, és mialatt körülöttük mindenki hangosan nevetett és kiabált, csak ennyit mondott neki:

– Nem, nem játszunk semmit, Murával együtt elmegyünk innen.

– Ejha! Máris megelégeltétek? – mondta Katya sokatmondó arckifejezéssel.

– Úgy van. Megelégeltük. Mondd, vannak itt rajtunk kívül még más komszomolisták is? Vagy csak mi tévedtünk bele ebbe a „galambdúcba"?

Katyusa engesztelő hangon közölte:

– A bolondozásnak máris vége, most táncolni fogunk.

Korcsagin felállt.

– Jó, csak táncolj, anyóka, de Volinceva meg én elmegyünk innen.

*

Egyik este Anna Borhart jött Okunyovhoz. A szobában csak Korcsagin volt.

– Nagyon el vagy foglalva? Nem jönnél el velem a városi szovjet plénumának az ülésére? Kellemesebb, ha együtt megyünk, késő lesz, mire hazaindulhatunk.

Korcsagin nemsokára készen állott az indulásra. Ágya felett lógott pisztolya, de túl nehéz volt. Az asztal fiókjából kivette Okunyov browningját, és zsebre dugta. Okunyov számára hátrahagyott néhány sort. A lakás kulcsát a megbeszélt helyre dugta.

A színházban Pankratovval és Olgával találkoztak. Egymás mellett foglaltak helyet, és a szünetekben együtt sétáltak a téren. Az ülés, ahogyan Anna előre látta, késő éjszakáig elhúzódott.

– Talán nálam alhatnátok – ajánlotta Annának Jurenyeva. – Késő van, és messze kell mennetek.

– Nem... már megbeszéltem Pavellel, hogy hazakísér – utasította vissza az ajánlatot Anna.

Elváltak. Pankratov és Olga a sugárúton lefelé tartott, a két szolomenkai pedig felfelé.

Nyomasztó volt a sötét éjszaka. A város aludt. A plénum ülésének részvevői szétszéledtek a csendes utcákon, a lépések és hangok elhaltak. Anna és Pavel sietve haladt tovább, egyre messzebb a város középpontjától. Az üres vásártéren az őrjárat megállította őket, megvizsgálta igazolványaikat, majd tovább mehettek. Átmentek a körúton, és beépítetlen telkek mentén húzódó sötét, néptelen

utcán haladtak tovább. Balra fordultak, és a széles műúton a vasúti raktárak épülettömbjével párhuzamosan haladtak. A hosszan elnyúló betonépületek tömbje homályos volt és fenyegető. Annán akaratlanul is félelem vett erőt. Fürkészőn vizsgálgatta a sötétséget, és csak időnként vetett oda válaszul Korcsaginnak egy-egy szót. Amikor az egyik gyanús árnyról kiderült, hogy csak távírópózna, Anna felnevetett, és bevallotta Korcsaginnak, milyen lelkiállapotban van. Belekarolt, szorosan a vállához simult, és végre megnyugodott.

– Huszonhárom éves múltam, de sokszor mégis olyan ideges vagyok, mintha nagyon öreg volnék. Gyávának tarthatsz, pedig nem vagyok az. De ma különösen feszültek az idegeim. Most, hogy mellettem vagy, nyugtalanságom elmúlik, és már szinte restellem, hogy féltem.

Pavel nyugalma és cigarettájának parányi fellobbanó fénye, amely egy-egy pillanatra megvilágította arcának egy részét, férfias ívelésű szemöldökét – mindez hamarosan elkergette Anna félelmét, amit az éjszaka sötétsége meg a vad, kihalt vidék, és nem utolsósorban az keltett benne, amit a színházban hallott: hogy Podol városrészben szörnyű gyilkosságot követtek el az elmúlt éjjel.

A raktárak elmaradoztak. Pavel és Anna elhaladtak a kis folyón átvezető híd és a vasút mellett, aztán a pályaudvarhoz vezető műúton az aluljáró felé tartottak, amely a sínek alatt összekötötte ezt a városrészt a vasútnegyeddel.

A pályaudvar messze maradt el jobbfelé. A vasúti aluljáró a fűtőházak mögötti szűk utcába torkollt. Ez már az ő vidékük volt. Felettük a vasúti sínek mentén színes fények csillogtak: a váltók jelzőlámpái és a szemaforok, s a fűtőház felől egy éjszakai nyugovóra térő hatalmas tolatómozdony fáradt fújtatása hallatszott.

Rozsdás kampósszegen himbálózott a gyenge éjszakai fuvallatban a vasúti aluljáró bejáratát megvilágító lámpa. Halványsárga fénye hol az egyik, hol a másik falon imbolygott.

A vasúti aluljáró bejáratától vagy tíz lépésnyire, szorosan a műút mellett, magányos házikó állott. Két évvel ezelőtt bevágott ide egy ágyúlövedék, felszaggatta belsejét, a homlokzat alaktalan tömeggé hullott szét, s most hatalmas lyuk tátongott rajta. Úgy állott ott, akár egy alamizsnát kéregető koldus, egész nyomorúságát kitere-

getve a világ előtt. Közben fent, a fejük felett egy vonat rohant végig a töltésen.

– No, már nemsokára otthon leszünk – mondta megkönnyebbülten Anna.

Pavel feltűnés nélkül ki akarta szabadítani karját, de Anna nem engedte. Elhaladtak a romház mellett.

A hátuk mögött hirtelen zaj támadt. Sietős lépések hallatszottak. Valaki fújtatva közeledett. Már utol is érte őket.

Korcsagin rántott egyet a karján, de Anna rémülten kapaszkodott belé. És amikor Pavel erejének megfeszítésével végre kiszabadította a kezét, már késő volt: vaskapocsként ujjak szorultak nyakára. Egy erélyes rántás, és Pavel szembe került támadójával. Az ujjak torkára csúsztak, inge gallérját megcsavarva tartották, egy revolver csöve ívet írt le a levegőben, és már az arcának szegeződött.

Pavel kába tekintettel, emberfölötti idegmegfeszítéssel figyelte a revolver mozgását. Csövéből a halál meredt rá, és mégsem volt ereje, elég akarata ahhoz, hogy tekintetét akár csak a pillanat egy századrészéig elfordítsa a csőről. Várta, mikor dördül el a fegyver. De lövés nem dördült, és Pavel tágra nyílt szeme meglátta a bandita arcát. Hatalmas koponya, kemény állkapocs, régóta nyíratlan fekete szakáll és ugyanolyan bajusz, a támadó szemét azonban elfedte a bőrsapka széles ellenzője.

Pavel szeme sarkából meglátta Anna halotthalvány arcát, és azt is látta, hogy a három támadó közül az egyik éppen ebben a pillanatban megragadja, és a rom felé vonszolja: hátrafeszítette Anna karját, és a földre lökte a lányt. Pavel szeme előtt most egy másik árnyék viharzott el; nem látta tisztán – csak amint rávetődött a vasúti átjáró falára. Hátrább, a házikó romjainál küzdelem folyt: Anna elkeseredetten ellenállt, de sikolyát elnyomta a szájára szorított sapka. A nagy fejű ember, aki Pavelt fogta, nem akarta beérni azzal, hogy csak tanúja legyen a lányon elkövetett erőszaknak... odahúzta valami, mint a vadállatot zsákmánya felé. Nyilván ez volt a főkolompos, és a szerepek elosztása nem volt ínyére. Akit a markával szorongat, láthatólag csak zöldfülű, fűtőházi suhanc, alig kell tartania tőle.

„Elég lesz, ha a revolverrel két-háromszor fejbe verem, és aztán

arrafelé mutatok, ahol nincsenek házak ... úgy nekiiramodik majd, hogy meg se áll a városig" – és már el is engedte Pavelt.

– Uzsgyi, pucolj ... Futás, eredj oda, ahonnan jöttél! Ha egy hangot hallok, golyót kapsz a koponyádba! – És revolvere csövével Pavel fejére ütött. – Mozgás! – tolultak ki a hangok rekedt torkán, és leengedte a revolver csövét, nehogy a zöldfülű attól féljen, hogy hátulról lelövi.

Korcsagin két lépést ugrott oldalvást, de nem vette le tekintetét a nagy fejűről. A bandita úgy vélte, hogy a fiatalember még mindig a golyótól fél, hát elindult a ház felé.

Korcsagin a zsebéhez kapott, és megmarkolta revolverét. „Csak el ne késsek, csak el ne késsek!" Hirtelen megfordult, kinyújtotta bal kezét, és a nagy fejűt egy pillanatig célba véve, elsütötte fegyverét.

A bandita későn vette észre, hogy hibát követett el: a golyó bordái közé fúródott, mielőtt a kezét felemelhette volna.

A sebesült az átjáró falának dőlve, hangos nyögéssel, lassan földre csúszott. A ház romjai felől sötét árnyék suhant a meredek töltésen lefelé. Korcsagin utána küldött egy golyót. Egy másik árny meggörnyedve az aluljáróba rohant be. Lövés. A betonfal porzott, az árnyék félreugrott, és eltűnt a sötétben. Mögötte háromszor durrant a browning. A falnál féregként vonaglott utolsókat a bandita.

Anna, amíg Pavel felsegítette, a kiállott rémségektől kimeredő szemmel nézte a bandita vonagló testét, nem is akarta elhinni, hogy megmenekült.

Korcsagin erőszakkal vonszolta vissza a sötétségbe, a város felé, mind messzebb a lámpa fényköréből. A pályaudvar felé futottak. Az aluljárónál, fent a töltésen már fények bukkantak fel, és a sínek mentén messzire visszhangzott egy riasztólövés.

*

Amikor végre elérkeztek Anna lakásához, valahol a Batijeva Gorán már kukorékoltak a kakasok. Anna az ágyra dőlt. Korcsagin leült az asztal mellé. Cigarettára gyújtott, és tekintete figyelmesen követte a felfelé kanyargó füstkarikák útját ... Az imént ölt életében negyedszer embert.

Létezik-e egyáltalán olyan bátorság, amely mindig tökéletes formában jelenik meg? Amint most felidézte eddigi benyomásait és érzelmeit, kénytelen volt önmagának bevallani, hogy a fekete revolvercsőtől az első pillanatban összeszorult a szíve. És vajon csak azért tudott az a két sötét árny büntetlenül elmenekülni, mert ő az egyik szemére vak, és csak bal kézzel tud lőni? Nem! Alig néhány lépésnyi távolságra jobban is találhatott volna, csak a nagy idegfeszültség és a kapkodás, a tehetetlenség kétségtelen jele akadályozta meg, hogy pontosan célba találjon.

Az asztali lámpa fénye megvilágította fejét. Anna nézte, arcizmainak minden rándulását figyelte. Pavel szeme már egészen nyugodt volt, és csak a homlokán húzódó ránc árulta el, mi megy végbe benne.

– Min gondolkodol, Pavel?

A kérdés szétriasztotta Pavel gondolatait – szertefoszlottak, mint a füst, s azt mondta, ami ebben a pillanatban eszébe jutott:

– El kell mennem a parancsnokságra. Ezt a dolgot jelenteni kell.

Fáradtságát leküzdve, kelletlenül felállt.

Anna nem engedte el rögtön a kezét – nem szívesen maradt most egyedül. Kikísérte Pavelt, és csak akkor csukta be az ajtót, amikor Korcsagin, aki ma este olyan közel került hozzá, olyan kedves lett számára, eltűnt az éjszaka sötétjében.

A vasúti őrség csak akkor értette meg a rejtélyes gyilkosságot, amikor Korcsagin beszámolt kalandjáról a parancsnokságon. A hullát azonnal felismerték: a bűnügyi nyomozók régi ismerőse volt, Koponyás Fimka, útonálló és visszaeső gyilkos.

A vasúti átjárónál lejátszódott eseményekről másnapra az egész város értesült. Ez váratlan összeütközést okozott Pavel és Cvetajev között.

Cvetajev a legnagyobb munka idején megjelent a műhelyben, és félrehívta Korcsagint. Kimentek együtt a folyosóra. Itt Cvetajev megállt egy sötét sarokban, és izgatottan, nem tudva, hogyan kezdjen bele mondókájába, végre kibökte:

– Mondd el, mi történt tegnap este!

– Hiszen tudod...

Cvetajev válla idegesen megrándult. Pavel nem tudta, hogy ami tegnap este az aluljárónál történt, Cvetajevet közelebbről érinti, mint mást. Nem tudta, hogy Cvetajevnek – látszólagos közönyössége ellenére – nem mindegy, mi történik Anna Borharttal! Anna másoknak is rokonszenves volt, de Cvetajevnél ez sokkal mélyrehatóbb érzésekkel keveredett. Éppen az imént tudta meg Lagutyinától, hogy mi történt az aluljárónál, s lelkében kínzó kérdés várt válaszra. Ezt a kérdést nem tehette fel nyíltan a szerelőnek, mégis hallani akarta válaszát. Valahol öntudata mélyén sejtette ugyan, hogy aggodalma kicsinyes és önző, de zilált érzelmeinek harcában ezúttal mégis a primitív, állati érzések kerekedtek felül.

– Ide hallgass, Korcsagin! – szólalt meg fojtott hangon. – Amiről most beszélünk, közöttünk marad. Megértem, hogy nem akarsz erről beszélni, hiszen Annának természetesen kínos, de bennem megbízhatsz. Mondd, amíg a bandita téged a kezében tartott, addig a többiek megerőszakolták Annát? – Cvetajev önkéntelenül is elfordult, amikor az utolsó szavakat kimondta.

Korcsagin sejteni kezdte, mit akar. „Ha Anna közömbös lenne számára, ez bizonyára nem izgatná ennyire. Viszont, ha igazán szereti Annát, akkor . . .” És Pavel megbántást érzett – Anna helyett.

– Miért kérdezed?

Cvetajev zavaros szavakat motyogott, látta, hogy Pavel megértette, miről van szó, és elöntötte a düh.

– Mit kerülgeted a választ? Kérlek, hogy válaszolj, te meg engem kezdesz kikérdezni!

– Szereted Annát?

Hallgatás. Egy idő múlva Cvetajev nagy nehezen kinyögte:

– Igen.

Korcsagin alig tudta haragját fékezni, sarkon fordult, s vissza se fordulva elsietett a folyosón.

*

Egy este Okunyov elfogódottan topogott barátja ágyánál, leült az ágy szélére, és kezét rátette a könyvre, amelyet Pavel olvasott.

– Tudod, Pavlusa, el kell mesélnem neked valamit. Tulajdon-

képpen semmiség az egész, de az én számomra fontos. Köztem és Talja Lagutyina között félreértés támadt. Kezdetben megtetszett nekem Talja... – Okunyov hirtelen elhallgatott, füle tövét vakargatta, de amikor látta, hogy barátja nem neveti ki, nekibátorodott. – És Taljával... szóval vele is valami hasonló történt. Egyszóval nem akarom az ügyet részletezni, a napnál is világosabb. Tegnap elhatároztuk, hogy szerencsét próbálunk, és megkíséreljük az életünket együtt felépíteni. Huszonkét éves vagyok, és mindkettőnknek szavazati jogunk van. Taljával mint egyenrangú féllel akarom felépíteni közös életünket. Nos, mi a véleményed?

Korcsagin elgondolkozott.

– Mit felelhetek, Kolja? Mindketten barátaim vagytok, hozzánk tartoztok. A többi dolog is rendjén van, Talja remek kislány... Tiszta itt minden...

Másnap Korcsagin átszállította holmiját a vasúti fűtőház legénységszállására, és néhány nappal később Anna lakásán italozás és lakmározás nélküli elvtársi estet rendeztek Talja és Nyikolaj baráti egybekelésének megünneplésére. Felidézték a múltat, részleteket olvastak fel legszebb könyveikből. Kórusban énekeltek. Messzire hangzottak a harcos dalok, később Katyusa Zelenova és Volinceva harmonikát kerítettek, s a billentyűk nyomán mély basszusok és ezüstös csengők hangja töltötte be a szobát. Pavel ritkán játszott olyan szépen a harmónikán, mint aznap este, s amikor általános csodálkozásra még a nyakigláb Pankratov is táncra perdült, Pavel egészen belefeledkezett, s a harmonika kizökkenve az új stílusból, tüzesen ragadta magával hallgatóit:

Hej, az utca kanyarog!
Gaz Gyenyikin hunyorog.
Szibéria Csekája
Kolcsakot kicsinálja!

Később Volincev húzta a harmonikát, és mikor a lakatos rázendített a tüzes „almácskára", Pavel is belevetette magát a tánc forgatagába. Életében utoljára járta Korcsagin a szédítő csecsotkát.

NEGYEDIK FEJEZET

Két cölöp: a határ. Hallgatagon, ellenségesen állnak egymással szemben, mindegyik egy-egy világot jelent. Simára gyalult, fényesre lakkozott, fekete-fehérre festett az egyik, olyan, mint egy rendőri épület. Tetején nagy szögekkel odaerősített, egyfejű ragadozó madár. Szárnyait széttárja, karmai mintha vadul szorongatnák a csíkos cölöpöt, az egyfejű dögkeselyű horgas csőrét mohón előredugja, és tekintete gyűlölködve mered a szemben levő fémtáblára. Alig hat lépésre innét, szilárdan a földbe ágyazva áll a másik cölöp. A kerekre gyalult tölgyfa cölöpön öntöttvas tábla, a táblán sarló és kalapács. Bár a két cölöp egyforma földbe van beverve, a valóságban mégis szakadék választja el a két világot egymástól. Életének kockáztatása nélkül emberfia nem haladhat át ezen a hatlépésnyi sávon.

Itt van a határ.

A Fekete-tengertől a távoli északig, a Jeges-tengerig sok ezer kilométeren át húzódik a Szovjet Szocialista Köztársaságok e néma őrszemeinek mozdulatlan lánca. Mindegyik őroszlopon ott az öntöttvas tábla, a munka magasztos jelképével. Ahol a cölöpre erősített tollas ragadozó látható, ott kezdődik Szovjet-Ukrajnának és a pánok Lengyelországának határa ... Itt, ezen az isten háta mögötti vidéken van egy kis helység, Berezdov a neve. Tíz kilométernyire Berezdovtól, a már lengyel területen levő Korec községgel szemben húzódik a határ. Szlavut és Anapol között van az N. határőrzászlóalj területe.

Hófödte mezőkön át húzódik a cölöpök végeláthatatlan lánca, átvág erdei tisztásokon, aláfut az árkokba, felfelé kúszik, megvillan a dombokon, és a folyóhoz érve, a magas partról néz lefelé a túloldalon elterülő idegen, hólepte síkságra ...

Kemény hideg. A nemezcsizmák alatt csikorog a hó. A sarlókalapácsos határcölöp mellől elválik egy hatalmas alak. Súlyos léptekkel járja végig szakaszát. A magas termetű vöröskatona zöldpaszományos, szürke köpenyt és nemezcsizmát visel. Köpenye fölé széles, felhajtott gallérú hatalmas bárányból bundát kanyarított, fejét a posztósisak tartja melegen. Kezén bárányból kesztyű. Bundája hosszú, bokájáig ér, és még a dühöngő hóviharban is meleget tart. A vál-

lán puska. Bundája szélével a havat seperve, halad végig a vöröskatona az őrök ösvényén, és élvezettel szívja mahorkából sodort cigarettáját. A szovjet határ mentén az őrszemek nyílt, sík területen cirkálnak, egymástól egy-egy kilométernyi távolságban, hogy mindig szemmel tudják tartani egymást. A határ lengyel oldalán minden kilométerre két határőr jut.

A vöröskatonával szembe jön, a határ túloldalán járja szakaszát a lengyel határőr. Durva katonacsizma és szürkészöld egyenruha van rajta, felette fekete köpeny, s ezen két sor fényesre dörgölt fémgomb. Fején a szögletes, lengyel katonasapka, a sapkán fehér sas, a vállpántokon és a galléron is sas, de ettől még nem melegszik fel a katona. A szigorú fagy csontjáig hatol. Dörzsölgeti érzéketlen fülét, járás közben össze-összecsapja sarkát, s keze a vékony kesztyűben egészen elgémberedett. A lengyel egyetlen pillanatra sem mer megállni, attól tart, hogy a hideg menten megdermeszti tagjait. Fel s alá, mind gyorsabban, sokszor futólépésben is... A két őrszem most egy vonalba ér. A lengyel katona sarkon fordul, és a vöröskatonával párhuzamosan halad tovább.

A határ mentén tilos a beszéd, de ha körös-körül egyetlen élőlény sem látható, és csak kilométernyi távolságban lehet a legközelebbi emberi alak, akkor ugyan ki fogja megtudni, megmondani, hogy a két őrszem némán járja-e szakaszát, vagy megszegik-e a nemzetközi szabályokat!

A lengyel szeretne rágyújtani, de a gyufáját a kaszárnyában felejtette. A szél meg, mintha bosszantani akarná, éppen feléje fújja a mahorka csábító füstjét. A lengyel már nem dörzsölgeti fagyos fülét, hátrafelé tekinget. Megtörténik, hogy egy lovas járőr – az őrmesternek vagy magának a hadnagy úrnak a parancsnoksága alatt – végigcirkálja a határsávot, váratlanul felbukkan valahonnan a dombok mögül, hogy ellenőrizze az őrszemeket. De most egy lelket sem látni. Csak a hó fénylik vakítóan.

– Elvtárs, adj tüzet – szegi meg a törvényt először a lengyel, hátára csúsztatja a többlövetű francia puskát, és fagyos ujjaival nagy nehezen előkotor zsebéből egy csomag olcsó cigarettát.

A vöröskatona hallja a lengyel kérését, de a határmenti szolgálat szabályzata szigorúan tiltja, hogy a határvonalon túlról bárkivel

szóba álljon, azonkívül nem is érti egészen, mit mondott lengyelül a másik. Folytatja hát útját, a meleg, puha nemezcsizmában tovább rója a csikorgó havat.

– Bolsevik elvtárs! – mondja most már oroszul a lengyel katona. – Adj egy kis tüzet, dobd át a gyufaskatulyádat!

A vöröskatona jól megnézi szomszédját. „Na, úgy látszik, a fagy már a lengyel májáig hatolt. Igaz, hogy a burzsoázia katonája, de nyomorúságos az élete, egy szál köpenyben kergették ki a kegyetlen hidegbe, és majd eleped egy cigarettáért." A vöröskatona, anélkül, hogy megfordulna, odadobja a gyufaskatulyát. A lengyel határőr röptében elkapja, sok gyufaszálat tör el, míg sikerül rágyújtania. A gyufaskatulya az előbbi úton visszavándorol a határon túlra, s ekkor a vöröskatona váratlanul megszegi a szabályt:

– Tartsd meg, van még gyufám!

A határon túlról odahangzik:

– Nem, köszönöm, ezért a skatulyáért két évig börtönben ülhetnék.

A vöröskatona a gyufaskatulyára néz. Repülőgép van rajta. A propeller helyén hatalmas ököl, mellette a felírás: „Ultimátum"*.

„Hát igaz, ez nem alkalmas nekik."

A lengyel katona tovább is vele egy irányban halad. Egyedül unalmas ezen a kihalt környéken baktatnia.

*

Ütemesen nyikorognak a nyergek. A lovak egyenletes ügetése megnyugtató. Egy hollófekete csődör pofáján, orrlyukain és sörényén vastag rétegben áll a zúzmara, leheletével fehér pára tódul a levegőbe. A zászlóaljparancsnok tarka kancája kecsesen emelgeti lábát a mély hóban, kényeskedve meg-megrántja kantárszárát, meggörbíti karcsú nyakát. Mindkét lovason derékszíjjal összefogott

* 1923-ban Curzon angol miniszter ultimátumot küldött a Szovjetuniónak, hogy bocsássanak szabadon két elfogott kémet. Az egész Szovjetunión végigcsapott a tiltakozás. Újságokban, falragaszokon, a legkülönbözőbb skatulyákon megjelent a szovjet repülőgép, és a felirat: „Ultimátum" – a külföldi beavatkozás visszautasításául

szürke köpeny; mindkettőnek karján ott a három vörös négyszög.* De Gavrilov zászlóaljparancsnok köpenyének paszománya zöld, társáé pedig vörös. Gavrilov határőr. Zászlóaljának őrszemei hetven kilométernyi hosszúságban állnak a határ mentén, itt ő a „gazda". Társa Berezdovból jött látogatóba: Korcsagin, a katonai kiképzőzászlóalj politikai biztosa.

Éjszaka havazott. És most puhán, selymesen, ember és állat lábától érintetlenül fekszik a hótakaró. A két lovas a ritkás erdőből sík mezőre ért. Vagy negyven lépésnyire ismét két határoszlop.

– Hó... ó...

Gavrilov rövidre fogja a kantárszárat, Korcsagin megfordítja ménjét, hogy lássa, mi volt a megtorpanás oka. Gavrilov kihajol a nyeregből, és figyelmesen vizsgálgatja a hótakarón látható különös nyomok láncolatát. Mintha valaki fogaskerékkel szántotta volna végig a havat. Ravasz állatka futhatott itt el, egyik lábát mindig a másik lábának friss nyomába rakta, és agyafúrt hurkokkal zavarta össze a nyomokat. Nehéz volna megállapítani, melyik irányból indultak el a nyomok, a zászlóaljparancsnok figyelmét azonban nem az állatnyomok keltették fel. Az állatnyomok láncolatától alig két lépésnyire más nyomokat is felfedezett, bár a hó részben már betemette őket. Ember járt erre. Ez nem tüntette el a nyomait, egyenesen az erdő felé tartott, s a nyomok iránya azt mutatta, hogy az ember lengyel területről jött. A zászlóaljparancsnok ügetésre nógatja lovát, és a nyomok egyenesen a határcölöp felé vezetik. Lengyel területen tízlépésnyi távolságban is tisztán látszanak a lábnyomok.

– Éjjel valaki átszökött a határon – mormogta a zászlóaljparancsnok. – Már megint a harmadik szakasz aludt el; a reggeli jelentésben semmi sincs. Gazfickók! – A meleg lehelet ezüstös zúzmarát varázsolt Gavrilov szürkülő bajszára, s ez most haragosan csüngött alá.

A lovasokkal szemközt két alak mozog. Az egyik alacsony, fekete,

* A három vörös négyszög (négyzet, téglalap vagy rombusz) volt a Vörös Hadsereg parancsnoki állományi tagjainak jelzése: a kabát ujján, később a gallérjukon viselték. Ezt a jelzést a Nagy Honvédő Haború idején cserélték fel vállpánt-jelzésekkel

a nap vakítóan szikrázik francia szuronyának pengéjén, a másik tagbaszakadt ember, sárgás bárányból bunda van rajta. A tarka kanca érzi lovasának combját, és gyorsabb ügetésbe kezd. A lovasok közelednek az egymás mellett haladó két alakhoz. A vörösgárdista feszesebbre húzza puskája szíját, és az elszívott cigarettát a hóba köpi.

– Jó napot, elvtárs! Mi újság a szakaszán? – Gavrilov kezét nyújtja a határőrnek, alig kell lehajolnia, hiszen a vörösgárdista hatalmas termetű legény. Az óriás nagy igyekezettel húzogatja le hatalmas mancsáról az egyujjas kesztyűt. A parancsnok megszorítja a határőr kezét.

A lengyel őr messziről figyeli, hogy a két vörös tiszt úgy üdvözli az őrt álló vöröskatonát, mintha közeli barátai lennének. Egy pillanatra elképzeli, mi történnék, ha ő kezet nyújtana parancsnokának, Zakrzewski* őrnagynak. Önkéntelenül is körülnéz, amikor ez a képtelen gondolat átvillan az agyán.

– Éppen most vettem át a szolgálatot, zászlóaljparancsnok elvtárs – jelenti a vöröskatona.

– Látta ott a nyomokat?

– Nem, még nem láttam.

– Ki volt éjjel kettőtől hatig szolgálatban?

– Szurotyenko, zászlóaljparancsnok elvtárs.

– No, nyissa ki alaposan a szemét!

A parancsnok már indulóban volt, amikor komolyan figyelmeztette az őrt:

– Kevesebbet sétáljon azokkal egy vonalban!

Amikor a lovak kiértek a határtól Berezdov felé vezető országútra, a zászlóaljparancsnok elmondta:

– A határ mentén éles szem kell. A legkisebb figyelmetlenség súlyos következményekkel járhat. A mi szolgálatunk valóban nem ismer alvást. Nappal nem könnyű átszökni a határon, de annál jobban kell vigyázni éjjel. Ítélje meg maga, Korcsagin elvtárs! A határvonal az én szakaszomon négy községet szel ketté. Itt igazán nehéz az ellenőrzés. Felállíthatunk itt akármilyen őrláncot, ha lakodalom vagy ünnep van, a túlsó oldalról átjön az egész rokonság. És miért

* Lengyel név, ejtsd: Zakzsevszki

ne jönnének át – hiszen az egyik kunyhót húsz lépés választja el a másiktól, a folyócskán még egy csirke is át tud gázolni... Itt nem lehet megakadályozni a csempészést. Igaz, lényegtelen: valamelyik asszonyság áthoz a hóna alatt egy-két üveg negyvenfokos lengyel pálinkát. De szép számmal akadnak nagybani csempészek, ezek komoly összegekkel garázdálkodnak. Tudod, mit csinálnak a lengyelek? A határmenti falvakban áruházakat nyitottak, ahol bármit lehet kapni. Nyilvánvaló, hogy ezt nem a földhözragadt lengyel parasztoknak szánták.

Korcsagin érdeklődéssel hallgatta a zászlóaljparancsnokot. A határmenti élet olyan, mint egy állandó felderítés.

– Mondja, Gavrilov elvtárs, ezek a bandák kizárólag árucsempészéssel foglalkoznak?

Gavrilov bosszúsan felelte:

– Hiszen éppen erről van szó...

*

Kis, jelentéktelen hely Berezdov. Sivár vidéki település, az egykori zsidó övezetben. Két-háromszáz ház áll itt vad összevisszaságban. Hatalmas piactér, a közepén vagy két tucatnyi árusítóbódéval. A térség piszkos, csupa trágya. Berezdovot tanyák veszik körül. A telep közepén, a vágóhíd felé vezető út mentén áll a régi zsinagóga. A rozzant épületből szomorúság árad. S bár a zsinagóga szombatonként egyáltalán nem szűkölködik hívőkben, látogatottsága már korántsem olyan, mint valaha, és a rabbinus élete sem olyan, mint szeretné. Úgy látszik, valami nagyon rossz dolog történhetett ezerkilencszáztizenhétben, hiszen a fiatalság még ebben az isten háta mögötti kis fészekben sem adja meg a rabbinak az őt megillető tiszteletet. Az öregek ugyan most sem esznek „tréflit"*, de mennyi fiatalember akad már, aki az Úrtól megátkozott disznókolbászt is megeszi! Pfuj, még rágondolni is utálat! Boruch rabbi dühösen arrébb rugdos egy disznót, amely nagy röfögéssel túrja a szemétdombot, és valami ehető hulladékot keres. A rabbi annak sem örül valami nagyon, hogy Berezdovot kerületi központtá léptették elő. Az

* Tréfli – régi zsidó vallási törvények által tiltott eledel

ördög tudja, honnan került ide ez a sok kommunista, a nagy sürgés-forgás napról napra újabb kényelmetlenséget okoz. Alig huszonnégy órája, hogy a pópa házára új táblát szögeztek ki ezzel a felirattal: *„Az ukrajnai Komszomol berezdovi kerületi bizottsága."*

Ez a tábla nem biztat semmi jóval. A rabbi gondolataiba mélyedve észre sem vette, hogyan került elébe a zsinagóga ajtajára szögezett papír:

„A dolgozó ifjúság ma nyilvános nagygyűlést tart a klubban. Beszámolót mond Liszicin elvtárs, a végrehajtó bizottság elnöke, valamint Korcsagin elvtárs, a Komszomol kerületi bizottságának ideiglenes titkára. Gyűlés után a kilencosztályos iskola növendékeinek műsora következik."

A rabbi dühösen letépte a cédulát.

„No tessék, már kezdődik!"

A helybeli kis templomot két oldalról hatalmas kert övezi. A kertben áll a pópa régimódi, tágas háza. Dohos, üres, egyhangú szobák, itt élt a pópa és felesége, olyan öregek és barátságtalanok voltak, mint maga a ház, és régóta unták egymást. De új gazdáinak beköltözésével egy csapásra eltűnt a házból az unalom. A nagyterem, ahol a ház istenfélő gazdái csak hébe-hóba, egészen nagy egyházi ünnepeken fogadtak vendégeket, most állandóan tele van. A pópa házába beköltözött a berezdovi pártbizottság. A főbejárattól jobbra eső kis szobácska ajtajára krétával felírták, hogy ott működik a kerületi Komszomol-bizottság. Itt töltötte a nap egy részét Korcsagin, aki nemcsak a második kiképzőszázlóalj politikai biztosa volt, hanem a nemrég megalakult kerületi Komszomol-bizottság titkári teendőit is ellátta.

Nyolc hónap múlt el azóta, hogy Annánál baráti összejövetelt rendeztek. Mégis úgy érzi, mintha a minap történt volna. Korcsagin félretolja az előtte heverő irattömeget, és gondolataiba mélyedve, hátradől székén...

A ház csendes. Késő éjjel van, a párthelyiség kiürült. Utolsónak az imént hagyta el az épületet Trofimov, a kerületi bizottság titkára. Korcsagin egyedül maradt. A fagy fantasztikus mintákkal rajzolta

tele az ablaküveget. Az asztalon petróleumlámpa, a kályha vörösen izzik. Korcsagin visszagondol a közelmúlt eseményeire. Az üzem munkássága még augusztusban kiküldte, hogy a javításokat végző szerelvénnyel mint ifjúsági szervező utazzék Jekatyerinoszlavba. Másfélszáz emberrel késő őszig fáradhatatlanul járt állomásról állomásra, hogy eltüntesse a háború és az összeomlás nyomait, a kiégett, elpusztult vasúti kocsikat. Bejárták a vasútvonalat Szinyelnyikovótól Pologiig. Itt, Mahnónak, a banditának egykori birodalmában léptennyomon a pusztítás és rombolás nyomaival találkoztak. Guljaj-Poléban egy hét alatt helyreállították a szivattyúmű kőépületét, vaslemezekkel kifoltozták a dinamittal felrobbantott víztartályt. Pavel villanyszerelő volt, és igazán nem tarthatta magát tanult lakatosnak, de azért e hét leforgása alatt franciakulccsal a kezében több ezer rozsdás anyacsavart illesztett a helyére.

Késő ősz volt, amikor a javítószerelvény visszatért a vasutasműhelybe. A nagy javítóműhely különböző osztályai visszakaptak százötven pár munkáskezet...

Korcsagint sűrűn lehetett látni Annánál. Homlokán mindjobban kisimult a mély ránc, és nemegyszer felharsant másokat is magával ragadó kacagása.

Az olajos képű fiatalság a tanulókörökben újra hallhatta Pavel elbeszéléseit a régmúlt idők harcairól. Sztyenyka Razinról, Pugacsovról, arról, hogyan akarta orosz hon lázongó, darócruhás, rab népe porba dönteni a koronás szörnyeteget.

Egy este, amikor Annánál sok fiatal gyűlt össze, Pavel hirtelen elhatározta, hogy szakít régi, káros szenvedélyével. Noha úgyszólván gyermekkora óta dohányzott, kemény és határozott hangon kijelentette:

– Többé nem dohányzom.

Váratlanul történt. A társaság a szokás hatalmáról kezdett vitát. Valaki azt mondta, hogy a szokás erősebb az embernél, és példaképpen megemlítette a dohányzást. A vélemények megoszlottak. Pavel nem avatkozott bele a vitába, amíg Talja fel nem szólította, hogy mondja meg a véleményét ő is. Kimondotta azt, amit gondolt:

– Az ember irányítja szokásait, nem pedig megfordítva. Különben, mit kell erről beszélni?

Cvetajev a sarokból kiáltotta:

– Hangzatos beszéd. Korcsagin szereti az ilyent. De ha megvakarjuk a hencegését, akkor mindjárt kiderül, mit érnek a szavak. Korcsagin talán nem dohányzik? Dehogynem. És tudja, hogy a dohányzás haszontalan? Tudja hát! De lemondani róla: ahhoz már nem elég nagy legény. Nemrég „a kultúrát terjesztette" tanulókörökben. – Cvetajev most még gúnyosabb hangon folytatta: – De mondja meg ő maga, hogy áll a káromkodással? Aki ismeri, tudja, hogy ritkán káromkodik, de akkor aztán kiadósan. Hiába, Pavka, könnyebb prédikálni, mint szentnek lenni.

A társaság hallgatott. Mindenkit kellemetlenül érintett Cvetajev bántó, támadó hangja. Pavel nem válaszolt tüstént. Lassan kivette szájából a cigarettát, markába gyűrte, és halkan így szólt:

– Többé nem dohányzom.

Kis szünet után még hozzátette:

– Ezt részint saját érdekemben, részint Gyimka miatt teszem. Fabatkát sem ér az olyan ember, aki nem tud rossz szokásaival szakítani. Hátra van még a káromkodás. Ezt a gyalázatosságot még nem küzdöttem le teljesen, de Gyimka is elismeri, hogy ritkábban káromkodom. Egy szót hamarabb kimond az ember, mint ahogy a cigarettára rágyújt. Ezért nem teszek rá ígéretet, hogy ezzel is felhagyok. De egyszer majd erre is sor kerül.

*

A tél közeledtével a folyamot eltorlaszolták a tutajok, az őszi ár szétnyomta őket, és pusztult a tűzifa, lefelé ragadta az ár. A szolomenkai kerület ismét kiküldte brigádjait a kincset érő fa megmentésére.

Korcsagin nem akart elmaradni társai mögött. Inkább eltitkolta erős hűlését, és mire a rakodóparton egy hét múlva már egész hegyek emelkedtek a vízből kimentett szálfákból, Korcsagin testében a jéghideg víz és az őszi nyirkosság felébresztette vérében szunnyadó ellenségét. Pavel magas lázzal kórházba került. Két héten át éles, reumatikus fájdalmak gyötörték, amikor pedig elbocsátották a kórházból, és visszakerült a műhelybe, csak „lóháton" tudott dolgozni a satúpad mellett. A műhelyfőnök fejét csóválta. Néhány nap

múlva pedig egy hajthatatlan bizottság munkaképtelennek nyilvánította, elrendelte, hogy adják ki a fizetését, és egyúttal elismerte, hogy nyugdíjra jogosult, amit ő dühösen visszautasított.

Nehéz szívvel mondott búcsút a műhelynek. Botra támaszkodva, nagy fájdalmak között vonszolta magát lassan tovább. Édesanyja gyakran írt, kérte, hogy adjon már hírt magáról, s mintha most is hallaná édesanyja szavait: „Csak akkor látlak benneteket, ha megbetegedtek."

A kormányzósági bizottságban, kis kötegbe hajtogatva, átadták Pavelnek személyi okmányait: Komszomol-igazolványát és pártiratait. Jóformán senkitől sem búcsúzott el, nehogy még nehezebbé tegyék az elválást, s édesanyjához utazott. Az öregasszony két álló héten át dögönyözte és gőzölte Pavel dagadt lábát, s egy hónap múlva már botra sem kellett támaszkodnia. Szíve megtelt örömmel, a borongást felváltotta a hajnal. A vasút a kormányzósági székhelyre vitte. Három nappal később a szervezési osztályon kezébe adtak egy írást: a kormányzóság katonai bizottságának rendelkezésére bocsátották, hogy az újonnan kiképzendő zászlóaljak egyikéhez politikai biztosnak osszák be.

Még egy hét, és Pavel, most már a 2. kiképzőzászlóalj politikai biztosa, megérkezett a hóborította Berezdov községbe. A körzeti Komszomol-vezetőségtől azt a feladatot kapta, hogy a szétszórt komszomolistákat gyűjtse össze, és az új körzetben létesítsen Komszomol-szervezetet. Így jutott el életének újabb fordulójához.

*

Kint tikkasztó a hőség. A nyitott ablakon át cseresznyefa bólogat a végrehajtó bizottság elnökének dolgozószobájába. Szemben, az úttest másik oldalán millió szikrával verődik vissza a napfény a katolikus templom gótikus tornyának aranyozott keresztjéről. Lent az ablak alatt, a kis kertben buzgón kutatnak eleség után a kapus feleségének kislibái, amelyek csaknem olyan zöldek, mint a fű körülöttük.

A végrehajtó bizottság elnöke gyorsan átolvasta a sürgönyt, amit éppen az imént kapott. Az arca elkomorodott. Nagy, csontos keze dús, göndör hajába markolt.

Nyikolaj Nyikolajevics Liszicin, a berezdovi végrehajtó bizottság elnöke huszonnégy éves volt csupán, de legközelebbi munkatársai és a pártmunkások sem tudták róla, milyen fiatal. Hatalmas termetű, izmos ember, szigorú, néha szinte félelmetes – harmincöt évesnek tartaná akárki. Teste izmos, nagy koponyáját vastag nyak tartja, sötétbarna szeme pillantása hűvös, átható, állának vonala erélyes és határozott. Kék lovaglónadrágot és viharvert, szürke zubbonyt visel, bal oldalán, zsebe fölött Vörös Zászló-rendjel.

Az októberi forradalomig Liszicin a tulai fegyvergyárban dolgozott, az esztergapadnál, ugyanott, ahol már nagyapja is, apja is, és ő maga is kora ifjúságától vágta, esztergálta a vasat.

De attól az őszi éjjeltől kezdve, amikor először vette kezébe a fegyvert, amit addig csak gyártott, Kolja Liszicin életében viharos időszak következett. A forradalom és a párt egyik tűzfészekből a másikba dobta. A tulai fegyvergyári munkás pályája dicsőségesen ívelt felfelé: egyszerű vöröskatonából parancsnok és ezredkomisszár lett.

De tűzvész, ágyúdörej már a múlté. Nyikolaj Liszicin itt él most ebben a határmenti körzetben. Élete békésen folyik. Késő estig tanulmányozza az aratási jelentéseket, de most ez a sürgöny egy pillanatra megeleveníti előtte a közelmúltat. Szófukar távirati stílusban csak ennyi áll benne:

„Szigorúan bizalmas, Liszicin elvtársnak, a berezdovi végrehajtó bizottság elnökének.

A határról érkező jelentések szerint a lengyelek erős bandát dobtak át, nyilvánvaló céljuk a határmenti körzetek terrorizálása. Elővigyázatossági rendszabályokat kell foganatosítani. A pénzügyi osztály értékeit ajánlatos a kerületbe küldeni, a befolyt adók összege ugyancsak továbbítandó."

Liszicin a szobája ablakából mindenkit lát, aki a kerületi végrehajtó bizottság házába belép. A feljárónál most Korcsagin áll. Néhány pillanat múlva már az ajtón kopogtat.

– Ülj le, beszélnünk kell. – És Liszicin megszorítja Korcsagin kezét.

Egy órán át senkit sem fogadott.

Délidő is elmúlt, mire Korcsagin elhagyta a szobát. A kertből futva jött elébe Liszicin kishúga, Nyura. Pavel Anyutkának becézte a kislányt. Félénk és korához képest túl komoly lányka volt, valahányszor Pavelt meglátta, mindig barátságosan mosolygott rá. Most is félszegen, gyermekesen köszöntötte, hátravetve rövidre nyírt hajának egy fürtjét.

– Nincs senki Koljánál? Marija Mihajlovna már régen várja az ebéddel.

– Menj csak be, Anyutka, egyedül van.

Másnap hajnalban, jóval napfelkelte előtt, három szekér s előtte egy-egy jól táplált ló állt meg a végrehajtó bizottság épülete előtt. A kocsisok halkan váltottak néhány szót. A végrehajtó bizottság pénzügyi osztályáról lepecsételt zsákokat hoztak ki, felrakták a szekerekre, és néhány perccel később már a műúton zörögtek a kerekek. Korcsagin parancsnoksága alatt egy osztag kísérte a szállítmányt. Negyven kilométernyi utat kellett megtenniük a körzeti központig (ebből huszonötöt sűrű erdőn át), de minden baj nélkül elérték a célt; az értékeket elhelyezték a körzeti pénzügyi bizottság páncélszekrényeiben. Néhány nap múlva vágtató lovaskatona érkezett a határ irányából Berezdovba. A berezdoviak megbámulták a katonát és tajtékos lovát.

A végrehajtó bizottság bejárata előtt a lovas nehézkesen lehuppant lováról, és kardját kezében tartva, otromba csizmájában felbotorkált a lépcsőn. Liszicin homlokát ráncolta, amikor a katonától átvette a borítékot, feltörte a pecsétet, és aláírásával a borítékon igazolta az átvételt. A határőr sarkon fordult, s lovának pihenőt sem engedve, nyeregbe ugrott, majd visszavágtatott.

Senki sem tudta, mi áll a levélben, csak maga Liszicin, aki éppen az imént tanulmányozta át. De a kisváros lakosainak olyan a szimatjuk, mint a kutyáé. Három kiskereskedő közül átlag kettő foglalkozott apró csempészüzletekkel, és ez a mesterség kifejlesztette bennük a közelgő veszedelem megsejtésének érzékét.

A kiképzőzászlóalj törzséhez vezető úton két ember haladt gyors léptekkel. Egyikük Korcsagin volt. Berezdov lakosai tudták, hogy Korcsaginnál mindig van fegyver. De hogy most még Trofimovnak,

a pártvezetőség titkárának is revolver lóg az oldalán – ez már nem ígér semmi jót.

Néhány perc múlva másfél tucatnyi ember rohant ki a zászlóaljtörzs épületéből, puskával, feltűzött szuronnyal, lélekszakadva rohantak az útkereszteződésnél álló malom felé. A többi kommunistát és komszomolistát a pártvezetőség helyiségében látták el fegyverrel. Kubányi kucsmával a fején, oldalán elmaradhatatlan Mauser-pisztolyával lóháton vágtatott végig az utcán a végrehajtó bizottság elnöke is. Nyilvánvaló: valami kellemetlen dolog van készülőben. A nagy tér és a kis, görbe mellékutcák mintha kihaltak volna: sehol egy lélek. A kis boltok és árusítóbódék ablakvédő tábláit becsapták, pillanatok alatt hatalmas, középkori lakatok kerültek az ajtókra. Csak a félelmet nem ismerő tyúkok meg a melegtől eltikkadt disznók kapirgáltak, turkáltak tovább a szemétrakásokban.

A fegyveresek a faluvégi kertekben helyezkedtek el. Itt kezdődnek a szántóföldek, és innen jól látni a nyílegyenes utat.

A Liszicinhez elfuttatott értesítés szűkszavú volt:

Ma éjjel Poddubci szakaszán erőszakkal behatolt szovjet területre egy lovas banda, hozzávetőleg száz ember, két kézi gépfegyverrel. Foganatosítson intézkedéseket. A banda nyomai a szlavutai erdőség felé vezetnek. Figyelmeztetem, hogy a nap folyamán áthalad Berezdovon a banditákat üldöző vörös lovas kozákszázad. Nehogy összetévesszék őket.

A határőrzászlóalj parancsnoka:
Gavrilov.

Egy órával később lovas ember alakja bukkant fel a Berezdov felé vezető országúton; egy kilométerrel mögötte lovascsapat. Korcsagin feszülten figyelt. Az éllovas óvatosan haladt, de a kertek mögött rejtőző fegyvereseket nem vette észre. Fiatal vöröskatona volt: a hetedik vörös kozákezredhez tartozott. A felderítő szolgálatban még teljesen járatlan legény meghökkent, amikor észrevette, hogy a kertek aljáról fegyveresek rohannak elő, és pillanatok alatt körülveszik, de amikor zubbonyukon megpillantotta a Komszomoljelvényt, zavartan elmosolyodott. Rövid magyarázkodás után meg-

fordította lovát, és visszavágtatott az ügetve közeledő század felé. Az őrség átengedte a vörös kozákokat, aztán újra elhelyezkedett a kertekben.

Néhány nyugtalan nap következett. Liszicin jelentést kapott: a banditáknak mégsem sikerült a tervezett diverzáns akciót végrehajtaniuk. Az üldöző vöröslovasság nyomása alatt kénytelenek voltak gyorsan visszahúzódni a határ mögé.

A bolsevikok maroknyi csoportja – összesen tizenkilencen voltak az egész kerületben – minden erejét a szovjet építésnek szentelte. A fiatal, alig megszervezett kerületben mindent elölről kellett kezdeni. A határ közel volt, és valamennyiüknek szüntelenül résen kellett lenniük.

A szovjetek új választásai, az elkeseredett harc a banditákkal, a kultúrmunka, a csempészek ellen folytatott küzdelem, a hadseregbeli és a Komszomol-munka – mindez hajnaltól késő éjszakáig kitöltötte Liszicin, Trofimov, Korcsagin és a köréjük gyülekező kisszámú kommunista aktíva tagjainak az életét.

A nyeregből az íróasztal mellé ülni, az íróasztaltól egyenesen ki a gyakorlótérre, ahol az ifjúságot oktatták, a klub, az iskola, két-három értekezlet, éjjel pedig lóra ülni és lövésre készen tartott fegyverrel csempészeket üldözni – ebből állt a kiképzőszázlóalj politikai biztosának élete.

A körzeti Komszomol vezetőségében a nőmozgalom ügyeit Lida Polevih intézte. Egy gimnazista, Zsenyka Razvalihin tartozott még a Komszomol-vezetőségbe. Zsenyka imádta a nyaktörő kalandokat, szakértője volt a Sherlock Holmes- és Louis Boussenard-regényeknek. A kerületi pártszervezet küldte. Alig négy hónapja, hogy a Komszomol tagjainak sorába lépett, de a többi komszomolista között úgy viselkedett, mint valami „öreg bolsevik". Valakit ki kellett küldeni Berezdovba, és a kerületi vezetőség hosszas tanácskozás után Zsenyka Razvalihint küldte a politikai oktatás munkájára.

*

A nap delelő felé közeledett. A hőség behatolt a legeldugottabb zugokba is, ember és állat búvóhelyet keresett a nap izzó sugarai elől, még a kutyák is a magtárba húzódtak; a hőségtől elgyötörten,

lustán, álmosan hevertek a hűs padlón. Mintha minden élőlény eltűnt volna a községből, csak a kút közelében hentergett nagy röfögéssel egy koca a sárban.

Korcsagin eloldotta lova kötőfékét, a térdébe hasító fájdalomtól ajkába harapott, de nyeregbe ült. Az iskola lépcsőjén állt Rakityina, a tanítónő, tenyerével védte szemét a napsugarak ellen.

– A mielőbbi viszontlátásra, komisszár elvtárs! – mosolygott Pavelre.

A ló türelmetlenül kapált, nyakát kinyújtva, megfeszítette a kantárszárat.

– A viszontlátásra, Rakityina elvtársnő. Tehát megállapodtunk, holnap megtartja az első órát.

Pavel megeresztette a kantárszárat, és a ló nyomban ügetésbe kezdett. Vad jajveszékelés hallatszott valahonnan. Falusi asszonyok szoktak így kiáltozni, ha tűz üt ki. A kemény zabla hirtelen megfordította a lovat, s a komisszár látta, hogy a falu vége felől lélekszakadva rohan feléje egy fiatal parasztasszony. Rakityina az utca közepére szaladt, és megállította. A szomszédos házak küszöbén is emberek jelentek meg, jobbadán öregemberek és öregasszonyok: a fiatalok kint dolgoztak a mezőn.

– Jaj, emberek! Ölik egymást . . . Jaj . . . Jaj . . .

Mire Korcsagin lovával odaugratott, már mindenfelől összefutott a nép. Az asszonyt körülvették, fehér ingujját ráncigálva ijedt kérdésekkel ostromolták, de összefüggéstelen szavaiból sehogy sem lehetett kiokosodni. Egyre csak hajtogatta: „Gyilkolnak! Agyonverik egymást!" Egy bozontos szakállú öregember nekitámadt a menyecskének:

– Ne ordibálj, mint az eszeveszett! Hol verekszenek? Mért verekszenek, ezt mondd meg! De hagyd már abba ezt a nyivákolást, hogy a fene . . .

– A mi embereink verekszenek a poddubci emberekkel, a határmezsgyék miatt. A poddubciak agyonverik a mieinket!

Mind megértették, milyen nagy baj szakadt a falura. Az asszonyok utcaszerte zokogtak, az öregemberek dühükben üvöltöztek. Futótűzként terjedt a hír, parasztházakon át, mint félrevert harang szava, végigfutott a riasztó kiáltás: „A poddubciak a határmezsgyék

miatt kaszával ölik a mieinket!" Minden épkézláb ember vasvillát, szekercét vagy csak egy karót ragadott, aztán rohant ki a házakból a faluvégen túl a földek felé, ahol a két falu között ebben az évben is kiújult a véres harc a határmezsgyék miatt.

Korcsagin akkorát húzott lovára, hogy az egyszeriben nekiiramodott. Gazdája türelmetlen nógatására vad vágtába kezdett, és mindenkit megelőzött. Hátracsapott füllel, lábait magasra kapva, egyre sebesebben rohant. Az egyik halmon állt egy szélmalom, úgy terjesztette ki szárnyait, mintha el akarná állni az utat. A malomtól jobbra, a lapályon, a folyónál rétek; balra a dombháton és a meredek vízparton, ameddig csak a szem ellátott, mindenütt rozsvetés. Szél simogatta az érett kalászokat. Az útszélen pirosan virított a pipacs. Csend volt és tikkasztóan meleg. Csak távolból, lentről, abból az irányból, ahol a forró napon a folyam ezüst kígyója tekergőzött, hangzottak kiáltások.

Iszonyú iramban száguldott a lejtőn a ló. Pavelen egy pillanatra átsuhant a gondolat: „Ha a patája beleakad valamibe, mindkettőnknek végünk!" De már nem lehetett megállítani. Pavel a ló nyakára hajolt, füle mellett sivított a szél.

Eszeveszett iramban ért ki a mezőre, ahol ostoba, állati dühvel verték, kaszabolták egymást az emberek. Néhányan vérbe fagyva hevertek már a földön.

Pavel lova feldöntött egy szakállas parasztot, aki törött kaszanyéllel, dühösen vetette magát egy menekülni igyekvő, véres arcú fiatalember után. Egy napbarnított, tagbaszakadt paraszt nehéz csizmájával taposta földre tepert ellenfelét. Mindenáron azon volt, hogy a másikból kiszorítsa a lelket.

Korcsagin lova teljes erővel belevágtatott a verekedő gomolyagba. Nem is hagyta, hogy észbe kapjanak, megfordította lovát, és ismét nekinyargalt az elállatiasodott verekedőknek. Érezte, hogy ezt a vad tömeget csak hasonló vadsággal és ijedelemmel lehet szétugrasztani, tehát harsogó hangon rákiáltott a verekedőkre:

– Oszoljatok, csirkefogók. Keresztüllőlek benneteket, ti banditák!

Már ki is rántotta tokjából Mauser-pisztolyát, és egy dühtől eltorzult arc felé villantotta. A ló ugrott, Korcsagin a levegőbe lőtt. Valaki eldobta kaszáját, és menekült, amerre látott. Korcsagin neki-

vadulva vágtatott a mezőn, és pisztolyából egymás után dördültek a lövések. Elérte célját. Az emberek szétszaladtak a rétről, hogy elrejtőzzenek a felelősség és e félelmes lovas elől, akinek revolvere megállás nélkül durrogott.

Nemsokára kiszállt Poddubciba a kerületi bíróság. Sokáig vesződött a tanúk kihallgatásával, mégsem tudta kideríteni, kik voltak a felbújtók. A verekedésben senki sem vesztette életét, a sebesültek is felépültek. A népbíró kitartóan, bolsevik türelemmel igyekezett az előtte álló, komor parasztokat meggyőzni arról, hogy az ilyen verekedés nem egyéb, mint esztelen és tűrhetetlen barbárság.

– A határmezsgyék a hibásak, bíró elvtárs. Összekuszálódtak a határmezsgyéink! Ezért verekszünk minden esztendőben.

Valamit mégis tenni kellett ebben az ügyben.

Egy héttel később bizottság jelent meg a szénakaszálón, és a vitás helyeken karókat szúrt a földbe. Az öreg földmérő, akit a hőség és a sok járás kimerített, verejtékezve így szólt Korcsaginhoz, miköz ben mérőszalagját felcsavarta:

– Harminc éve méricskélem a földet, és mindig, mindenütt a határmezsgyék miatt tör ki a viszály. Nézze csak, milyen görbén fut a réteket elhatároló mezsgye! Szinte elképzelhetetlen. Még a részeg ember is egyenesebben jár. És a földeken? A keskeny nadrágszíjparcellák egymásba szaladnak. Bele lehet őrülni, amíg igazságot teszek. És ezek a földterületek? Évről évre inkább elaprózódnak. Ha a fiú önállósítja magát, nem akar már az apjával együtt dolgozni, kettéosztják az amúgy is keskeny földcsíkot. Biztosíthatom, hogy húsz esztendő múlva a földek már csupa határmezsgyékből állnak majd, és sehol sem marad bevetni való terület. Hiszen a földeknek legalább tíz százaléka már most is kihasználatlanul hever a határmezsgyék alatt.

Korcsagin elmosolyodott:

– Húsz év múlva nem lesz már nálunk egyetlen határmezsgye sem, földmérő elvtárs.

Az öreg elnéző pillantást vetett a mellette álló fiatalemberre.

– Ön nyilván a kommunista társadalomra gondol? Hát tudja, ez a társadallom bizony még igen messze van tőlünk.

– Nem hallott még a budanovkai kolhozról?

– Hja, úgy? Hát arra gondolt?

– Arra.

– Magam is voltam Budanovkán ... De tudja, Korcsagin elvtárs, az kivétel.

A bizottság tovább méricskélt. Két legény sorra leszúrta a földbe a határmezsgyéket jelző karókat. A kaszáló két oldalán álltak a parasztok, és éber szemmel őrködtek, hogy a karók ugyanoda kerüljenek a mezsgyék helyére, ahol már csak a régi karóknak kimeredező, elkorhadt csonkjai látszottak.

*

Pattogott az ostor az ösztövér rudas ló feje mellett, a kocsis az utasok felé fordult, és bőbeszédűen magyarázgatta:

– Az ördög tudja, hogyan szaporodott el nálunk ez a sok komszomolos. Azelőtt ilyesmi nem volt. Azt hiszem, a tanítónőtől indult ki az egész, valami Rakityina a neve, talán ismerik. Fiatal fehérnép még, de mondhatni, veszedelmes fajta. Fellázítja a falu asszonyait, összecsődíti őket, gyűléseket tart, ezzel csak megbolondítja a népet. Leken az ember egyet az asszonynak, hisz enélkül nem megy. Azelőtt letörölte a képit, és befogta a csőrét. De most egy ujjal se lehet hozzányúlni, mindjárt kiabál, népbírósággal fenyegetőzik, a fiatalabbja meg rögvest a válásról kezd sipítozni, és a törvényt emlegeti. Az én Hankám, aki jámbor lélek, most küldött lett, olyan vezetőféle az asszonynép között. Csak úgy tódulnak hozzá az egész faluból. Eleinte a gyeplőszárral akartam megkenegetni, de aztán csak köptem egyet... Vigye el az ördög! Karattyoljanak! Rendes asszony az én Hankám, a háztartást is kézben tartja.

A kocsis gyolcsinge kivágásánál megvakarta szőrös mellét, és a rend kedvéért rávágott ostorával a rudas ló hasára. A szekéren Razvalihin és Lida ült, Poddubciból tértek vissza, Poddubciban mindegyiküknek megvolt a maga dolga: Lida azért utazott oda, hogy az asszonyküldötteket megbeszélésre hívja össze, Razvalihinnek pedig az volt a feladata, hogy a Komszomol-sejt munkáját megszervezze.

– Magának nem tetszenek a komszomolisták? – kérdezte Lida tréfásan a kocsist.

A kocsis, szakállát tépkedve, megfontoltan felelte:

– Már miért ne... Addig táncoljon az ember, amíg fiatal. Előadnak egy színdarabot vagy más effélét: magam is szívesen megnézem, csak jó legyen. Eleinte azt gondoltuk, valamiféle rosszaságon törik a fejüket, de hát ellenkezőleg történt. Hallom az emberektől, hogy az iszákosság, a verekedés meg más egyebek dolgában nem ismerik a tréfát. Inkább tanulásra adják a fejüket. De hát Isten ellen is fordulnak, és azt mondják, hogy az istenházát klubbá alakítják át! Ez már nem helyénvaló, az öregebbek ezért néznek ferde szemmel a komszomolistákra. No, és egyébként? Az sincs jól, hogy csak az éhenkórász, lerongyolódott parasztnépet veszik be maguk közé, de a módos gazdák fiait nem.

A szekér lefelé zötyögött a dombról, és az iskola épülete előtt állt meg.

*

A kapusné saját szobájában helyezte el a vendégeket, maga meg a szénapadlásra ment aludni. Lida és Razvalihin most tért vissza egy sokáig tartó gyűlésről. A szobában sötét volt. Lida lerúgta cipőjét, bebújt az ágyba, és már aludt is. Arra ébredt, hogy Razvalihin durván és félreérthetetlen szándékkal tapogatja.

– Mit akarsz?

– Halkabban, Lida, mit ordítasz? Egyedül unalmas ott feküdnöm, hiszen érted, a pokolba is! Te nem találod, hogy érdekesebb lenne, ha nem aludnál?

– Vedd el a kezedet, és takarodj az ágyamról, de azonnal! – Lida eltaszította. A fiú sóvár mosolyát eddig se állhatta. Most aztán sértő, gúnyos szavakat akart a fejéhez vágni, de túl fáradt volt, és újra behunyta a szemét.

– Mit kényeskedsz? Azt hiszed, értelmes viselkedés ez? Tán a kegyesnővérek kolostorából méltóztattál jönni? Mit gondolsz, elhiszem, hogy őszinte a viselkédésed? Ne add az ostobát! Ha értelmes ember vagy, akkor előbb elégítsd ki a kívánságomat, aztán alhatsz, amennyi csak beléd fér.

Razvalihin szükségtelennek tartotta a szópocsékolást, a padkáról

megint átült a lány ágyára, és otthonos mozdulattal Lida vállára tette a kezét. A lány rögtön felébredt.

– Pusztulj innét! – mondta. – Becsületszavamra, holnap elmondom Korcsaginnak!

Razvalihin megragadta a kezét, és dühösen suttogta:

– Köpök a te Korcsaginodra! Ne ellenkezzél, úgyis elkaplak.

Razvalihin és Lida között rövid küzdelem kezdődött. A szoba csendjében elcsattant egy pofon, aztán még egy... Razvalihin félrelódult, Lida a koromsötétben tapogatózva az ajtóhoz futott, kitárta, és az udvarra rohant. Ott állott a telihold fényében, és magánkívül lihegett a felháborodástól.

– Gyere vissza a házba, te liba! – kiáltott mérgesen Razvalihin. Saját ágyát kicipelte az eresz alá, hogy a szabad ég alatt töltse az éjszakát. Lida pedig visszatért a házba, az ajtóra rátolta a reteszt, és visszabújt ágyába.

Reggel, hazatérőben, Zsenyka a bakon ült az öreg kocsis mellett, és idegesen szívta egyik cigarettát a másik után.

„Ez a nebáncsvirág végül megteszi, hogy bemárt Korcsaginnál. Ilyen egy finnyás! Ha legalább valami szépség lenne, de rossz ránézni. Ki kell vele békülnöm, mert még botrány lesz a dologból. Korcsagin már amúgy is ferde szemmel néz rám."

Átült Lida mellé. Úgy tett, mintha nagy zavarban volna, tekintete szinte szomorú volt, s zűrzavaros bocsánatkéréseket hebegett.

El is érte, amit akart. Mire a város határába értek, Lida megígérte, hogy senkinek egyetlen szót sem szól arról, ami az éjjel történt.

*

A határmenti községekben sorra alakultak a Komszomol-sejtek. A kerületi Komszomol-bizottság tagjai sok gondot fordítottak a kommunista mozgalom első csíráinak ápolására, Korcsagin és Lida Polevih egész napokat töltöttek a falvakban.

Razvalihin nem szeretett a falvakba utazgatni. Sehogy sem értett ahhoz, hogy fiatal parasztlegényekhez közeledjék, és megnyerje bizalmukat – csak ártott az ügynek. Lidánál és Korcsaginnál viszont

minden simán és természetesen ment. Lida maga köré gyűjtötte a falusi lányokat, összebarátkozott velük, és azután se feledkezett meg róluk. Úgyszólván észrevétlenül sikerült felkeltenie a lányok érdeklődését a Komszomol élete és tevékenysége iránt. Korcsagint jól ismerte a kerület egész fiatalsága. A második kiképzőzászlóaljhoz ezerhatszáz katonaköteles korba lépő ifjú tartozott. Soha még harmonika nem játszott oly nagy szerepet a propagandában, mint itt, a falusi összejöveteleken meg az utcákon. Korcsagin a harmonikának köszönhette, hogy minden községben úgy fogadták, mint a „maguk emberét". Ezek a magukkal ragadó, csodálatos hangok hol egy tüzes induló dallamával, hol bánatosan felsíró ukrán dalokkal belopták magukat a hallgatóság szívébe, és nem egy legénynek ezekről a mulatságokról vezetett a Komszomolba az útja. Hallgatták a harmonikát, hallgatták a harmonikást, aki még nemrég üzemi munkás volt, most meg politikai biztos és Komszomol-titkár. S a harmonika hangjai a hallgatóság szívében összeforrtak azzal, amiről a fiatal politikai biztos beszélt. Új dalok csendültek faluszerte, és a falvakban a zsoltáros könyvek meg az álmoskönyvek mellett más könyvek bukkantak fel.

Befellegzett a csempészeknek is, már nemcsak a határőrségtől kellett tartaniuk; a szovjethatalomnak a falusi fiatalság körében mind több fiatal barátja és védelmezője támadt. Ezek néha oly messzire mentek ügybuzgalmukban, hogy maguk szerették volna az ellenséget kézre keríteni, még a határőr-sejteket is le akarták pipálni, és Korcsagin nemegyszer kénytelen volt a hozzá beosztott Komszomol-sejteket kirántani a legkellemetlenebb helyzetekből. Egy alkalommal például Grisutka Horovogyko, a poddubci ifjúsági sejt szenvedélyesen vitatkozó titkára saját külön útjain értesülést szerzett arról, hogy a falusi molnár aznap éjszaka csempészárut kap a határon túlról. Mozgósította a Komszomol-sejt összes tagját, gyakorlópuskával és két szuronnyal felfegyverkezve nekiindultak a komszomolisták, és Horovogyko vezetésével éjnek idején körülzárták a malmot, aztán várták, mikor fut be a csapdába a vad. De a tervezett csempészésről a GPU határőrse is értesült, és őrjáratot küldött a malomhoz. A két lesben álló csoport az éjszaka sötétjében egymásba ütközött, és csak a határőrök fegyelmezettségének volt köszönhető,

hogy a komszomolistákat nem lőtték halomra. Így csak annyi történt, hogy a komszomolista-csapat tagjait lefegyverezték, és átszállították a négy kilométerre fekvő szomszédos faluba, ahol lakat alá kerültek.

Korcsagin Gavrilovnál tartózkodott. A zászlóaljparancsnok reggel tájékoztatta Korcsagint az éppen akkor befutó jelentésről, és a titkár elvágtatott, hogy a fiúkat kiszabadítsa.

A GPU parancsnoka nevetve mondta el neki az éjszakai támadás részleteit.

– Azt hiszem, Korcsagin elvtárs, jó fiúk ezek a komszomolisták, semmi értelme, hogy eljárást indítsunk ellenük. Csak nehogy még egyszer belekontárkodjanak a mi mesterségünkbe, jó lenne, ha rájuk ijesztenél.

Az őrszem kinyitotta a fészer ajtaját, tizenegy legény tápászkodott föl a földről, s zavarukban egyik lábukról a másikra álltak.

– Nézze meg ezeket! – mondotta a GPU parancsnoka komolyan, és széttárta karját. – Szép dolgot műveltek. Most be kell szállítanom őket a körzeti parancsnokságra.

Grisutka izgatottan közbevágott:

– De Szaharov elvtárs, hát mit követtünk el? Hiszen a szovjethatalomnak akartunk segíteni. Már régen figyeltük ezt a kulákot, maguk meg becsuknak, akár a banditákat. – És sértődötten hátat fordított a tisztnek.

Komoly tárgyalások következtek. Korcsagin és Szaharov alig tudták türtőztetni magukat. Végül abbahagyták az ijesztgetést.

– Ha felelősséget vállalsz értük, és megígéred, hogy nem mászkálnak ki többé a határra, hanem másképp érvényesítik segítségüket, akkor szépszerével elengedem őket – szólt Szaharov.

– Rendben van, vállalom értük a felelősséget. Remélem, nem hoznak újra ilyen helyzetbe!

A sejt tagjai énekszóval tértek vissza Poddubciba. Az esetről mélységesen hallgattak. De a molnárt csakhamar leleplezték. Ezúttal a törvényes formák betartásával.

*

Jómódban élnek a német telepesek Majdan-Villa körül elterülő erdei tanyáikon. A nagy kulákportákat fél kilométernyi távolság választja el egymástól, ezek a házak melléképületeikkel kisebb erődítményeknek is beillenének.

Antonyuk rettegett bandájának nyomai Majdan-Villába vezettek. Antonyuk őrmester volt a cári hadseregben, majd hét rokonából rablóbandát szervezett, fegyverrel a kezükben megállították az utasokat, a vérontástól sem riadtak vissza. Antonyuk bandája gyorsan változtatta működési területét. Egyik napon a szövetkezet két tagját fosztotta ki, másnap már húsz kilométerrel arrébb, a levélhordót rabolta ki az utolsó kopejkáig. Antonyuknak volt egy vetélytársa: ezt Gorgyijnak hívták. Méltó párja volt Antonyuknak. Sok munkát okoztak a körzeti rendőrségnek és a GPU embereinek. Antonyuk közvetlenül Berezdov közelében garázdálkodott, és veszélyeztette a városba vezető utak biztonságát. A bandität nehéz volt kézre keríteni: ha megszorították, átsiklott a határon, ott egy ideig meglapult, és akkor bukkant fel újra, amikor legkevésbé várták. Liszicin idegesen harapdálta az ajkát, mikor jelentést kapott az elfoghatatlan, veszélyes bandita egy-egy újabb véres gaztettéről.

– Meddig fog még marni minket ez a féreg? Arra vár a dög, hogy én magam kaparintsam a kezembe – sziszegte. A végrehajtó bizottság elnöke kétszer egymás után, Korcsagin meg három más kommunista társaságában követte a banda friss nyomait, de Antonyuknak sikerült egérutat nyernie.

A körzeti központból külön osztagot küldtek ki a banditák szétverésére Berezdovba. Az osztag parancsnoka a piperkőc Filatov volt. Ez úgy viselkedett, mint valami fiatal kakas, és feleslegesnek tartotta, hogy a határmenti előírásoknak megfelelően jelentkezzék a helyi végrehajtó bizottság elnökénél, hanem osztagát a közeli Szemaki községben szállásolta be. Éjnek idején érkezett a faluba, és az osztaggal együtt betelepedett a falu szélén álló első házba. A szomszédban lakó komszomolista figyelmét felkeltették az ismeretlen fegyveresek, és jelentést tett a falusi szovjet elnökének. Ennek fogalma sem volt az osztag érkezéséről, s természetesen ő is banditáknak tartotta a jövevényeket. Csakhamar lovas komszomolista küldönc vágtatott a hírrel a kerületi végrehajtó bizottsághoz. Filatov

felelőtlen eljárása kis híján egy csomó ember életébe került. Liszicint éjnek idején értesítették a „banda" felbukkanásáról. Rögtön felriasztotta a helyi rendőrséget, és egy tucatnyi fegyveres ember vágtatott Szemaki felé. A házig vágtattak, leugráltak a lovakról, és a kerítésen átmászva, behatoltak a házba. A bejárat előtt álló őrszemet revolveraggyal leütötték, s az mint valami élettelen zsák zuhant a földre. Liszicin nekifeszítette vállát az ajtónak, s ez engedett a nyomásnak, az emberek berohantak a szobába, amelyet csak halványan világított meg a mennyezetről lógó lámpa. Liszicin, egyik kezében dobásra kész kézigránátot, másikban előreszegezett Mauser-pisztolyt tartva, bekiáltott a szobába – olyan harsány hangon, hogy még az ablaküvegek is megremegtek belé:

– Fel a kezekkel, vagy széttépünk!

Egy pillanat, és a behatolók golyózáporral árasztották volna el a földről felugráló, álomittas embereket. De a kézigránát fenyegető látványára több tucat kéz emelkedett a levegőbe. Egy perccel később, amikor az osztag tagjait – úgy, ahogy voltak, alsóruhában – kikergették az udvarra, a Liszicin mellén fénylő érdemrend megoldotta Filatov nyelvét.

Liszicin mérgesen kikopött, és lesújtó megvetéssel tette oda:

– Marha!

*

A német forradalom* híre eljutott a határmenti kerületbe. Szinte odáig hallották a hamburgi barikádokon eldördülő sortüzeket. A határvidéken nyugtalanság támadt. Feszült érdeklődéssel olvasták és vitatták az újságok híreit. Nyugat felől októberi szelek fújdogáltak. A Komszomol kerületi bizottságát valósággal elárasztották kérvényekkel, hogy beléphessenek a Vörös Hadseregbe. Korcsagin sokáig bizonygatta a Komszomol-sejtek tagjai előtt, hogy a szovjetek országa a békét akarja, és jelenleg esze ágában sincs bármelyik szomszédjával is háborúskodni. Mindennek azonban kevés hatása volt a fiatalságra. Vasárnaponként a község valamennyi Komszomol-sejtjének tagjai rendszeresen összegyűltek, és a pópa nagy kertjében gyű-

* Az 1923. évi német forradalmi események

lésseket tartottak. Egy napon, déltájban, a berezdovi kerületi bizottság házának tágas udvarára vonult a poddubci Komszomol-sejt egész ifjúsága. Korcsagin az ablakból látta a közeledő menetet, és lesietett a ház elé. A bejáratnál Horovogyko vezetésével tizenegy fiatalember állt csizmában, vállukon egy-egy jókora tarisznyával.

– Mi történt, Grisa? – kérdezte csodálkozva Korcsagin.

Horovogyko sokatmondóan pislantott, és Pavellel együtt bement az épületbe. Lida, Razvalihin és még két más komszomolista utánuk szaladt. Horovogyko bezárta maga után az ajtót, és fakó szemöldökét felvonva, így szólt:

– Elvtársak, én itt próbamozgósítást hajtok végre. Ma tudtára adtam a poddubci sejt tagjainak, hogy a kerületből sürgöny érkezett, amelyet persze a legnagyobb titokfartással kell kezelni. Megkezdődik a háború a német burzsoázia ellen, és nemsokára a lengyel pánok ellen is. Így aztán megérkezett Moszkvából a parancs, hogy valamennyi komszomolistának a frontra kell menni, aki pedig fél, az jelentse be írásban, és azt otthon hagyják. Megparancsoltam nekik, hogy egyetlen szót se szóljanak senkinek a háborúról, és hogy menjenek haza, ki-ki hozzon magával egy csipót meg egy darab szalonnát, akinek meg nincs szalonnája, hozzon hagymát vagy fokhagymát a tarisznyájában. Egy óra múlva gyülekezzenek a legnagyobb titokban a falu határán. Előbb a kerületbe megyünk, aztán a körzeti bizottsághoz, ahol majd felfegyvereznek bennünket. A bejelentésnek jó hatása volt a fiúkra. Kérdésekkel ostromoltak, de én csak azt feleltem nekik, hogy elég a fecsegésből. Aki visszalép, adja be azt az írást. A hadjárat önkéntes. A fiúk szétszéledtek, nekem meg dobogott a szívem: mi lesz, ha egyik sem jön el? Akkor szélnek kell ereszteni az egész sejtet, én meg mehetek egy másik községbe. Leültem a falu határába, és vártam. Egyesével kezdtek szállingózni. Volt, akinek az arcán látszott, hogy kisírta magát, de nem mutatta. Eljöttek mind a tízen, egy se maradt otthon. Látjátok, ilyen a poddubci Komszomol-sejt! – fejezte be lelkesen Grisutka, és öklével büszkén a mellére ütött.

Amikor a felháborodott Lida a sárga földig lehordta, Grisa értetlenül bámult rá.

– Miről szónokolsz itt nekem? Hát van ennél jobb próbatétel?

Így lehet csak igazán megismerni az embereket. Én a dolog komolyságáért el akartam vinni a fiúkat a körzeti bizottságig, de hát nagyon kifáradtak. Hadd menjenek innen haza. Csak te, Korcsagin, mondj nekik feltétlenül valami beszédet, enélkül nem megy... Talán mondd nekik azt, hogy a mozgósítási rendeletet visszavonták, de őket hősies viselkedésükért becsület és dicsőség illeti meg.

*

Korcsagin ritkán kereste fel a körzeti központot. Az ilyen utazások több napot is igénybe vettek, Korcsagin pedig úgyszólván egyetlen napra sem hagyhatta el a kerületét. Razvalihin annál inkább kereste az alkalmat arra, hogy a városba mehessen. Állig fegyverben lovagolt, és Cooper regényhősének képzelte magát. Az erdőben vaktában lövöldözött az ugráló mókusokra vagy a varjakra, megállította a magányos utasokat, és mintha vizsgálóbíró volna, úgy faggatta őket, honnan jönnek, hová mennek. A város közelében puskáját eldugta egy szénakazalba, revolverét szépen zsebre vágta, és így állított be a körzeti Komszomol-szervezetbe.

– Hát nálatok, Berezdovban mi az újság?

Fedotovnak, a körzeti bizottság titkárának szobájában egymás hegyén-hátán szoronganak az emberek. Egymás szavába vágnak. Ilyen körülmények között dolgozni, egyszerre négy embert végighallgatni, írni, és egy ötödiknek válaszolni – ehhez érteni kell. Pedig Fedotov még egészen fiatal ember, bár könyvecskéje szerint 1919 óta párttag. Csak azokban a viharos időkben lehetett egy tizenöt esztendős gyerek a párt tagja.

Razvalihin foghegyről válaszolt a titkár kérdésére:

– Nem lehet minden újságot egyszeriben kitálalni. Kora reggeltől késő éjjelig robotolok. Mindenütt akad betömni való lyuk, hiszen ezen az üres helyen mindent a legelején kell kezdeni. Megint két új sejtet szerveztem. Tulajdonképpen miért hívattatok? – És fontoskodva leült egy karosszékbe.

Krimszkij, a gazdasági osztály vezetője, egy pillanatra felpillantott az előtte heverő aktacsomóból.

– Nem téged hívattunk, hanem Korcsagint.

Razvalihin sűrű füstfelhőt bocsátott ki a száján.

– Korcsagin nem szeret utazgatni, még ezt is nekem kell elintéznem... Vannak titkárok, akiknek jól megy a soruk: az ujjukat se mozdítják meg, s az olyan szamarak, mint én, cipelik a terhet. Ha Korcsagin kimegy a határra, akkor két-három hétig se híre, se hamva, és az egész munka az én nyakamba szakad.

Razvalihin félreérthetetlenül tudtukra adta, hogy ő az egyetlen ember, aki alkalmas a Komszomol kerületi titkári tisztségre.

– Valahogy nem tetszik nekem ez a madár – fordult Fedotov teljes nyíltsággal a többiekhez, amikor Razvalihin elhagyta a szobát.

Véletlenül történt, hogy rájöttek Razvalihin álnokságára. Egy alkalommal Liszicin jött el, hogy átvegye a postát Fedotovtól. Az volt a szokás, hogy aki eljött, az a többieknek szóló küldeményeket is átvette. Fedotov hosszú beszélgetést folytatott Liszicinnel, és ez éppen elegendő volt Razvalihin leleplezésére.

– Jó volna, ha ideküldenéd Korcsagint – mondta búcsúzóul Fedotov. – Hiszen alig ismerjük.

– Helyes. De csak egy kikötéssel: nehogy elszippantsátok tőlünk. Az ilyesmi ellen a leghatározottabban tiltakoznánk.

*

Ebben az esztendőben soha nem látott lelkesedéssel ünnepelték meg a határvidéken a Nagy Októberi Forradalom évfordulóját. Az októberi ünnepi bizottság elnökévé Korcsagint választották. A Poddubciban tartott gyűlés után a három szomszédos községből ötezer paraszt és parasztasszony vonult fel vörös zászlók alatt. A fél kilométer hosszúságú menet élén fúvószenekar haladt, utána a kiképzőzászlóalj osztagai következtek, s a falu mögött a határ felé vonultak. A legnagyobb rendben, fegyelmezetten haladtak a határcölöpök mentén, a szovjet oldalon, a határvonal által két részre szakított falvak felé. A határ mentén élő lengyelek még soha nem voltak tanúi ilyen látványnak. A menet élén Gavrilov zászlóaljparancsnok és Korcsagin lovagolt. A parasztifjúság legszebb ruhájába öltözött erre az alkalomra, mindenfelől ezüstös leánykacajt, vidám móka hangjait lehetett hallani. Ameddig a szem ellátott, emberfolyam hömpölygött, partját határjelző cölöpök alkották, és egyetlen láb sem hagyta el a szovjet földet, egy lépést sem tettek tilos földön. Korcsa-

gin megállította a lovát, megvárta, míg az egész tömeg elvonul előtte. Ekkor felcsendült a Komszomol dala:

A tajgán, hegyeken és tengeren át
A Vörös Hadsereg őrzi a hazát . . .

És utána rögtön a lányok kara:

Hej, a hegy oldalában aratnak . . .

Boldog mosollyal köszöntötték a felvonuló tömeget a szovjet határőrszemek, a lengyelek pedig zavartan és tanácstalanul. A lengyel parancsnokság már előre értesült a készülő határmenti felvonulásról, de így is nagy volt a nyugtalanság. A lengyel tábori csendőrség lovas őrjáratai a határ mentén ide-oda száguldoztak, a határsávon felállított őrök számát megötszörözték, és a közeli vízmosásokban, minden eshetőségre számítva, jelentős tartalékerőket helyeztek készenlétbe. De a menet szovjet területen folytatta útját, vigyázva, hogy ne sértse meg a határt.

Az egyik kis halmon lengyel őrszem áll. Ütemes léptekkel közeledik a menet. Már hallja az induló hangjait. A lengyel katona lekapja válláról a puskát, és lábhoz tett fegyverrel tiszteleg a menetnek. Korcsagin tisztán hallja a lengyel szót:

– Éljen a kommün!

A katona szeméről lehet észrevenni, hogy ő az, aki kiáltott. Pavel nem fordítja el tekintetét a lengyel katonáról.

Barát! A lengyel katonazubbony alatt szíve együtt dobban a menet lépteivel. Korcsagin lengyel nyelven, halkan felel:

– Üdvözöllek, elvtárs!

Az őrszem alakja elmarad. De mindaddig vigyázzállásban áll ott, lábához tett fegyverrel, amíg a menet vége el nem vonul előtte. Pavel útközben néhányszor visszafordult, hogy még egy pillantást vessen a feketébe öltözött kis alakra. Most egy másik lengyel, bajusza őszbe játszik. Nagy négyszögletes lengyel sapka, nikkelezett ellenzője alól tompa, közönyös tekintetű szempár mered a felvonulókra. Korcsagin még az iménti élmény hatása alatt, szinte csak önmagának megismételte lengyel nyelven a szavakat:

– Üdvözöllek, elvtárs!

De választ nem kapott.

Gavrilov elmosolyodott. Nyilván mindent hallott.

– Túl sokat kívánsz – mondotta. – A rendes gyalogos katonákon kívül itt van a lengyel tábori csendőrség is. Ez is csendőr volt! Nem láttad kabátujján a jelzést?

A menet eleje a dombról már lefelé tartott, abba az irányba, ahol a határvonal kettészakítja az egyik falut. A falu szovjet oldalán ünnepélyesen fogadták a menetet. A kis folyón át vezető határhíd mellett összegyűlt az egész szovjet falu népe. Legények és leányok sorakoztak az út két oldalán. A község lengyel felében egymás hegyénhátán szorongtak az emberek, felmásztak a háztetőkre, a csűrökre, hogy jobban lássák mindazt, ami a folyón túl történik. A házak küszöbén, a sövényeknél parasztok tömegei. Amikor a menet eleje a sorfal közé érkezett, a zenekar rázendített az Internacionáléra. A község lakosai erre az ünnepi alkalomra szónoki emelvényt ácsoltak, és feldíszítették zöld gallyakkal, ide kapaszkodtak fel fiatalok és öregek. Korcsagin is beszélt – anyanyelvén, ukránul. Hangja átrepült a határon – hallhatták a túlsó parton is. Odaát elhatározták: nem tűrik tovább, hogy a beszéd felgyújtsa valakinek a szívét. Lovas csendőrjárat kezdett portyázni a faluban. Rövid ostoraikkal kergették az embereket házaikba. A háztetők felé puskával durrogtak.

Az utcák kiürültek. A golyók elkergették a háztetőről a fiatalságot, a szovjet oldalon komor arccal nézték mindezt. Néhány fiatalember támogatásával öreg pásztor mászott fel az emelvényre, és felháborodástól remegő hangon beszélni kezdett:

– Látjátok, gyerekek! Így volt nálunk is valamikor. De most a mi falunkban már nem látni olyat, hogy a kormányzat korbáccsal kergesse a parasztot. Nincs többé pán, nincs többé korbács. Gyerekek, támogassátok ezt a hatalmat! Én öreg vagyok, nem tudok szónokolni. Pedig sok mindent szeretnék mondani. A mi régi életünkről, amikor a cár idején úgy dolgoztunk, mint a barmok. Azoknak most is ilyen szörnyű a sorsuk!... – Csontos kezével a folyó túlsó partjára mutatott, sírva fakadt, ahogy csak a kisgyermekek és az öregemberek sírnak.

Az öregapó után Grisutka Horovogyko következett. És mialatt ő tüzesen beszélt, Gavrilov megfordította lovát, hogy megnézze, nem

jegyzi-e valaki odaát a túlsó parton a beszédet. De a túlsó part üres volt, még az őrszemet is bevonták a lengyelek.

– Úgy látszik, ez alkalommal megússzuk anélkül, hogy tiltakozó jegyzéket nyújtsanak át miattunk a Külügyi Népbiztosságnak – tréfálkozott Gavrilov.

*

November végén, egy esős éjszakán, sikerült leszámolni Antonyukkal és bandájának hét tagjával. A banditák lejöttek Majdan-Villába, az egyik gazdag telepes esküvőjére. A hrolinszki kommunárok aztán rajtuk ütöttek.

Néhány fecsegő asszony már az esküvő előtt elhíresztelte, milyen vendégeket várnak. A sejt tizenkét embere azonnal egybegyűlt, és felfegyverkeztek, ki mivel tudott. Parasztszekereken indultak Majdan-Villa felé, egy küldönc lóhalálában Berezdovba nyargalt. Szemakiban ott találta Filatov osztagát, s ezek a friss nyomon elvágtattak. A hrolinszki kommunárok körülvették a tanyát, és Antonyuk bandájával a fegyverek nyelvén kezdtek társalogni. A banditák befészkelték magukat az egyik melléképületbe, és golyózáport zúdítottak mindenkire, akit puskavégre kaptak. Később ki akartak törni, de a hrolinszkiak fegyverei visszakergették őket az épületbe, s a hét bandita egyike életét vesztette. Nem ez volt az első eset, hogy Antonyuk ilyen szorongatott helyzetbe került, de eddig minden alkalommal kivágta magát: kisegítette néhány kézigránát és az éjszaka. Talán most is sikerült volna egérutat nyerniük, két hrolinszki kommunista életét is vesztette, de ekkor odaérkezett Filatov. Antonyuk megértette, hogy kutyaszorítóba került, s most nincs kivezető út. A melléképületből hajnalig dörögtek a fegyverek, de reggel elfoglalták az épületet. Egyetlen bandita sem adta meg magát élve. Antonyuk bandájának kiirtása négy ember életébe került. Hárman közülük a fiatal hrolinszki Komszomol-sejthez tartoztak.

*

Korcsagin zászlóaljját bevonták a területi csapatok őszi hadgyakorlataiba. A zászlóalj szakadó esőben egy nap alatt tette meg a hadosztály táboráig vezető negyven kilométeres utat. Kora hajnalban

indultak el, és öreg este lett, mire célhoz értek. Guszev zászlóaljparancsnok és komisszárja lóháton tették meg az utat. Az előképzésben részesülő nyolcszáz ember már alig állt a lábán, amikor a kaszárnyába ért. Holtfáradtan dőltek le fekhelyükre. A hadosztálytörzs túl későn adta ki az utasítást a zászlóalj elindítására: másnap hajnalban kezdődött a hadgyakorlat. Másnap kora reggel szemlét tartottak az újonnan érkezett zászlóalj felett. Felsorakoztatták a gyakorlótéren. Nemsokára vágtatva közeledett a hadosztálytörzs felől néhány lovas. Az egyenruhába öltöztetett, felfegyverzett zászlóalj képe megváltozott. Guszev, a katonai parancsnok és Korcsagin rengeteg fáradságot és időt szentelt a zászlóaljnak, és most nagyon bíztak embereikben. Amikor a hivatalos szemle véget ért, és a zászlóalj bebizonyította tudását és fegyelmezettségét, a hadosztálytörzstől érkezett parancsnokok egyike – jó külsejű, de petyhüdt arcú férfi – nyers hangon rátámadt Korcsaginra:

– Miért ül ön lóháton? A kiképzőzászlóaljak parancsnokai és katonai biztosai nálunk nem járnak lóháton! Megparancsolom, hogy küldje lovát az istállóba, és gyalogszerrel vegyen részt a hadgyakorlaton!

Korcsagin tudta, hogy ha leszáll a lóról, képtelen lesz részt venni a gyakorlaton, még egy kilométert se tud gyalogosan megtenni. De hogyan magyarázza ezt meg ennek a derékszíjas, vállszíjas, ordítozó piperkőcnek?

– Ló nélkül nem tudok a hadgyakorlaton részt venni.

– Miért nem?

Korcsagin belátta, hogy hiába próbálná megértetni vele indokait, s tompa hangon csak ennyit mondott:

– A lábam olyan dagadt, hogy nem tudnék egy hétig járkálni, rohangálni. Azonkívül azt sem tudom, kicsoda maga, elvtárs?

– Először is az ön ezredének törzsparancsnoka vagyok. Másodsorban pedig újból megparancsolom, hogy szálljon le a lóról! Ha rokkant, nem az én hibám, hogy katonai szolgálatot teljesít!

Korcsagin úgy érezte, mintha ostorral az arcába vágtak volna. Megrántotta lova gyeplőjét, de Guszev erős keze visszatartotta. Néhány percig két érzés viaskodott Pavelben: a szégyen és a fegyelem. Pavel Korcsagin már nem volt egyszerű vöröskatona, aki minden to-

vábbi nélkül átmehet egyik csapattesttől a másikhoz. Egy zászlóalj katonai biztosa volt, és zászlóalja ott állt mögötte. A fegyelem milyen példáját mutatná zászlóaljának, ha úgy cselekednék? Hiszen nem ennek a nyegle alaknak nevelte ezt a zászlóaljat! Kihúzta lábát a kengyelből, leszállt lováról, és erőt véve éles fájdalmán, elindult a zászlóalj jobb szárnya felé.

*

Néhány derűs nap következett. A hadgyakorlat vége felé közeledett. Az ötödik napon Sepetovka környékén tartották a gyakorlatot, amelynek itt kellett befejeződnie. A berezdovi zászlóalj azt a feladatot kapta, hogy Klimentovics falu irányából előretörve, elfoglalja az állomást.

Korcsagin ismerte ezt a környéket, és megmutatta Guszevnek a mellékösvényeket. A két részre osztott zászlóalj nagy átkaroló mozdulattal észrevétlenül az „ellenség" hátába került, aztán hangos „hurrá!"-val rátört az állomásra. A döntőbírák véleménye szerint a zászlóalj ragyogóan oldotta meg harci feladatát. Az állomás a berezdoviak kezére került, a védelmező zászlóalj pedig, ötven százalékos képletes veszteséggel, visszavonult az erdőségbe.

Korcsagin átvette a zászlóalj felének parancsnokságát... Most a harmadik század parancsnokával és politikai biztosával együtt az út közepén állt, és a csatárlánc elhelyezéséről intézkedett.

– Biztos elvtárs! – rohant hozzá egy vöröskatona. – A zászlóaljparancsnok kérdezteti, hogy a vasúti átjárókat megszállták-e már a géppuskások. Mindjárt itt lesz a bizottság! – tette hozzá a futástól lihegve.

Pavel a parancsnokokkal együtt rögtön a vasúti átjáróhoz sietett.

A vasúti átjárónál már együtt volt az ezred egész törzse. A sikeresen végrehajtott hadművelet alkalmából szerencsekívánataikat fejezték ki Guszevnek, a vesztes zászlóalj képviselői pedig elfogódottan topogtak, s még csak magyarázkodni sem próbáltak.

– Nem az én érdemem – jelentette ki Guszev. – Korcsagin erről a vidékről való, ő vezetett bennünket.

A törzsparancsnok Pavelhez lépett, és gúnyosan megjegyezte:

– Úgy látom, elvtárs, ön nagyon jól tud szaladni, és csak a hatás

kedvéért ült lóra. – Még egyebet is akart mondani, de Korcsagin pillantása torkára forrasztotta a szót.

Amikor a törzs tagjai ellovagoltak, Korcsagin halkan megkérdezte Guszevet:

– Nem tudod, hogy hívják?

Guszev megveregette a vállát:

– Ugyan menj már, ne törődj ezzel a csirkefogóval. Csuzsanyinnak hívják, úgy hiszem, azelőtt zászlós volt.

Korcsagin a nap folyamán többször törte a fejét, sehogy sem tudott visszaemlékezni, honnan ismerős neki ez a név.

*

A hadgyakorlat véget ért. A zászlóalj kitűnő minősítést kapott, és visszatért Berezdovba, Pavel pedig, akit a hadgyakorlat fizikailag végképpen kimerített, édesanyjánál töltött két napot. Lovát bátyja, Artyom istállójában hagyta. A két nap negyvennyolc órájából Pavel huszonnégyet átaludt, és a harmadik napon elment Artyomhoz a fűtőházba. Itt, ebben a füstös épületben érezte magát igazán otthon. Mohón szippantotta be a kőszénfüstöt. Hatalmas erő vonzotta ide: itt nőtt fel, ideforrott. Mintha elvesztett volna valamit, ami drága neki. Hány hónapja nem hallotta már a mozdonyok füttyét! És ahogy a tengerész szívét elfogja az izgalom, ha hosszú távollét után megpillantja a végtelen tenger türkizkék tükrét, úgy ragadta magához az egykori fűtőt és szerelőt otthoni világa. Sokáig tartott, míg le tudta küzdeni magában ezeket az érzéseket. Bátyjával keveset beszélt. Észrevette, hogy Artyom homlokán újabb ránc képződött. Artyom a mozgó kemencénél dolgozott. Most már két gyermeke volt. Élete nyilván nem lehetett könnyű. Erről Artyom nem beszélt, de látszott rajta.

Egy-két órán át együtt dolgoztak, aztán elváltak egymástól. Pavel a vasúti átjárónál megállította lovát, és sokáig nézte az állomást. Aztán megveregette a ló hollófekete nyakát, a csődör nekiiramodott az erdei útnak.

Már veszélytelenül lehetett közlekedni az erdőkben. A bolsevikok kiirtották a nagy és kis banditákat, kifüstölték a betyárok fészkeit, a falvakban nyugodtabban folyt az élet.

Korcsagin a déli órákban érkezett meg Berezdovba. Lida ott állt a kerületi bizottság épületének tornácán, és örömmel sietett elébe.

– Csakhogy megjöttél! Olyan rossz volt nélküled. – A lány átölelte Pavel vállát, és együtt mentek be a házba.

– Hol van Razvalihin? – kérdezte Korcsagin, amint levette köpenyét.

Lida kelletlenül válaszolt:

– Fogalmam sincs, hol lehet. Igen, most jut eszembe. Reggel azt mondta, hogy az iskolába megy, megtartja helyetted a társadalomtudományi előadást. Ilyesfélét mondott: „Ez az én közvetlen funkcióm, nem Korcsaginé."

Pavelt bántotta a dolog. Sohasem kedvelte Razvalihint. „Vajon milyen baklövést követ el az iskolában?" – gondolta bosszúsan.

– No jó. Mondd el, mi újság nálatok. Voltál Gruskovkában? Hogy megy ott a fiúk dolga?

Lida sorra beszámolt neki mindenről. Korcsagin lefeküdt a díványra, és kinyújtóztatta fáradt lábát.

– ... Tegnapelőtt pedig felvették a pártba Rakityinát tagjelöltnek. Így még jobban megerősödött a poddubci sejt. Rakityina nagyszerű teremtés, nagyon tetszik nekem. Látod, most már a tanítóknál is megkezdődött a frontáttörés, néhányan teljesen mellénk álltak ...

*

Liszicin szobájában olykor késő éjszakáig maradt együtt három ember az asztal körül: Liszicin, Korcsagin és a kerületi pártszervezet új titkára, Licsikov.

A hálószobába vezető ajtó zárva van. Anyutka és Liszicin felesége alszik, a három ember egy könyv fölé hajol. Liszicinnek csak éjszaka jut ideje a tanulásra. Azokon a napokon, amikor a falvakból visszatért Berezdovba, Pavel rendszerint Liszicinnél töltötte az estét, és szomorúan állapította meg, hogy Licsikov és Nyikolaj megint előrehaladtak a tanulásban.

Egy napon megrendítő hír érkezett Poddubciból: Grisutka Horovogykót éjszaka ismeretlen tettesek meggyilkolták. Amikor Korcsagin meghallotta a hírt, elrohant, s a lábát hasogató fájdalommal mit sem törődve, néhány pillanat múlva ott volt a végrehajtó bizottság

istállójában. Lázas sietséggel nyergelte meg lovát, és bőrből font ostorával kétfelől ösztökélve, a határ felé száguldott.

A községi szovjet tágas házának nagy szobájában, zöld lombokkal díszített asztalon, piros zászlóval letakarva feküdt Grisutka. Amíg a hatósági emberek meg nem érkeztek, senkit sem engedtek közelébe, az asztalon fekvő teteme mellett egy határőr, egy vöröskatona és egy komszomolista állt díszőrséget. Korcsagin belépett a szobába, odament az asztalhoz, és felhajtotta a vörös zászlót.

Viaszsárgán, tágra nyílt szemmel feküdt ott Grisutka. Feje oldalra kókadt, szemében még ott remegett a halál kínja. Éles tárggyal bevert tarkóját fenyőgally takarta.

Kinek a keze gyilkolta meg az özvegy Horovogykóné egyetlen gyermekét, annak az asszonynak a fiát, akinek a forradalom harcaiban vesztette életét férje, az egykori malommunkás, a forradalom idején a falusi Szegényparasztok Bizottságának tagja?

Fia halálának a híre az özvegyet végképpen összetörte. A félholt asszonyt a szomszédok ápolgatták, fia pedig ott feküdt kiterítve, némán ... halálának titkát magával viszi a sírba.

Grisutka halála felkavarta a falut. Most derült ki, hogy a fiatal Komszomol-vezetőnek, a nincstelenek védelmezőjének mennyivel több barátja van a faluban, mint ellensége.

Rakityina nagyon szívére vette Grisutka halálát, magába roskadva zokogott szobájában, és amikor Korcsagin belépett, még csak fel sem nézett.

– Mit gondolsz, Rakityina, ki ölhette meg? – kérdezte Korcsagin tompa hangon, amint nehézkesen leereszkedett az egyik székre.

– Ki más tehette volna, mint a molnár bandája! Ezeknek a csempészeknek már régóta útjukban volt Grisutka.

*

Grisutka temetésére eljött két község lakossága, Korcsagin vezetésével az egész kiképzőzászlóalj és a kerület Komszomol-szervezetének tagjai, mind egy szálig, hogy megadják elvtársuknak a végtisztességet. Gavrilov rendelkezésére a falusi szovjet háza előtt kétszázötven határőr sorakozott fel feltűzött szuronnyal. Gyászinduló bánatos hangjai mellett vitték a vörösbe burkolt koporsót a főtérre, ahol

a polgárháborúban elesett bolsevik partizánok sírjai mellett új sírhant emelkedett.

Grisa kiontott vére még szorosabb egységbe kovácsolta azokat, akikért bátran küzdött egész életében. A fiatal zsellérlegények ünnepélyes fogadalmat tettek, hogy támogatják a Komszomol-sejtet. Akik a nyitott sír előtt fájdalmas keserűséggel emlékeztek meg Grisáról, valamennyien halált követeltek a gyilkosok fejére. Követelték, hogy nyomozzák ki a gyilkosokat, és itt, a sírhant előtt mondjon a bíróság ítéletet – hadd lássa mindenki az ellenség ábrázatát.

Háromszor egymás után dördült el a sortűz, és a friss sírhalmot fenyőgallyak borították el. A Komszomol-sejt még ezen az estén új titkárt választott Rakityina személyében. Korcsagin értesítést kapott a GPU határőrségéről, hogy sikerült a gyilkosok nyomára bukkanniuk.

Egy hét múlva a helyi színház épületében megnyitották a szovjetek második kerületi értekezletét. Komoly, ünnepélyes szavakkal kezdte Liszicin beszámolóját:

– Elvtársak! Elégtétellel jelenthetem, hogy az elmúlt esztendő folyamán valamennyien komoly munkát végeztünk. Körzetünkben megerősítettük a szovjethatalmat, gyökeresen kiirtottuk a banditákat, és gúzsba kötöttük a csempészek kezét-lábát. A falvakban megerősödtek a szegényparasztság szervezetei, a Komszomol-szervezet megtízszerezte taglétszámát, és a pártszervezet tagjainak száma is megnövekedett. Sikerült felfedni a kulákságnak Poddubciban szervezett utolsó támadását, amelynek Horovogyko elvtársunk áldozatul esett. A gyilkosokat: a molnárt és vejét letartóztatták; a közeli napokban kiszáll és ítélkezik felettük a kormányzósági törvényszék. A falvakból érkező bizottságok azt a kívánságukat terjesztették az elnökség elé, hogy külön határozattal követeljük a terrorista banditák legszigorúbb megbüntetését.

A terem megremegett a közbekiáltásoktól:

– Megszavazzuk! Halál a szovjethatalom ellenségeire!

A terem oldalsó ajtajában megjelent Lida. Magához intette Pavelt.

A folyosón Lida átadott Pavelnek egy borítékot. Ez a szó állt rajta: „Sürgős!" Pavel felszakította.

„A berezdovi kerületi Komszomol-bizottságnak. Másolat a párt kerületi bizottságának. A kormányzósági bizottság határozata értelmében Korcsagin elvtársat visszahívjuk a kerületből, és a kormányzósági bizottság rendelkezésére bocsátjuk, hogy ott felelős munkát végezzen."

*

Korcsagin elbúcsúzott a berezdovi kerülettől, ahol egy esztendőn át dolgozott. A kerületi pártbizottság utolsó ülésén két kérdés került szóba. Először: Korcsagin elvtárs felvétele a kommunista párt tagjainak sorába. Másodszor: káderjellemzésének megállapítása és a kerületi Komszomol-titkár teendői alóli felmentése.

Erős, szinte sajgó kézfogással búcsúzott Paveltől Liszicin és Lida, testvérien megölelték egymást. Amikor Pavel a lován kiügetett az udvarból, tiszteletére tucatnyi revolver dördült el.

ÖTÖDIK FEJEZET

Nehezen, búgó villanymotorral kúszott fel a villamos a Funduklejevszkaja utcán. Az Operánál megállt, kiszállt belőle egy csomó fiatalember, és a kocsi tovább mászott felfelé.

Pankratov nógatta az elmaradozókat:

– Gyerünk, gyerekek. Amúgy is elkésünk.

Okunyov csak a színház bejáratánál érte utol Pankratovot.

– Emlékszel, Genyka? Három évvel ezelőtt ugyanígy jöttünk ide. Dubava a „munkásellenzék" tagjaival együtt akkor tért vissza közénk. Szép este volt az! S ma megint Dubavával kell viaskodnunk.

Pankratov már csak a teremben válaszolt Okunyovnak, miután a bejáratnál felmutatták megbízólevelüket az ellenőröknek.

– Hát igen, Mityaj ügye ugyanezen a helyen ismétlődik meg újra.

Mellettük pisszegni kezdtek. Gyorsan le kellett ülniük a legközelebbi szabad székekre, mert az értekezlet esti ülése már megkezdődött. A szónoki emelvényen női alak állott.

– Éppen jókor. Ülj le, és hallgasd, mit mond a feleséged – súgta Pankratov, és könyökével oldalba bökte Okunyovot.

– ... Igaz, sok erőt pazaroltunk a vitára, de az is igaz, hogy a vitában való részvétel sok mindenre megtanította az ifjúságot. Nagy elégtétellel állapítjuk meg, hogy szervezetünkben teljes a trockisták veresége. Nem panaszkodhatnak, hogy nem volt alkalmuk nézeteiket teljesen és részletesen kifejteni. Sőt ellenkezőleg: a számukra biztosított cselekvési szabadság arra vezetett, hogy sorozatosan durván megsértették a pártfegyelmet.

Talja izgatottan beszélt, hajfürtjei minduntalan homlokába hulltak, és ez zavarta a beszédben. Hevesen hátravetette fejét.

– Meghallgattuk itt a kerületekből érkező elvtársakat, mind részletesen megmutatták, milyen módszerekkel dolgoznak a trockisták, akik egyébként itt, ezen az értekezleten szép számban vesznek részt. A kerületek szántszándékkal adtak megbízólevelet ezeknek a trockistáknak, hogy itt, a városi pártértekezleten még egyszer meghallgassuk őket. Nem a mi hibánk, hogy kevesen szólalnak fel közülük. Úgy látszik, okultak valamit a teljes vereségből, ami a kerületekben és a sejtekben érte őket. Nehéz itt, erről a szónoki emelvényről mindazt megismételni, amit akár csak tegnap is elmondottak.

A földszint jobb sarkából valaki éles hangon közbeszólt:

– Elmondjuk még!

Talja odafordult.

– Rajta, Dubava, állj ide, és mondd el, mi meghallgatjuk! – ajánlotta.

Dubava rámeresztette súlyos tekintetét, és idegesen elhúzta az ajkát.

– Eljön az ideje, és elmondjuk! – kiáltotta, s közben eszébe jutott az a súlyos vereség, amelyet tegnap saját kerületében elszenvedett, ott, ahol mindenki jól ismerte.

A termen moraj futott végig. Pankratov nem tudta magát tovább türtőztetni:

– Hát még egyszer meg akarjátok rendíteni a pártot?

Dubava megismerte a hangot, és lehajtotta fejét.

Talja folytatta:

– Maga Dubava mutatja a legkirívóbb példáját annak a módnak, ahogyan a trockisták a pártfegyelmet megsértik. Egyike a régi Komszomol-funkcionáriusoknak, sokan ismerik, különösen azok, akik a

fegyvertárban dolgoznak. Dubava a harkovi Kommunista Egyetem hallgatója, de valamennyien tudjuk, hogy már három hete Sumszkijjal együtt itt tartózkodik. Vajon mi keresnivalójuk van itt, most, amikor a legtöbb a munka az egyetemen? A városnak egyetlen olyan kerülete sincs, ahol ne tartottak volna szónoklatokat. Igaz, Sumszkij az utóbbi napokban kissé józanabbul viselkedik. Ki küldte őket ide? Rajtuk kívül egész sereg trockista képviseli itt a különböző szervezeteket. Egykor valamennyien itt dolgoztak, és most azért utaztak ide, hogy felszítsák nálunk a belső pártharcok tüzét. Tud-e a pártszervezetük arról, hogy jelenleg hol tartózkodnak? Bizonyos, hogy nem!

Az értekezlet azt várta, hogy a trockisták felszólalnak, és nyilvánosan beismerik hibáikat. Talja megkísérelte, hogy rávezesse őket a beismerés útjára. Úgy beszélt hozzájuk, mintha nem is a szónoki emelvényen állna, hanem baráti beszélgetést folytatna velük.

– Emlékezzetek, hogyan tért vissza három esztendővel ezelőtt ugyanebbe a terembe Dubava, az egykori „munkásellenzék" csoportjával. És emlékezzetek vissza a szavakra: „Soha többé nem ejtjük ki a párt zászlaját a kezünkből!" És alig három év múlva Dubava mégis kiejtette. Hiszen most is azt kiáltotta, „ha eljön az ideje, elmondjuk!" Ezek a szavak azt jelentik, hogy Dubava és a vele egy húron pendülő trockisták nem állnak meg útjukon.

A hátsó széksorokból egy hang hallatszott:

– Beszéljen csak Tufta a barométerről*, hiszen Tufta az időjósuk!

Izgatott kiáltozás támadt:

– Elég a tréfálkozásból!

– Arra feleljenek, abbahagyják-e a párt elleni harcot, vagy sem?

– Mondják meg, ki fogalmazta a pártellenes nyilatkozatot?

Az izgalom nőttön-nőtt. Az elnök sokáig rázta a csengőt.

Talja szavait elnyelte a hangzavar, de a vihar nemsokára elcsendesedett, és újra hallani lehetett, amit Talja beszélt:

* Trockij mindenáron szembe akarta állítani az ifjúságot a párt régi leninі gárdájával. A pártsejtekhez írt levelében az ifjúságot hízelgően „a párt legbiztosabb barométerének" nevezte

– Leveleket kaptunk a távoli kerületekben dolgozó elvtársainktól. Velünk tartanak, és ez serkentően hat ránk. Engedjék meg, hogy felolvassak egy részletet az egyik ilyen levélből. A levelet Olga Jurenyeva írta, a jelenlevők közül sokan ismerik, most az egyik körzeti Komszomol-vezetőség szervezőtitkára.

Talja kivett egy papírlapot az előtte heverő iratcsomóból, szeme átszaladt a sorokon, olvasni kezdte:

– A gyakorlati munkát kénytelenek vagyunk elhanyagolni. A Komszomol egész vezetősége már negyedik napja kint van a kerületekben, a trockisták hallatlanul heves harcba kezdtek. Tegnap olyan dolog történt, ami felháborította az egész szervezetet. Az ellenzékiek, akiknek a város egyetlen sejtjében sem sikerült a többséget megszerezniük, elhatározták, hogy egyesült erővel veszik fel a harcot a körzeti katonai bizottság sejtjében, amelyhez a körzeti tervbizottság és a népművelési szervezet kommunista dolgozói is tartoznak. A sejt taglétszáma negyvenkét fő, de itt tömörültek az összes trockisták. Ezen az ülésen olyan pártellenes beszédek hangzottak el, hogy még sohasem hallottunk hasonlót. A katonai bizottság egyik tagja felállott, és nyíltan megmondta: „Ha a párt apparátusa nem hajlandó engedni, akkor erőszakkal fogjuk majd szétzúzni." Az ellenzék tagjai ezt a kijelentést nagy tapssal fogadták. Ekkor szót kért Korcsagin, és a következőket mondotta: „Ti, akik a párt tagjai vagytok, hogyan tapsolhattok ennek a fasisztának?" Korcsagint nem hagyták tovább beszélni, a székekkel zörögtek, kiabáltak. A sejt tagjai felháborodtak a garázda viselkedésen, és követelték, hogy hallgassák meg Korcsagint, de amikor Pavel újra beszélni kezdett, az előbbi jelenet megismétlődött. Pavel odakiáltott nekik: „Gyönyörű a ti demokráciátok! Én pedig mégis beszélni fogok!" Ekkor néhányan megragadták Pavelt, és el akarták távolítani az emelvényről. Csúnya jelenet következett. Pavel ellenszegült, és folytatta beszédét, de a színpad mögéráncigálták, és egy oldalajtón át lehajították a lépcsőn. Az egyik csirkefogó még véresre is verte Pavel arcát. Csaknem az egész

sejt otthagyta a gyűlést. Ez az eset sokaknak nyitotta fel a szemét . . .

Talja elhagyta a szónoki emelvényt.

*

Szegal már két hónapja mint a kormányzósági pártbizottság agitációs és propagandaosztályának vezetője dolgozott. Most ott ült az elnökség tagjai között, Tokarev mellett, és figyelmesen hallgatta a városi pártértekezlet küldötteinek felszólalásait. Eddig még kizárólag csak az ifjúság kiküldöttei, a Komszomol tagjai szólaltak fel.

„Mennyit fejlődtek az utóbbi években!" – gondolta Szegal.

– Az ellenzékiek lába alatt már forró a talaj! – jegyezte meg halkan, Tokarevhez fordulva. – Pedig a nehéztüzérség még nem is lépett működésbe: maga az ifjúság veri szét a trockistákat.

Tufta ugrott a szónoki emelvényre. Megjelenését a terem rosszalló morajjal, rövid, kitörő nevetéssel fogadta. Tufta az elnökség felé fordult, és már-már tiltakozni akart az ellen, hogy így fogadják, de a teremben már csend volt.

– Valaki itt azt mondta, hogy meteorológus vagyok. Íme, többségi elvtársak, így akarjátok nevetségessé tenni az én politikai meggyőződésemet! – hadarta egy szuszra.

Szavait általános nevetés fogadta. Az elnökség felé fordult, s felháborodottan mutatott a teremre:

– Nevethettek, ahogy akartok, én még egyszer kimondom, hogy az ifjúság igenis barométer. Lenin nemegyszer írt erről.

A terem egy pillanatra elcsendesedett.

Valaki megkérdezte:

– Mit írt?

Tufta felélénkült.

– Az októberi felkelés előkészítésekor Lenin utasítást adott, hogy a harcra kész munkásifjúságot szervezzék meg, fegyverezzék fel, és a matrózokkal együtt dobják harcba a legfontosabb szakaszon. Akarjátok, hogy felolvassam nektek ezt a részt? Valamennyi idézetet felírtam magamnak cédulákra. – És aktatáskája felé nyúlt.

A teremből kiáltások hallatszottak:

– Ismerjük!

– És mit írt Lenin az egységről?

– A pártfegyelemről?

– Mikor állította Lenin szembe az ifjúságot a régi gárdával?

Tufta elvesztette a fonalat, és más tárgyra tért át.

– Lagutyina felolvasta itt Jurenyeva levelét. Nem vállalhatunk felelősséget azért, hogy egy vita során bizonyos rendellenességek történtek.

Cvetajev, aki Sumszkij mellett ült, dühösen morogta:

– Ez a bolond szép kis kalamajkát csinál nekünk.

Sumszkij ugyanilyen halkan válaszolt:

– Igazad van. Ez a szamár végképp tönkretesz minket.

Tufta vékony, fülsértő hangja tovább hasogatta a dobhártyákat:

– Ha ti megszerveztétek a többségi frakciót, nekünk jogunkban áll, hogy megszervezzük a kisebbség frakcióját!

A teremben kitört a vihar.

Tuftát a felháborodott közbekiáltások jégesője árasztotta el.

– Hát ez mi? Megint bolsevikokat meg mensevikeket akarnak!

– Az Oroszországi Kommunista Párt nem parlament!

– Ezek mindenki helyett próbálkoznak: Mjasznyikovtól Martovig*.

Tufta úgy hadonászott, mintha úszni akarna, és szenvedélyétől elragadtatva ontotta magából a szót:

– Igenis, szükség van a szabad csoportosulásra! Különben hogyan tudnánk mi, akik másképpen gondolkodunk, ilyen jól megszervezett, fegyelmezett többséggel szemben harcolni a véleményünkért?

A teremben fokozódott a lárma. Pankratov felállt, és így kiáltott:

– Engedjétek beszélni! Ezeket hasznos tudnunk. Tufta kifecsegi azt, amiről a többiek hallgatnak.

Csend lett. Tufta megértette, hogy túllőtt a célon. Talán nem kellett volna mindezt most elmondania. Gondolatai elkalandoztak, és beszéde befejezésül üres szóáradatba folyt szét.

– Természetesen módotokban áll, hogy bennünket kizárjatok, és

* Martov és Mjasznyikov az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárton belül állandó aknamunkát folytattak a bolsevikok, s elsősorban Lenin ellen

a sarokba szorítsatok. Ez már meg is kezdődött. Engem már kimartak a Komszomol kormányzósági bizottságából. Nem tesz semmit, majd rövidesen meglátjuk, kinek volt igaza. – És leugrott a színpadról a terembe.

Cvetajev kis cédulát juttatott Dubavához:

„Mityaj! Most szólalj fel! Igaz, ezzel már nem lehet a dolgot jóvá tenni, itt a vereségünk meg van pecsételve. De enyhíteni kell Tufta szavainak hatását. Tufta ostoba és fecsegő."

Dubava szólásra jelentkezett. Azonnal megadták neki a szót.

Amikor fellépett az emelvényre, a teremben feszült csend támadt. A felszólalások előtti szokásos csendből Dubava úgy érezte, hogy jeges áramlat száll feléje. Már régen kialudt benne az a láng, amellyel a sejtgyűléseken beszélt. A tűz napról napra kisebb lett. S most, mint a vízzel leöntött pásztortűz, fojtó, könnyfakasztó füstbe burkolózott – s ez a füst Dubava beteges becsvágya volt, amelyen most sebet ejtett a tagadhatatlan vereség, és az a határozott, kemény ellenállás, amely régi barátai részéről megnyilvánult. De még mindig görcsösen vonakodott elismerni a hibáit. Elhatározta, hogy kíméletlen harcba kezd, bár tudta, hogy ez még jobban eltávolítja a többségtől. Tompán, de érthetően beszélt:

– Kérem, ne szakítsanak félbe, és ne zavarjanak közbekiáltásaikkal. Teljes egészében ismertetni akarom álláspontunkat, bár már előre tudom, hogy hiábavaló, hiszen önök vannak többségben.

Amikor befejezte, mintha bomba robbant volna a teremben. Csak úgy záporoztak a fergeteges kiáltások Dubava felé. Dmitrij úgy érezte, mintha a kavargó kiáltásokkal egy-egy ostorcsapás érné.

– Gyalázat!

– Le a bomlasztókkal!

– Elég! Elég mocskot öntöttek már itt ki!

Gúnyos nevetés kísérte Dmitrijt, amikor lelépett az emelvényről, s ez a hahotázás megadta neki a kegyelemdöfést. Ha a hallgatóság felháborodva és dühösen fogadta volna beszédét, akkor elégültséget érzett volna. De kinevették, mint a zenészt, aki hamis hangot fogott, és ezen elbukott.

– Sumszkijt illeti a szó – mondta a gyűlés elnöke.

Mihajlo felemelkedett helyéről.

– Elállok a felszólalás jogától.

A hátsó széksorokból felharsant Pankratov öblös hangja:

– Szót kérek!

Dubava már a hang színezetéből tudta, milyen lelkiállapotban van Pankratov. A rakodómunkás akkor szokott ilyen hangon beszélni, ha valaki súlyosan megbántotta. Dubava komor tekintettel meredt Ignat magas, kissé előrehajló alakjára, amint gyorsan közeledett a szónoki emelvényhez. Dubava nyugtalan volt. Tudta, mit fog Ignat mondani. Eszébe jutott a tegnapi találkozás Szolomenkán, amikor régi társai baráti beszélgetés közben rá akarták venni, hogy szakítson az ellenzékkel. Vele volt Cvetajev és Sumszkij is. Tokarevnél gyűltek össze. S ott volt Ignat, ott volt Okunyov, Talja, Volincev, Zelenov, Sztaroverov és Artyuhin. De hiába magyarázgatták neki, milyen fontos az egység helyreállítása, Dubava hajthatatlan maradt. A vita még javában folyt, amikor Dubava eltávozott Cvetajevvel együtt, ezzel félreérthetetlenül értésükre adva: semmi körülmények közt sem hajlandó elismerni, hogy felfogása helytelen. Sumszkij ott maradt. Most meg elállt a felszólalástól. „Gerinctelen értelmiségi! Nyilvánvaló, hogy megdolgozták!" – gondolta Dubava dühösen. Ebben az elkeseredett harcban elvesztette minden régi barátját. A Kommunista Egyetemen Zsarkijtól is elhidegült. Régi barátságuk úgy ért véget, hogy Zsarkij a vezetőségi ülésen élesen állást foglalt a negyvenhat trockista nyilatkozata ellen.* Később, amikor nézeteltérésük még jobban kiéleződött, Dubava nem is beszélt többé Zsarkijjal. Néhányszor még ezután is találkozott vele – a saját lakásán, helyesebben Annánál. Anna Borhart már egy év óta Dubava felesége volt. Férj és feleség külön szobában lakott. Anna nem osztotta férje ellenzéki nézeteit, és viszonyuk egy idő óta feszült volt, sőt, mind rosszabbra fordult. Ennek okát Dubava abban látta, hogy Zsarkij sűrűn látogatja Annát. Nem a féltékenység bántotta, hanem az, hogy felesége baráti kapcsolatot tart fenn egy emberrel, akivel

* 1923 őszén Trockij, maga köré gyűjtve a párt összes antileninista elemeit, ellenzéki nyilatkozatot adott ki – a „46 platformját" – a párt, a párt vezetősége, a párt politikája ellen

ő maga már nem is áll szóba. Meg is mondta Annának. Heves szóváltás lett belőle, és még jobban elidegenedtek egymástól. Most is úgy jött ide, hogy Annának egyetlen szót sem szólt.

Gondolatainak száguldását megakasztotta Ignat hangja. Ignat megkezdte beszédét.

– Elvtársak! – Pankratov keményen mondta ki ezt a szót, és előrelépett, egészen az emelvény széléig. – Elvtársak! Kilenc napon át hallgattuk az ellenzékiek felszólalásait. Kereken megmondom: nem úgy szólaltak fel, mint küzdőtársaink, a forradalom katonái, akik az osztályharcban mellettünk állnak. Felszólalásaik mélységes gyűlöletről, dühös, gyalázkodó, engesztelhetetlen ellenségeskedésről tettek tanúbizonyságot. Úgy van, elvtársaim, gyalázkodó beszédek voltak ezek! Bennünket, bolsevikokat úgy igyekeztek lefesteni, mintha a párton belül a botrendszer hívei volnánk, olyan emberek, akik elárulják osztályunk és a forradalom érdekeit. Pártunk legjobb, legkipróbáltabb csapatát, a dicsőséges, régi, bolsevik gárdát, azokat, akik egybekovácsolták és naggyá tették az Oroszországi Kommunista Pártot, azokat, akik a cári börtönökben sínylődtek, azokat, akik Lenin elvtárssal együtt kérlelhetetlen harcot vívtak a nemzetközi mensevizmus és Trockij ellen – mindezeket úgy akarják feltüntetni, mint a pártbürokrácia képviselőit! Hát mondhat ilyeneket más, mint az ellenség? Vajon a párt és apparátusa nem egy és ugyanaz? Mondjátok meg, mi ez tulajdonképpen? Minek nevezzük ezeket, akik a fiatal vöröskatonákat a parancsnokok és komisszárok ellen, a hadsereg vezérkara ellen lázítják – mégpedig olyan időpontban, amikor a sereget ellenség veszi körül? Hiszen ha ma csak egyszerű lakatos vagyok, akkor a trockisták szemében még „rendes embernek" számítok, de ha holnap történetesen a pártvezetőség titkára lennék, akkor már okvetlenül „bürokratává" és „apparátus kukaccá" válnék?! S nem csodálatos dolog-e, elvtársak, hogy a demokrácia nevében a bürokrácia ellen szónokoló ellenzékiek között olyan alakok vannak, mint például Tufta, akit nemrég éppen bürokratizmusa miatt mentettek fel tisztségétől? Vagy Cvetajev, akinek hírhedt „demokratizmusát" a szolomenkaiak már éppen eléggé kitapasztalták – vagy Afanaszjev, akit a podoli kerületben kifejtett hivatali terrorja miatt a kormányzósági bizottság há-

romszor is felfüggesztett tisztségétől? De hiszen világos: azok szövetkeztek a párt ellen, akiket a párt megrótt. Trockij „bolsevizmusáról" szóljanak a régi bolsevikok. Szükséges, hogy az ifjúság tudomást szerezzen arról a harcról, amelyet Trockij a bolsevikok ellen folytatott, tudják csak meg, hogyan futkározott Trockij egyik táborból a másikba. Az ellenzékiek elleni küzdelmünk szorosabbra tömörítette sorainkat, és ideológiailag megerősítette fiatalságunkat. A Bolsevik Párt és a Komszomol a kispolgári áramlatok ellen folytatott küzdelemben acélosodott meg. Az ellenzék hisztérikus pánikkeltői a mi teljes gazdasági és politikai összeomlásunkat jósolgatják. De a mi holnapunk majd megmutatja, mit érnek ezek a jóslatok. Azt követelik tőlünk, hogy öreg harcosainkat, mint például Tokarevet, küldjük vissza az esztergapadhoz, és állítsunk helyükbe olyan kelekótya barométereket, mint Dubava, aki a pártellenes harcot holmi hőstettnek szeretné feltüntetni. Nem, elvtársak, erre mi nem vagyunk hajlandóak. Az öregeket majd leváltjuk, de nem azok lépnek a helyükbe, akik minden felmerülő nehézségnél mindjárt veszettül a párt irányvonalát támadják. Nem tűrjük, hogy nagy pártunk egységét bárki is megbontsa. A régi és az ifjú gárdát sohasem lehet elválasztani egymástól. A kispolgári áramlatok ellen folytatott kérlelhetetlen harcban Lenin zászlaja alatt haladunk tovább, a győzelem felé!

Pankratov elhagyta a szónoki emelvényt. Beszédét zúgó taps követte.

*

A rákövetkező napon vagy tíz ember gyűlt össze Tuftánál. Dubava kijelentette:

– Sumszkijjal ma Harkovba utazom. Itt már nincs mit tennünk. Törekedjetek arra, hogy együtt maradjatok. Most már nincs más hátra számunkra: ki kell várnunk, hogyan alakulnak az események. Biztos, hogy a párt országos konferenciája elítéli majd fellépésünket, de a magam részéről úgy látom, hogy megtorló intézkedésektől egyelőre nem kell tartanunk. A többség elhatározta, hogy még egyszer munkával tesz próbára minket. Ha most, különösen az értekezlet után nyíltan folytatjuk a harcot, kiröpítenek bennünket a pártból,

és ez egyáltalán nem felelne meg terveinknek. Nem tudhatjuk, mit hoz a jövő. Úgy hiszem, egyelőre nincs is több megbeszélnivaló. – És Dubava felállt, hogy távozzék.

A sovány, keskeny ajkú Sztaroverov ugyancsak felállt:

– Nem értlek, Mityaj – mondta kissé raccsolva és akadozva. – Úgy gondolod, hogy az értekezlet határozatai minket nem kötelez-nek? . . .

Cvetajev nyersen a szavába vágott:

– Forma szerint köteleznek, mert különben egyszerűen elveszik a pártkönyvünket. Megvárjuk, milyen szelek fújdogálnak. Most pedig oszoljunk szét.

Tufta nyugtalanul fészkelődött a helyén. Sumszkij sápadtan és komoran ült az ablak mellett, szeme alatt a sötét karikák elárulták, hogy álmatlanul töltötte az éjszakát. A körmét rágta. Cvetajev szavainál abbahagyta a körömrágást, és a többiek felé fordult.

– Ellenzem az ilyen kombinációkat – mondta tompán, hirtelen felfortyanva. – Jómagam azon a véleményen vagyok, hogy az értekezlet határozatai köteleznek minket. Védelmeztük meggyőződésünket, de alá kell vetnünk magunkat az értekezlet határozatainak.

Sztaroverov helyeslően tekintett rá.

– Magam is ezt akartam mondani – jelentette ki selypítve.

Dubava mereven nézett Sumszkijra, és gúnyosan hangsúlyozva sziszegte:

– Téged nem szólítottunk fel semmire. Még van lehetőséged, hogy a kormányzósági értekezleten „töredelmesen megtérj".

Sumszkij felpattant.

– Micsoda hang ez, Dmitrij! Nyíltan megmondom, szavaid eltaszítanak tőled, s arra késztetnek, hogy tegnapi álláspontomat meggondoljam!

Dubava legyintett:

– Már csak ez hiányzik. Menj, és tarts bűnbánatot, míg nem késő.

Dubava távozóban megszorította Tufta és a többiek kezét.

Röviddel utána távozott Sumszkij és Sztaroverov.

*

Jéggel-faggyal vonult be a történelembe az ezerkilencszázhuszonnegyedik esztendő. A január tombolt a behavazott országban; a hónap közepétől kezdve viharokkal és huzamos hófúvásokkal jajveszékelt.

A délnyugati vasútvonalakon a hó eltorlaszolta a pályatestet. Az emberek harcoltak az elemek dühe ellen. A hókotrógépek fémlapátjai belevágtak a hóhegyekbe, utat törtek a vonatoknak. A fagyok és hóviharok leszaggatták a jeges távíróvezetékeket. Tizenkét távíróvonal közül csak három működött: az indo-európai távíró és két közvetlen vonal.

A sepetovkai központi vasúti állomás távírószobájában három morzegép kopogott. Szakadatlan ketyegésük csak a hozzáértő fülében vált érthetővé.

A távírásznők fiatalok, szolgálatba lépésük első napjától fogva legfeljebb húsz kilométernyi távírószalagot bonyolítottak le, míg öreg kartársuk már a háromszázadik kilométernél tartott. Az öreg nem úgy betűzi a szöveget, mint ők, nem ráncolja közben a homlokát, hogy a nehéz betűkből kialakítsa a mondatokat. Hallgatja a készülék kopogását, és egyik szót a másik után írja az űrlapra. Most ezt hallja: „Mindenkinek! Mindenkinek! Mindenkinek!"

Mialatt a távírász leírja, ezt gondolja: „Bizonyára a hófúvások miatt adnak le megint körtáviratot." Kint, az ablakon túl hóvihar, a szél az ablak üvegéhez csapkodja a hócsomókat. A távírásznak úgy rémlett, mintha valaki megkopogtatta volna az ablakot, hátrafordult, és akaratlanul elgyönyörködött az ablak jégvirágainak szépségében. Nincs emberi kéz, amely ezeket a finom metszésű, szeszélyes formájú leveleket és szirmokat kivéshetné.

E látványba elmerülve, nem hallotta a készüléket, s amint elfordította tekintetét az ablakról, kezébe vette a szalagot, hogy elolvassa az elmulasztott szavakat.

A készülék a következőket jelentette:

„Január huszonegyedikén hat óra ötven perckor . . ."

A távírász gyorsan leírta az elolvasott jeleket, aztán eleresztette a szalagot, és fejét kezére támasztva, hallgatta tovább:

„Tegnap meghalt Gorkiban . . ." a távírász lassan írta a szöveget. Hányszor vett már fel életében örömteli és tragikus eseményekről

szóló híreket, hányszor tudta meg elsőnek a mások baját és örömét! Már régen felhagyott azzal, hogy beleélje magát a szófukar, szaggatott mondatok értelmébe... egyszerűen meghallgatta a táviratokat, és gépiesen papírra vetette a szavakat, anélkül, hogy tartalmukon gondolkodott volna.

Most is valaki meghalt, és valaki mást értesítenek erről. A távírász már elfelejtette a bevezető szavakat: „Mindenkinek! Mindenkinek! Mindenkinek!" A készülék tovább kopogott. „V-l-a-g-y-i-m-i-r I-l-j-i-cs" tette át a kis kalapács jeleit az öreg távírász. Nyugodtan, kissé fáradtan ült a készülék mellett. Valahol meghalt egy Vlagyimir Iljics, valaki számára ma leírja ezeket a tragikus szavakat, valaki hangosan felzokog majd kétségbeesett fájdalmában – de a távírász számára mindez távoli dolog, ő kívülálló szemlélője. A készülék pontokat és vonásokat kopogtat, s ismét pontokat, ismét vonásokat. Az ismert hangokból már össze is állította az első betűt és leírta egy űrlapra. Ez az első betű az „L" volt. És utána rögtön ott volt a második is, az „E" betű. Ezután gondosan leírta a következő „N" betűt, kétszer meghúzta a két függőleges vonal összekötőjét, utána nyomban az „I"-t, és már gépiesen vette tudomásul a legutolsó betűt, az „N"-et.

A készülék szünetjelet kopogtatott, és a távírász egy másodperc tizedrészéig rámeredt az általa leírt szóra: „LENIN".

A készülék tovább kopogott, de a távírász gondolatai újra meg újra visszatértek az ismerős névhez. És megint csak rátekintett az utolsó szóra: „LENIN". Hogyan? Lenin? A távírász szemének lencséje most perspektívában tükrözte vissza az egész távirat összefüggő szövegét. Néhány pillanatig nézte a papírlapot, s harminckét évi szolgálata óta most először nem hitt a leírt szavaknak.

Háromszor átfutotta soronként, de a szöveg mindig csak ugyanaz maradt: „Meghalt Vlagyimir Iljics Lenin". Az öreg felugrott, felemelte a spirálba tekerődő távírószalagot, és újból rámeredt. A két méter hosszú távírószalag megerősítette, amit nem tudott elhinni. Halálra vált arccal fordult társnői felé, s ezek egyszer csak rémült kiáltást hallottak:

– Lenin meghalt!

*

A nagy veszteség híre a távíróhelyiségből kiosont a nyitott ajtón, és mintha jeges szél sepert volna végig sebesen az állomáson, aztán kiröppent a hóviharba, mind tovább a sínek és váltók mentén, és a vasúti raktár félig nyitott ajtaján át behatolt a főműhelybe.

A vasúti főműhelyben az első javítógödör felett egy mozdony állt, a könnyebb javításokkal foglalatoskodó brigád gyógyítgatta. Az öreg Poltovszkij maga mászott be a mozdony alá, a javítógödörbe, és megmutatta a lakatosoknak a kijavítandó helyeket. Zahar Bruzzsak ugyanakkor Artyommal együtt rostélyok elgörbült részeit egyenesítette ki. Az üllőre szorította a rostélyt, hogy Artyom kalapácsa lesújthasson rá.

Zahar nagyon megöregedett az utolsó évek folyamán. Az élet mély barázdát vont homlokára, és halántéka már őszült. Háta meggörnyedt, mélyen ülő szemének pillantása fátyolos volt.

A műhely ajtaja kinyílt, s a fény egy ember alakjára hullott, de az alkonyati árnyak csakhamar elnyelték a belépő alakot. Első kiáltó szavát elfojtotta a csattogó vas hangja. Amikor odarohant a mozdonynál dolgozó emberek csoportjához, Artyom éppen felemelte kalapácsát, de már nem sújtott le vele.

– Elvtársak! Lenin meghalt!

Lassan lesiklott a kalapács, Artyom karja zajtalanul tette le a műhely cementpadlójára.

– Mit mondtál? – Artyom keze harapófogóként szorította össze a bőrkabátot a gyászhír hozójának vállán.

A hóborított hírnök ziháló hangon megismételte, most már tompán, minden erejét megfeszítve.

– Igen, elvtársak. Lenin meghalt ...

Most, hogy a hírhozó már nem kiabált többé, Artyom megértette a szörnyű valóságot. Egy pillantást vetett a jövevény arcára: a pártszervezet titkára volt.

A munkások kibújtak a javítógödörből, és némán hallgatták annak a halálhírét, akit az egész világ ismert.

A bejárat előtt felharsant egy mozdony füttye. Valamennyien összerezzentek. Messziről, a pályaudvar túlsó sarkából egy másik mozdony válaszolt rá, aztán egy harmadik ... Hatalmas, megrázó hangjukba belebődült a villamosművek szirénája. Mintha srapnelek

sivítanának, úgy búgott, sírt a levegőben a sziréna magas, süvöltő hangja. Tiszta fémhangjával valamennyit túlharsogta a Kijevbe induló, útra készen álló gyorsvonat mozdonya.

A GPU embere felfigyelt a váratlan eseményre, amikor a Sepetovka és Varsó között közlekedő közvetlen vonat lengyel mozdonyának vezetője a riasztó jelzések okát megtudva, egy pillanatig fülelt, aztán lassan kinyújtotta kezét, és meghúzta a gőzszelepet mozgató láncot. Tudta, hogy ez lesz az utolsó jelzése, s hogy nem szolgálhat többé mozdonyon, mert a lengyel vasútigazgatóság elbocsátja ezért, mégse vette el kezét a láncról. S a síp üvöltésére felugrottak fülkéjük puha üléséről a rémült lengyel diplomaták.

A vasúti főműhely megtelt emberekkel. Valamennyi ajtón át özönlöttek a műhelybe, és amikor a hatalmas épület már zsúfolásig megtelt, a gyászos csendben elhangzottak az első szavak.

Sarabria beszélt, az öreg bolsevik, a sepetovkai kerületi pártbizottság titkára:

– Elvtársak! Meghalt a világ proletariátusának vezére, Lenin. Pótolhatatlan veszteség érte a pártot: meghalt az az ember, aki megteremtette és az ellenséggel való kíméletlen harcra nevelte a bolsevikok pártját... A párt és a munkásosztály vezérének halála a proletariátus legjobbjait hívja sorainkba...

Felcsendültek a gyászinduló hangjai, száz meg száz ember állt hajadonfőtt, és Artyom, aki már vagy tizenöt esztendeje nem sírt, érezte, hogy görcs fojtogatja a torkát, és hatalmas válla megremeg.

... Szinte úgy látszott, hogy a vasutasklub falai nem bírják ki az embertömeg nyomását. Kint dermesztő hideg volt. A bejárat előtt álló két hatalmas fenyőfát hó- és jégköntös borította, de odabent fülledt volt a levegő a vörösen izzó vaskályhától, és annak a hatszáz embernek a leheletétől, akik azért gyűltek össze, hogy részt vegyenek a pártszervezet gyászünnepségén.

A teremből eltűnt a megszokott zaj, beszélgetés: a nagy gyász letompította a hangokat, az emberek halkan suttogtak, és száz meg száz szempárban riadtság tükröződött. Olyan volt ez, mintha egy hajó legénysége gyűlt volna össze, hogy megsirassa kipróbált kormányosát, akit a szélvihar a hullámsírba sodort.

Csendben foglalták el helyüket az elnökség asztalánál a pártveze-

tőség tagjai. A tagbaszakadt Szirotyenko óvatosan felemelte és alig hallhatóan megszólaltatta az elnöki csengőt, s aztán ugyanúgy visszahelyezte az asztalra. Ez elegendő volt ahhoz, hogy mélységes csend ülje meg a termet.

*

Nyomban a beszámoló után Szirotyenko, a helyi pártszervezet titkára emelkedett szólásra. Senki sem lepődött meg azon, amit mondott, bár bejelentése éppen most, a gyászülés keretében szokatlanul hatott. Szirotyenko a következőket mondotta:

– A munkásság egy csoportja arra kéri a gyűlést, vitassa meg azt a nyilatkozatot, amelyet harminchét elvtárs írt alá. – És felolvasta a nyilatkozatot:

„A Délnyugati Vasút sepetovkai állomása kommunista pártszervezetének.

A vezér halála a Bolsevik Párt sorába hív bennünket. Arra kérjük a mai gyűlést, hogy felvételi kérelmünket bírálja el, és vegyen fel bennünket Lenin pártja tagjainak sorába."

A rövid bejelentést az aláírások két hosszú oszlopa követte.

Szirotyenko felolvasta a neveket. Minden név után kis szünetet tartott, hogy a jelenlevők jól megjegyezhessék maguknak a felvételüket kérők neveit:

– Sztanyiszlav Zigmundovics Politovszkij mozdonyvezető, harminchat éve dolgozik a szakmájában.

A termen a helyeslés moraja futott végig.

– Artyom Andrejevics Korcsagin lakatos, tizenhét esztendeje dolgozik a szakmájában.

– Zahar Filippovics Bruzzsak mozdonyvezető, huszonegy éve dolgozik a szakmájában.

A teremben nőtt a helyeslő moraj. A titkár tovább folytatta a nevek felolvasását. A jelenlevők a vasúti munkásság törzsökös képviselőinek neveit hallhatták.

Halálos csend borult a teremre: a felvételi kérelem első aláírója az elnöki asztalhoz lépett.

Az öreg Politovszkij nem tudta izgatottságát fékezni, amikor elmondta élete történetét:

– ... Mit is mondhatnék nektek, elvtársak? Tudjuk, milyen volt a régi időben a munkás élete. Elnyomatásban élt, és mikor megöregedett, a legszörnyűbb nyomorban kellett tengődnie. Hát bizony, kénytelen vagyok elismerni, hogy amikor a forradalom eljött, már öregnek éreztem magam. A család a nyakamon ült, és az én tekintetem elkerülte a párt felé vezető utat. És bár az ellenséget sohasem segítettem, a harcban mégis édeskeveset vettem részt. Ezerkilencszázötben tagja voltam a varsói vasutasok sztrájkbizottságának, és ekkor a bolsevikokkal tartottam. Fiatal és heves vérű voltam ebben az időben. De minek elevenítsem fel a múltat! Vlagyimir Iljics halálának híre a szívem mélyéig hatolt, örökre elvesztettük barátunkat és jótevőnket, és én nem tudok mást a múltról mondani ... Talán akad, aki ezt ékesebben ki tudja fejezni, de hát én éppenséggel nem vagyok a szavak mestere. Csak egyet szeretnék még mondani: számomra csak egy út van, és ez az út a bolsevikok felé vezet.

A mozdonyvezető keményen felvetette fejét, fehér szemöldöke alól tekintetét a terem hallgatóságára szegezte, amelytől a döntést várta.

Senki sem jelentkezett, hogy tiltakozzék az ősz hajú kis ember felvétele ellen, és senki sem tartózkodott a szavazástól, amikor a gyűlés elnöke felszólította a pártonkívülieket, hogy foglaljanak ők is állást.*

Politovszkij a párt tagjaként hagyta el az elnökség asztalát.

A teremben mindenki megértette, hogy itt most valami szokatlan dolog történik. Ahol egy perccel előbb a mozdonyvezető állott, már Artyom széles, vállas alakja jelent meg. A lakatos nem tudta, hová dugja hosszú karját, és elfogódottan szorongatta füles sapkáját. Kopott, szélein már kissé rojtos bárányból bekecse nyitva volt, és a két sárgaréz pitykével gondosan begombolt szürke katonazubbony különösképpen ünnepélyessé tette a lakatos külsejét. Artyom a terem felé fordult, és hirtelen egy ismerős női arcot látott: Galina, a kőfaragó lánya is ott ült szabóműhelybeli társnőinek sorában. Megbocsátóan mosolygott Artyomra, és ebben a mosolyban valami jóvá-

* A Szovjetunióban a pártonkívüliek részt vehetnek a párt nyilvános ülésein, ahol joguk van felszólalni és bírálni

hagyásféle és még valami kimondatlan gondolat volt, ami ott rejtőzött Galina összeszorított ajkán.

– Mondd el az életed történetét, Artyom! – fordult most hozzá Szirotyenko.

Nehezen kezdett bele az idősebb Korcsagin, nem szokta meg, hogy nagy gyűléseken beszéljen. Csak most érezte, hogy nem is tudja mindazt szavakba foglalni, ami életében vele történt. Nehézkesen illesztette egymás mellé a szavakat, izgalma még nehezebbé tette számára a beszédet. Soha életében nem érzett még ehhez hasonlót. Tisztán látta, hogy élete fordulóponthoz érkezett, s most teszi meg az utolsó lépést abban az irányban, hogy eddigi érdes-kemény, küzdelmes élete végre felmelegedjék, értelmet nyerjen.

– Négyen voltunk otthon testvérek – kezdte Artyom.

A terem elcsöndesül. Hatszáz ember hallgatja érdeklődéssel, mit mond ez a dús fekete szemöldöke alól széttekintő, magas termetű, sasorrú munkás.

– Anyám uraságoknál volt szakácsnő. Apámra alig emlékszem, közte és anyám között nem volt a legjobb viszony. Apám a kelleténél többet ivott. Édesanyánkkal laktunk. Emberfeletti munkát kellett végeznie, hogy ennyi éhes szájnak ennivalót tudjon adni. Az uraság havonta négy rubelt fizetett neki, és ezenfelül kosztot is kapott. Ennek fejében kora hajnaltól késő éjszakáig kellett görnyednie. Annyi szerencsém volt, hogy két télen át iskolába járhattam, itt tanítottak írni, olvasni, és amikor betöltöttem a tizedik évemet, anyám kénytelen volt beadni tanoncnak egy lakatosműhelybe. Fizetség nélkül dolgoztam három álló esztendőn át, csak ellátást kaptam, semmi egyebet... A műhely tulajdonosa német ember volt. Försternek hívták. Eleinte nem akart szolgálatába fogadni, mert fiatal voltam. De erős legényke voltam, és anyám két évvel idősebbnek mondott. Három évig dolgoztam ennél a németnél. Az iparra nem tanítottak meg, házimunkára hajszoltak meg vodkáért küldözgettek. Gazdám állandóan tökrészeg volt. Elszalajtott szénért, vasért. A gazdasszony valósággal háziszolgának használt fel, fazekakat kellett a konyhába vinnem, krumplit hámoztatott velem. És mindketten lépten-nyomon belém rúgtak, gyakran minden ok nélkül, csak úgy, megszokásból, s ha valami nem tetszett a gazdasz-

szonynak, aki férjének iszákossága miatt az egész világot gyűlölte, lekent nekem egy-két hatalmas pofont. És ha elszaladtam volna tőle az utcára, vajon hová mehettem volna, kinél emelhettem volna panaszt? Anyám negyven versztányira volt tőlem, meg nem is lett volna nála számomra hely... De a műhelyben sem volt jobb dolgom. Itt a mester öccse volt az úr. Ez a csirkefogó kedvenc szórakozásának tartotta, hogy gúnyt űzzön belőlem. „Hoci csak ide azt a vaslapot" – mondta például, és a sarokba mutatott, ahol az üllő állott. Én meg odamegyek, megfogom a vaslapot, amelyet éppen az imént kovácsolt, és most emelt csak le az üllőről. A vaslap a földön feküdt, fekete volt, de mikor hozzáértem, csontig égette az ujjamat. S míg én fájdalmamban ordítottam, ő tele szájjal röhögött. Egy napon nem bírtam tovább ezeket a kínzásokat, és visszaszöktem édesanyámhoz, de ő, szegény, nem tudott velem mit kezdeni. Visszavitt a némethez, de egész úton csak sírdogált. A harmadik évben végre rászánták magukat, hogy megtanítsanak egy-két mesterségbeli dologra, de az ütlegek most sem maradtak el. Újra megszöktem, most Sztarokonsztantyinovba mentem. Ebben a városban beszegődtem egy kolbászkészítő műhelybe, és ott másfél esztendőn át nem tettem egyebet, folyton csak állati beleket mostam. A gazdánk eljátszotta vagyonát, négyhónapi bérünkkel adós maradt, és kereket oldott. Így kerültem el abból a rablóbarlangból. Vasútra ültem, Zsmerinka állomáson kiszálltam, és elkezdtem munkát keresni. Összeakadtam egy vasúti rakodómunkással, megsajnált, és amikor meghallotta, hogy konyítok valamit a lakatosmesterséghez, pártfogásába vett, és az üzemben azt mondta, hogy unokaöccse vagyok, így ajánlott be a főnökségnél. Termetem után ítélve azt hitték, már tizenhét éves vagyok, és felvettek lakatossegédnek. A jelenlegi munkahelyemen kilencedik éve dolgozom. Hát ez lenne korábbi életem, az ittenit pedig ismerik.

Artyom sapkájával megtörölte homlokát, és nagyot sóhajtott. Még hátra volt a legnehezebbje, a legfontosabb, és el kellett mondania, még mielőtt valaki megkérdezné. Sűrű szemöldökét összevonva, így folytatta elbeszélését:

– Bárki megkérdezheti: miért nem álltam már akkor a bolsevikok sorába, amikor a forradalom lángja kigyulladt? Mit is felelhetnék

erre a kérdésre? Hiszen még messze vagyok az öregségtől, és úgyszólván csak most találtam meg az utamat. Miért is kellene ezt nekem itt eltitkolnom? Nem láttuk meg mindjárt ezt az utat. Már tizennyolcban, amikor a német ellen sztrájkoltunk, el kellett volna indulnunk. Zsuhraj, a matróz gyakran beszélt nekünk erről. Csak 1920-ban fogtam fegyvert. Véget ért a zűrzavar, a fehéreket a Fekete-tengerbe kergettük, és hazatértünk. Aztán a család, a gyerekek... Beletemetkeztem a házi gondokba. Amikor azonban Lenin elvtárs meghalt, és a párt hívó kiáltást hallatott, egyszerre gondolkozni kezdtem egész eddigi életemen, és rájöttem, mi az, ami belőle hiányzik. Nem elég, ha megvédelmezzük a saját hatalmunkat, valamennyiünknek, mint egyetlen nagy családnak, Lenin nyomába kell lépnünk, hogy a szovjethatalom sziklaszilárd legyen. A bolsevikok közt van a helyünk, hisz ez a mi pártunk.

A lakatos egyszerűen, de becsületes őszinteséggel fejezte be beszédét, zavarban volt, hiszen nem szokta meg a szónoklást. S mintha valami tehertől szabadult volna meg, teljes hosszában kiegyenesedett, és várta a kérdéseket.

– Akar valaki kérdést feltenni? – törte meg a csendet Szirotyenko.

A sarokban mozgolódás támadt, egy koromfekete fűtő, aki egyenesen a mozdonyról jött a gyűlésre, határozott hangon felkiáltott:

– Minek kérdezni? Vagy talán nem ismerjük? Vegyük fel és kész!

A zömök Giljaka kovács arca vörös volt a melegtől és a felindulástól, amint hűléstől rekedt hangján felszólalt.

– Az ilyen nem siklik ki! Kemény elvtárs lesz belőle. Szavazzunk, Szirotyenko!

A hátsó sorokban, ahol a komszomolisták ültek, felállt valaki. Nem lehetett látni a félhomályban. Ezt kérdezte:

– Mondja meg az elvtárs, miért rekedt meg faluhelyen? És nem téríti-e el a paraszti környezet a proletár gondolkodásmódtól?

A termen halk, rosszalló moraj suhant át. Valaki odakiáltotta:

– Beszélj egyszerűbben! Másutt pufogtasd a frázisaidat...

De Artyom máris válaszolt:

– Semmi baj, elvtársak. Nagyon jól mondja ez a legény, hogy megrekedtem a faluban. Igaza van, de emiatt még nem vesztettem

el munkásöntudatomat. És mától kezdve szakítok ezzel az élettel. Ideköltözöm családostul a fűtőház közelébe, ez sokkal helyesebb lesz. Amúgy is alig jutottam lélegzethez attól a földtől.

Artyom szíve még egyszer összeszorult: amikor meglátta a kezek tömegét. Már nem érezte teste súlyát, gerince kiegyenesedett, így ment a helyére. Mögötte felhangzott Szirotyenko szava:

– Egyhangú.

Harmadiknak Zahar Bruzzsak állott az elnökség asztala elé. Politovszkij öreg, szófukar segédje, aki már maga is régen mozdonyvezető lett, elmondta dolgos élete történetét, s amikor eljutott a legutóbbi napok eseményeihez, halkan szólt, de mindenki hallotta:

– Gyermekeim útját nekem kell végigjárnom. Nem azért haltak meg, hogy nagy fájdalmammal örökre elbújjak. Amikor életüket vesztették, nem álltam a helyükbe, de most a vezér halála felnyitotta a szememet. A régi dolgok felől ne kérdezgessetek engem. Az igazi élet csak most kezdődik számunkra.

A szomorú visszaemlékezés hatása alatt Zahar elkomorodott, de amikor egyetlen kérdést sem intéztek hozzá, hanem egyöntetűen kézemeléssel vették fel a pártba, szeme felcsillant, és ősz feje nem csuklott le többé.

A főműhelyben a késő éjjeli órákig tartott a taggyűlés. Csak a legjobbakat vették fel a pártba, akiket jól ismertek, akiknek egész életét megvizsgálták.

Lenin halála a munkások százezreit tette bolsevikká. A párt sorai a vezér halála után nem bomlottak meg. A fa, amelynek erős gyökerei mélyen a földbe nyúlnak, nem pusztul el, ha koronáját levágják.

HATODIK FEJEZET

Ketten álltak a szálloda hangversenytermének bejáratánál. Az egyik – magas, orrcsíptetős fiatalember – karszalagot viselt, ezzel a felirattal: „Parancsnok".

– Itt ülésezik az ukrajnai küldöttség? – kérdezte Rita.

A magas fiatalember hivatalos hangon válaszolta:

– Igen. Mit óhajt?

– Engedjen be!

A magas fiatalember félig elállta Rita útját. Végignézett a lányon, és megkérdezte:

– Van megbízólevele? Csak tanácskozási és szavazati joggal rendelkező küldotteket bocsátunk be.

Rita aranyozott betűkkel nyomott meghívót húzott elő a kézitáskájából. A hosszú elolvasta: „A Központi Bizottság tagja." Hivatalos hangját mintha elfújták volna, nyomban udvariassá és közvetlenné vált:

– Parancsoljon belépni. A bal oldalon még talál szabad helyet.

Rita végighaladt a széksorok között, észrevett egy szabad helyet, és leült. A küldöttek tanácskozása nyilván már a vége felé közeledett. Rita hallgatta a gyűlés elnökének szavait. Ez a hang ismerős volt neki.

– Elvtársak! Tehát az országos kongresszus szenior-konventjén* részt vevő küldöttségek képviselőit beválasztottuk a küldöttségek tanácsába is. Az ülés két óra múlva kezdődik. Engedjék meg, hogy még egyszer ellenőrizzem a kongresszusra kiküldött elvtársak névsorát.

Rita felismerte Akimot: ő volt az, aki gyorsan felolvasta a névsort.

Egy-egy névnél a küldöttek sorából egy-egy kéz nyúlt fel, és vörös vagy fehér megbízólevelet lobogtatott.

Rita feszült érdeklődéssel figyelt.

Hirtelen egy ismerős név:

– Pankratov.

Rita hátranézett, honnan emelkedik fel a kéz, de a sorokban ülő küldöttek között nem tudta felfedezni a rakodómunkás ismerős arcát. Folyt a névsorolvasás, és megint egy ismerős név: „Okunyov" – majd rögtön utána még egy ismerős: „Zsarkij".

Zsarkijt sikerült felfedeznie. Ott ült rézsút, nem messze Ritától... Igen, ez Zsarkij elfelejtett profilja. Hát persze hogy Vanya. Néhány éve nem látta.

* Szenior-konvent – egy kongresszuson részt vevő küldöttség képviselőinek testülete

A nevek felsorolása tovább folyt. Az egyik névnél Rita összerezzent.

– Korcsagin.

Messze előtte felemelkedett és eltűnt egy kéz. Rita Usztyinovicson furcsa, kínzó vagy vett erőt: nagyon szerette volna látni elhunyt barátjának ezt a névrokonát. Szemét a világért se vette volna le arról a helyről, ahol az a kéz a magasba emelkedett, de hiába: úgy látszott, mintha valamennyi fej egyforma volna. Rita felállt, és a sorok közt előrement, egészen az első széksorig. Akim már elhallgatott. Székek tologatását, nevetgélést, beszélgetést lehetett hallani, s most Akim kieresztette hangját, hogy túlkiabálja a teremben támadt lármát:

– Ne késsetek el!... Nagy Színház, hét óra!

A kijárathoz vezető ajtóknál torlódás támadt.

Rita belátta, hogy ebben az áradatban aligha tudna megtalálni akár csak egyet is azok közül, akiknek nevét az imént hallotta. Már csak az a lehetősége maradt, hogy Akimot ne tévessze szem elől, és az ő révén találja meg a többieket. Akim felé törtetett, utat engedve a küldöttek utolsó csoportjának.

– No, Korcsagin, öreg fiú, hát mi is megyünk? – hallotta a háta mögül.

És egy nagyon ismerős, nagyon emlékezetes hang válaszolt:

– Megyünk bizony!

Rita villámgyorsan megfordult. Napbarnított, magas fiatalember állt előtte, sötétkék lovaglónadrágban és barna színű katonazubbonyban, amelyet keskeny kaukázusi öv szorított össze a derekán.

Rita tágra nyílt szemmel nézte, nézte, és csak amikor a fiatalember már melegen megölelte, és remegő, halk hangon a fülébe súgta: „Rita!", csak akkor értette meg, hogy valóban Pavel Korcsagin áll előtte.

– Te élsz?

Ezek a szavak mindent megmagyaráztak Pavelnek. Rita nem tudta, hogy halálhíre tévedésen alapult.

A terem kiürült, a sarkig tárt ablakokon át behatolt a város nagy ütőerének, a zajos Tverszkajának hangja. Egy toronyóra már elütötte a hatot. Azonban mindketten úgy érezték, mintha csak né-

hány pillanattal előbb találkoztak volna. De az óra a Nagy Színházba hívott. Amikor a széles lépcsőn a kijárat felé haladtak, Rita újra Pavelre nézett: a fiú most félfejjel magasabb volt nála. Ugyanolyan volt, mint régen, csak éppen megférfiasodott, és tartózkodóbbá vált.

– Látod, még meg se kérdeztem, hol dolgozol?

– A Komszomol körzeti bizottságának titkára vagyok, tehát... ahogy Dubava mondaná, „apparátus kukac" – mosolygott Pavel.

– Láttad őt?

– Láttam, és ez a találkozás kellemetlen benyomást keltett bennem.

Kimentek az utcára. Elsuhanó autók dudálása, hömpölygő tömeg lármája.

A Nagy Színházig úgyszólván egyetlen szót sem váltottak, és mind a ketten ugyanarra gondoltak. A Nagy Színházat emberáradat ostromolta hevesen, türelmetlenül. A tömeg a színház kőtömbje felé igyekezett, hogy mindenáron bejusson valahol az őrt álló vöröskatonák sorfala között, de a kérlelhetetlen őrök csak a küldötteket engedték át, akik megbízólevelüket büszkén felmutatva, áthaladtak a záróláncon.

A színház körül hullámzó tenger: a Komszomol tömege. Csupa olyan komszomolista, akinek már nem sikerült belépőjegyet kapnia az ülésre, de mindent elkövetett, hogy kiverekedje magának a belépést, ott lehessen a nagy kongresszus megnyitásán. Furfangos komszomolisták besodródtak az egyes küldöttcsoportokba, és valami vörös papírlapot lobogtattak, mintha megbízólevél lenne... ily módon egészen a bejáratig eljutottak, sőt néhányan még az ajtókon is be tudtak furakodni. De itt beleszaladtak a Központi Bizottság ügyeletesének, vagy az egyik parancsnoknak a karjaiba. Ezek a küldötteket a földszintre, a hallgatóság tagjait pedig a karzatra irányították. A befurakodókat – a kint rekedt „jegy nélküliek" nagy örömére – pillanatokon belül kikísérték az épületből.

A színház még huszadrészét sem tudta befogadni azoknak, akik ott szerettek volna lenni.

Ritának és Pavelnek nagy üggyel-bajjal sikerült eljutnia a bejáratig. Mind több és több küldött érkezett; ki villamoson, ki gépkocsin.

Az ajtók előtt nagy volt a tolongás. A vöröskatonák, akik szintén komszomolisták voltak, egyre nehezebb helyzetbe kerültek, mert a tömeg falhoz szorította őket. A bejárat felől harsány hang kiáltotta:

– Rajta, kommunisták, nyomás!

– Nyomás, fiúk, ne hagyjuk magunkat!

– Gyerü-ü-ünk!

Korcsaginnal és Ritával együtt angolnaként csúszott be az ajtón egy ravasz képű legényke, mellén a Kommunista Ifjúsági Internacionálé jelvénye. Szemfülesen elsiklott a parancsnok mellett, majd hanyatt-homlok az előcsarnok felé iramodva, máris eltűnt a küldöttek tömegében.

– Üljünk le itt! – Rita a földszinti „támlásszékekre" mutatott.

A sarokban foglaltak helyet.

– Választ szeretnék kapni egy kérdésre – mondta Rita. – Igaz, hogy elmúlt dolgokról van szó, de azt hiszem, meg fogod nekem mondani; miért szakítottad meg annak idején a tanulást és a barátságunkat is?

Pavel találkozásuk első pillanata óta várta ezt a kérdést, most mégis zavarba jött. Tekintetük találkozott, és Pavel megértette: Rita mindent tud.

– Azt hiszem, Rita, te magad is tudod. Azóta három év telt el, és én most súlyosan elítélem az akkori Pavkát ezért a cselekedetéért. Az a Korcsagin kisebb-nagyobb hibákat követett el életében, és e hibák közé tartozik az is, amit szóba hoztál.

Rita elmosolyodott.

– Előszónak nem rossz. De várom a választ.

Pavel halkan mondta:

– Nemcsak én magam vagyok ebben bűnös, hanem a „Bögöly" című regény és a belőle áradó forradalmi romantika is. Mindig mély benyomást gyakoroltak rám az olyan könyvek, amelyekben bátor, akaraterős, megingathatatlan forradalmárok egész életüket a nagy ügynek szentelik. Mindig én is ilyen szerettem volna lenni. Irántad táplált érzelmeimet is a „Bögöly" irányította. Ma nevetségesnek, sőt bosszantónak tartom.

– Vagyis „átértékelted" a „Bögöly" című regényt?

– Nem, Rita, alapjában véve nem. Mindössze helytelennek tartom, hogy az ember – saját akaraterejével való fájdalmas kísérletezések során – felesleges módon tragikus szerepet vállaljon. Helyesnek tartom a „Bögöly" lényegét, és a bátor, a végsőkig helytálló, a szenvedni tudó, de szenvedését nem fitogtató ember típusát. Egyetértek azzal a forradalmárral, akinek a szemében saját énje háttérbe szorul, ha a köz javáról van szó.

– Mindezek után már csak sajnálhatjuk, hogy ez a beszélgetés most folyt le, és nem három évvel ezelőtt, amikor kellett volna – jegyezte meg Rita elgondolkozva, de mosolyogva.

– Nem azért sajnálkozol, Rita, mert amúgy sem lehettem volna számodra egyéb, csak az elvtársad?

– Nem, Pavel, több is lehettél volna számomra.

– Ezt még helyre lehet hozni.

– Kissé elkéstél, „Bögöly" elvtárs.

Rita elmosolyodott a tréfán, és megmagyarázta szavait:

– Van egy kislányom. És ott van az édesapja is, aki nagyon jó barátom. Mi hárman szorosan összetartozunk, és ez a hármas most elszakíthatatlan.

Rita ujjai megérintették Pavel kezét. Az aggodalom mozdulata volt ez, de Rita érezte, hogy fölösleges volt. Pavel három év alatt nemcsak testileg vált érettebbé. Rita tudta, hogy Pavel ebben a pillanatban szenved, szeme elárulta ezt a szenvedést. De póz nélkül, egyszerűen, őszintén felelte:

– Mindennek ellenére hasonlíthatatlanul több marad meg számomra, mint az, amit éppen most elvesztettem.

Mindketten felálltak helyükről. Ideje volt, hogy a színpadhoz közelebb levő székeket keressenek. A zsöllyékhez mentek, ahol az ukrajnai küldöttség tagjai foglaltak helyet. A zenekar rázendített. Hatalmas vörös feliratok, világító betűk hirdették: „A jövő a miénk!" A földszintet, a páholysorokat s az erkélyeket ezer meg ezer ember töltötte meg. S a sokezernyi tömeg itt egy soha ki nem merülő energiájú transzformátorrá forrott össze. A színház óriás falai között összegyűlt a nagyipari nemzedék ifjú gárdájának színe-java. Ezer szempárban szikrázott, tükröződött vissza a függönyön lángoló jelszó: „A jövő a miénk!" És az áradat még tart; még néhány perc...

a súlyos bársonyfüggöny lassan szétnyílik... az Oroszországi Kommunista Ifjusagi Szovetség Központi Bizottságának titkára, az ünnepélyes pillanat hatásától lenyűgözve, meghatottan így szól:

– Az Oroszországi Kommunista Ifjúsági Szövetség hatodik kongresszusát ezennel megnyitom.

Korcsagin még sohasem érezte ily tisztán és mélységesen a forradalom nagyságát és hatalmát, azt a szavakkal ki nem fejezhető büszkeséget és semmihez sem fogható örömet, amellyel maga az élet ajándékozta meg, amikor őt, a harcost és építőt idehozta, a bolsevizmus ifjú gárdájának győzelmi ünnepére.

*

A kongresszus kora hajnaltól késő éjjelig a küldöttek minden idejét igénybe vette. Pavel csak a legutolsó ülések egyikén találkozott Ritával újra. Rita ekkor éppen az ukrajnai küldöttek csoportjában állott.

– Holnap, a kongresszus befejezése után azonnal elutazom – mondta Rita. – Nem tudom, lesz-e még alkalmunk találkozni, hogy elbúcsúzhassunk egymástól. Ezért már ma írtam számodra egy rövid levélkét és kikerestem azt a két füzetet, amely egykori feljegyzéseimet tartalmazza. Olvasd el, és aztán küldd vissza postán. Feljegyzéseimből majd megtudsz mindent, amiről még nem számoltam be neked.

Pavel megszorította Rita kezét, és hosszan ránézett, mintha arcvonásait meg akarná rögzíteni magában.

Megbeszélés szerint másnap a főbejáratnál találkoztak. Rita egy iratcsomagot és egy lezárt borítékot adott át Pavelnek. Körös-körül mindenütt emberek álldogáltak, ezért tartózkodó módon búcsúztak el egymástól, de Rita fátyolos szeméből melegség sugárzott Pavel felé, és egy kis szomorúság is.

Másnap a vonat elvitte őket – kit erre, kit arra.

Az ukrajnai küldöttség tagjai több vasúti kocsiban utaztak. Korcsagin a kijeviek csoportjához csatlakozott. Este, mikor minden elcsendesedett körülötte, és Okunyov a szomszédos fekhelyen már

javában horkolt, Korcsagin közelebb húzódott a lámpához, és felnyitotta a borítékot.

Pavlusa, drágám!

Mindezt személyesen is megmondhattam volna neked, de így jobb. Csak egyet kérek: kívánom, hogy ne kísérjen el egész életedre nyomasztó teherként mindaz, amiről a kongresszus előtt beszélgettünk. Tudom, hogy sok erő lakozik benned, ezért hiszek abban, amit elmondtál. Én nem formaságok szerint nézem az életet; néha, bár nagyon ritkán, de lehet kivételt tenni a személyes kapcsolatok terén, ha mélységes, igazi érzelmekről van szó. Te meg is érdemled ezt, de én leküzdöttem első érzésemet, amely azt súgta nekem, hogy adjuk meg ifjúságunknak azt, ami megilleti. Érzem, hogy ez nem szerzett volna nekünk sok örömöt. Tudod, Pavel, az embernek nem szabad önmagával szemben olyan szigorúnak lennie. Életünket nemcsak a harc tölti ki, hanem a szép érzelmek öröme is.

Ami a te hátralevő életedet illeti, e tekintetben a legkisebb aggályom sincs. Erős kézszorítással

Rita.

Pavel gondolatokba merülve darabkákra tépte ezt a levelet, és kezét az ablakon kidugva, tisztán érezte, hogyan szakítja ki kezéből a szél a papírdarabkákat.

Reggelig végigolvasta, papírba göngyölte és átkötötte a két füzetet. Harkovban az ukrajnai küldöttség egy része, köztük Okunyov, Pankratov és Korcsagin is, kiszállt a vonatból. Nvikolajnak Kijevbe kellett utaznia Taljáért, akit Annánál hagyott. Pankratovot beválasztották az ukrajnai Komszomol Központi Bizottságába, s ugyancsak akadt Kijevben elintézni valója. Korcsagin elhatározta, velük utazik Kijevbe, és felkeresi Zsarkijt meg Annát. A pályaudvaron egy időre visszamaradt, hogy a postahivatalban feladja Rita címére a füzetet, és amikor kijött a vonathoz, sehol sem lelte barátait. Villamoson addig a házig utazott, ahol Anna és Dubava lakott. Felsietett a lépcsőn az emeletre, és bekopogott a bal oldali ajtón, Anna ajtaján. A kopogásra nem jött válasz. Kora reggel volt, és Anna

még nem mehetett el munkába. „Bizonyára alszik" – gondolta Pavel. Ebben a pillanatban kinyílt a szomszédos ajtó, és álmos arccal Dubava jelent meg a küszöbön. Arca szürkés volt, szeme alatt karikák kéklettek. Korcsagin finom orra rögtön megérezte a Dubavából áradó hagyma- és pálinkaszagot. A nyitott ajtón át látta, hogy bent a szobában, Dubava ágyán egy testes nőszemély fekszik. Jobban mondva, nem is az egész nőt látta, csak vastag, meztelen lábszárát és vállát.

Dubava szemét nem kerülte el Pavel pillantása, és hirtelen berúgta maga mögött az ajtót.

– Mi az, Borhart elvtársnőhöz jöttél? – kérdezte rekedten, és közben valahová a sarokba bámult. – Már nem lakik itt. Talán nem tudtad?

Korcsagin összeráncolt homlokkal, fürkészve nézegette Dubavát.

– Nem tudtam róla. És hová költözött? – kérdezte.

Dubava hirtelen dühbe gurult.

– Nem érdekel! – böffentett, és fojtott haraggal hozzátette: – Azért jöttél, hogy megvigasztald? Hát nem mondom, a legjobbkor. A hely éppen megüresedett, foglald el! Annál inkább, mert aligha fog visszautasítani. Anna nemegyszer említette nekem, mennyire tetszel neki... vagy ahogyan ezt már az asszonyok mondani szokták. Ragadd meg ezt az alkalmat, a tied lesz testestül-lelkestül.

Pavel érezte, hogy tódul arcába a vér. Uralkodott magán, és halkan mondta:

– Hová süllyedtél, Mityaj! Sohasem hittem volna, hogy ilyen aljasnak foglak látni. Hiszen nem voltál te rossz fiú. Hogyan vadulhattál el ennyire?

Dubava a falnak támaszkodott. Nyilvánvalóan fázott mezítláb álldogálni a cementpadlón. Megborzongott. Az ajtó ekkor kinyílt, és a nyílásban álmos, duzzadt ábrázatú nő jelent meg.

– Mucuskám, gyere már! Mit állsz itt?...

Dubava nem hagyta, hogy a nő befejezze, becsapta az ajtót, és teljes súlyával nekitámaszkodott.

– Jól kezdődik... – mondta Pavel. – Miféle teremtéssel adtad össze magad? És hová fog ez vezetni?

Dubava nyilván már unta a beszélgetést. Rákiáltott Pavelre:

– Csak nem akarjátok nekem még azt is előírni, hogy kivel aludjam? Elég volt az erkölcsi prédikációból! Eredj vissza, ahonnan jöttél! Menj csak, és meséld el, hogy Dubava iszik, és utcalányokkal alszik!

Pavel közelebb lépett hozzá, és ingerülten rászólt:

– Mityaj, dobd ki ezt a némbert, még egyszer, utoljára beszélni szeretnék veled . . .

Dubava arca elsötétedett. Megfordult, és visszament a szobába.

– Eh, féreg! – suttogta Korcsagin, és lassan lement a lépcsőn.

*

Két év telt el. Az érzéketlen idő kergette a napokat, de a százrétű, előretörő élet mindig valami újszerű tartalommal töltötte meg ezeket a (látszólag egyforma) napokat. Minden nap újat, a tegnaptól eltérőt hozott. S a százhatvanmilliónyi hatalmas nép, amely a világon először vált mérhetetlen kiterjedésű földjének, s e föld tengernyi természeti kincsének gazdájává, hősi, megfeszített munkával hozzálátott, hogy a háború által elpusztított, szétzilált gazdasági életet új életre keltse. Az ország erősödött, szilárdult, már sehol sem lehetett a nemrég még elhagyott, pusztuló gyárak kihűlt kéményeit látni.

Korcsagin e két évet megfeszített munkában töltötte, ő maga szinte észre se vette. Nem tudott nyugodtan élni, kora reggel lassan-lustán ásítani, és pontosan tízkor elszunnyadni. Sietve élt. És nemcsak maga sietett, másokat is siettetett.

Kevés ideje maradt az alvásra. Nemegyszer késő éjszakáig világos volt dolgozószobájának ablaka, és az ablakon át látni lehetett, hogyan hajolnak bent az emberek az asztal fölé. Tanultak. Két év alatt alaposan átvették „A tőke" harmadik kötetét. Megértették a kapitalista kizsákmányolás aprólékos gépezetét.

Egy nap Razvalihin bukkant fel azon a vidéken, ahol Korcsagin dolgozott. A kormányzósági bizottság küldte ki, azzal a javaslattal, hogy ő legyen a Komszomol egyik kerületi bizottságának titkára. Korcsagin éppen kiküldetésben járt, és távollétében Razvalihint az egyik kerületbe irányították. Korcsagin visszaérkezett vidéki útjáról, megtudta, és – hallgatott.

Egy hónap telt el, és Korcsagin egy nap váratlanul betoppant

Razvalihinhez. Néhány tényt állapított csak meg, de e tények között igen súlvosak is voltak: hogy Razvalihin részegeskedik, hízelgőkkel veszi magát körül, és a becsületes fiúkat háttérbe szorítja. Korcsagin mindezt a vezetőségi ülés elé vitte, és amikor a vezetőség egyhangúlag Razvalihin szigorú megrovása mellett foglalt állást, váratlanul kijelentette:

– Zárjuk ki, és fosszuk meg az újrafelvétel jogától.

A vezetőség tagjai csodálkoztak, Pavel indítványát túl szigorúnak tartották, de Korcsagin megismételte:

– Ki kell zárni a semmirekellőt! Lehetőséget adtunk ennek a gimnazistának arra, hogy ember legyen belőle, csak befurakodott sorainkba. – S elmondotta, mi történt Berezdovban.

– A leghatározottabban tiltakozom Korcsagin kijelentései ellen. Személyes természetű ellentétről van szó, ilyesmit akárki összelocsoghat. Hozzon fel Korcsagin bizonyítékokat, adatokat, tényeket! Én is kiagyalhatnám, hogy Korcsagin csempészettel foglalkozott, és ezért már ki is zárnák? Ó, nem, tessék csak írásos adatokkal szolgálni! – kiáltotta Razvalihin.

– Várj csak, megkapod az írást is! – válaszolta Korcsagin.

Razvalihin elhagyta a szobát. Korcsagin fél óra alatt elérte, hogy elfogadják a következő határozatot: „Mint idegen elemet, kizárjuk a Komszomolból."

*

Nyár volt, barátai egymás után szabadságra utaztak. A leromlott egészségűek a tengerpartra mentek üdülni. Nyáridőben mindenkit elfogott a vágy a pihenés után, és Korcsagin is elengedte munkatársait, szanatóriumi beutalást, anyagi segítséget szerzett nekik. Sápadtan és fáradtan, de jó hangulatban utaztak el. Munkájuk Korcsagin vállára nehezedett, ő pedig végezte, mint a jó ló, ha a kocsit hegynek felfelé kell húzni. Azután visszajöttek – barnára sülve, tele életörömmel, energiával, és helyettük mások utaztak el. Így ment ez egész nyáron át: a munkatársak egy része mindig távol volt. Az élet azonban a maga megszokott medrében haladt tovább, és teljesen elképzelhetetlennek látszott, hogy Korcsagin egyetlen napra is távol maradjon dolgozószobájától.

Így múlt el a nyár.

Pavel nem szerette az őszt és a telet; sok testi szenvedést okoztak neki.

Ezt a nyarat különösen türelmetlenül várta. Még önmagának is gyötrelmesen nehéz volt bevallania, hogy ereje évről évre csökken. Két út állt előtte: vagy elismeri, hogy nem képes többé elviselni a megfeszített munka fáradalmait, vagyis hogy valójában rokkant – vagy pedig a helyén marad, amíg csak erejéből futja. Az utóbbi megoldást választotta.

Egy nap eljött a párt körzeti vezetőségének irodájába az öreg Bartyelik doktor, régi illegális kommunista, most a körzet egészségügyi hivatalának vezetője.

– Rossz bőrben vagy, Korcsagin. Voltál már az orvosi bizottság előtt? Hogy állsz egészség dolgában? Nem voltál a bizottságnál? Nem emlékszem rá. Meg kell hogy vizsgáljalak, fiacskám. Gyere el csütörtök este!

Pavel nem jelent meg a bizottság előtt; sok dolga volt. De Bartyelik doktor nem feledkezett meg róla, és egy nap magával cipelte. Behatóvizsgálat következett, melyen Bartyelik mint ideggyógyász, maga is részt vett. A vizsgálat eredménye ez volt:

„Az orvosi bizottság szükségesnek tartja, hogy a beteg azonnal szabadságra menjen, és hosszabb kezelésben részesüljön a Krímben, majd további komoly gyógykezelésben, mert egyébként súlyos következményekkel kell számolni."

A döntést a betegségek latin elnevezéseinek hosszú sora előzte meg. A felsorolásból Korcsagin csak annyit értett, hogy a baj legfőbb oka nem a lábában, inkább a központi idegrendszer súlyos megrendülésében rejlik.

Bartyelik az orvosi bizottság határozatát jóváhagyatta a pártvezetőséggel is. Senki sem emelt kifogást az ellen, hogy Korcsagint haladéktalanul szabadságolják. Ám Korcsagin azt kérte, hogy várják meg, míg Szbitnyev, körzeti Komszomol-szervezőtitkár visszatér szabadságáról. Korcsagin nem akarta, hogy az ifjúsági szervezet vezető nélkül maradjon. Beleegyeztek, bár Bartyelik doktor tiltakozott a halasztás ellen.

Három hét választotta el Korcsagint életének első szabadságától.

Fiókjában már ott feküdt a jevpatorijai szanatóriumba szóló beutalás.

Korcsagin ezekben a napokban nyakig merült a munkába. Plenáris ülést tartott, és nem kímélve erejét, igyekezett mindent simán lebonyolítani, hogy nyugodtan elutazhassék.

Már csak egy nap választotta el attól, hogy útra keljen a tenger felé, amelyet még sohasem látott. És ekkor valami ostoba és visszataszító dolog történt, amire nem számított.

Munka után átment az agitációs és propagandaosztály szobájába. Az agitprop-osztály értekezletének kezdetére várakozva, leült a nyitott ablak párkányára, a könyvszekrény mögé. Amikor bejött, még senki sem tartózkodott a szobában. Egy idő múlva többen jöttek be. Pavel a könyvszekrény mögül nem láthatta a belépők arcát, de egyikük hangját megismerte. Fajlo volt, a körzeti gazdasági bizottság vezetője, magas, katonás legény. Pavel nemegyszer hallotta, hogy Fajlo gyakran felönt a garatra, és minden csinos lánnyal kikezd.

Fajlo valamikor partizán volt, és minden kínálkozó alkalommal nevetve mesélgette, hogyan csapkodta le naponta tucatjával a Mahno-terroristák fejét. Korcsagin ki nem állhatta. Egyszer sírva jött Pavelhez egy komszomolka, és elmondta, hogy Fajlo házasságot ígért neki, majd egyheti együttélés után otthagyta, és még csak nem is köszön neki többé. Az ellenőrző bizottság előtt Fajlónak sikerült ügyesen kibújnia. A lánynak nem volt bizonyítéka állítása igazolására. Pavel mégis a lánynak hitt. Most felfigyelt. Jelenlétéről sejtelmük sem volt azoknak, akik beléptek a szobába.

– Halljuk, Fajlo, milyen újabb sikereid voltak? Mit követtél el megint?

Ezt a kérdést Gribov tette fel, Fajlo egyik barátja és méltó párja. Gribov valamilyen oknál fogva propagandistának számított, bár teljesen tudatlan, ideológiailag fejletlen, és ezenfelül üresfejű, ostoba fráter volt. Propagandista mivoltát azonban igen nagyra tartotta, minden lehető és lehetetlen alkalommal eldicsekedett vele.

– Gratulálhatsz nekem: tegnap megdolgoztam Korotajevát. Te azt mondtad, hogy semmit sem lehet nála elérni. Hát, barátom, ha én egyszer valamit a fejembe veszek, akkor biztos a siker! – Fajlo még hozzáfűzött egy trágár megjegyzést.

Korcsagin érezte, hogyan fut át egész testén az ideges remegés – a nagy felindultság jele. Korotajeva a körzeti pártvezetőség nőmozgalmi ügyeinek felelős vezetője volt. Pavellel együtt érkezett a körzetbe, s Pavel az együttes munkában nagyon megbarátkozott ezzel a rokonszenves elvtársnővel, aki minden hozzáforduló asszonynak szívesen adott tanácsot, segítséget. A pártvezetőség munkatársai körében Korotajeva nagy megbecsülésnek örvendett. Nem volt férjnél. Fajlo nyilván őróla beszélt.

– Mondd, Fajlo, nem hazudsz? Valahogyan csöppet sem illik Korotajeva egyéniségéhez!

– Hogy én hazudok? Hát tulajdonképpen minek tartasz te engem? Keményebb diót is feltörtem már!... Csak érteni kell hozzá. Minden nővel másképp kell foglalkozni. Van, aki már másnap lefekszik, de bevallom, az ilyen nő nem is ér sokat. A másikat egy álló hónapon át kell ostromolni! A legfontosabb, hogy ismerjük a nő lélektanát. Mindegyikhez másként kell közeledni. Hej, barátom, tudomány ez, és én professzor vagyok benne. Ha-ha-ha!...

Fajlo fuldoklott az önelégültségtől. A hallgatók kis csoportja csak tüzelte, hogy beszéljen tovább. Alig várták, hogy még egyéb részleteket is megtudjanak.

Korcsagin felállt, kezét ökölbe szorította, és tisztán érezte, szíve milyen hevesen dobog a felindulástól.

– Hát persze, gondolni sem lehetett arra, hogy Korotajevát csak úgy röptiben levegyem a lábáról. De nem akartam elszalasztani, hiszen Gribovval tizenkét palack portói borban fogadtam. Nos, diverzáns akcióba kezdtem. Egyszer-kétszer elmentem hozzája. Láttam, hogy görbén néz rám. Mindenféle dolgokat fecsegnek rólam, lehet, hogy eljutottak hozzá is... Egyszóval, a szárnytámadás kudarccal járt. S ekkor következett a bekerítő mozdulat. Ha-ha!... Értsd meg! – mondom neki – harcoltam, pozdorjává zúztam százakat, csavarogtam szerteszét a világban, búslakodtam, szenvedtem, de asszonyt, igazi élettársat mégsem tudtam találni, élek, mint a kivert kutya, nincs, aki cirógasson, nincs, aki rám várjon... – Egyre csak effélét hajtogattam, hogy elszédítsem. Egyszóval a gyenge oldalán. Sokat vesződtem vele. Volt idő, amikor már arra gondoltam, hogy hagyom a fenébe, nem csinálom tovább ezt a komédiát. De elvi

dologról volt szó, és ha már elvi kérdés, hát nem hagyhatom abba... Végül sikerült megszelídítenem. Türelmemért meg is kaptam a jutalmat, asszony helyett lányra, szűzlányra bukkantam, ha-ha-ha! Meg kell szakadni a nevetéstől!

Fajlo folytatta az ocsmány elbeszélést.

Korcsagin később alig tudott visszaemlékezni rá, hogyan ugrott hirtelen Fajlo elé.

– Disznó! – ordította Pavel.

– Én vagyok a disznó, vagy te, aki kihallgattad a mások beszélgetését?

Pavel mondott volna neki még egyet-mást, de Fajlo hirtelen nekiesett, és mellen ragadta.

– Úgy, sértegetni akarsz? ...

És ököllel Korcsaginra sújtott. Fajlo italos volt.

Korcsagin felemelt egy tölgyfa széket, és egyetlen csapással földre terítette Fajlót. Nem volt revolver nála, csak ez mentette meg Fajlo életét.

A kellemetlenség azonban mégiscsak megtörtént. És Korcsagin azon a napon, amikor a Krímbe kellett volna utaznia, a pártbíróság előtt állt.

A városi színházban gyűlt egybe az egész pártszervezet. Az agitprop-osztályon történt esemény nagy feltűnést keltett, és a bíróság tagjai közt élénk vita indult meg az életforma kérdéseiben. Az életforma, a személyes kapcsolatok és a párterkölcs feletti általános vita háttérbe szorította a bíróság elé kerülő ügyet. Ez az eset jeladásként szolgált. Fajlo a bíróság előtt kihívó magatartást tanúsított, arcátlanul mosolygott, kijelentette, hogy az egész ügyet a népbíróság elé terjeszti, és Korcsagin majd kényszermunkát kap az ő bevert fejéért. A leghatározottabban megtagadta, hogy a feltett kérdésekre választ adjon.

– Mi? rajtam akarjátok köszörülni a nyelveteket? De már engedelmet kérek! Rám süthetitek azt, ami eszetekbe jut, s ha az asszonyok mérgesek rám, ez csak azért van, mert nem törődöm velük. Felfújták az egész ügyet. Hiszen lennénk csak tizennyolcban, leszámoltam volna a magam módján ezzel az idegbajos Korcsaginnal!

Most pedig, azt hiszem, nélkülem is elintéződik a dolog. – És távozott.

A pártbíróság elnöke felszólította Korcsagint, mondja el, hogyan történt az összecsapás. Pavel nyugodtan szólalt meg, de hangján érezni lehetett, hogy alig tudja magát fegyelmezni.

– Mindaz, amiről most itt szó van, csupán azért történhetett meg, mert nem tudtam magamon eléggé uralkodni. Régen elmúltak azok az idők, amikor többet dolgoztam az öklömmel, mint az eszemmel. Megtörtént a baj, de még mielőtt tudatára ébredtem volna, már bevertem Fajlo koponyáját. Évek óta ez volt az első eset, hogy partizánkodtam. Eljárásomat elítélem, bár Fajlo megérdemelte, amit kapott. Fajlo visszataszító jelensége életünknek. Nem tudom megérteni, sohasem fogok megbékélni azzal a gondolattal, hogy a forradalmár kommunista ugyanakkor alávaló disznó és semmirekellő is lehet. Ez az eset arra késztetett bennünket, hogy az élet problémáival foglalkozzunk. És ez ennek a tárgyalásnak az egyetlen pozitív oldala.

A pártbizottság túlnyomó szótöbbséggel úgy döntött, hogy Fajlót ki kell zárni a pártból. Gribov súlyos megrovásban részesült, és komolyan figyelmeztették a hamis tanúvallomás következményeire. A beszélgetés többi részvevője teljes vallomást tett. Ezeket feddésben részesítették.

Bartyelik doktor beszámolt Pavel súlyos idegállapotáról. A taggyűlés részvevői viharosan tiltakoztak, amikor a párt vizsgálóbírája azt indítványozta, hogy Pavelt részesítsék megrovásban. A vizsgálóbíró visszavonta javaslatát, és Pavelt felmentették.

*

Néhány nappal később a vonat Harkovba vitte Korcsagint. Ismételt kérésére a körzeti pártvezetőség beleegyezett abba, hogy az Ukrajnai Komszomol Központi Bizottságának rendelkezésére bocsássák. Jó káderjelentést adtak róla, és Pavel elutazott. A Komszomol Központi Bizottságának egyik titkára Akim volt. Pavel nyomban felkereste, és részletesen beszámolt neki mindenről.

Akim a káderjelentésben e szavak után „a párt odaadó híve" – ezt olvasta: „Rendelkezik a szükséges pártfegyelemmel, csak a leg-

ritkább esetben ragadtatja el magát annyira, hogy elveszti önuralmát. Ennek oka: idegrendszerének súlyos megrázkódtatása."

– No, téged is leírtak itt, Pavluska, most már okmányszerűen is lerögzítették a tényt. De ne keseredjél el, sokszor a legerősebb embereknél is előfordulnak ilyen dolgok. Utazz el Délre, és szedj magadba egy kis erőt! Ha visszatérsz, majd beszélünk arról, hol fogsz dolgozni.

És Akim erősen megszorította Pavel kezét.

*

„Kommunár" – így hívják a Központi Bizottság szanatóriumát. Rózsakert, szivárványos, szikrázó szökőkút, a kertben vadszőlővel befuttatott épületek. Üdülők fehér köpenyei és fürdőruhái. A fiatal orvosnő felírja a beteg teljes nevét. Szép, tágas szoba a saroképületben, vakítóan fehér ágyak, tisztaság és zavartalan csend. Korcsagin megfürdött, majd felfrissülten átöltözött, és lement a tengerhez.

Amerre csak a szem ellát, tenger... Egyetlen kékesfekete márványlapból csiszolt, felséges nyugalmú, végtelen tenger. Határai messze, valahol a látóhatár kék ködébe vesztek. A cseppfolyóssá lett nap fényfoltok tűzvészeként mutatkozott a felszínen. És messziről most rajzolódnak ki a reggeli ködből a hegyek óriásai. A tüdő mohón szívja be a tengeri szél pezsdítő fuvallatát, a szem nem tud elszakadni a végtelen kék tenger magasztos nyugalmától.

Játékos pajkossággal borul lába elé egy hullám, és megsimogatja a part aranyos fövenyét.

HETEDIK FEJEZET

A Központi Bizottság szanatóriumának tőszomszédságában terül el a központi poliklinika nagy kertje. Ezen a nagy kerten kellett a „Kommunár" szanatóriumban üdülőknek áthaladniuk, valahányszor a tengerpartról visszatértek. Itt szeretett pihenni Pavel, a sűrű lombú platánfák árnyékában, a szürke mészkőből épült fal tövében. Csak nagy ritkán járt erre valaki. Pavel innen megfigyelhette azokat, akik

a fasorban és a kerti utakon sétálgattak. Esténként innen hallgathatta a zenét, távol a nagy üdülőhely izgató tülekedésétől.

Ma is errefelé tartott Korcsagin. Kényelmesen elhelyezkedett a fonott hintaszékben, a tengeri fürdő és a napsugarak elbágyasztották, elszunnyadt. Bolyhos törülközője és Furmanov könyve, a „Lázadás", amelyet félbehagyott, ott hevert mellette a szomszédos hintaszéken. Szanatóriumi tartózkodásának első napjaiban nem tudott megszabadulni a feszült idegességtől, és szüntelenül fejfájás kínozta. A professzorok még mindig csak tanulmányozták nehéz és ritkán előforduló betegségét. Annyiszor tapadt már testére a hallócső, annyiszor kopogtatták véges-végig, hogy Pavel már unta a vizsgálatot, és ki is merült bele. Az osztályvezető orvos igen rokonszenves, és szokatlan nevű elvtársnő volt: Jeruszalimcsiknek hívták. Bárhol megtalálta betegét, és nagy türelemmel igyekezett rábeszélni, hogy menjen vele hol ehhez, hol meg ahhoz a szakorvoshoz.

– Szavamra, már belefáradtam ezekbe a dolgokba! – mondta Pavel. – Naponta ötször is el kell ugyanazt mesélnem. Hogy a nagymamám nem volt-e elmebeteg, és hogy a dédapámnak nem volt-e reumája? Az ördög tudja mi baja volt, hiszen soha életemben nem láttam! Aztán mindegyik rábeszél, hogy valljam be: valamikor gonorrheám volt, vagy még ennél is csúnyább betegségem, pedig az ilyen kérdésekért a legszívesebben fejbe vágnám az illetőt. Engedjenek pihenni! Ha az egész másfél hónap alatt folytonosan csak tanulmányoznak, közveszélyes elmebetegként fogom elhagyni a szanatóriumot!

A doktornő nevetett, valami tréfás választ adott, de néhány perc múlva érdekes történetet kezdett mesélni, miközben észrevétlenül karon fogta, és magával cipelte a sebészeti rendelőbe...

Mára nem terveztek semmiféle vizsgálatot. Ebédig még egy óra idő volt. Pavel félálmában lépések zaját hallotta, de nem nyitotta ki a szemét. „Majd azt hiszi, hogy alszom és továbbmegy" – gondolta. Hiába remélte. A közelben hintaszék nyikorgott, valaki leült. A gyenge parfüm illata elárulta, hogy nő ülhetett le a közelében. Pavel kinyitotta a szemét. Az első, amit látott, vakító fehér ruha volt. Aztán szattyánbőrből készült szandált, napbarnított lábat, fiúsan fésült

fejet, nagy szempárt és fehéren világító egérfogsort látott. A lány zavartan mosolygott.

– Bocsásson meg, úgy látom, zavarom?

Korcsagin hallgatott. Ez nem volt túlságosan udvarias dolog, de még remélte, hogy szomszédnője továbbmegy.

– Ez a maga könyve?

Belelapozott a „Lázadás"-ba.

– Igen, az enyém.

Egy percnyi hallgatás.

– Mondja, elvtárs, ön a „Kommunár" szanatóriumból való?

Korcsagin türelmetlen mozdulatot tett. „Honnan jött ez ide? Láthatja, hogy pihenek. Most bizonyára megkérdi majd, mi a bajom? Legjobb lesz odébbállnom." Barátságtalanul felelte:

– Nem!

– Pedig úgy rémlik, mintha ott láttam volna.

Pavel már fel akart állni, hogy továbbmenjen, de háta mögött mély csengésű női hangot hallott:

– Miért bújtál el ide, Dora?

A hintaszék szélére szanatóriumi strandruhát viselő, telt idomú, napbarnított, szőke nő támaszkodott. Futó pillantást vetett Korcsaginra.

– Valahol már láttam magát, elvtárs. Nem Harkovban dolgozik?

– De igen, Harkovban.

– És milyen munkát végez?

Korcsagin elhatározta, hogy véget vet a hosszadalmas beszélgetésnek.

– Szemeteskocsis vagyok. – Akaratlanul összerezzent harsogó nevetésükre.

– Magára, elvtárs, igazán nem lehet ráfogni, hogy nagyon udvarias.

Így indult el kettőjük barátsága. Dora Rodkinának, a harkovi városi pártbizottság tagjának sokszor eszébe jutott, hogy ismeretségük milyen mulatságosan kezdődött.

*

Korcsagin egy nap átment a „Talassza" szanatórium kertjébe, hogy meghallgassa a délutáni hangversenyt, s a kertben váratlanul Zsarkijjal találkozott. És bármilyen különösen hangzik, a foxtrott hozta össze őket.

Előbb egy kövér énekesnő jelent meg a színpadon, vadul gesztikulálva valami dalt énekelt arról, hogyan „érett az éj a gyönyör mámorában". Utána táncospár ugrott fel hirtelen a színpadra. A férfi vörös cilindert viselt, egyébként félmeztelen volt, csak holmi színes övcsattal a derekán, de vakítóan fehér ingmellel és nyakkendővel. Vagyis – a vadember rosszul sikerült paródiája volt. Partnernője, csinos nőszemély, nagy mennyiségű kelmével csavarta körül testét. Ez a párocska a szanatóriumi betegek karosszékei és nyugágyai mögött tolongó bikanyakú nepmanok* viharos tetszésnyilvánításai közben vad foxtrottot kezdett járni a színpadon. Visszataszítóbb képet alig lehetett volna elképzelni. A jól táplált férfi, hülye cilinderével a fején, meg a partnernője szemérmetlen testtartásokban szorosan összefonódva vonaglott a színpadon. Pavel háta mögött egy hájtömeg szuszogott. Pavel fel akart állni, hogy távozzék, amikor az első sorból, közvetlenül a színpad mellől valaki felugrott, és dühösen felkiáltott:

– Elég a prostitúcióból! Pokolba az egésszel!

Pavel megismerte Zsarkijt.

A zongorista félbeszakította a játékot, a hegedű még vinnyogott egyet, aztán elhallgatott. A táncospár abbahagyta a vonaglást a színpadon. A székek mögött álldogáló emberek köréből felháborodott kiáltások repültek Zsarkij felé:

– Micsoda szemtelenség! Megzavarja az előadást!

– Egész Európa ezt táncolja!

– Felháborító!

De a „Kommunár" szanatóriumban üdülők csoportjából egy hatalmasat füttyentett Szerjozsa Zsbanov, a cserepovecki Komszomolszervezet titkára. Mások is csatlakoztak hozzája, és a táncospárt

* nepman – magánkereskedelemmel, magánvállalkozással foglalkozó személy. a X. pártkongresszuson elfogadott Új Gazdaságpolitika (Novaja Ekonomicseszkaja Polityika, rövidítve: NEP) időszakában

mintha szél seperte volna le a színpadról. A fecsegő konferanszié, aki olyan volt, mint egy szélütött lakáj, bejelentette a közönségnek, hogy a társulat elutazik.

– Menjetek, de minél előbb! Szedjétek a lábatokat! – kiáltotta oda általános hahotázás közepette egy szanatóriumi köntöst viselő fiatalember.

Korcsagin az első sorokban rábukkant Zsarkijra. Sokáig beszélgettek Pavel szobájában. Zsarkij a párt egyik körzeti vezetőségénél mint agitprop-vezető dolgozott.

– Tudod, megnősültem, és nemsokára már fiam vagy lányom lesz – mondta Zsarkij.

– Ohó, és kit vettél el? – csodálkozott Korcsagin.

Zsarkij az oldalzsebéből fényképet húzott elő és megmutatta Pavelnek.

– Megismered?

A fényképen Zsarkij és Anna Borhart volt látható.

– Hát Dubava hol van? – kérdezte Pavel még jobban elcsodálkozva.

– Moszkvában. Miután kizárták a pártból, otthagyta a Kommunista Egyetemet és beiratkozott a moszkvai Műegyetemre. Állítólag visszavették: kár volt! Meg van mérgezve az az ember . . . És tudod, hol van Ignat? Az egyik hajógyár helyettes igazgatója. A többiekről keveset tudok. Elszakadtunk egymástól. Az ország legkülönbözőbb részeiben dolgozunk. És mégis, milyen jó érzés találkozni és felelevéníteni a közös emlékeket! – tette hozzá Zsarkij.

Néhány ember társaságában Dora lépett be a szobába. Egy magas tambovi fiatalember csukta be mögöttük az ajtót. Dora egy gyors pillantást vetett Zsarkij kitüntetésére, és megkérdezte Paveltől:

– A barátod párttag? Hol dolgozik?

Pavel nem tudta, miért kérdezi, s rövid felvilágosítást adott Zsarkij személyéről.

– Akkor itt maradhat. Most érkezett Moszkvából néhány elvtárs, és beszámolnak a pártban történt legújabb eseményekről. Valamiféle zárt ülést akarunk nálad tartani – magyarázta Dora.

Pavel és Zsarkij kivételével csaknem valamennyien régi bolsevikok voltak. Bartasev, a Moszkvai Ellenőrző Bizottság tagja, beszá-

molt arról, hogy Trockij, Zinovjev és Kamenyev vezetésével új ellenzéki csoport alakult.

– Ilyen feszült helyzetben nem lehetünk távol – fejezte be Bartasev. – Még holnap elutazom.

Három nappal a Pavel szobájában tartott megbeszélés után a szanatórium idő előtt megürült. Pavel is elutazott, anélkül, hogy szabadsága leteltét bevárta volna.

A Komszomol Központi Bizottságában nem sokáig tartóztatták. Megbízatást kapott, hogy a Komszomol körzeti szervezetének titkáraként utazzék az egyik ipari körzetbe. Egy hétre rá már megtartotta első beszámolóját a városi Komszomol-szervezet aktívája előtt.

Késő ősszel a párt körzeti vezetőségének gépkocsija Korcsaginnal és két munkatársával, úton az egyik távoli kerületbe, az árokba futott, és felfordult.

Valamennyien megsebesültek, Korcsaginnak eltörött a jobb térde. Néhány nappal később beszállították a harkovi sebészeti intézetbe. A dagadt térd beható vizsgálata és a röntgenfelvételek alapján az orvosi konzílium a haladéktalan műtét mellett foglalt állást.

Korcsagin beleegyezett.

– Tehát holnap reggel – mondta búcsúzóul a konzíliumot vezető kövér tanár, és felállt. Kísérete is távozott.

Egyágyas, világos kis betegszoba. Példás tisztaság, és az a kórházszag, amelyet Pavel régen elfelejtett. Korcsagin körülnézett. Hófehér terítővel lefedett éjjeliszekrény, egy fehér szék – ennyi az egész.

Az ápolónő behozta a vacsorát.

Pavel visszaküldte. Ágyában félig ülve levelet írt. A lábába nyilalló fájdalom lehetetlenné tette a gondolkodást, étvágya nem volt.

Amikor már a negyedik levelet is befejezte, zajtalanul kinyílt a szoba ajtaja, és Korcsagin fehér köpenyes, fehér sapkás fiatal nőt látott az ágya mellett.

A leszálló esti szürkületben csak annyit vett észre, hogy a nőnek finom rajzú szemöldöke és nagy, bizonyára fekete szeme van. Egyik kezében irattáskát, a másikban papírt és ceruzát tartott.

– Én vagyok az osztályorvosa – mondta –, ma szolgálatban va-

gyok. Egypár kérdést intézek önhöz: akár tetszik, akár nem, el kell mondania magáról mindent.

Az orvosnő barátságosan mosolygott, és ez elviselhetőbbé tette a „vallatást". Korcsagin egy álló órán át beszélt, nemcsak saját magáról, de még a dédanyjáról is.

*

A műtőben több ember volt, orruk előtt gézből készült maszk.

A nikkel sebészműszerek ragyognak. Keskeny asztal, alatta hatalmas edény. Amikor Korcsagin az asztalra feküdt, a professzor éppen elkészült a bemosakodással. Mögötte gyorsan befejezték a műtét előkészületeit. Korcsagin körülnézett. A műtősnővér kikészítette a különböző csipeszeket, fogókat. Bazsanova, az osztályorvosnő leszedte a kötést a beteg lábáról.

– Ne nézzen ide, Korcsagin elvtárs – jegyezte meg halkan –, ez nem tesz jót az idegeinek.

– Kinek az idegeiről beszél, doktornő? – És Korcsagin gúnyosan mosolygott.

Néhány perc múlva vastag maszkot raktak az arcára, és a professzor így szólt:

– Maradjon nyugodtan, most kloroformot adunk. Mélyen lélegezni, az orron át, és most számoljon . . .

Pavel elfojtott hangja nyugodtan felelt az álarc alól.

– Helyes. Előre is bocsánatot kérek a nyomdafestéket nem tűrő kifejezésekért.

A professzor nem tudta mosolyát elfojtani.

Az első kloroformcseppek. Kellemetlen, fojtó szag.

Korcsagin mélyen lélegzett, és törekedett értelmesen, összefüggően számolni. Így kezdődött tragédiájának első felvonása.

*

Artyom csaknem teljesen kettészakította a borítékot, és izgatottan bontotta ki a levelet. Tekintete az első sorokra esett, majd gyorsan végigfutott egyfolytában az egész levélen.

„Artyom! mi igen ritkán írunk egymásnak. Évente egyszer vagy kétszer. De nem a levelek száma a döntő. Azt írod, családostul átköltöztél Sepetovkából a kazatyini fűtőházhoz, hogy még a gyökereket is kiszakítsd. Értem, hogy mik ezek a gyökerek: Sztyosa elmaradott, kispolgári felfogása, a rokonsága és a többi. Nehéz dolog átformálni a Sztyosához hasonló embertípust, és attól tartok, nem fog neked sikerülni. Azt írod: nehéz dolog öreg korban tanulni. Pedig neked könnyen megy a tanulás! Nincs igazad, amikor konokul tiltakozol az ellen, hogy otthagyd az üzemi munkát, és átvedd a városi szovjet elnökének munkakörét. Hát nem harcoltál a hatalomért? Ha harcoltál, tessék, végy részt a gyakorlásában. Már holnap vedd át a városi szovjet vezetését, és azonnal kezdj munkához!

Most magamról. Valami nincs körülöttem rendjén. Gyakran kerülök kórházba, két ízben megoperáltak, sok vért és erőt vesztettem, de még senki se tudta megmondani, mikor lesz ennek vége.

Abbahagytam eddigi munkámat, és új foglalkozást találtam: beteg vagyok, rengeteg szenvedésen esem át, és az eredmény mindössze annyi, hogy a jobb térdemet nem tudom behajlítani, a testem pedig tele van varratokkal, hegekkel. Végül a legújabb orvosi felfedezés: hét esztendővel ezelőtt ütést kaptam a hátgerincemre, és most közlik velem, hogy ez az ütés súlyos következményekkel járhat. Hajlandó vagyok bármit elviselni, csak elfoglalhassam megint helyemet a csatasorban.

Nincs számomra rettenetesebb dolog, mint kidőlni a sorból. Még csak gondolni sem akarok erre. Ezért vagyok már mindenre hajlandó, de javulás nincs, és a felhők mindjobban sűrűsödnek. Amint az első műtét után lábra álltam, nyomban visszatértem a munkámhoz, de nemsokára megint idehoztak. Most kaptam beutalást a jevpatorijai »Majnak« szanatóriumba. Holnap odautazom. Ne búsulj, Artyom, engem nem lehet egykönnyen eltemetni. Annyi életerő van bennem, hogy három embernek is elég volna. Majd csak átvészeljük valahogyan, bátyuskám. Vigyázz az egészségedre, s ne akarj mindjárt egyszerre tíz pudot felemelni, ahogy mondani szokták. A pártnak sokba kerülne az egészséged megreparálása! Az idő sok tapasztalattal gazdagít bennünket, a ta-

nulás, tudás célja nyilván nem az, hogy kórházakban vendégeskedjünk. Fogadd forró kézszorításomat

Pavel Korcsagin."

Mialatt Artyom összeráncolt szemöldökkel ezt a levelet olvasta, Pavel a klinikán Bazsanovától búcsúzott. Az orvosnő kezet nyújtott neki, s megkérdezte:

– Holnap utazik a Krím-félszigetre? És hol fogja a mai napot tölteni?

Korcsagin így felelt:

– Nemsokára itt lesz Rodkina elvtársnő. A mai napot és az éjszakát az ő családjánál töltöm, holnap pedig kikísér a pályaudvarra.

Az orvosnő ismerte Dorát, aki többször meglátogatta Pavelt.

– Emlékszik még arra a beszélgetésünkre, amikor megígérte, hogy elutazása előtt felkeresi az édesapámat? Már részletesen tájékoztattam az ön állapotáról, és szeretném, ha ő is megvizsgálná. Ma este el lehetne intézni.

Korcsagin nyomban beleegyezett.

Bazsanova még aznap este elvitte Pavelt édesapja tágas rendelőjébe.

A hírneves sebész, lányának jelenlétében alaposan megvizsgálta Pavelt. Leánya, Irina Vasziljevna, magával hozta a klinikáról a leleteket és röntgenfelvételeket. Pavel figyelmét nem kerülte el, hogy Irina arca hirtelen elsápadt, amikor apja latin kifejezésekkel, részletesen magyarázgatott neki Pavel betegségével kapcsolatban. Korcsagin a professzor hatalmas, tar koponyáját nézte, és megpróbált valamit kiolvasni fürkésző tekintetéből. Ám Bazsanov professzor tekintete nem árult el semmit.

Amikor Pavel felöltözött, a professzor udvariasan elköszönt tőle; valamilyen ülésre kellett mennie, és lányát bízta meg azzal, hogy megállapításait a beteggel közölje.

Irina Vasziljevna ízlésesen berendezett szobájában Pavel lefeküdt a díványra, és várta, hogy az orvosnő beszélni kezdjen. Csakhogy Irina Vasziljevna nem tudta, hogyan kezdje, mit mondjon. Nehezére esett bármit is mondani. Apja azt közölte vele, hogy az orvostudomány mai állása mellett – semmit sem tud tenni a Korcsagin egész

szervezetét romboló gyulladásos folyamat ellen. A professzor ellenzett' mindennemű sebészeti beavatkozást. „Erre a fiatalemberre a megbénulás tragédiája vár, mi pedig nem tudjuk megakadályozni."

Bazsanova mint orvos és mint jó barát egyaránt képtelen volt a beteggel a teljes valóságot közölni, ezért óvatos fogalmazásban az igazságnak csak egy kis részét mondta meg neki.

– Meg vagyok győződve, Korcsagin elvtárs, hogy a jevpatorijai iszap határozott javulást fog előidézni, és ősszel visszatérhet munkájához.

Amikor ezt mondotta, megfeledkezett arról, hogy egész idő alatt két éles szem figyeli.

– Szavaiból, jobban mondva ki nem mondott szavaiból látom, milyen komoly az állapotom. Emlékezzék vissza, arra kértem, hogy mindig őszintén beszéljen velem. Előttem semmit sem kell eltitkolnia, nem fogok ájultan összerogyni, és nem vágom el a torkomat. De nagyon szeretném tudni, mi vár rám! – jelentette ki Pavel.

Bazsanova tréfával próbálta elütni a dolgot.

Pavel ezen az estén nem tudta meg, mi vár rá. Amikor elbúcsúztak egymástól, Bazsanova halkan mondta:

– Ne felejtse el, Korcsagin elvtárs, hogy barátja vagyok. Még sok minden előfordulhat az életében. Ha segítségemre vagy tanácsomra van szüksége, írjon nekem. Mindent meg fogok tenni, ami tőlem telik.

Kinézett az ablakon, és látta, hogy sántikál a magas, bőrkabátos alak, nehézkesen, botra támaszkodva a kaputól egy bérkocsiba.

*

Ismét Jevpatorija. Délvidéki hőség. Aranyhímzésű tatársapkát viselő, napbarnított, lármás emberek. A gépkocsi tíz perc alatt viszi el az utasokat a szürke mészkőből épült, emeletes „Majnak" szanatóriumig.

Az ügyeletes orvos kijelöli az újonnan érkezettek szobáit.

– Önnek milyen beutalása van, elvtárs? – kérdezte Korcsagintól, amint megállt a tizenegyes számú szoba ajtaja előtt.

– Az Ukrajnai Kommunista Párt Központi Bizottsága utalt be.

– Akkor itt helyezem el, Ebner elvtárssal együtt. Ebner elvtárs

német, és arra kért, hogy orosz szomszédot kapjon – tette hozzá az orvos magyarázatképpen, és bekopogott az ajtón.

A szobából tört oroszsággal felelt valaki:

– Tessék bejönni.

Korcsagin letette a szobában bőröndjét, és aztán az ágyban fekvő, világosszőke, szép, élénk kék szemű férfi felé fordult. A német barátságos mosollyal fogadta:

– Guten Morgen, Genosse, akarom mondani: jó reggelt, elvtárs – helyesbítette önmagát, és hosszú ujjú, fehér kezét odanyújtotta Pavelnek.

Néhány perccel később Pavel már ott ült szobatársa ágyának szélén. Élénk beszélgetés kezdődött köztük, azon a „nemzetközi" nyelven, ahol a szavak csak kisegítő szerepet játszanak, s az érthetetlen mondatokat inkább megsejtések, taglejtések, arcmozdulatok és az íratlan eszperantó ezernyi egyéb eszközei egészítik ki. Pavel már azt is tudta, hogy Ebner német munkás.

Ebner az ezerkilencszázhuszonhármas hamburgi felkelés harcaiban csípőlövést kapott. A régi seb most újból kinyílt, és ágyba döntötte Ebnert. Nagy fájdalmai voltak, de férfiasan viselte, és ezzel egycsapásra kivívta Pavel becsülését.

Jobb szomszédról nem is álmodhatott volna Pavel. Ez nem olyan ember, aki reggeltől estig a betegségéről fecseg, és folytonosan sopánkodik. Ellenkezőleg, amikor vele volt, saját szenvedései feledésbe merültek.

„Csak az a kár, hogy nem is konyítok a német nyelvhez" – gondolta Pavel.

*

A kert egyik szegletében néhány hintaszék, egy bambusznád asztal és két tolókocsi állott. Itt töltötte a kezelések után az egész napot az az öt ember, akit a betegek tréfásan a „Komintern végrehajtó bizottságának" neveztek.

Az egyik tolókocsin Ebner, a másikon Korcsagin feküdt, az orvosok megtiltották nekik a járást. A többi három: Vajman, a nehézsúlyú észt, a krími köztársaság kereskedelemügyi népbiztosságának munkatársa; Marta Laurin – barna szemű fiatal lett nő, olyan volt,

mint egy tizennyolc éves kislány; végül Legyenyov, az ősz halántékú szibériai óriás. Így tehát, ebben a kis sarokban valóban öt nemzetiség – német, észt, lett, orosz és ukrán – képviselői találkoztak. Marta és Vajman tudott németül, és így Ebner őket használta fel tolmácsnak. Pavelt és Ebnert a közös szoba, Martát és Vajmant a német nyelv ismerete, Legyenyovot és Pavelt pedig a sakkjáték hozta közelebb egymáshoz.

Innokentyij Pavlovics Legyenyov megérkeztéig Korcsagin volt a szanatórium „sakkmestere". Ezt a címet a Vajmannal vívott kemény bajnoki küzdelemben szerezte meg. Vajman vereséget szenvedett, ami a flegmatikus észtet kihozta a sodrából. Sokáig nem tudta megbocsátani Korcsaginnak a vereséget. Nemsokára azonban felbukkant a szanatóriumban egy magas, idősebb férfi, aki ötvenéves kora ellenére igen fiatalos külsejű volt. Azt indítványozta Korcsaginnak, hogy játsszanak egy partit. Korcsagin, aki a veszélyről mit sem sejtett, nyugodtan vezércsellel kezdte el a játszmát, mire Legyenyov középső gyalogjaival nyomult előre. Korcsaginnak mint „sakkmesternek", kötelessége volt minden újonnan érkező sakkjátékossal legalább egy játszmát játszani. Ezeket a játszmákat minden alkalommal nagy nézősereg figyelte. Korcsagin már a kilencedik húzásnál érezte, hogy az ellenfél gyalogjai mind erősebb nyomást fejtenek ki. Megértette, hogy igen veszélyes ellenféllel került össze, és kár volt a játékot mindjárt az elején elkönnyelműsködnie.

Háromórai küzdelem után Pavel – minden erőfeszítése, minden fejtörése ellenére – kénytelen volt a játszmát feladni. Vereségét már előbb ismerte fel, mint a nézők közül bárki. Rátekintett partnerére, s ez jóindulatú, atyai mosollyal válaszolt. Nyilván ő is látta, hogy Korcsagin veresége elkerülhetetlen. Vajman, aki izgatottan leste, mikor fog végre Korcsagin kikapni, még semmit sem vett észre.

– Az utolsó gyalogig ki szoktam tartani – mondta Pavel. Legyenyov helyeslően bólintott erre a megjegyzésre, amelyet csak ő értett.

Öt nap alatt tíz játszmát játszott a két ellenfél; a tíz játszmából Korcsagin hetet elveszített, kettőt megnyert, egy pedig eldöntetlenül végződött.

Vajman ujjongott:

– Ó, köszönöm, Legyenyov elvtárs! Alaposan ellátta a baját! Úgy kell neki! Bennünket, öreg sakkjátékosokat, sorra megvert, most aztán őt verte meg egy öreg. Ha-ha-ha!...

– Nos, milyen érzés, ha az ember veszít? – ingerkedett legyőzött legyőzőjével.

Korcsagin elvesztette sakkmesteri rangját, de a játékos-hírnév helyett Innokentyij Pavlovicsban olyan emberre talált, akit a későbbiek folyamán őszintén megszeretett. Korcsaginnak a sakktáblán elszenvedett veresége nem volt véletlen. Csak felületesen ismerte a sakkjáték stratégiáját, s vereségét olyan mestertől szenvedte el, aki a játék minden csínját-bínját tudta.

Korcsagin és Legyenyov életében volt egy közös évszám: Korcsagin ugyanabban az évben született, amikor Legyenyov belépett a pártba. Tipikus képviselői voltak a bolsevikok öreg és ifjú gárdájának. Az egyik nagy politikai és élettapasztalattal rendelkezett, éveket töltött a földalatti mozgalomban, megismerkedett a cári börtönökkel, most pedig felelős munkát végzett az állami apparátusban. A másiknak lángoló ifjúsága mögött mindössze nyolcesztendős harc állott, de ez a nyolc év elegendő volt ahhoz, hogy nem is egy, de több életet elhamvasszon. S mindkettőnek – a fiatalnak és öregnek egyaránt – tüzes szíve, de megrongált egészsége volt.

Esténként Ebner és Korcsagin szobája klubbá alakult át. Innen terjedtek szét az összes politikai hírek. Az esték igen mozgalmasak voltak ebben a tizenegyes szobában. Vajman rendszerint megkísérelte, hogy feltálaljon valami borsos élcet. Nagy kedvelője volt az ilyen tréfáknak, de most mindig Marta és Korcsagin kereszttüzébe került. Marta értett ahhoz, hogy finom és találó gúnnyal rendreutasítsa, és amikor ez a módszer nem használt, Korcsagin sietett a segítségére.

– Vajman, hátha ez a te „szellemeskedésed" nem mindnyájunknak van ínyünkre?

Vajman előrecsücsörítette húsos ajkát, és apró szeme gúnyosan suhant végig a jelenlevőkön.

– A politikai felvilágosító munka főigazgatóságán külön erkölcsfelügyelőséget kellene szervezni, és ajánlanám a főfelügyelői tisztre Korcsagin elvtársat. Martát még megértem, az ő ellenzékisége asz-

szonyi mivoltából ered, de Korcsagin ártatlan kisfiúnak, valami komszomol-csecsszopónak szeretné magát kiadni... Meg aztán egyáltalán nem szeretem, ha a tojás tanítja a tyúkot.

Hevesen vitáztak a kommunista etikáról, és a sikamlós élcek kérdése elvi vita középpontjába került. Marta lefordította Ebnernek az álláspontokat.

– Erotikus viccek nem nagyon karaso, én szolidáris lenni Pavlusával – mondta a német.

Vajman kénytelen volt engedni. Tréfával igyekezett a dolgot elütni, de ettől kezdve nem mesélt többé élceket.

Korcsagin azt hitte, hogy Marta még komszomolka. Külsejéről ítélve, tizenkilenc évesnek tartotta. Annál nagyobb volt a meglepetése, amikor egy beszélgetés folyamán megtudta, hogy Marta már 1917 óta tagja a pártnak, harmincegy éves, és a Lett Kommunista Párt aktív tagjai közé tartozott. A fehérek ezerkilencszáztizennyolcban golyó általi halálra ítélték, de aztán több más elvtárssal együtt, mint cserefogoly, a Szovjetunióba került. Itt a Pravda szerkesztőségében dolgozott, és egyidejűleg egyetemi tanulmányait végezte. Korcsagin nem emlékezett rá, hogyan barátkozott ennyire össze a lett asszonykával, de Marta, aki sűrűn bejárt Ebnerhez, nemsokára elválaszthatatlan tagja lett az „ötös fogatnak".

Eglits, aki ugyancsak lett nemzetiségű volt, és az illegalitást választotta, tréfálkozott vele:

– Martocska... mi lesz Moszkvában a szegény Ozollal? Nem hagyhatja cserben...

Reggelenként, egy perccel az ébresztő csengettyűszó előtt, a szanatóriumban harsányan kukorékolt egy kakas. Ebner nagyszerűen utánozta a kakaskukorékolást. A személyzet hosszú idő óta hiába kereste, hová bújt a szanatóriumban a kakas. Ebnert ez rendkívül mulattatta.

A hónap vége felé Korcsagin rosszul lett. Az orvosok ágyba parancsolták. Ebnert ez nagyon elszomorította. Megszerette ezt a fiatal, életvidám és energikus bolsevikot, aki ilyen korán elvesztette egészségét. Amikor Marta egy nap elmondta a németnek, hogy az orvosok szerint Korcsaginra tragikus sors vár, Adam Ebner búskomor lett.

A szanatóriumból való elutazásáig Pavelt nem engedték felkelni az ágyból.

Sikerült fájdalmait környezete előtt eltitkolnia, csak Marta érezte, mennyire szenved.

Egy héttel elutazása előtt Pavel levelet kapott az ukrajnai Központi Bizottságtól: közölték vele, hogy szabadságát további két hónappal meghosszabbították, és hogy a szanatóriumi vélemény szerint jelenlegi egészségi állapotában nem veheti fel újra munkáját. A levéllel pénzt is küldtek.

Pavel úgy állta ezt a csapást, mint annak idején az ütéseket, amikor Zsuhraj ökölvívásra tanította: akkor is a földre bukott, de nyomban felemelkedett.

Váratlanul levél érkezett édesanyjától. Azt írta neki, hogy Jevpatorijától nem messze, az egyik kikötővárosban él gyermekkori barátnője, Albina Kjucam, akit tizenöt esztendővel ezelőtt látott utoljára. Nagyon szeretné, ha Pavel meglátogatná. A nem várt levél nagy szerepet játszott Pavel életében.

Egy héttel később szanatóriumi barátai a kikötőben melegen búcsúztatták Pavelt. Búcsúzáskor Ebner forrón megölelte és megcsókolta, mintha testvére volna. Marta azonban eltűnt, és Pavel úgy utazott el, hogy el sem búcsúzott tőle.

Másnap egy nyitott cséza a kikötőben egy kis kertes házig vitte Pavelt. Pavel megkérte kísérőjét, hogy kérdezősködjék, itt laknak-e Kjucamék.

A Kjucam család öt tagból állott: Albina Kjucam, a családanya, bánatos fekete szemű, idősebb, testes asszony volt, megviselt arcán még most is meglátszott, milyen szép lehetett egykor; a két Kjucam lány – Ljolja és Taja: aztán Ljolja fiacskája és az öreg Kjucam, kellemetlen öregember, hájas ártányra emlékeztetett.

Az öreg egy szövetkezetben dolgozott, Taja, a fiatalabb lány, segédmunkásnő volt, Ljolja pedig, az idősebb, azelőtt gépírónő, nemrégen hagyta ott iszákos, garázda férjét, s egyelőre munka nélkül volt. Otthon foglalatoskodott, a kisfiáról gondoskodott, és anyjának segített a háztartási munkában.

A családnak volt még egy tagja: Zsorzs, ez azonban Leningrádban tartózkodott.

A Kjucam család szívélyesen fogadta Korcsagint. Csak az öregember méregette ellenséges, gyanakvó tekintettel.

Pavel türelmesen elmondotta Albinának mindazt, amit a Korcsagin család történetéből tudott, s közben érdeklődött, hogyan folyik a Kjucam család élete.

Ljolja huszonkét éves volt. A rövid hajú, egyszerű, természetes viselkedésű, nyílt arcú asszony gyorsan megbarátkozott Pavellel, és szívesen beavatta családi titkaikba. Ljoljától tudta meg Korcsagin, hogy az öreg Kjucam zsarnoki módon elnyomja a családot, nem tűri a legcsekélyebb egyéni kezdeményezést, önálló akaratnyilvánítást sem. Korlátolt, kicsinyes, zsörtölődő ember volt, az egész családot állandó félelemben tartotta, s ezért gyermekei mélységes ellenszenvet éreztek iránta, és felesége is meggyűlölte abban az állandó harcban, amelyet huszonöt esztendőn át folytatott zsarnoksága ellen. A lányok mindig anyjuk pártjára álltak, a szakadatlan családi perpatvarok megmérgezték egész életüket. Napjaikat egészen kitöltötte a kisebb-nagyobb megaláztatások és sértések szakadatlan láncolata.

A Kjucam család másik szégyene – Zsorzs –, Ljolja elbeszélése szerint piperkőc volt, nagyszájú, hencegő fráter, szeretett enni, elegánsan öltözködni, de mindenekfelett inni. A kilencéves iskola elvégzése után Zsorzs, anyja kedvence, egy nap pénzt követelt tőle, hogy a fővárosba utazzék.

– Az egyetemre megyek. Adja el Ljolja a gyűrűjét, te meg a holmijaidat. Pénzre van szükségem, és mindegy nekem, honnan szeditek elő.

Zsorzs jól tudta, hogy édesanyja sohasem tagad meg tőle semmit, és lelkiismeretlenül kihasználta anyjának ezt a gyengéjét. Nővéreivel szemben fennhéjázó, gőgös viselkedést tanúsított, önmagánál alacsonyabbrendű lényeknek tartotta őket. Ami pénzt édesanyja félre tudott dugdosni a férje elől, és ezenfelül még Taja egész keresetét is, elküldte fiának. Ez pedig csúfosan megbukott a vizsgán; ettől fogva vígan élt nagybátyjánál, és nyakra-főre küldözgette anyjának a pénzt követelő táviratokat.

Taját, a fiatalabb nővért Korcsagin csak késő este láthatta. Kjucam mama a pitvarban suttogva közölte Tajával, hogy vendég érkezett. Taja elfogódottan nyújtotta kezét az ismeretlen fiatalember-

nek, és a füle tövéig elpirult. Pavel nem eresztette el rögtön a lány erős, munkától érdes kezét.

Taja tizenkilencedik évében járt. Nem volt szépség, de beszédes, nagy barna szeme, mongolosan vékony szemöldöke, szép metszésű orra és friss, dacos ajka különös bájt kölcsönzött neki, lányosan rugalmas keblének szűk volt a csíkos munkablúz.

A nővérek két parányi szobácskában laktak. Taja szobájának berendezése keskeny vaságyból, mindenféle csecsebecsével telerakott fiókos szekrényből és a szekrényen álló kis tükörből állott. A falon vagy három tucatnyi fénykép és képeslevelezőlap lógott. Az ablakpárkányon két virágcserép: az egyikben bíborvörös geránium, a másikban halvány rózsaszínű őszirózsa. Az ablakon a tüllfüggönyt kék szalag fogta össze.

– Taja nem látja szívesen a szobájában a férfinem képviselőit. De maga, mint láthatja, mégiscsak kivétel – tréfálkozott húga rovására Ljolja.

Másnap a család tagjai az öregek lakrészében teáztak. Taja szobájában maradt, és onnan hallgatta a beszélgetést. Az öreg Kjucam elgondolkozva kavargatta teáját, és szemüvegén át mogorván mustrálgatta a vele szemben ülő vendéget.

– Elítélem a mai családi törvényeket – mondotta. – Akinek kedve szottyan, megnősül, ha pedig eszibe jut, elválik. Teljes a szabadság.

Az öreg rosszul nyelt, és köhögés fogta el. Amikor újra lélegzethez jutott, Ljoljára mutatott:

– Tessék, meg se kérdezett, és összeállt a szeretőjével, aztán otthagyta anélkül, hogy megkérdezett volna. Most pedig itt az öröm: etethetem őt is, meg a nemtudomkicsoda gyerekét. Disznóság.

Ljolja kínosan elvörösödött, és elfordította arcát, hogy Pavel ne lássa könnyeit.

– Hogyan, ön szerint Ljoljának együtt kellett volna élnie azzal a semmirekellővel? – kérdezte Pavel, le nem véve az öregről haragtól villámló szemét.

– Előbb kellett volna meggondolnia, kihez megy feleségül!

Albina is beavatkozott a vitába. Csak nehezen tudta magát tűrtőztetni, és ziháló hangon mondta:

– Ide hallgass, öreg! Miért beszélsz ilyenekről idegen ember előtt? Másról is lehet beszélni, mint erről!

Az öregember most feléje fordult:

– Tudom, mit beszélek! Mióta szokás megjegyzéseket tenni arra, amit mondok?

Az éjszaka folyamán Pavel sokat gondolkodott a Kjucam családról. Véletlenül cseppent ide, és akarata ellenére lett a családi dráma tanúja. Azon törte a fejét, miként lehetne az anyát és két lányát ebből a rabszolgaságból megszabadítani? Saját élete súlyosan nehezedett rá, gátolta szabad mozgásában; előtte is megoldatlan kérdések tornyosultak, határozott cselekvés sohasem esett annyira nehezére, mint ekkor.

Csak egyetlen kivezető utat látott: a családot szét kell választani. Anyának és lányainak egyszer s mindenkorra el kell hagyniuk az öreget. De ez nem volt olyan egyszerű dolog. Pavel nem foglalkozhatott ezzel a családi forradalommal, hiszen néhány napon belül el kellett utaznia, és könnyen lehetséges volt, hogy nem is találkozik többé ezekkel az emberekkel. Nem lenne-e helyesebb, ha hagyná, hogy a dolgok tovább is a maguk megszokott medrében haladjanak, és nem bolygatná meg ennek az alacsony és szűk háznak az életét? Az ellenszenves öregember mégsem hagyta nyugodni. Pavel különböző terveket eszelt ki, de egyik sem látszott keresztülvihetőnek.

Másnap vasárnap volt, és amikor Pavel visszatért a városból, csak Taját találta otthon. A család többi tagja rokonokhoz ment látogatóba.

Pavel bement a lány szobájába, és fáradtan leült a székre.

– Sétálni kellene, szórakozni. Nem? – kérdezte Taját.

– Semmi kedvem, hogy bárhova is menjek – felelte halkan a lány.

Pavelnek eszébe jutottak éjszakai tervei. Elhatározta, hogy próbát tesz.

Sietve, nehogy közben megzavarják őket, rátért a tárgyra.

– Ide hallgass, Taja! Először is tegezzük egymást, jó, mire jók ezek a kínai ceremóniák? Rövidesen elutazom. Rosszkor találkoztunk, olyankor, amikor magam is csávába kerültem, különben egészen másként fognék a dologhoz. Ha csak egy évvel ezelőtt volnánk,

most valamennyien együtt utaznánk el innen. Az olyan emberek, mint te meg Ljolja, mindig találnak munkát. Az öreget itt kell hagyni, vele nem lehet zöld ágra vergődni. Mindezt azonban ebben a pillanatban nem lehet megvalósítani. Egyelőre magam sem tudom, mi lesz velem, ezért állok itt úgyszólván fegyvertelenül. Mit lehet mégis tenni? Mindent el akarok követni, hogy visszatérhessek a munkámhoz. Tudja az ördög, mi mindent firkáltak össze rólam az orvosok, és ezért az elvtársak arra kényszerítenek, hogy a végtelenségig kezeltessem magam. Nos, ezt majd csak elintézzük valahogy... Majd írok édesanyámnak, és meglátjuk, hogyan jutunk ki ebből a kátyúból. Mégsem foglak benneteket cserbenhagyni. De látod, Tajusa, a ti életeteket, de kiváltképpen a tiédet gyökeresen meg kell változtatni. Van-e erőd és kedved ehhez?

Taja felemelte lehorgasztott fejét, és halkan felelte:

– Kedvem még csak lenne, de nem tudom, lesz-e elég erőm.

Korcsagin megértette, miért válaszolt a lány ilyen határozatlanul.

– Nem baj, Tajusa! Ha van hozzá kedved, a többit majd elintézzük. Mondd meg nekem: nagyon összenőttél a családoddal?

Taja nem felelt rögtön, a kérdés váratlanul érte.

– Nagyon sajnálom édesanyámat – mondta végül. – Apám egész életén át gyötörte, most meg Zsorzs az utolsót is kipréseli belőle! Nagyon sajnálom anyámat, noha engem nem szeret annyira, mint Zsorzsot...

Ezen a napon sokat beszélgettek, és nem sokkal a többiek hazaérkezte előtt Pavel tréfásan megjegyezte:

– Csodálkozom, hogy az öreg eddig még nem akart téged férjhez adni.

Taja rémült kézmozdulattal tiltakozott.

– Nem megyek férjhez! Eleget láttam Ljoljánál. A világért sem megyek férjhez!

Pavel elmosolyodott.

– Tehát egy életre szóló fogadalmat tettél? És ha mégis felbukkan egy főnyeremény, akarom mondani: egy rendes fiatalember, mi lesz akkor?

– Nem megyek férjhez! A legények csak addig rendeseek, amíg az ablak alatt teszik a szépet!

Pavel csitítóan a leány vállára tette a kezét.

– Helyes! Meg lehet lenni férj nélkül is. Mégis azt hiszem, túl rossz véleménnyel vagy a legényekről. Remélem, engem nem gyanúsítasz azzal, hogy udvarolni akarok neked. Még csak az kellene! – mondta Pavel, és hűs tenyerével barátian megsimogatta Taja kezét. A lány zavarban volt.

– Az olyan emberek, mint te, egészen másféle élettársat keresnek maguknak. Mit is érne velem egy ilyen ember? – jegyezte meg halkan.

*

Néhány nappal később Pavelt Harkovba vitte a vonat. Taja, Ljolja, Albina és Roza – az öregasszony nővére – kikísérték a pályaudvarra. Búcsúzáskor Albina lelkére kötötte, hogy ne feledkezzék meg a lányairól, és segítsen nekik, hogy ebből a kátyúból kikerüljenek. Úgy búcsúztak el tőle, mintha legközelebbi hozzátartozójuk volna. Taja könnyezett.

Pavel még sokáig maga előtt látta Taja csíkos blúzát és a Ljolja kezében lobogó fehér zsebkendőt.

Harkovban barátjánál, Petya Novikovnál töltötte az éjszakát, mert nem akart Dora terhére lenni. Kipihente magát, és a Központi Bizottság épületébe ment. Megvárta Akimot, és amikor kettesben maradtak, azzal a kéréssel fordult hozzá, hogy haladéktalanul küldjék ki munkára. Akim tagadóan rázta a fejét.

– Ezt nem lehet megtenni, Pavel! Kezünkben van az orvosi bizottság és a párt Központi Bizottságának írásbeli döntése, amelyben ez áll: „Súlyos betegségére való tekintettel gyógyítás végett az Ideggyógyászati Intézetbe irányítandó; a munkához semmi esetre sem térhet vissza."

– Írni mindenfélét lehet, Akim. Kérlek, hogy adj nekem valami munkát! Haszontalan dolog, hogy egyik klinikáról a másikra vándoroljak.

Akim nem engedett.

– Nem szeghetjük meg a határozatot. Értsd meg, Pavlusa, hogy ez a legjobb neked.

Ám Korcsagin olyan hevesen ragaszkodott kéréséhez, hogy Akim ném tudott tovább ellenállni, és végül beadta a derekát.

Másnap Korcsagin már a Központi Bizottság titkárságának bizalmas osztályán dolgozott. Azt hitte, csak bele kell fognia a munkába, és elveszett ereje csakhamar visszatér. De már az első naptól kezdve be kellett látnia, hogy tévedett. Étlen-szomjan dolgozott nyolc órán át megszakítás nélkül, mert nehezére esett volna a második emeletről lemenni a szomszédos étterembe uzsonnázni vagy ebédelni: a karja és a lába gyakran elzsibbadt. Néha képtelen volt megmozdulni, és volt, amikor munkába kellett volna indulnia, de nem tudott az ágyáról felemelkedni. És amíg ez el nem múlt, kétségbeesetten gondolt arra, hogy megint egy teljes órával később ér a munkahelyére. Végeredményben szemrehányásokat kapott a sorozatos késések miatt, és ekkor értette meg, hogy életében elkezdődött a legborzalmasabb: kidől a sorból.

Akim még két ízben volt segítségére: áthelyezték egy másik munkahelyre. De bekövetkezett az elkerülhetetlen. Pavel egy hónap múlva ágynak esett. Ekkor eszébe jutottak Bazsànova búcsúszavai, és levelet írt az orvosnőnek. Bazsanova még aznap meglátogatta. Tőle tudta meg a leglényegesebbet – hogy nem kell feltétlenül befeküdnie a klinikára.

– Tehát olyan jól vagyok, hogy már kezelni sem érdemes – próbált Pavel tréfálkozni, de a tréfás hang sehogy sem sikerült neki.

Alig tért vissza valamelyest az ereje, Pavel ismét megjelent a Központi Bizottságnál. Akim ez alkalommal hajthatatlan maradt. Amikor igen határozott formában azt ajánlotta, hogy feküdjék be a klinikára, Pavel tompa hangon felelte:

– Nem megyek sehová! Semmi értelme, ezt egészen hiteles helyről tudom. Csak egy dolog maradt számomra: hogy nyugdíjaztassam magam, és visszavonuljak a munkától. De erre nem vagyok kapható. Nem szakíthattok el a munkától. Még csak huszonnégy éves vagyok, és nem élhetem le rokkant-igazolvánnyal az életemet, egyik klinikáról a másikra vándorolva, és tudom, hogy úgyis hiába. Adjatok olyan munkát, amely megfelel állapotomnak! Otthon dolgozhatom, vagy bent lakhatnék valamelyik intézménynél, csak nem írnok-

ként, aki iktatja a leveleket. Nekem való munkára van szükségem, hogy ne érezzem magamat fölöslegesnek.

Pavel mind izgatottabban, mind hangosabban beszélt.

Akim megértette, milyen érzések hatják át a még nem is olyan régen tüzes fiatalembert. Megértette Pavel tragédiáját, és tudta, hogy Korcsagin számára, aki egész rövid életét a pártnak szentelte, milyen szörnyű kiszakadni a harcból, és messze a hátországba kerülni. Elhatározta, hogy megtesz Pavel Korcsaginért mindent, ami tőle telik.

– Rendben van, Pavel, ne izgulj. Holnap ülést tart a Központi Bizottság titkársága. Felvetem a te elhelyezésed kérdését. Szavamat adom, hogy mindent elkövetek.

Korcsagin nehezen felállott, és kezét nyújtotta.

– Valóban elhiszed, Akim, hogy az élet sarokba tud engem szorítani, és odalapít a falhoz? Amíg a szívem dobog – és hevesen megragadta Akim kezét, odaszorította a szívéhez, s Akim tisztán érezte szívének tompa dobbanásait –, addig semmi nem szakíthat el a párttól. A csatarendből pedig csak a halál tud elszólítani. Ezt jegyezd meg, öcsém!

Akim hallgatott. Tudta, hogy amit Pavel mond, nem csillogó frázis, hanem a súlyosan sebesült harcos kiáltása. Megértette, hogy az ilyen emberek nem tudnak másként beszélni és cselekedni.

Két nappal később Akim közölte Pavellel, hogy el tudná helyezni felelős állásba, a párt központi lapjának szerkesztőségébe, ehhez előbb meg kell vizsgálni, vajon hasznát vehetik-e az irodalom arcvonalán. A szerkesztő bizottságnál előzékenyen fogadták Pavelt. A helyettes főszerkesztő, régi illegális harcos, most az Ukrajnai Központi Ellenőrző Bizottság tagja, több kérdést intézett hozzá.

– Iskolai végzettsége, elvtársam?

– Három elemi.

– Pártiskolán nem volt?

– Nem.

– Nos, előfordul, hogy valaki enélkül is jó újságíró lesz. Akim elvtárs beszélt nekünk önről. Nem kell okvetlenül itteni munkával megbíznunk; otthon dolgozhat, és általában kedvező munkafeltéte-

leket adunk önnek. Ez a munka azonban széles körű ismereteket igényel. Főleg az irodalom és nyelv terén.

Mindez nem sok jót ígért. A félórás beszélgetés folyamán kiderült, hogy Pavel ismeretei hiányosak. Cikket írt, és a lap munkatársnője, aki átnézte, piros ceruzájával legalább három tucatnyi stiláris pontatlanságot és egy csomó helyesírási hibát húzott alá.

– Korcsagin elvtárs! Ön igen tehetséges. Ha alaposan belefekszik, irodalmi vonalon is hasznát vehetjük majd, de egyelőre hibásan ír. Cikkéből kiderül, hogy nem is tud helyesen oroszul. Ezen nem lehet csodálkozni, önnek sohasem volt ideje a tanulásra. De alkalmazni egyelőre sajnos nem tudjuk. Még egyszer ismétlem: ön igen tehetséges. Ha írását a tartalom megváltoztatása nélkül átdolgozzuk, kitűnő cikk lesz belőle. De nekünk olyan emberekre van szükségünk, akik mások cikkeit tudják átdolgozni . . .

Korcsagin felállt. Botjára támaszkodott. Jobb szemöldöke görcsösen megrándult.

– Nos, igaza van. Milyen irodalmár lehetne belőlem? Jó fűtő voltam, a szereléshez is értettem, jól megültem a lovat, tudtam a komszomolistákat lelkesíteni, de az önök frontján ügyetlenül forgatom a kardot.

Elbúcsúzott és kiment.

A folyosó kanyarodójában kis híján elvágódott. Egy aktatáskás asszony fogta fel, hogy el ne essék.

– Mi baja, elvtárs? Hiszen magánkívül van!

Néhány másodperc múlva Korcsagin magához tért. Szelíden eltolta magától az asszonyt, és botjára támaszkodva továbbsántikált.

Ettől a naptól fogva Korcsagin élete lejtőre került. Munkáról már szó sem lehetett. Mind gyakrabban töltötte egész napját az ágyban. A Központi Bizottság felmentette a munkától, és felkérte az Általános Társadalombiztosító Intézetet, hogy állapítson meg Pavelnek nyugdíjat. A nyugdíj megítélésével egyidejűleg megkapta rokkantigazolványát is. A Központi Bizottságtól pénzt kapott, azonkívül megkapta személyi okmányait, azzal a jogosítvánnyal, hogy utazhatott, ahova csak akart. Martától levél jött. Meghívta Pavelt, jöjjön el hozzá, és pihenje ki magát. Pavel amúgy is Moszkvába akart utazni, abban a halvány reményben, hogy még egyszer szerencsét

próbál a párt Központi Bizottságánál: talán sikerül olyan munkát szereznie, amely nem igényel mozgást. De Moszkvában is csak azt tanácsolták neki, hogy kezeltesse magát. Megígérték, hogy elhelyezik a főváros legjobb gyógyintézetében. Pavel hallani sem akart erről.

Moszkvai tartózkodásának tizenkilenc napja észrevétlenül múlt el, Martának és barátnőjének, Nagya Petersonnak közös lakásán. Napokon át magára maradt a lakásban. Marta és Nagya kora reggel munkába ment, és csak este tért haza. Pavel falta a könyveket: Martának sok könyve volt. Esténként sűrűn jöttek hozzájuk barátnőik és ismerőseik.

A kikötővárosból levelek érkeztek. A Kjucam család meghívta Pavelt. A család élete egyre keserűbbé vált. Paveltől reméltek segítséget.

Egy reggel Korcsagin elhagyta a két barátnő Buszjatnyikov utcai csendes lakását. A vonat Dél felé vitte, a tenger felé, oda, ahol a nyirkos, hideg, őszi időjárás helyett a Krím déli partvidékének melege, napos világa várt rá. Az ablakból nézte, hogyan suhannak tova a távírópóznák. Szemöldökét összehúzta, sötét szemében makacs elhatározás ült.

NYOLCADIK FEJEZET

Lent, a szeszélyesen egymásra hányt sziklák lábánál csobog a tenger. Törökország felől simogatóan fúj a száraz szél, a „morjak". Mint megtört ív, úgy nyomul bele a szárazföld testébe a kikötő. Hosszan elnyúló vasbeton móló választja el a szabad tengertől. A tengernél hirtelen megszakad a hegygerincen átvonuló hágó. Fent, magasan a hegyen, megannyi csöppnyi játékszerként gyülekeztek egybe a külvárosi fehér házacskák.

A város peremén a régi parkra csend borul. Az elhanyagolt ösvényeket benőtte a fű, a jávorfák lassan hullatják sárga őszi leveleiket.

Az öreg perzsa kocsis, aki Korcsagint a városból idehozta, nem tudta többé türtőztetni magát, és miután különös utasa kiszállt, megkérdezte:

– Miért ide utaz? Itt nincs se kisasszony, se színház. Csak sakál mászkálni erre... Nem értem, mit csinálni itt! Menjünk inkább vissza, elvtárs úr!

Korcsagin kifizette, és az öreg visszahajtott a város felé.

Egy lélek se járt a parkban. Az egyik sziklakiugrónál magános pad állott. Pavel leült, és arcát a gyenge őszi nap felé fordította.

Ide, ebbe a csendbe érkezett, hogy gondolkozzék élete alakulásáról, és arról, amit még kezdhet ezzel az élettel. Most már le kellett vonnia a következtetéseket, és aszerint cselekednie.

Amióta másodízben érkezett ebbe a városba, a Kjucam családban az ellentétek a végsőkig kiéleződtek. Az öreg Kjucam dühöngött, és szörnyű botrányt csapott, mikor megtudta, hogy Korcsagin megérkezett. Magától értetődő módon Korcsaginra hárult, hogy az öreggel szemben a család ellenállását vezesse. Az öreg váratlanul azt tapasztalta, hogy felesége és két lánya erélyes ellenállást tanúsít, és attól a naptól kezdve, hogy Korcsagin másodszor ideérkezett, a Kjucam-ház két ellenséges, gyűlölködő táborra szakadt. Az öregek lakrésze felé vezető ajtót beszögezték, és Korcsaginnak mint albérlőnek, az egyik kis oldalsó szobát bocsátották rendelkezésére. Az öreg Kjucam előre megkapta a kis szoba bérét, és szinte örült, hogy leányai mindjobban eltávolodnak tőle, hiszen így nyilván nem tarthatnak igényt a pénzére.

Albina „diplomáciai okokból" továbbra is együtt lakott az öreg Kjucammal. Az öreg még csak be sem kukkantott a fiatalok lakrészébe, nem akart találkozni a gyűlölt idegennel. De ha kiment az udvarra, úgy dohogott, mint egy mozdony, hogy megmutassa: ő az úr a háznál.

Mielőtt az öreg Kjucam a szövetkezet szolgálatába lépett volna, két foglalkozást is űzött: cipész és ács volt. Hogy szabad idejében keresethez jusson, kis műhelyt rendezett be a színben. Most, hogy borsot törjön a kvártélyos orra alá, munkapadját közvetlenül Pavel ablaka alatt állította fel, s gyönyörűséget érzett, amikor vadul kalapált. Jól tudta, hogy ezzel zavarja Korcsagint az olvasásban.

– Várj csak! – sziszegte az orra alatt. – Majd csak kifüstöllek innen...

Messze, csaknem a látóhatáron egy gőzhajó halvány füstcsíkja

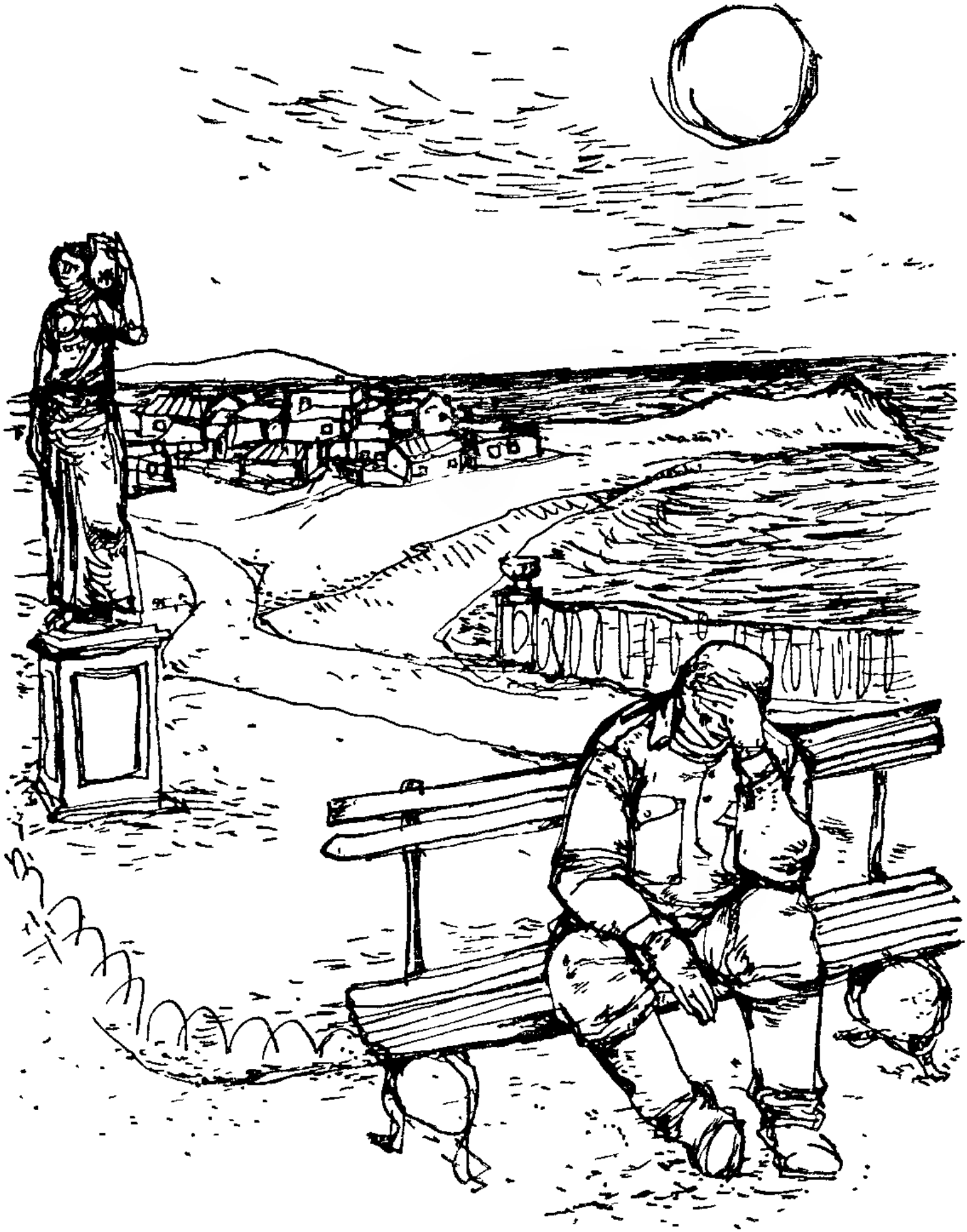

úszott a levegőben. Vad vijjogással sirályhad rebbent fel és bukott alá a tenger vizébe.

Korcsagin két kezébe hajtotta fejét, és mélyen elgondolkodott. Lelki szeme előtt végigvonult egész élete – gyermekkorától a legutóbbi napokig. Vajon jól vagy rosszul használta-e fel ezt a huszonnégy esztendőt? Mintha saját maga pártatlan bírája lenne, úgy vizsgálta felül az életét, és mély elégtétellel állapította meg, hogy huszonnégy évét nem is használta fel olyan rosszul. Igaz, hogy ostobaságból, fiatalos hevességből és még gyakrabban tudatlanságból, sok hibát követett el. De a legfontosabb mégiscsak az, hogy a harc izzó napjait nem aludta át, a hatalomért folyó kemény küzdelemben megtalálta helyét, és a forradalom bíborvörös lobogójára odakerült az ő vérének néhány cseppje is.

Mindaddig nem állt ki a sorból, míg erejéből futotta. Most sebesülten kidőlt, nem tarthatja már a frontot; csak egy maradt számára hátra: a hátország, a kórház. Eszébe jutott, hogy amikor lavinaként zúdultak Varsó felé, az egyik katonát golyó találta, a földre zuhant, a lovak patái alá. Bajtársai sebtében bekötötték, átadták a sebesültvivőknek, ők maguk pedig tovább üldözték az ellenséget. Egy katona kidőlt a sorból, de a század tovább tört előre. Így van ez a nagy ügyért folyó harcban – s nem is lehet másként. Igaz, voltak kivételek is. Látott láb nélküli géppuskásokat, akik szekérről folytatták a harcot, rémületet keltettek az ellenség soraiban, géppuskájukkal halált, pusztulást zúdítottak az ellenségre. Törhetetlen kitartásuk és sasszemük az ezred büszkeségeivé tette őket. Az ilyen esetek azonban ritkán fordultak elő.

Mihez fogjon most, összeomlása után, amikor reménye sincs, hogy visszatérhessen a csatasorba? Hiszen Bazsanova bevallotta neki, hogy a jövőben még a mostaninál is rettenetesebb sors vár rá. Mit tegyen? Mint feneketlen, sötét szakadék, tátongott előtte ez a megoldatlan kérdés.

Miért éljen, ha legdrágább kincsét, a harcképességét elvesztette? Mi indokolja, hogy szükség van mostani életére, vigasztalan holnapjára? Csak egyék, igyék, szívja a levegőt? Tehetetlenül nézze, hogyan harcolnak elvtársai a jövőért, s jutnak előbbre? Terhükre legyen? Vagy pedig végezzen testével, amely cserbenhagyta? Egy

golyó a szívbe – és mindennek vége! Ha tudtál becsülettel élni – tudnod kell idejében meghalni. Ki fog pálcát törni egy harcos felett, aki el akarja kerülni a haláltusát?

Keze megtapogatta a browning lapos testét a zsebében, ujjai megszokott mozdulattal kulcsolták át a fegyver agyát. Lassan előhúzta a revolvert.

– Ki gondolta volna, hogy ezt a napot is meg kell érnem?

Gúnyosan meredt rá a fegyver csöve. Pavel térdére tette a revolvert, és dühösen elkáromkodta magát.

– No öcsém, ez papiros-hősiesség! Arra minden tökfilkó akárhol, akármikor képes, hogy golyót röpítsen az agyába. Ez a leggyávább és legkönnyebb megoldás! Nehéz az élet? Lődd főbe magad! De megpróbáltad-e legyőzni az életet? Megtettél-e már mindent, hogy kitörj a vasgyűrűből? Vagy elfelejtetted, hogyan mentünk Novograd-Volinszkijnál egyetlen nap folyamán tizenhétszer támadásba, és végül mégiscsak győztünk? Rejtsd el a revolvert, és soha senkinek ne beszélj erről. Tanulj meg élni akkor is, amikor az élet elviselhetetlenné vált. Tedd hasznossá.

Felállt, és útnak indult. Egy arrahaladó hegylakó vitte be szekéren a városba. Ott, egy útkereszteződésnél megvette a helyi lapot. Az állt benne, hogy a helyi pártszervezet aznap este gyűlést tart a Gyemjan Bednij*-klubban. Pavel késő éjjel tért haza. A gyűlésen felszólalt – még nem tudta, hogy ez lesz életében az utolsó nyilvános beszéde.

*

Taja nem aludt. Korcsagin hosszú kimaradása aggasztotta. Mi történt vele? Hol lehet? Pavel egyébként élénk szeme ma keményen és hidegen nézett a világba. Keveset szokott önmagáról beszélni, de Taja megérezte, hogy Pavel katasztrófát él át.

Édesanyja szobájában kettőt ütött az óra, amikor Taja meghallotta a kertajtó zörrenését. Gyorsan belebújt kabátjába, és kiment, hogy ajtót nyisson. Ljolja a szobájában aludt, és valamit mormogott álmában.

* Gyemjan Bednij (1883–1945) – szovjet költő

– Már aggódtam miattad! – suttogta megkönnyebbülten Taja, amikor Pavel belépett a pitvarba.

– Sose félj, Tajusa, halálomig nem történik semmi bajom. Mi az, Ljolja már alszik? Látod, nekem semmi kedvem sincs aludni. Szeretnék elmondani neked egyet-mást a mai napról. Gyerünk a te szobádba, nehogy Ljolját felkeltsük! – tette hozzá suttogva.

Taja tétovázott. Hogyhogy, éjjel beszélgetni? Ha édesanyja megtudja, mit gondol róla? De Pavelnek ezt mégse mondhatja meg, mert megsértődik. És miről akar vele beszélni? De közben már meg is indult szobája felé.

– Ide hallgass, Taja – kezdte Pavel fojtott hangon, amikor Taja sötét szobájában leültek egymással szemben, mégpedig oly közel, hogy a lány érezte Pavel leheletét. – Az én életem olyan fordulatot vett, hogy kissé magam is furcsának találom. Az elmúlt napokban nem éreztem magam jól. Nem láttam tisztán, hogy fogok ezentúl élni. Életemben még soha nem volt olyan sötétség körülöttem, mint ezekben a napokban. De ma „vezetőségi ülést" tartottam magammal, és igen fontos elhatározásra jutottam. Ne csodálkozz, hogy téged is beavatlak.

Elmondott mindent, amin az utóbbi hónapokban keresztülment, és sokat abból, amin a városi parkban gondolkodott.

– Így áll hát a helyzet. És most rátérek a dolog velejére. A családban még csak most éleződik ki a harc. El kell menni innen, ki a szabadba, minél távolabb ettől a fészektől! Újból kell kezdeni az életet! S ha már beavatkoztam ebbe a perpatvarba, végig is viszem a harcot. A te életed most éppen olyan örömtelen, mint az enyém. Elhatároztam, hogy felszítom a mi életünk tüzét. Érted, hogy mit jelent ez? Leszel-e a barátom, a feleségem?

Taja eddig is nagy izgalommal hallgatta. Az utolsó szónál riadtan összerezzent, oly váratlanul érte.

– Nem kívánom tőled, hogy még ma válaszolj, Taja. De vedd komolyan fontolóra, amit mondtam. Te nem érted, hogyan tehet valaki minden előzetes udvarlás nélkül ilyen ajánlatot. Semmi szükség a sok fecsegésre. Itt a kezem, kislány, tessék. Ha most hiszel nekem, nem fogsz csalódni. Sokat segíthetek neked, és viszont. Én már döntöttem: szövetségünk addig érvényes, amíg fel nem nősz igaz emberré,

a mi emberünkké. Ezt pedig keresztülviszem, különben egy huncut garast sem érek. Mindaddig nem bonthatjuk fel a mi kettőnk egyezségét. Ha pedig felnövekedtél, akkor megszűnik minden kötelezettséged. Ki tudja, hátha testileg teljesen tönkremegyek? Ne felejtsd el, hogy ebben az esetben sem vagy hozzám kötve.

Néhány pillanatra elhallgatott, aztán meleg, szelíd hangon folytatta:

– Most pedig felajánlom neked barátságomat és szerelmemet.

Nem eresztette el Taja kezét – olyan nyugodt volt, mintha a lány máris beleegyezését adta volna.

– És te... nem fogsz elhagyni?

– Szavakkal semmit sem lehet bizonyítani, Taja. Csak egyet tehetsz: hinned kell, bíznod abban, hogy az olyan emberek, mint én, nem árulják el a barátaikat... csak aztán a barátok ne áruljanak el engem – tette hozzá keserűen.

– Ma nem mondok neked semmit sem, mindez olyan váratlanul ért – válaszolta Taja.

Korcsagin felállt.

– Feküdj le, Taja, nemsokára hajnalodik. – És átment a szobájába. Ruhástul dőlt le, és alig érintette a feje a párnát, máris elszunnyadt.

Korcsagin szobájában, az ablak melletti asztalon a pártkönyvtárból kölcsönzött könyvek hegyei, egy halom újság és több teleírt jegyzetfüzet. A berendezés egy ágyból és két székből áll, a Taja szobája felé vezető ajtón Kína hatalmas térképe, teletűzdelve fekete és vörös zászlócskákkal. A pártvezetőség tagjaival Korcsagin megbeszélte, hogy állandóan ellátják pártirodalommal, és ezenfelül azt is megígérték, hogy a kikötőbeli könyvtár, a város legnagyobb könyvtárának vezetője külön segítségére lesz. Nemsokára nagy csomagokban érkeztek a könyvek. Ljolja csodálkozva látta, hogy böngészi Pavel a könyveket, és írja a jegyzeteket kora hajnaltól késő estig, éppen csak reggelinél és ebédnél tartva egy kis szünetet. Az estéket mindig hármasban töltötték Ljolja szobájában. Korcsagin beszámolt a nővéreknek arról, amit a nap folyamán olvasott.

Amikor az öreg Kjucam jóval éjfél után kiment az udvarra, boszszankodva látta, hogy hívatlan vendégének ablakából még mindig

fény szűrődik. Halkan, lábujjhegyen odalopózott az ablakhoz. Bekémlelt a redőny nyílásán, és nézte az asztal fölé hajló fejet.

– Az emberek már régen alszanak, ez meg itt egész éjszaka égeti a lámpát. Úgy jár-kel a házban, mintha ő volna itt a gazda. A lányok már visszafeleselnek – morogta az öreg mérgesen és továbbsomfordált.

Nyolc év óta most történt meg először, hogy Korcsaginnak ennyi szabad ideje volt, és nem terhelte semmiféle kötelesség. Az újonnan beavatottak mohóságával falta a könyveket. A nap huszonnégy órájából tizennyolcat töltött el így, könyvei fölé hajolva. Ki tudja, milyen hatása lett volna ennek Korcsagin egészségére, ha Taja egy nap, mintegy mellékesen, meg nem jegyezte volna:

– Áthelyeztem a fiókosszekrényt másik helyre. A felém nyíló ajtót már ki lehet nyitni. Ezentúl, ha valami mondanivalód van, egyenesen bejöhetsz, és nem kell átmenned Ljolja szobáján.

Pavel elpirult. Taja boldogan elmosolyodott – tehát megkötötték a szövetséget.

*

Az öreg nem látott többé éjféltájt fénysávot kiszűrődni a sarokablakból. Az anya szemét pedig nem kerülte el a Taja szeméből sugárzó kevéssé leplezett öröm. A belső tűzben égő szempár alatt az alig észrevehető sötét karikák álmatlanul átvirrasztott éjszakákról tanúskodtak. A kis házban mind sűrűbben csendült fel a gitár hangja és Taja énekszava.

Taja, akiben felébredt a nő, sokszor fájdalmasan gondolt arra, hogy szerelme olyan, mint a lopott jószág. Minden neszre összerezzent, és állandóan anyja lépteit vélte hallani. Gyötrődött, hogy mit válaszolna, ha megkérdeznék, miért nem reteszeli el éjszakánként a Pavel szobája felé vezető ajtót. Korcsagin látta mindezt, és szelíden, nyugtatóan így szólt hozzá:

– Mitől félsz? Hiszen ha meggondoljuk, a háznak ebben a részében mi ketten vagyunk az urak. Aludj csak nyugodtan. Másoknak nem szabad beavatkozniuk a mi kettőnk életébe.

Taja arca a férfi mellére simult, és megnyugodva elszunnyadt kedvesének karjában. Pavel sokáig hallgatta lélegzését, és mozdulni

sem mert, nehogy nyugodt álmát megzavarja. Mélységes gyengédség töltötte el a lány iránt, aki rábízta egész életét, eggyé lett vele.

Ljolja volt az első, aki megtudta, mi az oka a Taja szemében lobogó, soha ki nem alvó fénynek, s ettől kezdve a két nővér egyre jobban elidegenedett egymástól. Az anya is megtudta – vagy inkább megsejtette a dolgot. Bizalmatlan lett. Nem ezt várta Korcsagintól.

– Tajusa nem illik hozzá – mondta egy napon Ljoljának. – Mi lesz ebből?

Nyugtalan gondolatok töltötték el, de nem tudta rászánni magát, hogy beszéljen Korcsaginnal.

A városbeli ifjúság mind sűrűbben látogatta Korcsagint, és néha annyian voltak, hogy a kis szoba szűknek bizonyult. Mint egy méhraj zümmögése, hangzott az öreg szobája felé.

Gyakran kórusban énekeltek:

Baljós vize tengerünknek
Éjjel-nappal háborog . . .

És aztán felcsendült Pavel kedvenc dala:

E könnyben ázó végtelen világban . . .

Pártmunkások gyűltek össze Korcsaginnál, amióta a pártvezetőség megbízta az aktíva egyik tanulókörének vezetésével. Korcsagin ugyanis írásban kérte, hogy bízzák meg propagandamunkával. Így teltek Pavel napjai.

Korcsagin megint két kézzel, szilárdan tartotta élete kormánykerekét, a szeszélyes vargabetűk után életútja új cél felé fordult: Pavel arról álmodozott, hogy a tanulás, az irodalom útján tér vissza a csatasorba.

Ám az élet mindig újabb nehézségeket gördített útjába, és Pavel nyugtalanul gondolt arra, mennyire megnehezítik még ezek a nehézségek célja elérését.

Egy nap feleségestül együtt váratlanul megérkezett Moszkvából Zsorzs, a bukott diák. Apósa ügyvéd volt; Zsorzs hozzá költözött, s időnként átjött anyjához, hogy pénzt csikarjon ki belőle.

Megérkezése óta a családban még jobban elmérgesedett a helyzet. Zsorzs habozás nélkül atyjának pártjára állt, és felesége szov-

jetellenes beállítottságú családjának támogatásával, állandó aknamunkát folytatott, hogy mindenáron kimarja Korcsagint a házból, és elszakítsa Tajától.

Két héttel Zsorzs megérkezése után Ljolja munkát kapott az egyik közeli helységben. Anyjával és kisfiával együtt odautazott, Korcsagin és Taja pedig egy messze eső tengerparti városkába költözött.

*

Artyom ritkán kapott levelet öccsétől, de valahányszor a városi szovjetben egy-egy ilyen levelet talált az asztalán, az ismert, hegyes betűkkel, mindig elhagyta szokásos nyugalma, s így olvasta végig lapjait. Most is, amint meglátta a levélborítékot, rejtett gyöngédséggel gondolta:

„Hej Pavlusa, Pavlusa! élnél csak itt a közelemben, milyen jó hasznát venném a tanácsaidnak!..."

Kibontotta:

„Artyom, szeretnék beszámolni arról, ami velem történik. Rajtad kívül senki másnak nem írok ilyen leveleket. Ismersz engem, és minden egyes szavamat megérted. Az élet, az egészségemmel vívott harc mind erősebben szorongat.

Egyik csapás a másik után ér. Alig állok lábra az egyik után, máris rám zúdul a másik, még az előzőnél is kegyetlenebb, kíméletlenebb. A legrettenetesebb az egészben, hogy teljességgel tehetetlen vagyok. Bal kezem felmondta a szolgálatot. Már ez is súlyos csapás volt, de nemsokára a lábam is cserbenhagyott. Amúgy is csak nehezen tudtam a szobám négy falán belül közlekedni, most meg örülök, ha nagy kínnal az ágytól az asztalig elvergődöm. De sajnos, ez még nem minden. Sohasem tudhatom, mit hoz a holnap.

A házból nem járok ki, és csak az ablakból látom a tenger egy kis csücskét. Hát létezhet-e szörnyűbb tragédia, mint az, hogy egy emberben együtt van az áruló test, amely felmondja a szolgálatot, és a bolsevik szív, mely hiába vágyakozik az alkotó munka után? Tiutánatok, akik mint hadra kelt sereg az egész arcvonalon zúdultok előre rohamra...

Még mindig hiszem, hogy egyszer visszatérek a csatasorba, és a

rohamra indulók között felvillan az én szuronyom is! Nem kételkedhetem ebben, tilos kételkednem! A pártban és a Komszomolban eltöltött tíz esztendő alatt megtanultam az ellenállás művészetét, és rám is vonatkoznak. Lenin elvtárs szavai: »Nincs olyan vár, amelyet a bolsevikok be ne tudnának venni.«

Egész mostani életem tanulás. Könyvek, könyvek és megint csak könyvek. Sokat haladtam, Artyom. Áttanulmányozom a klasszikus szépirodalmat. Befejeztem és beadtam dolgozataimat a Kommunista Egyetem levelező tagozatának első évfolyamából. Esténként a fiatal párttagok egyik tanulókörét vezetem. Ezeken az elvtársakon keresztül tartom fenn a pártszervezettel gyakorlati kapcsolatomat. Aztán itt van Tajusa, szépen fejlődik, halad előre – az én szerető szívű, gyöngéd kis párom. A legjobb barátságban élünk. Háztartásunk szerény, és egyszerű alapja az én harminckét rubelnyi nyugdíjam és Taja keresete. Taja az én utamon közeledik a párthoz: háztartásbeli volt, most az egyik itteni étteremben edénymosó (ebben a városkában nincs ipar).

Az elmúlt napokban Taja büszkén mutatta meg nekem a nőmozgalom első küldötti igazolványát. Számára ez nem egyszerű papírdarabka. Figyelem, hogyan érik új emberré, s amennyire csak tehetem, mindenben elősegítem ezt a fejlődést. Eljön az idő, amikor majd egy nagyüzem, egy munkáskollektíva fogja teljessé tenni Taja fejlődését. Amíg itt élünk, Taja az egyetlen lehetséges úton halad.

Kétszer felkeresett bennünket Taja anyja. Anélkül, hogy önmaga tudná, visszafelé húzza Tajút, vissza egy olyan élet felé, amely lényegtelen semmiségekből áll, és amelyet szűk látókörű, egyéni érdekek vezérelnek. Próbáltam Albinát meggyőzni, hogy kár lenne, ha saját életének sötét reménytelensége árnyékot vetne lánya útjára is. De minden hasztalannak bizonyult. Érzem, hogy az anya egy napon el fogja állni lányának az új élet felé vezető útját, és hogy akkor kettőnk harca elkerülhetetlenné válik.

Kézszorításomat küldöm. A te

Paveled."

*

Sztaraja Maceszta. Ötös számú szanatórium. A kétemeletes főépület sziklába vájt teraszon áll. Körös-körül erdő, az idevezető út szeszélyes kanyarulatokban kígyózik lefelé. A szoba nyitott ablakain át lentről kénes források szagát hozza magával a szél. Korcsagin egyedül van a szobában. Holnap új elvtársak jönnek a szanatóriumba, és akkor lakótársa is lesz. Odakint lépések és egy ismerős hang. Többen beszélgetnek. De vajon hol hallotta már ezt az öblös basszushangot? Pavel emlékezete feszülten dolgozott, és aztán az emlékezet valamelyik szegletéből kibukkant egy eltemetett, de nem elfelejtett név: „Innokentyij Pavlovics Legyenyov. Csak ő lehet!" Pavel most már biztos volt benne, és nevén szólította Legyenyovot. Néhány pillanat múlva Legyenyov ott ült Pavel mellett, és örömmel szorongatta a kezét.

– Hát te is élsz még? Nos, milyen jó híred van számomra? Fejedbe vetted, hogy alaposan betegeskedel? Ellenzem! Vegyél rólam példát. Nekem is jósolgatták már a doktorok, hogy beadom a kulcsot, de én csak azért se hagyom magam! – És Legyenyov kedélyes nevetésre fakadt.

Korcsagin megérezte Legyenyov vidám nevetése mögött a részvétet és az aggodalmat.

Két órát töltöttek élénk beszélgetéssel. Legyenyov elmondta a moszkvai híreket. Tőle tudta meg Korcsagin a párt fontos határozatait: a mezőgazdaság kollektivizálásáról, a falu átalakításáról – és mohón nyelte barátja minden szavát.

– Én meg már azt gondoltam, hogy valahol odahaza, Ukrajnában ficánkolsz. És most ennyi bosszúság! No, sebaj, nálam rosszabbul álltak a dolgok. Már egészen ágyhoz szegezett a betegség, most meg, látod, verekszem. Tudod, manapság senki sem ábrándozhat visszavonult életről. Erről szó sem lehet! Néha azt gondolom, hogy van ilyen bűnös kívánság: pihenni, egy kis lélegzetet venni. Mert nem olyan időket élünk, tíz-tizenkét órát is kell súlyos munkán dolgozni egyfolytában. Nos, mihelyt ezt komolyan megfontolod, és töröd a fejed, hol lehetne valami keveset lefaragni a munkádból, hát mindig csak ugyanoda lyukadsz ki! Ha könnyíteni próbálsz, annyira belemélyedsz a sok halasztgatásba, hogy éjfél is elmúlik, mire hazakeveredel. Minél gyorsabban dolgozik a gép, annál gyorsabban forognak

a kerekek; mi pedig napról napra nagyobb és nagyobb lendületbe jövünk. Tehát nekünk, öregeknek, úgy kell dolgoznunk, mintha újra fiatalok volnánk.

Legyenyov végigsimította magas homlokát, és meleg, atyai hangon kérte Pavelt:

– Most pedig mesélj a magad dolgairól!

Őszinte érdeklődéssel hallgatta Pavelt.

*

A terasz sarkán, terebélyes fák alatt, szanatóriumi betegek kis csoportja ült az árnyékban. Az egyik asztalka mellett, sűrű szemöldökét összehúzva, Hriszanf Csernokozov olvasta a Pravda legújabb számát. Fekete orosz inge, viseltes sapkája, napbarnított, sovány, borostás arca és mélyen ülő, kék szeme, mind vérbeli bányászra vall. Tizenkét éve, amikor Csernokozovra rábízták egy nagy terület igazgatását, letette a csákányt, mégis szinte úgy látszott, mintha most jött volna fel a tárnából. Meglátszott az egész mozgásán, meglátszott még a szókincsén is.

Csernokozov tagja volt a területi pártvezetőségnek és a kormánynak is. A lába üszkösödött, a kín szinte felőrölte erejét. Csernokozov gyűlölte beteg lábát, amely már csaknem fél éve ágyba döntötte.

Szemben vele elgondolkozva szívta cigarettáját Zsigirjova. Alekszandra Alekszejevna Zsigirjova harminchét éves, tizenkilenc éve tagja a pártnak. „Surocska, a vasmunkásnő", így hívták annak idején a pétervári földalatti szervezetben, még kislány volt, amikor megismerte a szibériai száműzetést.

Az asztalkánál ülő harmadik beteg neve Panykov volt. Antik arcélű, szép fejét kissé meghajlítva olvasott egy német folyóiratot, és időnként megigazította hatalmas, szarukeretes pápaszemét. Szomorú volt látni, hogyan húzza, vonszolja ez az alig harminc esztendős, atléta termetű ember a lábát, amely nem akart többé engedelmeskedni. Mihail Vasziljevics Panykov szerkesztő, író, a Népművelési Népbiztosság munkatársa, jól ismeri Európát, és több idegen nyelven beszél. Fejében sok tudás halmozódott fel, és még a tartózkodó Csernokozov is nagy tiszteletet tanúsít iránta.

– Ez hát a szobatársad? – kérdezte Zsigirjova halkan Csernokozovot, és a tolókocsi felé intett, amelyben Korcsagin ült.

Csernokozov letette az újságot, arca hirtelen felderült.

– Igen, ez Korcsagin. Szeretném, ha megismerkednél vele, Sura. Ha a betegsége útjába nem áll, akkor ez a fiatalember még sok nehéz helyzetben megmutatná, hogy legény a talpán. A legelső Komszomol-nemzedékhez tartozik. Egyszóval: ha támogatjuk ezt a fiút, s nekem ez eltökélt szándékom, fog még dolgozni tudni.

Panykov figyelte Csernokozov szavait.

– Mi a baja? – kérdezte Sura Zsigirjova még mindig suttogva.

– A húszas év nyomai. A hátgerincével van baj. Beszéltem az egyik itteni orvossal, attól tart, hogy ez a gerincsérülés teljes bénulást idézhet elő. Hát menj már oda!

– Mindjárt idehozom – mondta Sura.

Így kezdődött az ismeretségük. Pavel nem sejtette, hogy Zsigirjovában és Csernokozovban kozeli jó barátokra talál, akik a reá váró súlyos betegség éveiben komoly támaszai lesznek.

*

Az élet megszokott medrében folyt tovább. Taja dolgozott, Korcsagin tanult. Tanulóköri munkáját nem kezdhette el, mert nesztelenül újabb szerencsétlenség lopózott hozzája. Mindkét lába megbénult. Most már csak a jobb keze engedelmeskedett akaratának. Véresre harapdálta ajkát, amikor sok hasztalan erőfeszítés után tudatára ébredt, hogy nem tud megmozdulni. Taját kétségbeejtette, hogy nem tud segíteni rajta, de bánatát hősiesen eltitkolta. Pavel pedig bűntudattal mosolyogva, így szólt:

– El kell válnunk egymástól, Tajusa. Hiszen erről nem volt szó a megállapodásban. Még ma végiggondolom ezt, kislányom.

Taja nem engedte, hogy tovább beszéljen. Könnyeit alig tudta visszafojtani. Aztán mégis kitört belőle a keserűség, és zokogva borult Pavel mellére.

Artyom megtudta, milyen újabb súlyos csapás érte öccsét. Megírta anyjának, az pedig mindent otthagyott, és fiához utazott. Ettől kezdve hármasban éltek. Az öregasszony és Taja jól megférték egymással.

Korcsagin folytatta tanulmányait.

Egy zimankós téli estén Taja elhozta első győzelme jelét: a városi szovjet tagsági igazolványát. Ettől fogva Pavel mind ritkábban látta: Taja a szanatórium konyhájából, ahol mosogató volt, egyenesen a nőmozgalom helyiségébe, majd a városi tanácsba ment, és esténként fáradtan jött haza, de új benyomásokkal tele. Közeledett tagjelöltfelvételének napja, s erre Taja nagy izgalommal készült. Ekkor újabb csapás érte őket. A betegség mindjobban elhatalmasodott. Pavel jobb szemén iszonyú, égő fájdalommal gyulladás kezdődött, aztán átterjedt a bal szemére is. Pavel megértette, mit jelent vaknak lenni: tekintete elé sötét fátyol ereszkedett.

Csendesen, de elháríthatatlanul, gyötrelmesen szakadt rá ez az új baj: áthághatatlan akadályként torlaszolta el útját. Édesanyja és Taja kétségbeesése nem ismert határt, de Pavel hideg elszántsággal elhatározta magában:

„Meg kell várni, hová fejlődik a dolog. Ha valóban nincs több lehetőség, ha semmiképpen sem juthatok előbbre, ha a vakság egyszeriben keresztülhúzza azt a tervemet, hogy bekapcsolódjam a munkába, és soha többé nem tudok visszatérni a csatasorba – akkor véget kell vetni az egésznek."

Korcsagin írt barátainak. Ezek válaszoltak, és kitartásra, a harc folytatására buzdították.

Ezekben a nehéz napokban történt, hogy Taja nagy örömmel közölte vele:

– Pavlusa, tagjelöltje lettem a pártnak!

És Pavel, mialatt meghallgatta, hogyan fogadták a pártszervezet tagjai az új tagjelöltet, felidézte emlékezetében saját első lépéseit, amelyeket a pártban tett.

– Így hát, Korcsagina elvtársnő, mi ketten együtt pártcsoportot alkotunk – mondta, és megszorította Taja kezét.

Másnap levelet küldött a kerületi párttitkárnak, és megkérte, hogy keresse fel otthonában. Este sáros gépkocsi állt meg a ház előtt. Volmers, a kerület lett származású, idős, nagyszakállú párttitkára máris a kezét rázta.

– Nos, hogy vagyunk? Hogy lehet ilyen rakoncátlanul visel-

kedni? Állj fel szépen, sürgősen kiküldünk falura! – mondta, és nevetett.

A kerületi titkár két óra hosszat maradt Pavelnél, és még arról is megfeledkezett, hogy este értekezlete van. A szobában fel s alá járkálva hallgatta Pavel izgatott szavait, és aztán így szólt:

– Ne beszélj már arról a tanulókörről! Ki kell pihenned magad, aztán tisztázni kell, mi is van a szemeddel! Talán még nem veszett el minden. Nem utaznál Moszkvába? Gondold meg...

Korcsagin félbeszakította:

– Emberekre van szükségem, Volmers elvtárs, élő emberekre! Nem bírom a magányosságot! Most inkább kellenek, mint valaha. Küldj ide fiatalokat, zöldfülűeket. A falun balra hajlanak, a kommunák felé: szűk nekik a kolhoz. Hisz a Komszomol, ha nem nézünk a körmére, gyakran túlságosan előrevágtat. Tudom, magam is ilyen voltam.

Volmers megállt.

– Hát ezt honnan tudod? Hiszen még csak ma kaptunk ilyen híreket a kerületből.

Korcsagin elmosolyodott.

– Talán emlékszel a feleségemre. Tegnap vették fel a pártba, tőle tudom.

– Úgy? Korcsagina, az edénymosó? Szóval a te feleséged? És én ezt nem tudtam! – Volmers elgondolkozott, és tenyerével hirtelen a homlokára ütött. – Tudom, kit küldjek hozzád: Lev Berszenyevet. Jobb elvtársat elképzelni sem lehet. Még a természetetek is hasonló. Olyasvalami lesztek együtt, mint két magasfrekvenciájú transzformátor. Tudod, valamikor villanyszerelő voltam, onnan származnak az ilyesfajta szólásaim meg hasonlataim. Lev majd összeeszkábál neked egy rádiókészüléket, mestere a rádiónak. Jómagam is sokszor éjjel két óráig üldögélek nála, fülemen a fejhallgatóval. A feleségem már gyanúba is fogott, és megkérdezte: hát te hol mászkálsz éjszakánként, öreg kujon?

Korcsagin elmosolyodott.

– Ki ez a Berszenyev?

Volmers abbahagyta a járkálást, leült, és elmondta:

– Berszenyev a közjegyzőnk. De voltaképpen éppen olyan köz-

jegyző, amilyen balerina én vagyok. Még nem is oly régen nagy szerepe volt a pártéletben. 1912 óta vesz részt a forradalmi mozgalomban. Október óta tagja a pártnak. A polgárháború idején fontos munkát végzett, és a Második Lovashadsereg forradalmi törvényszékének volt tagja. A Kaukázusban részt vett a fehér tetvek eltiprásában. Ott volt Caricinnál és a déli fronton. A Távol-Keleten a köztársaság legfőbb katonai bíróságánál volt elnök. Aztán a tüdővész leteperte. A Távol-Keletről idejött. Itt, a Kaukázusban, a kormányzósági bíróságnak volt az elnöke, s egyúttal a körzeti bíróság elnökhelyettesi tisztségét is betöltötte. Aztán a tüdeje végképp szétment. Azzal a fenyegetéssel, hogy különben vége – ideküldték. Így került hozzánk ez a különös jegyző. A munkája nyugodt, így valahogy eléldegél. Itt szép csendben előbb egy sejt vezetését bízták rá, aztán lassacskán beválasztották a kerületi vezetőségbe, rásózták egy politikai tanfolyam vezetését, később meg az Ellenőrző Bizottság irányítását. Nélkülözhetetlen tagja minden bizottságnak, ahol bonyolult, kényes kérdéseket kell megoldani. Ezenkívül vadász és szenvedélyes rádióamatőr. S bár hiányzik az egyik tüdeje, az ember el se tudja képzelni, hogy valóban beteg. Sugárzik belőle az energia. És egész biztos, hogy félúton a kerületi bizottság és a bíróság között fog meghalni.

Pavel nyersen közbeszólt:

– Akkor hogy szabad ennyire túlterhelni? Hiszen nálatok most többet dolgozik, mint azelőtt!

Volmers rásandított összehúzott szemével.

– Adnánk csak neked egy tanulókört és még valamit, Lev mindjárt azt mondaná: „Hogy szabad ennyire túlterhelni?" De ha saját magáról van szó, azt mondja: „Jobb egy évig kemény munkában élni, mint öt esztendőn át betegállományban." Nyilván csak akkor kímélhetjük majd az embereket, ha már megvalósítottuk a szocializmust.

– Ez igaz. Magam is egyévi munkára szavazok az ötévi tengődéssel szemben. De sokszor bűnös könnyelműséggel tékozoljuk az erőnket. Most már értem, hogy emögött nem is annyira hősiesség, mint inkább rendszertelenség és felelőtlenség rejlik. Csak most kezdem megérteni, hogy semmi jogom nem volt ilyen kegyetlenül bánni

az egészségemmel. Bebizonyosodott, hogy ebben nincs hősiesség. Könnyen lehetséges, hogy e nélkül a spártai életmód nélkül még jó néhány éven át kitarthattam volna. Egyszóval: a baloldaliság gyermekbetegsége az én helyzetem egyik legfőbb veszedelme.

„Most így beszél, de állhatna csak talpra, rögtön elfelejtene mindent!" – gondolta Volmers, de hallgatott.

Másnap este Lev eljött Pavelhez. Éjfélkor váltak el egymástól. Lev, amikor távozott, úgy érezte, mintha évekkel ezelőtt elveszített testvérével találkozott volna.

Másnap reggel emberek mászkáltak a ház tetején, felszerelték a rádió antennáját, Lev pedig bent a lakásban végezte a szerelési munkát, közben érdekes történeteket mesélt az életéből. Pavel nem látta, csak Taja elbeszéléséből tudta, hogy Lev haja szőke, szeme világos, hogy Lev karcsú, mozgékony ember, vagyis pontosan olyan, amilyennek ismeretségük első percétől kezdve elképzelte.

A félhomályban halványan izzani kezdett három rádiócső. Lev ünnepélyesen átnyújtotta Pavelnek a fejhallgatót. Az étert hangok káosza töltötte be. A kikötőbeli kis morze-készülékek mint apró madarak csicseregtek. Valahol, nyilván a tengerpart közelében egy hajó szikratávírásza keresgélt a légkörben. A variométer tekercse ebből a zűrzavaros hangtömegből megtalálta az egyetlen csengő, nyugodt hangot:

– Halló, halló, itt Moszkva beszél . . .

A kis készülék a világ hatvan különböző állomását fogta. Az élet, amelyből Pavel száműzve volt, a parányi membránon át ismét behatolt hozzá, s ő érezte az élet hatalmas lélegzését.

A fáradt Berszenyev boldogan mosolygott, amikor Pavel sugárzó arcára nézett.

*

A nagy házban mindenki alszik. Taja álmában nyugtalanul mormog valamit. Későn jár haza, fáradtan, átfázva. Pavel ritkán találkozik vele. Minél jobban belemerül Taja a munkába, annál kevesebb szabad estéje marad, és Pavelnek eszébe jutnak Berszenyev szavai:

„Ha egy bolseviknak a felesége párttag, akkor ritkán látják egymást. Ennek két előnye van: nem unják meg egymást, és nincs idejük veszekedni."

Tiltakozott-e Pavel? Mindezt előre látta. Volt idő, amikor Taja minden estéjét neki szentelte. Akkoriban több melegség, több gyengédség volt köztük. De abban az időben Taja még csak a felesége, hűséges barátja volt, most pedig már a tanítványa és elvtársa is.

Megértette, hogy minél tovább halad Taja a fejlődés útján, annál kevesebb ideje marad az ő számára, és ő mindezt természetesnek tekintette.

Pavelt megbízták egy tanulókör vezetésével.

Esténként megint hangos lett a ház. Jó adag pezsgő életerőt jelentett az a néhány óra, amit Pavel az ifjúsággal töltött.

A nap többi részében anyja alig tudta elválasztani a fejhallgatótól, amíg enni adott neki.

A rádió megajándékozta azzal, amitől a vakság megfosztotta: lehetővé tette számára a tanulást. Akadályokat nem ismerő, féktelen tudásvágya elfeledtette vele lázban égő teste kínzó fájdalmait, a szemgödrében izzó tüzet és egész kemény, kegyetlen sorsát.

Korcsagin őszintén boldog volt, amikor a rádió hírül adta, milyen nagyszerű teljesítményeket ért el a magnyitogorszki ifjú gárda, amely a Kommunista Ifjúsági Internacionálé zászlaja alatt a Korcsaginok nemzedékének helyébe lépett.

Lélekben átélte a hóvihart, mely ádáz, mint egy farkascsorda, és a szélvészt – süvít, de a komszomolisták második nemzedékének csapata, hóval és szélviharral dacolva, ívlámpák fényénél illeszti a hatalmas házak tetejére az üvegfedőlapokat, hogy ezt a világra szóló kombinátot megvédje a hótól és fagytól. Ehhez képest parányinak tűnt az a Kijev környéki erdei kisvasútépítés, ahol az első Komszomol-nemzedék küzdött meg a hóviharral. Megnövekedett az ország, megnövekedtek az emberek is.

A Dnyepér vize áttörte a gátakat, és elöntött mindent. Pusztított gépet, embereket. S ismét a komszomolisták szálltak szembe a tomboló elemekkel, és elkeseredett, kétnapos küzdelemben acélgátjai közé szorították vissza a fékevesztett víztömeget. S ebben a

nagyszerű küzdelemben már a komszomolisták új nemzedéke haladt az élen. Pavel szívét öröm töltötte el, amikor a hősök nevei közt felbukkant egy jól ismert név: Ignat Pankratov.

KILENCEDIK FEJEZET

Moszkvában néhány napig egy hivatal levéltárának raktárában laktak. A hivatal vezetője segítségükre volt, hogy Pavelt elhelyezzék az egyik szakklinikán.

Pavel csak most értette meg igazán, hogy könnyű és egyszerű dolog kitartani, ha az ember teste fiatal és egészséges, de most, amikor az élet vasabroncsot szorít a teste köré – a kitartás már becsület dolga.

*

Másfél esztendő telt el azóta, hogy Korcsagin néhány napot a levéltár raktárában töltött. Tizennyolc, leírhatatlan szenvedésekkel teli hónap.

Averbah tanár a klinikán nyíltan megmondotta Pavelnek, hogy sohasem fogja látását visszanyerni. Majd, valamikor a ködös jövőben, ha a gyulladás megszűnt, a sebészek megpróbálják megoperálni a pupilláját. A gyulladás megfékezésére sebészi beavatkozást javallottak.

Amikor hozzájárulását kérték, Pavel beleegyezett, hogy az orvosok tegyenek vele bármit, amit szükségesnek tartanak.

Három ízben legyintette meg a halál fekete szárnya, amikor órákig feküdt a műtőasztalon, nyakába apró műtőkések fúródtak, sebészkezek eltávolították mellékpajzsmirigyét. De az élet belekapaszkodott Korcsaginba. Taja a várakozás rettenetes órái után Pavelt halálsápadtnak látta, de élt, és mint mindig, nyugodtan, gyengéden mosolygott.

– Ne nyugtalankodjál, kislány, engem nem lehet egykönnyen eltemetni. Élni fogok, és felborítom az összes bölcs doktorok tudós számításait. Teljesen igazuk van abban, amit az egészségi állapo-

tomról mondanak, de súlyosan tévednek, amikor százszázalékosan munkaképtelennek tartanak. Ezt majd még meglátjuk.

Pavel szilárdan ragaszkodott útjához, amelyen vissza akart térni az új élet építőinek sorába.

*

A tél véget ért, a tavasz feltárta az ablakokat. Korcsagin legutóbbi operációja során sok vért vesztett, de életben maradt, s most világosan érezte, hogy el kell hagynia a klinikát. Összehasonlíthatatlanul nehezebb volt hónapokon át az emberi szenvedésnek, a pusztulásra ítélt emberek nyögéseinek és jajgatásainak közepette élni, mint saját kínjait elviselni.

S amikor újabb műtétet indítványoztak, Korcsagin hidegen és élesen válaszolta:

– Elég! Elegem van belőle. Vérem egy részét odaadtam a tudománynak, s ami megmaradt, az más célra kell nekem.

Ugyanezen a napon Korcsagin levelet küldött a Központi Bizottságnak. Kérte, tegyék lehetővé neki, hogy Moszkvában maradhasson, ahol felesége is dolgozik, annál is inkább, mert a további utazgatást céltalannak tartja. Első ízben fordult a párthoz segítségért. A moszkvai városi szovjet a levél elintézéseképpen szobát utalt ki Korcsaginnak. És Pavel azzal az egyetlen óhajjal hagyta el a klinikát, hogy többé ne térjen oda vissza.

A szerény kis szoba a Kropotkin út egyik mellékutcájában volt. Pavel a fényűzés tetejének érezte. És éjnek idején, ha álmából felriadt, sokszor el se tudta hinni, hogy a klinika messze elmaradt mögötte.

Taja párttag lett. Kitartóan dolgozott, és magánéletének szörnyű tragédiája ellenére sem maradt el az üzem élmunkásnői mögött. Az üzem dolgozói bizalommal fordultak a hallgatag munkásnő felé: Taja csakhamar az üzemi bizottság tagja lett. És Pavel súlyos állapotát enyhítette az a büszkeség, hogy felesége most már bolsevikká vált.

*

Bazsanova doktornő hivatalos kiküldetésben Moszkvába érkezett, és ez alkalommal Pavelt is felkereste. Hosszan, behatóan beszélgettek. Pavel nagy lelkesedéssel beszélt arról a módról, ahogyan nemsokára visszatérhet a harcosok sorába.

A doktornő ezüstcsíkot vett észre Pavel halántékán, és halkan csak ennyit mondott:

– Látom, hogy sok mindenen keresztülment. De mégsem vesztette el olthatatlan lelkesedését. Mi kell ennél több? Helyes, hogy megint dolgozni kezd, hiszen öt esztendőn át készült erre a munkára. De hogy fog dolgozni?

Pavel megnyugtatóan mosolygott.

– Holnap kapok egy kartonból készült sorvezetőt. Enélkül nem tudnék írni: soraim egymásba futnának. Sokáig kerestem megoldást, s végre megtaláltam: a kartonból kivágott csíkok nem engedik, hogy ceruzám elhagyja az egyenes sort. Nehéz dolog úgy írni, ha az ember nem látja, mit ír. Nehéz, de nem lehetetlen. Erről már meggyőződtem. Nagyon sokáig nem akart sikerülni, de most már belejöttem a lassú, egyenletes írásba ... gondosan végigvezetek minden egyes betűt, és elég jól sikerül.

Pavel belekezdett a munkába.

Arra gondolt, hogy megírja a hős Kotovszkij-hadosztály történetét. A cím szinte magától adódott:

„A vihar szülöttei."

Ettől kezdve egész életét ennek a könyvnek szentelte. Lassan, vonásról vonásra születtek az oldalak. Pavel mindenről megfeledkezett, a könyv alakjainak hatalmában volt, és életében először ismerte meg az alkotás kínját, amikor nem sikerült élénk, feledhetetlen, szinte kitapintható képeket papírra vetnie, és a vérszegény sorokból hiányzott a tűz és a szenvedély.

Mindenre, amit leírt, szóról szóra emlékeznie kellett. Ha elvesztette a cselekmény fonalát, megakadt a munkája. Anyja aggodalommal figyelte tevékenységét.

Munka közben megtörtént, hogy egész oldalakat, néha teljes fejezeteket kellett emlékezetből hangosan elmondania, s édesanyja néha attól tartott, hogy fia elvesztette az eszét. Amíg Pavel írt, anyja

sohasem merte megzavarni, és csak akkor szólalt meg halkan, ha egy-egy lap lecsúszott a földre, és neki kellett érte lehajolnia:

– Jobb lenne, ha valami mással foglalkoznál, Pavlusa. Ki látott már olyat, hogy valaki folyton csak ír, a végtelenségig . . .

Pavel szívből elnevette magát aggodalmán, és megnyugtatta édesanyját, hogy egyelőre még „egy kercke sem hiányzik".

*

A tervezett könyvnek három fejezete elkészült. Pavel a kéziratot elküldte Odesszába, hogy bajtársai, akik a Kotovszkij-hadosztályban egykor együtt harcoltak vele, szóljanak hozzá. Nemsokára megkapta véleményüket, amely kedvező volt. De maga a kézirat, visszafelé az úton, elkallódott a postán. Hat hónap munkája kárba veszett. Ez a veszteség súlyos megrázkódtatást jelentett. Keservesen megbánta, hogy postára adta a készülő regény egyetlen példányát, és nem tartott meg egy másolatot. Elmondotta Legyenyovnak, milyen súlyos veszteség érte.

– Hogy lehettél ilyen vigyázatlan? De nyugodj meg, a káromkodás nem használ semmit. Kezdd el elölről!

– De Innokentyij Pavlovics! Hathónapi munkámat lopták el! Hat hónapon át napi nyolcórányi megfeszített munka! Ó, hogy az ördög vinné el az átkozott parazitákat!

Legyenyov meg akarta nyugtatni Pavelt.

Mindent elölről kellett kezdeni. Legyenyov papirost szerzett, és a gépelésben is segített. Másfél hónap múlva újra kész volt az első fejezet.

Pavelékkel együtt lakott az Alekszejev család. A család idősebb fia, Alekszandr, a város egyik kerületének Komszomol-bizottsági titkára volt. Tizennyolc esztendős húga, Galja, nemrég végezte el az üzemi iskolát. Galja életvidám, fiatal teremtés volt. Pavel megbízta édesanyját, kérdezze meg tőle, nem volna-e kedve munkájában segítségére lenni. Galja nagy örömmel vállalkozott a „titkárnői" munkára. Vidám, mosolygó arccal lépett be Pavelhez, és amikor megtudta, hogy regényt ír, kijelentette:

– Szívesen segítek önnek, Korcsagin elvtárs. Ez mégiscsak más,

mintha édesapám számára unalmas körleveleket írnék a lakások tisztántartásáról.

Ettől a naptól fogva kétszeres gyorsasággal haladt az írás. Egy hónap alatt olyan sokat végeztek, hogy maga Pavel is csodálkozott. Galja élénk érdeklődése és segítsége megkönnyítette Pavel dolgát. Galja többször is felolvasta azokat a részeket, amelyek kiváltképpen megtetszettek neki, és Pavel őszintén örült a sikernek. A házban Galja volt az egyetlen, aki bízott Pavel munkájában. A többiek azt hitték, hogy semmi sem lesz belőle, csak arra jó az egész, hogy Pavel kényszerű tétlensége idejét agyonüsse valamivel.

Szolgálati útjáról Legyenyov visszatért Moszkvába, s az első fejezetek átolvasása után elégedetten megjegyezte:

– Folytasd, barátom! Mienk a győzelem. Még sok örömben lesz részed, Pavel elvtárs! Szilárdan hiszem, hogy megvalósul az álmod, és visszatérsz a csatasorba. Ne veszítsd el a reményedet, fiacskám.

Az öreg nagy elégtétellel távozott, látta, hogy Pavel teljesen visszanyerte energiáját.

Galja érkezett, ceruzája halkan futott a papiroson, és nyomában új szavak elevenítették fel a felejthetetlen múltat. Valahányszor Pavel mélyen belemerült gondolataiba, újra meg újra az emlékek hatása alá került. Galja megfigyelte, hogyan rebbennek meg szempillái, hogyan változik meg a szeme, s tükrözteti Pavel gondolatainak forgását. Ilyenkor szinte el se tudta hinni, hogy Korcsagin nem lát, hiszen folttalan, tiszta pupillájában élet csillogott.

Munkája végeztével Galja mindennap felolvasta neki, amit aznap diktált, és látta, milyen élénken fülel, hogyan ráncolja homlokát.

– Miért ráncolja a homlokát, Korcsagin elvtárs? Hiszen jól sikerült!

– Nem, Galja, nem jó.

Ha valamelyik oldal nem akart sikerülni, Pavel maga folytatta az írást. S amikor ceruzája iramát a kartoncsík újra meg újra visszatartotta, türelmét vesztve, odavágta az írást. Határtalan düh vett rajta erőt, és átkozta sorsát, amely megfosztotta szeme világától. Egymás után törte ketté a ceruzákat, és véresre harapdálta az ajkát.

A munka vége felé a szokottnál gyakrabban törtek ki az éber akaraterő gyűrűjéből a tilos érzések. Tilos volt a búbánat, a forró

és gyengéd egyszerű emberi érzések hulláma – amelyre az életben majdnem mindenkinek joga van, csak őneki nincs. Mert ha csak egyiknek is enged, ez tragédiára vezetett volna.

Taja késő este érkezett haza az üzemből. Néhány halk szót váltott Pavel anyjával, aztán aludni tért.

*

Elkészült az utolsó fejezet. Néhány napig tartott, míg Galja felolvasta az egész könyvet.

Holnap Leningrádba küldik a kéziratot, a területi bizottság kultúr- és propagandaosztályára. Ha ott „életképesnek" találják, átadják az egyik könyvkiadónak, és akkor . . .

Pavel szíve izgatottan dobogott. Ez az „akkor" annyit jelentett, hogy új élet kezdődik, új élet, amelyet hosszú évek megfeszített, konok munkájával harcolt ki magának.

A könyv sorsával együtt eldől Pavel sorsa is. Ha a kéziratot egészen rossznak találják, az lesz az ő alkonya. De ha a kudarc nem lesz teljes – csak olyan, amelyet további munkával helyre lehet hozni, akkor azonnal új támadásra indul.

Anyja elvitte a postára a súlyos csomagot. Feszült várakozás napjai következtek. Soha még Korcsagin levelet ilyen kínos türelmetlenséggel nem várt, mint ezekben a napokban. A reggeli postától az esti postáig élt. De Leningrád hallgatott.

A könyvkiadó hallgatása már fenyegető lett, minden nappal erősbödött a vereség előérzete, és Pavel tudatára ébredt annak, hogy a könyv teljes visszautasítása a halálát fogja jelenteni. Akkor nem élhet tovább. Nincs miért!

Ilyen pillanatokban felvillant emlékezetében az a park ott a tengerparton, és újra feltette magának a kérdést:

„Megtettél-e mindent, hogy kitörj a vasabroncsból, hogy visszatérhess a csatasorba, és megint hasznossá tedd az életedet?"

És válaszolt:

„Igen, azt hiszem, mindent megtettem!"

Sok nap telt el, s egyszer, midőn a várakozás már tűrhetetlenné vált, Pavel édesanyja, aki ugyanolyan izgatott volt, mint a fia, hangos kiáltással rohant be a szobába:

– Itt a posta Leningrádból!!!

A területi bizottság távirata volt. Néhány szaggatott szó az űrlapon: „Regényét lelkesen elfogadták. Kiadása folyamatban. Győzelméhez szerencsét kívánunk."

Heves szívdobogás. A leghőbb álom, íme, megvalósult. A vasabroncs szétpattant, s ő, most már új fegyverrel a kezében – visszatért a csatasorba, az életbe.

éves korában a fél szemét. Egy csatában megsérült a gerince, ezzel a sérüléssel (akkor ő még nem tudta) odaadta magát a mozgást, a futkározást, a jó sétákat, majd a teljes látást, s végül, fiatalon, harminckét évesen, az életét.

Hányan tudják – még az oroszok közül is –, hogy hol van Bojarka? S hányan tudták 1922-ben, hogy innen – Kijevig kisvasutat építenek, amelyen fát szállítanak a hidegtől megmerevedő városnak? Milyen apró dolog ez az egész Szovjetunió, sőt az egész világ életéhez viszonyítva! Mégis, ez a 18 éves, félszemű, rokkant hátgerincű fiú beállt az építők közé, nem féltette amúgy is gyenge egészségét, egész napos ébrezés és fázás után egy hideg állomásépület betonpadlóján aludt, buzdította, vezette elcsüggedt társait, állta az ellenforradalmi bandák fegyveres támadásait, s csak amikor a két lába úgy megdagadt, hogy hajlítani sem tudta, akkor ment kórházba; nem a gyógyulásért, a pihenésért, hanem azért, hogy tovább dolgozhasson:

„Az ember legdrágább kincse az élet. Csak egyszer van része benne – tudta ő is, mégis így folytatta a fenti sorokat – s úgy kell leélnie, hogy később ne kelljen kínzó fájdalommal gondolnia a céltalanul elfecsérelt évekre, ne kelljen szégyenkeznie a becstelen, kicsinyes múlt miatt, hogy majd halála pillanatában elmondhassa: én egész életemet és minden erőmet annak szenteltem, ami a világon a leggyönyörűbb: harcoltam az emberiség felszabadításáért."

Ilyen élet után, a megpróbáltatásoktól és a régi gerincsérüléstől megbénulva, megmaradt fél szemére is megvakulva – amikor más már azt hinné, semmire sem alkalmas – lett íróvá. „A betegség kiütött engem a csatasorból – mondta. – Nem lehettem közöttetek, megbénultam és megvakultam. Az élet azt a feladatot állította elém, hogy szerezzek magamnak egy fegyvert, amelynek birtokában visszatérhetek az egész fronton támadó proletariátus csatasorába."

S 1930 őszén nekikezdett, hogy megírja élete történetét, „Az acélt megedzik" c. könyvét. 1931. november 16-án küldte el az első részt Kijevbe, hogy megbírálják. Az egészséggel akkor már leszámolt. „Én megtanultam, hogy erős akarattal tartsam magamat – mondta –, ha csak egy percre elengedném magam, helyrehozhatatlan szerencsétlenség történne."

A könyv 1932 decemberében jelent meg. Az első kiadás fedelén semmi más nem volt, mint a szürke vásznon egy fiatal zöld ágacskát keresztező ezüst szurony. A nyomás belemélyedt a kemény kötésbe. Amikor Osztrovszkij kezébe vette az első példányt, és végigtapogatta a fedőlapot, ujja többször végigcsúszott a szurony nyílegyenes vonalán, erősen gondolkozni kezdett.

– De hiszen ez egy szurony! – jött rá a rejtélyre, s fellelkesülve így kiáltott:

– Ide figyelj, Lev! Hiszen ez óriási! Hiszen ez ugyanaz a szurony, amiről barátunk, Pavel Korcsagin írt a bátyjának, Artyomnak. Hiszen ez az én szuronyom, az én új fegyverem, amivel én veletek együtt, a párttal együtt, az egész világgal együtt ott fogok verekedni a csatasorban. – Kérte, hogy nézzék meg azonnal, hány példányban jelent meg a könyv.

– Tízezer? Te, ez azt jelenti, hogy tízezer új szurony lépett be a szocializmusért vívott harcba.

1933 júniusában pedig már így írt egy barátjának: „Befejeztem és elküldtem Moszkvába »Az acélt megedzik« második részét. 330 oldal..."

A könyv megjelenése után levelek özönét kapta a Szovjetunió minden részéből. 1934 júniusában felvették a Szovjet Írók Szövetségébe, s ugyanannak az évnek decemberében diktálni kezdte új könyvét: „A vihar szülöttei"-t.

A hír szárnyára kapta. Írók látogatták meg, s a szovjet kormány 1935 októberében a legnagyobb kitüntetéssel, a Lenin-renddel tüntette ki.

Boldog volt, készült megírni majd egy másik könyvet is „Korcsagin boldogsága" címen, de érezte, hogy a halál nagyon kerülgeti. Ereje fogytán volt. „Öt nap múlva befejezem az első kötetet... – írta 1936 augusztus közepén. – Valóban, egyetlen örömöm az alkotás... Az ördögbe az olyan emberekkel, akik nem tudnak hasznosán, boldogan és szépen élni..."

A betegség megindította az utolsó rohamot. „Madrid tartja még magát? – kérdezte felnyögve a párnán, s mikor megtudta, hogy igen, így folytatta: – Akkor nekem is tartanom kell még magamat. De úgy látom, legyűrnek..."

1936. december 22-én 19 óra 50 perckor meghalt. Ugyanezen a napon megjelent egy keményfedelű könyv: „A vihar szülöttei".

Ha róla van szó, eszembe jut Jevpatorija, ahová először üdülni küldték, ahol először látta meg a tengert. Kis városka a Krím félsziget nyugati partján. Amikor ott jártam, néztem a végtelen vizet – ő is ezt látta, de akkor még nem tudtam, hogy köze volt hozzánk, magyarokhoz is. Tudott egy magyar nótát, hogy melyiket, csak Zalka Máté tudná megmondani – tőle tanulta.

„Az acélt megedzik" csupán 1936-ig 62 kiadásban, több mint kétmilliós példányszámban jelent meg. A moszkvai Osztrovszkij Múzeumban olyan frontot járt példányokat őriznek, melyeket golyó vagy repesz lyuggatott át, némelyik véres is. Mert valóban fegyverré vált a könyv, s ha most Osztrovszkij kezébe adnánk ezt az ifjúság számára készült új kiadást, bizonyára újra megkérdezné, hány példányban jelent meg, s mosolyogva mondaná, megnyugvással: „Újabb hatvanezer szurony."

JOBBÁGY KÁROLY

AZ ÉN KÖNYVTÁRAM

Szerkeszti: Elek István

A kiadásért felel
a Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Szalontay Mihály
Képszerkesztő: Somorjai Éva
Műszaki szerkesztő: Gut Ferenc
Műszaki vezető: Korom Ferenc
Kötésterv: Rudas Klára és Szántó Tibor
Nyikolaj Osztrovszkij arcképét K. Lukáts Kató rajzolta
Az utószót Jobbágy Károly írta
Ez a könyv az MSZ 5601–59 szabvány
szerint készult
27,75 A/5 ív terjedelemben
62.928 Egyetemi Nyomda, Budapest – F. v.: Janka Gyula igazgató